TUDOR DINU

Revoluția Greacă de la 1821

pe teritoriul Moldovei și Țării Românești

HUMANITAS

TUDOR DINU

Revoluția Greacă de la 1821 pe teritoriul Moldovei și Țării Românești

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Tudor Dinu (n. 1978) este profesor doctor abilitat la Universitatea din București, unde predă limbă, literatură și cultură greacă, și *doctor honoris causa* al Universității Democrit a Traciei, din Grecia. A susținut prelegeri și conferințe ca profesor invitat la universitățile din Atena, Tracia, Cipru, Berlin, Hamburg, Lund, Kiev, Brno, Sofia și Plovdiv, dar și la mai multe societăți științifice din Grecia (Leukada, Kozani, Karpathos, Kalymnos etc.), Turcia și Egipt. În ultimii ani a participat la cele mai importante congrese internaționale de studii neoelene (Atena, Salonic, Ioannina, Chania, Chios, Paros, Komotini, Nicosia, Paris, Granada, Lund, Praga, Veliko Tîrnovo, Moscova, Sankt Petersburg, Riga, Tbilisi etc.). În 2014 a fost ales și în 2018 reales secretar general al Societății Europene de Studii Neoelene. Lucrările sale dedicate unor chestiuni de filologie, istorie, civilizație greacă veche, bizantină și postbizantină, dar mai ales istoriei și civilizației Țării Românești și Moldovei în secolele XVII-XIX au fost tipărite in Romania, Grecia, Cipru, Franța, Cehia, Letonia, Ucraina și Georgia. A publicat traduceri din autori antici (Aristofan, Plutarh, Iamblichos, Seneca, Plinius Maior) și moderni (Iannis Ritsos, Nikos Engonopoulos, Andreas Embirikos, Hristos Yannaras etc.). Este fondatorul și redactorul-șef al primei reviste românești de studii neoelene, *Neograeca Bucurestiensia*. La Humanitas a publicat volumele *Mihai Viteazul, erou al eposului grec* (2008), *Dimitrie Cantemir și Nicolae Mavrocordat: Rivalități politice și literare la începutul secolului XVIII* (2011), monografia în trei volume *Bucureștiul fanariot – I: Biserici, ceremonii, războaie* (2015), *II: Administrație, meșteșuguri, negoț* (2017), *III: Viață cotidiană, divertisment, cultură* (2020) – și *Oamenii epocii fanariote: Chipuri din bisericile Țării Românești și Moldovei* (2018), lucrare distinsă cu premiul Academiei din Atena. În duminica de Florii a anului 2018 a fost înnobilat la Constantinopol de către Sanctitatea Sa patriarhul ecumenic Bartolomeu, care i-a acordat titlul bizantin de *árchon hypomnematográphos*.

Volum apărut cu sprijinul financiar
al Asociației Culturale „Protagoras“

Fotografiile locurilor în care s-au petrecut evenimentele istorice ale anului 1821 reproduse în volum aparțin, în lipsa altei precizări, autorului.

Redactor: Radu Gârmacea
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Dragoș Dumitrescu
Corectori: Mariana Pascaru, Dionisie Pîrvuloiu
DTP: Dan Dulgheru
Cartografie: Beniamin Stoica-Fuchs

Tipărit la Master Print Super Offset

© HUMANITAS, 2022

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Dinu, Tudor
Revoluția Greacă de la 1821 pe teritoriul Moldovei și Țării Românești /
Tudor Dinu. – București: Humanitas, 2022
Conține bibliografie
Index
ISBN 978-973-50-7572-9
94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 / 408 83 50, fax 021 / 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Cuprins

Cuvânt înainte 7

Prolog. De la căderea Bizanțului la Revoluția Greacă 9

1. O societate secretă 13
2. Revoluția Greacă a început la Galați 38
3. Un împărat bizantin în târgul Ieșilor 47
4. Un pandur din Gorj în fruntea Țării Românești 68
5. Marșul oștirii eteriste. De la Iași la București 85
6. Două săbii în aceeași teacă. La București 100
7. Domnia de la Târgoviște 118
8. Moldova în calea răutăților 137
9. Ultimul drum al lui Tudor 163
10. Înfrângerile din Valahia Mare. Retragerea în Oltenia 181
11. Dezastrul. Fuga 203
12. În mănăstirile și munții Valahiei 226
13. Bătălia de pe Prut 243
14. Ultimul act. Slatina și Secu 266

Epilog 287

Mulțumiri 293
Hărți 294
Glosar 297
Bibliografie 305
Note 311
Indice de nume 343

Cuvânt înainte

LA ANIVERSAREA A 200 DE ANI DE LA ÎNCEPUTUL REVOLUȚIEI Elene, celebrată cu fast în 2021, nu exista încă nici o cercetare de tip monografic dedicată desfășurării mișcării de eliberare a grecilor pe teritoriul Principatelor Române. În spațiul elen, această stare de fapt ar trebui mai degrabă pusă pe seama inaccesibilității foarte numeroaselor surse primare redactate în compozita limbă română de la începutul veacului al XIX-lea. În schimb, în țara noastră lipsa de interes pentru temă ar putea fi explicată prin antipatia față de eteriști, vinovați în fața istoriei de asasinarea lui Tudor Vladimirescu, figură cu statut de erou național pentru noi, românii. Această implicare emoțională a majorității istoricilor noștri a determinat, mai ales în epocile de exaltare a figurii lui Tudor, condamnarea fără discernământ a tuturor acțiunilor revoluționarilor eleni, asupra cărora doar prea puțini cercetători români (Andrei Oțetea, Nestor Camariano) au căutat să arunce o lumină cât de cât obiectivă. Pe de altă parte, printr-o părtinire vădită păcătuiesc și multe dintre lucrările istoricilor greci, care recurg la o adevărată echilibristică pentru a justifica uciderea lui Tudor, privită drept pedeapsa binemeritată, perfect legală, a unui trădător dovedit.

Pentru români, ca și pentru eleni, acest preambul al Revoluției Grecești desfășurat pe teritoriul Moldovei și al Țării Românești marchează o ruptură istorică de o importanță fundamentală, care a deschis, în ceea ce ne privește, calea domniilor

pământene și mai apoi, în decurs de numai o generație, a înscrierii Principatelor pe orbita europeană și a nașterii României ca stat modern. Cu atât mai neproductivă este abordarea părtinitoare și superficială a istoriografiei românești cu privire la Eterie cu cât, la drept vorbind, insurecția lui Tudor Vladimirescu, privită, în mod convențional – și pe bună dreptate –, ca moment auroral al modernității noastre, nu este până la urmă decât un episod, o ramificație a mișcării de eliberare a grecilor, așa cum vom vedea în paginile de față, urmărind îndeaproape logica evenimentelor.

În monografia de față am încercat să completez acest gol în cunoașterea trecutului nostru balcanic comun, ieșind din șabloanele istoriografiei puse în slujba unor cauze naționale. Am căutat să abordez complicatele evoluții din epocă din perspectiva fiecăreia dintre părțile implicate, explicând interesele divergente ale acestora și, în consecință, conflictele dintre ele, fără a emite judecăți de valoare și fără a împărți personajele istoriei în bune și rele. Pentru aceasta, am adunat, am examinat și am confruntat sursele scrise emanând de la reprezentanții tuturor părților implicate în evenimente, inclusiv din imperiile otoman, rus și habsburgic, în limbile în care au fost redactate acestea (română, greacă, turcă, rusă, germană, franceză etc.). Unele – destule – dintre aceste izvoare nu au fost până acum nici cunoscute, nici exploatate de istoriografia noastră și, respectiv, de cea elenă. În plus, am întreprins cercetări în muzee, mănăstiri, colecții particulare, deopotrivă din România și Grecia, căutând nu doar documente, ci și obiecte personale aparținând participanților la evenimente. Și, în fine, am refăcut pas cu pas itinerariile străbătute deopotrivă de Tudor cu pandurii săi, de Alexandru Ipsilanti cu mavroforii, dar și de alte grupuri de revoluționari greci, cercetând și fotografiind mai bine de 80 de locuri prin care au trecut aceștia și căutând să identific peste tot în teren urme ale celor petrecute acum două veacuri.

Prolog.
De la căderea Bizanțului la Revoluția Greacă

CUCERIREA CONSTANTINOPOLULUI, LA 29 MAI 1453, NU A reprezentat sfârșitul grecității, așa cum se temeau mulți bizantini, ci un nou început, căci sultanul Mahomed II, admirator nedisimulat al culturii elene, a hotărât să-i folosească pe greci pentru a-și asigura controlul asupra foarte numeroșilor, mai ales în Balcani, supuși creștini de diverse naționalități (bulgari, sârbi, albanezi etc.). Pentru aceasta, s-a implicat în alegerea unui nou patriarh ecumenic (Gennadios Scholarios), căruia i-a acordat chiar mai multe privilegii decât deținuseră predecesorii săi – inclusiv pe acela de a colecta taxe și impozite –, învestindu-l în funcția de întâi-stătător al tuturor creștinilor din imperiu. Astfel, grecii au reușit să recucerească treptat, prin intermediul bisericii, zonele pierdute din nordul peninsulei, de unde aveau să alunge pentru veacuri cultura slavonă. Revirimentul neamului elen a durat însă și el sute de ani, din pricina regimului dur de exploatare a unei populații obligate să trăiască acum aproape exclusiv din cultivarea pământului și creșterea animalelor. A fost mai întâi nevoie ca grecilor să li se permită să practice din nou comerțul, inițial pe uscat (secolele al XVI-lea și, mai ales, al XVII-lea) și, mult mai târziu, pe mare – abia în urma încheierii păcii de la Kuciuk Kainargi (1774), în urma unui război ruso–turc –, și să desfășoare din nou o activitate politico-diplomatică. Acest din urmă lucru s-a întâmplat în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când, conștientizând necesitatea de a trata cu reprezentanții puterilor

străine, în condițiile în care musulmanilor nu le era îngăduit să cunoască alte limbi în afară de turcă, arabă și persană, Înalta Poartă a creat funcția de mare dragoman, personaj devenit curând din simplu translator un adevărat *factotum* în politica externă a imperiului. Cu simțul lor practic, grecii au reușit să monopolizeze politica externă otomană, preocupându-se încă de timpuriu ca de pe această poziție privilegiată să se amestece în viața politică a singurelor provincii ale imperiului în care toate funcțiile politice erau deținute exclusiv de creștini: Țara Românească și Moldova. Iar, atunci când domnii acestora Dimitrie Cantemir (1711) și Constantin Brâncoveanu (1714) s-au făcut vinovați de înaltă trădare, grecii din Fanar au izbutit să ocupe pentru mai bine de un veac scaunele de la București și Iași.

A fost o reușită de importanță majoră pentru renașterea mai întâi spirituală și apoi politică a elenismului, întrucât, aflate relativ la adăpost de ochiul vigilent al Înaltei Porți, capitalele Principatelor s-au putut transforma în centre culturale grecești – grație, printre altele, academiilor domnești –, iar apoi în focare de intrigi politico-diplomatice. Astfel, ideile iluministe revoluționare s-au difuzat în cercurile intelectuale de la București și Iași, iar răsturnările produse mai întâi de Revoluția Franceză (1789), iar apoi de războaiele napoleoniene (1799–1815) au creat impresia că totul devenise posibil. În plus, privind la expansiunea teritorială continuă a Rusiei, care se erija în protectoarea dezinteresată a ortodocșilor, grecii au ajuns să nădăjduiască în mod naiv într-un ajutor militar din partea coreligionarilor de la răsărit pentru eliberarea de sub stăpânirea otomană, sau, cu alte cuvinte, pentru refacerea Imperiului Bizantin. Iar această speranță deșartă s-a intensificat atunci când, prin anexarea Basarabiei în urma Păcii de la București (1812), Imperiul Rus a ajuns să se învecineze cu Turcia la gurile Dunării, mai ales că în slujba țarilor activau la începutul secolului al XIX-lea în poziții înalte numeroși greci. Ca urmare, în sudul Rusiei și în Principate a început o activitate revoluționară febrilă, caracterizată mai degrabă de idealism decât de pragmatism.

Grecia întreagă s-a strămutat în România. —Mihai Cioranu

1. O societate secretă

ÎN CURSUL ANULUI 1814, ATUNCI CÂND REPREZENTANȚII marilor puteri se pregăteau să se reunească la Viena pentru a readuce ordinea în Europa după războaiele napoleoniene, un negustor de rând din Patmos, pe nume Emmanuil Xanthos, dezamăgit deopotrivă de „soarta cruntă a neamului său" și de dezinteresul arătat de monarhii creștini ai Europei față de aceasta, le propunea la Odessa amicilor săi Nikolaos Skoufas din Arta, pălărier și comerciant falit, și Athanasios N. Tsakalof din Ioannina, fost student la Paris, înființarea unei „societăți având drept scop de neînlăturat eliberarea Patriei". Cum aderase recent la masonerie,[1] el avea să construiască o asociație secretă inspirată de modelul acesteia, dar și de al altor organizații revoluționare din epocă, precum aceea a carbonarilor italieni.[2]

Conform „catehismului" Eteriei, redactat în anii următori, viitorii membri ai acesteia – doar „greci ce iubeau în mod sincer libertatea patriei", erau „oameni buni" și nu activau în alte organizații conspirative – trebuiau să treacă printr-un complicat proces de inițiere, în mai multe etape: mai întâi un jurământ pe Evanghelie, rostit de trei ori în prezența unui preot, de a păstra, „chiar cu sacrificiul vieții și suportând chinurile cele mai cumplite", tainele ce aveau să li se dezvăluie, apoi explicarea de către cel care îi iniția „a scopului Eteriei, fără poliloghie și fără vreo adăugire". Acestor angajamente li se adăuga și o *spovedanie* sau, mai bine spus, un interogatoriu cu privire la

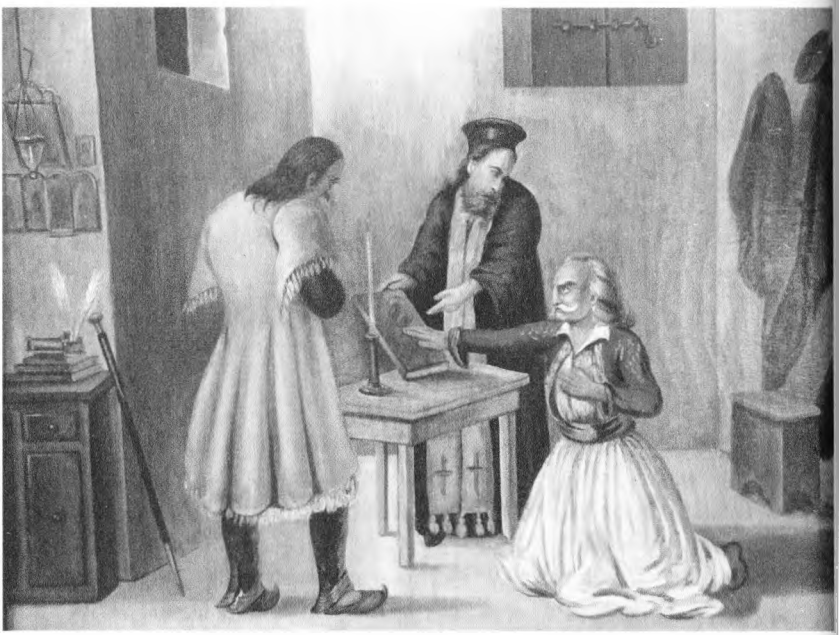

Tabloul lui Dionysios Tsokos (1814–1862) intitulat Jurământul eteriștilor *(1849) este considerat una dintre reușitele picturii de inspirație istorică ce a înflorit în primele decenii de existență a statului grec modern, fiind reprodus în aproape orice lucrare dedicată în Elada revoluției. În fotografia de față este prezentată o copie păstrată în colecția Muzeului Eteriei din Odessa, amenajat într-o casă de secol XIX în care vizitatorilor li se spune că s-ar fi întemeiat organizația revoluționară greacă sau cel puțin că s-ar fi ținut ședințele conspirative ale acesteia.*

locul de naștere, originea socială, statutul matrimonial, profesia, starea materială, cercul de prieteni, planurile de viitor și chiar viața amoroasă a neofitului („Ai vreo dragoste, ai avut vreodată, ai renunțat la ea și de când?"). Abia apoi urma ceremonia propriu-zisă de inițiere, pe parcursul căreia viitorul eterist „îngenunchea numai cu genunchiul drept" în fața unei mese, ținând în mâna stângă o lumânare galbenă aprinsă și rezemându-și dreapta pe o icoană. În această postură depunea „în fața adevăratului Dumnezeu, nevăzut și prezent pretutindeni"

marele jurământ, prin care se lega, printre altele, „să crească în inimă o ură neîmpăcată împotriva tiranilor patriei" și „să lucreze prin orice mijloc pentru a le face rău [...] pentru totala lor nimicire", după care părintele său spiritual îi punea mâna dreaptă pe umărul stâng și îl declara "în baza puterii date de marii preoți din Eleusis" – nimeni alții decât sacerdoții celebrelor mistere ale Demetrei și Persefonei din Antichitate! – membru al Eteriei. Căpăta astfel acces la alfabetul secret al organizației, așa-numitele „litere ale preoților", în care era ținut să transcrie mai multe texte, inclusiv o scrisoare de prezentare către un frate „dintr-un oraș îndepărtat", căruia – afla abia acum, când nu mai exista cale de întoarcere – era dator „să îi ofere o sumă de bani" pentru eteriștii de acolo. Nu era de ajuns; avea să fie în continuare supus unei noi anchete (*a doua spovedanie*), încă și mai riguroase, pe parcursul căreia era dator să dezvăluie inclusiv potențialele probleme penale proprii sau ale familiei. În fine, neofitul primea mult-râvnitul document cifrat (*efodiastikon*) ce dovedea apartenența la organizație[3] într-unul dintre gradele inferioare: *frați de cruce* sau *tovarăși* pentru oamenii simpli, fără știință de carte, *recomandați* pentru grecii din clasele de mijloc și *devotați* în cazul militarilor. În schimb, în vederea accesului la treptele superioare, de *preoți* și *păstori*, rezervate exclusiv *recomandaților*, erau necesare deopotrivă calități suplimentare (intelectuale și de altă natură), precum și supunerea la noi ceremonii.

Într-o primă fază, conducerea organizației a fost asigurată exclusiv de fondatori; pe măsura creșterii numărului de membri, aceștia au cooptat și alți frați în cadrul *Comandamentului*, alcătuit în 1820 din 14 persoane.[4] Asupra identității acestora era păstrat un secret deplin, întrucât trebuia să li se dea impresia atât eteriștilor de rând, cât și viitorilor aderenți că în fruntea organizației se găsea dacă nu țarul Alexandru I însuși, cel puțin ministrul său de externe, contele grec din insula Corfu Ioannis Capodistrias. De altfel, eteriștii, care, deși pledau teoretic pentru câștigarea independenței grecilor prin propriile forțe, își dădeau seama că fără sprijin rusesc aveau puțini sorți de izbândă, au încercat în două rânduri să-l convingă pe

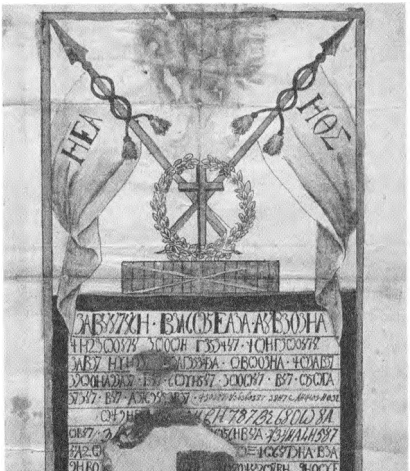

Pentru a-și proba identitatea la întâlnirea cu alți frați, fiecare membru al Eteriei trebuia să poarte în permanență asupra sa un certificat redactat în alfabetul cifrat al organizației secrete și decorat cu simbolurile acesteia. În imaginile alăturate sunt reproduse trei astfel de documente, păstrate în colecțiile Muzeului Benaki, din Atena – cel dintâi i-a aparținut unui anume ieromonah Romanos.

La primirea oricărei donații, forțate sau voluntare, eforii locali ai Eteriei eliberau chitanțe întocmite cu multă rigoare. În pagina alăturată apare dovada încasării de către revoluționarii ieșeni a 1.498 de groși de la Dimos Pagonis (din colecțiile Muzeului de Istorie a Moldovei – Palatul Culturii, Iași).

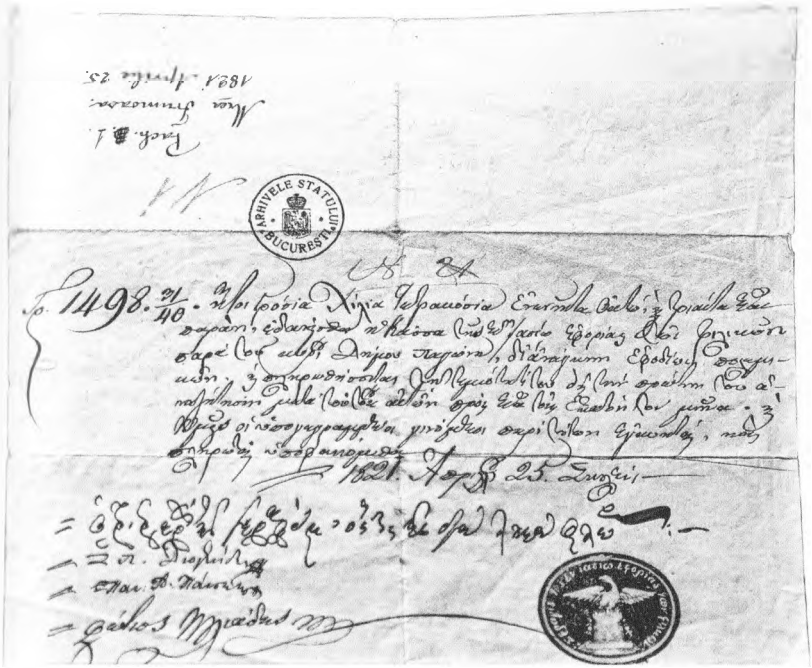

Capodistrias să preia personal conducerea Eteriei. O primă misiune în acest sens a fost asumată în ianuarie 1817 de Nikolaos Galatis din Itaca[5], iar o a doua de însuși Emmanuil Xanthos, în ianuarie 1820[6]; ambele s-au soldat cu un previzibil eșec, întrucât, dincolo de indiscutabilele sale sentimente patriotice, un om politic cu experiența și poziția lui Capodistrias nu își putea permite să se lanseze într-o aventură de acest fel.

PENTRU ACEASTA ERA NEVOIE DE UN TÂNĂR VISĂTOR CU capul înfierbântat, pe care revoluționarii l-au găsit în persoana lui Alexandru Ipsilanti, fiul fostului domn al Principatelor Constantin, refugiat în 1807 cu familia în Rusia, ajuns general în armata imperială și chiar aghiotant al țarului. La doar 28 de ani, acesta era un bărbat „de o frumusețe absolut orientală", „cu cap expresiv, ochi splendizi, dinți frumoși, [...] maniere distinse",

Deși a mai trăit încă trei decenii după izbucnirea revoluției, imaginea lui Emmanuil Xanthos, unul dintre cei trei membri fondatori ai Eteriei, nu ne este cunoscută decât din acest portret anonim naiv (și din variantele sale) ce îl înfățișează îmbrăcat într-un anteriu cu dungi și o giubea simplă.

cu o înfățișare deopotrivă *modestă* și *eroică* – sau cel puțin așa îl vedea sensibila contesă Lulu von Thurheim,[7] care știa desigur că principele își pierduse mâna dreaptă în bătălia de la Dresda (26–27 august 1813), luptând împotriva lui Napoleon.[8] La rândul său, vel-postelnicul de atunci al Moldovei, Iacovache Rizo Nerulo, ținea să sublinieze nu doar înfățișarea, ci și eroismul autentic al principelui, care, mânat de „sentimente generoase", „se sacrificase pe sine pentru patrie", renunțând la o situație profesională și materială de invidiat în schimbul unor nobile idealuri. Totodată, acesta îl lăuda pentru „educația aleasă și perspicacitatea sa", dar și „pentru elocința masculină și persuasivă", însă nu se sfia să-i reproșeze „necunoașterea completă a chestiunilor politice", precum și a „caracterului (propriilor) compatrioți și al turcilor"[9], slăbiciuni ce aveau, la drept vorbind, să-l coste scump peste nu multă vreme. Până una-alta însă, asumarea de către Alexandru Ipsilanti la 12 aprilie 1820 a calității de *efor general al Eteriei grecești*[10], înzestrat cu puteri depline, părea cea mai bună soluție posibilă, întrucât făcea să pară și mai plauzibilă susținerea marii puteri de la răsărit pentru revoluția greacă.

Cu avântul său juvenil, Ipsilanti și-a luat foarte în serios atribuțiile, mergând în iunie 1820 la Țarskoe Selo pentru a-i solicita țarului Alexandru I un concediu medical cu durata de doi ani. Și, cu toate că a avut prilejul de a-l întâlni personal pe suveran în grădinile palatului, nu a cutezat să-i dezvăluie planurile revoluționare, căci acesta i-a dat – ne spune Nicolae Ipsilanti – încă de la începutul conversației o replică tăioasă, de natură să-l intimideze: „Scumpul meu, sunteți, ca întotdeauna, tânăr și entuziast, dar, vedeți, Europa este liniștită"[11]. În schimb, Alexandru Ipsilanti a reușit să discute în câteva rânduri pe această temă cu Ioannis Capodistrias, care l-a prevenit fără ocolișuri că în respectiva conjunctură politică era exclusă orice susținere din partea țarului pentru o eventuală revoltă a grecilor.[12] Cu toate acestea, ignorând realitatea dură, principele a hotărât să-și continue nesmintit acțiunile, mergând mai întâi la Moscova, iar apoi la Kiev ca să strângă fonduri de la grecii cu dare de mână (iulie 1820).[13] Reușita de acolo nu avea însă să se repete și la Odessa (august–septembrie 1820), unde mulți dintre marii capitaliști eleni au refuzat cu obstinație să răspundă apelurilor sale de finanțare a luptei de eliberare[14] („aici toți negustorii sunt cărpănoși" – comenta principele dezamăgit într-o epistolă adresată pe 26 august lui Emmanuil Xanthos[15]). Cu toate că în cercurile grecești, și nu numai din Rusia, se vorbea tot mai insistent despre iminenta declanșare a revoluției, eteriștilor le lipseau încă nu doar resursele pecuniare, ci și un plan de acțiune unanim acceptat, în condițiile existenței mai multor propuneri în acest sens.

Pentru adoptarea acestui plan, Ipsilanti a convocat în luna octombrie, în carantina de la Ismail, în sudul Basarabiei, o întâlnire a unora dintre cei mai înfocați eteriști, mulți dintre ei gălățeni, printre care s-au numărat Emmanuil Xanthos, Grigorios Dikais, zis Papaflessas, Hristoforos Perrevos, Dimitrios Themelis, Evangelos Mantzarakis, Nikolaos Gryparis[16] etc. În cursul acestei reuniuni s-a dezbătut pe baza așa-numitului *Plan general*, elaborat probabil la București de Papaflessas, Georgios Leventis și alții.[17] Acest proiect prevedea izbucnirea revoluției în Peloponez, unde principele ar fi urmat „să ajungă pe

Cultul lui Alexandru Ipsilanti, dezvoltat în lumea elenă încă din timpul vieții sale, s-a concretizat și în numeroase portrete, ce prezintă imagini sensibil diferite ale conducătorului Eteriei. Cel din stânga, aflat în patrimoniul Muzeului Național de Istorie din Atena, înfățișându-l pe conducătorul Eteriei în uniforma neagră a Batalionului Sacru – pe care, la drept vorbind, nu a îmbrăcat-o niciodată –, a devenit în Grecia imaginea emblematică reprodusă în toate manualele școlare, pe când cel de-al doilea, păstrat la Muzeul Benaki, din Atena, a rămas aproape complet necunoscut publicului.

mare [...], fiindcă apariția sa era de natură să le inspire tuturor localnicilor în general îndrăzneală împotriva dușmanului". Eteriștii plănuiau să declanșeze și alte focare de revoltă, pentru a dispersa forțele militare otomane, dintre care o bună parte erau cantonate deja în Epir pentru reprimarea acțiunii secesioniste a lui Ali din Tepelena, pașa de Ioannina. Mai concret, intenționau să-i ridice la luptă pe sârbi și pe muntenegreni, cu care, „pentru a nu fi înșelați", urmau să încheie „o alianță cu zăloage sfinte și strânse", dar și să preia controlul „Vlahobogdaniei" cu ajutorul căpitanilor eteriști de acolo, Iordache Olimpiotul și Sava Fochiano, aflați în fruntea unor trupe „alcătuite din bulgari, sârbi, români și albanezi" – doar grecii lipseau – și

înțeleși cu „un anume Tudor Vladimirescu, conducătorul bărbaților înarmați din Craiova". În acest fel, sperau să provoace o invazie otomană în Principate de natură să declanșeze un alt război ruso–turc. În fine, grecii urzeau și planul îndrăzneț, dar cu neputință de dus la îndeplinire, al „prefacerii în cenușă" a flotei otomane din Constantinopol chiar „în port, fără ca tiranul să-și dea seama".[18] Această din urmă operațiune era dezvoltată în detaliu în de-a dreptul fantezistul *Plan parțial cu privire la Constantinopol*.[19] La rândul său, bimbașa Sava Fochiano redactase propria strategie de luptă (București, 23 septembrie 1820), ce urmărea, înainte de toate, răscularea sârbilor, inclusiv a celor din Bosnia și Herțegovina, pentru a provoca revolte în lanț în rândul celorlalte populații creștine din Balcani (albanezi, bulgari etc.), dintre care grecii par a fi trebuit să se mobilizeze cei din urmă, atunci când terenul va fi fost pe deplin pregătit prin sacrificiul fraților lor întru credință.[20] Cum acest din urmă plan nu părea tocmai fezabil, întrucât presupunea în principal ridicarea la luptă a unor populații străine, în fapt incontrolabile, participanții s-au pronunțat cu toții în favoarea declanșării revoluției în Peloponez, zona cu cea mai numeroasă populație elenă din întreg spațiul grecesc. Obiectul unor vii dispute l-a reprezentat momentul oportun pentru începerea acesteia, de vreme ce unii eteriști (Hristoforos Perrevos, Spyridon Papadopoulos Korfinos) socoteau că „Peloponezul nu era încă pregătit" pentru marea încercare, în timp ce, dimpotrivă, Papaflessas susținea că „toate, oștire și arme și muniții și provizii, erau gata". Până la urmă printre eteriști a prevalat opinia cu privire la începerea imediată a insurecției, drept care Ipsilanti a decis să urgenteze preparativele, mai ales că plănuia să ajungă pe uscat până la Trieste, de unde să se îmbarce pe o corabie ce avea să-l ducă în Peloponez, iar în ritmul de desfășurare al călătoriilor în epocă nu avea cum să ajungă acolo înainte de venirea primăverii.

Numai că, atunci când a sosit, peste numai câteva zile, la Chișinău, principele a anulat cu de la sine putere hotărârea luată la Ismail, dându-le o palmă morală tuturor eteriștilor care participaseră la consfătuire. Și nici măcar nu a catadicsit

Pe locul unde s-a desfășurat în octombrie 1821, în carantina de la Ismail, întâlnirea decisivă a eteriștilor în cadrul căreia s-au pus la punct detaliile planului de declanșare a revoluției se găsesc acum instalațiile portuare sovietice, în bună măsură abandonate ca urmare a reducerii considerabile a comerțului pe Dunăre din ultimele decenii.

să le prezinte vreo explicație pentru schimbarea de 180 de grade, mulțumindu-se doar să-i anunțe că „avea să lovească primele provincii (Țara Românească și Moldova) și să-și deschidă drum prin mijlocul dușmanilor" până în Peloponez, căci forțele de care dispunea erau mari (24 octombrie 1820).[21] De parcă apropiații săi nu ar fi știut că până în acel moment nu izbutise să strângă nici un fel de trupe. Drept care, pentru a suplini acest neajuns, s-a grăbit ca în aceeași zi „să-i acorde gradul de general" basbulucbașei Galaților, Vasile Caravia, cerându-i în compensație să ajungă pe 14 noiembrie cu „oastea dumnealui" (sic!) „într-un loc ascuns", „la o oră depărtare de Iași", căci în acest fel avea nu doar să „contribuie la fericirea obștească a neamului", ci și să capete „coroana nemuririi".[22]

Decizia lui Alexandru Ipsilanti de a străbate întreaga Peninsulă Balcanică, din Principate până în Peloponez, s-ar fi bazat, conform principelui Cantacuzino, pe atunci confident al comandantului suprem, pe „veștile eronate aduse de apostolii Eteriei" (agenții agitatori din teritoriu) cu privire la insuficiența pregătirilor din Peloponez, pe „asigurările repetate că sârbii și bulgarii erau gata să ia armele și pe scrisorile eforilor din Constantinopol, care îl presau să înceapă campania din Țara Românească și Moldova"[23], iar nu, așa cum ne-am fi putut aștepta, pe informații cu privire la o pregătire războinică fără cusur a eteriștilor din cele două provincii creștine de la Dunăre.

Cu toate acestea, progresele înregistrate aici de organizația revoluționară fuseseră într-adevăr spectaculoase. În Moldova, vestea cea bună a înființării Eteriei fusese adusă încă de pe la sfârșitul anului 1816 de către Nikolaos Galatis, care reușise să-l inițieze și pe „Georgios Leventis din Karakovouni, Laconia, dragomanul consulului general al Rusiei la Iași".[24] Iar acesta și-a luat foarte în serios misiunea patriotică, devenind salvatorul grecilor compromiși în fața domnului Scarlat Callimachi pentru activitatea lor subversivă. Printre aceștia s-a numărat și „neînfricatul și nemuritorul" căpitan de arnăuți Iordache Olimpiotul, expulzat în 1817 din Țara Românească din porunca lui vodă Caragea sub învinuirea organizării unui complot împotriva sa. Bucurându-se de protecția consulatului rus, Iordache Olimpiotul s-a putut întâlni în mare taină în mai 1817, în apropierea Iașilor, într-o grădină de legume aparținând familiei Ipsilanti, cu însuși „generalul" Caragheorghe (George Petrovici), conducătorul Primei Răscoale Sârbe (1804-1813), pe atunci refugiat în Rusia. Cu acea ocazie a reușit nu doar să-l inițieze în Eterie, punându-l „să jure prietenie veșnică și sinceră față de națiunea greacă și ură veșnică împotriva vrăjmașului comun", ci și să plănuiască și, apoi, să execute o spectaculoasă operațiune de transfer al acestuia pe teritoriul Serbiei, unde Caragheorghe intenționa să declanșeze o nouă răzmeriță împotriva turcilor; avea însă să fie în curând asasinat din porunca cneazului Miloș Obrenovici. Desigur, astfel de acțiuni presupuneau investiții considerabile, ce nu reprezentau totuși

o problemă pentru Leventis, care nu s-a sfiit ca, „de dragul Societății Prietenilor", să deturneze în acei ani „mai mult de 40.000 de florini olandezi"[25] din bugetul consulatului țarist.

PROFITÂND DE O ASTFEL DE FINANȚARE, DAR ȘI DE ÎNALTUL patronaj rusesc, agenții Eteriei, dintre care cei mai activi s-au dovedit pe plan local Georgios Gatsos, Theodoros Negris, mare comis[26] și secretar al domnului Scarlat Callimachi[27] (1812–1819), precum și căminarul Emmanuil Vernardos, și-au intensificat, începând din 1818, activitatea de prozelitism în capitala Moldovei. S-a ajuns astfel ca, în ajunul izbucnirii revoluției, organizația secretă să aibă, așa cum rezultă din cele trei liste păstrate[28], dar și din alte surse[29], cel puțin 60 de membri în Iași, originari din cele mai diverse zone ale lumii grecești – Marea Ionică (Cefalonia), Epir (Parga, Ioannina, Metsovo), Macedonia (Olimp), Tesalia (Larisa, Tyrnavos, Farsala), Grecia centrală (Karpenisi, Agrafa), Peloponez (Vostitsa, azi Eghion), Marea Egee (Skyros, Chios, Naxos, Serifos, Lesbos, Creta), Tracia (Anchialos, azi Pomorie), Madytos (azi, Eceabat), Constantinopol, Asia Mică (Kyzikos) și de felurite profesii (negustori, dregători mai mari sau mai mici, clerici de diverse ranguri, militari, arendași, medici, dascăli și chiar elevi). Încă și mai numeroși (cel puțin 63) erau eteriștii din târgul Galaților, unde, grație depărtării de administrația centrală fanariotă și legăturilor privilegiate cu sudul Rusiei (Reni, Ismail, Odessa), pare a fi funcționat prima *eforie* (organizație locală) a Eteriei.[30] Inițiați în misterul luptei revoluționare, printre alții, de harnicii negustori Dimitrios Themelis din Patmos și Spyridon Arvanitakis din Zakynthos, aceștia proveneau în mai mare măsură decât confrații lor ieșeni din insulele Mării Ionice (Itaca, Zakynthos) sau Egee (Skiathos, Sifnos, Lemnos, Lesbos, Chios, Moshonisia – azi insulele Ayvalık –, Patmos, Creta), dar și din Peloponez (Patra), Grecia centrală (Xiromero, Agrafa), Tesalia (Makrynitsa, Zagora), Macedonia (Olimp), Tracia (Agathoupoli, azi Ahtopol, Ainos, azi Enez, Adrianopole) și chiar Asia Mică (Smirna) și aveau de regulă meserii legate de navigație și de comerțul pe apă, cu toate că printre ei se regăseau și mici dregători, clerici, oșteni ori dascăli.

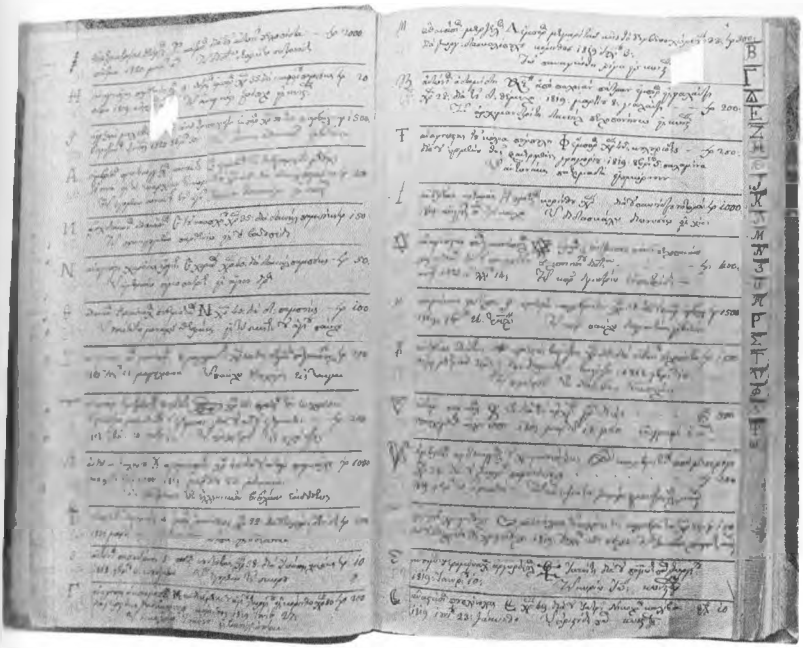

O sursă fundamentală pentru cunoașterea membrilor Eteriei o reprezintă acest catalog alfabetic întocmit de Panagiotis Sekeris, aflat în colecțiile Muzeului Național de Istorie din Atena. Cuprinde 521 de nume de revoluționari, menționând pentru fiecare dintre aceștia localitatea natală, profesia, vârsta, dar și date cu privire la inițierea în Eterie și suma de bani oferită cu acea ocazie.

Dintre toți acești patrioți, care pe moment nu puteau face mare lucru în afară de a strânge sume de bani mai generoase sau mai modeste pentru cauza eliberării, rolul cel mai însemnat în pregătirea revoluției avea să-l asume marele postelnic al Moldovei, Iacovache Rizo Nerulo, primit în Eterie la 26 iulie 1819, ocazie cu care le-a și trimis fraților din Pisa, Italia, o consistentă donație în valoare de 150 de florini.[31] Acest văr al lui Alexandru Ipsilanti[32] era un bărbat „frumos [...], cu statură mai-naltă decât de mijloc, barbă castanie stufoasă și rotundă, mustață groasă, castanie", reputat pentru inteligența sa,[33] dar

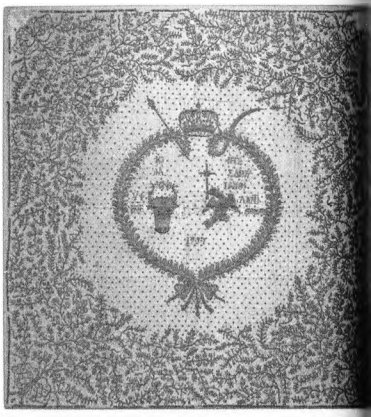

Două variante ale blazonului lui Alexandru Ipsilanti, bunicul conducătorului Eteriei, datând din 1779 și, respectiv, 1797. Prima, sculptată în marmură pe clopotnița bisericii Mărcuța din București, cuprinde doar stema Valahiei (vulturul/corbul cu cruce în cioc) surmontată de un buzdugan, o coroană și un paloș. Cea de-a doua, realizată pe o poală brodată de icoană, aflată în colecțiile Muzeului Benaki, din Atena, adaugă celei dintâi și bourul, căci între timp Alexandru urcase și pe tronul Moldovei.

și pentru excepționalele calități de om politic („postelnicul și ministrul, acel iubit și slăvit [...] / intrigant, viclean și jacaș, lumea de putea mânca, / zâmbind și spuindu-ți glume, nesimțind te dezbrăca")[34]. Dornic să-și slujească țara, acesta s-a dus la carantina de la Sculeni, pe malul Prutului, de îndată ce a primit printr-un emisar ordinul de a-l întâlni pe principele Ipsilanti, care l-a informat că avea „să se ducă în curând la Trieste și în Peloponez"[35] (a doua jumătate a lunii octombrie). Nu a avut însă grijă să se ferească așa cum se cuvenea de spionii de serviciu, astfel încât de consfătuirea celor doi au aflat nu doar mulți moldoveni („postelnicul Iacovaki la Prut mergea și venea"), ci și ambasadorul Franței la Constantinopol.[36] Oricum, această compromitere a fost de-a dreptul inutilă, căci în acel moment Ipsilanti nu i-a cerut mai nimic vărului său. Odată însă cu hotărârea intempestivă de a începe revoluția din Țările Române, lucrurile aveau să se schimbe peste noapte, făcând ca Iacovache să devină un personaj-cheie în organizarea

Marele postelnic al Moldovei Iacovache Rizo Nerulo (portret din 1828) l-a inițiat în Eterie pe domnitorul Mihail Suțu și a pregătit terenul pentru sosirea lui Alexandru Ipsilanti la Iași. Ulterior fugii din Moldova, a predat primul curs de literatură greacă modernă la Universitatea din Geneva, după care a deținut funcții înalte în statul grec nou-creat (ministru, prefect, ambasador etc.). A fost de asemenea un remarcabil autor dramatic.

revoluției în Moldova. Și chiar a izbutit să se ridice la înălțimea misiunii sale, reușind în mod cu totul nesperat să-l inițieze, la 15 noiembrie 1820,[37] în Eterie pe însuși garantul suprem al fidelității Moldovei față de Înalta Poartă, domnul Mihail Suțu.

În vârstă de doar treizeci și șase de ani, domnul era un bărbat cu „statură înaltă, barbă, mustață și sprâncene negre, ochi verzi, mari și vioi", ce îmbina frumusețea fizică, unanim apreciată de contemporani[38], cu o eleganță de tip oriental („să purta cu cele mai scumpe haine în portul fanarioților, ciubucile, șalurile, blănile și argintăria sa să putea aprețui mai mult de un milion de lei"[39]; „cabanița de deasupra era toată de samur, / dedesupt, de-aceeași blană, giubea albă de buhur; / În cap avea gugiumană tot de samur și aleși, / negri, potriviți de-o apă, mărunței la păr și deși; / Dintr-o sivae de Hindii, cu fir, avea antereu, / era încins c-un șal negru, foarte frumos, scump și greu"[40]). Se distingea prin perspicacitate și elocvență, calități ce-i permiseseră să câștige încrederea și favoarea unor înalți demnitari otomani – în primul rând a foarte influentului halet efendi (mare vizir)[41] – și, ca atare, să-și asigure încă de la această vârstă numirea pe tronul de la Iași.

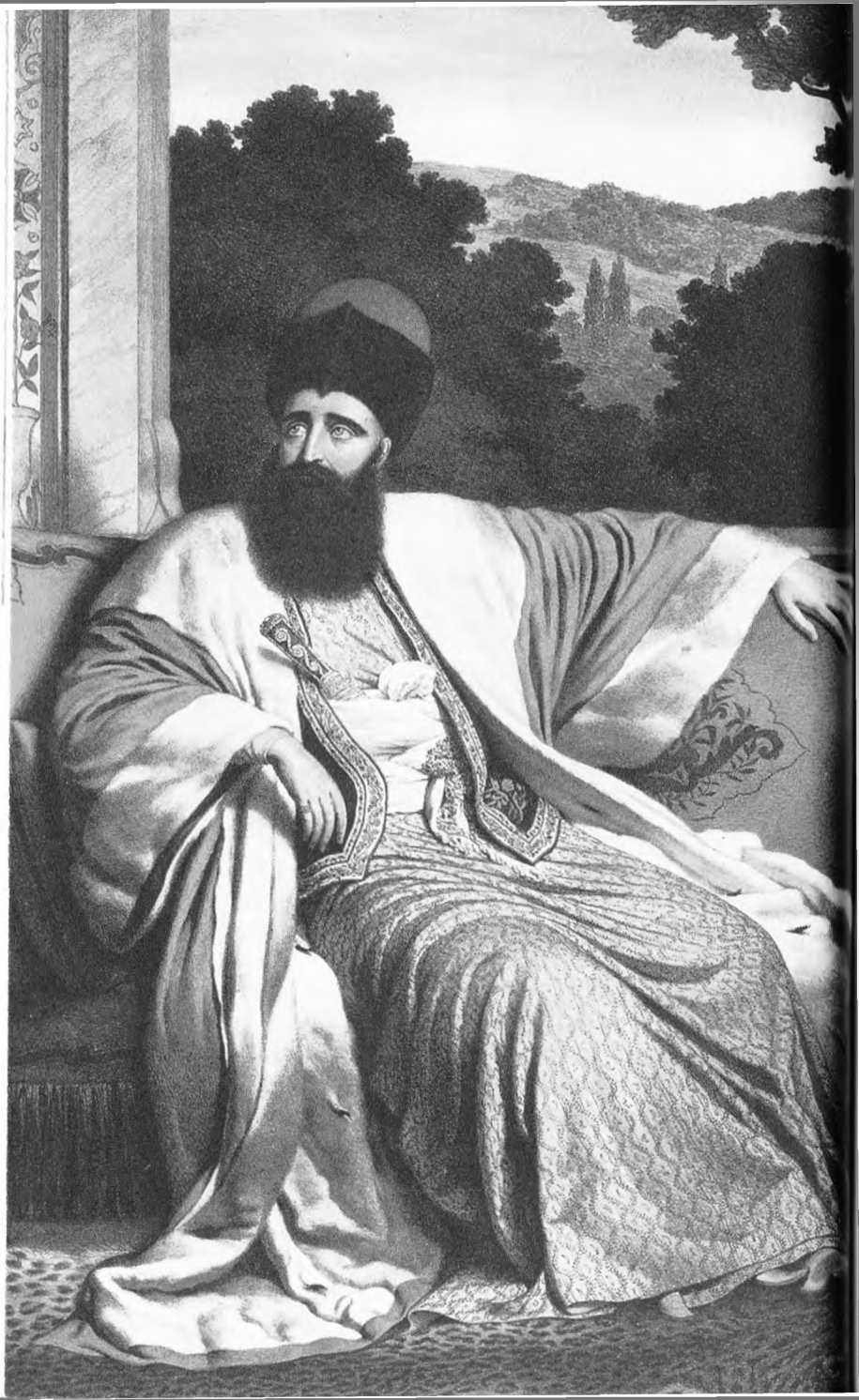

Sigiliul din alamă al domnului Moldovei Mihail Suțu (r. 1819–1821) păstrat în colecțiile Muzeului Național de Istorie din Atena prezintă stemele ambelor principate extracarpatice, întrucât membrii familiei sale domniseră în amândouă țările române.

Eleganța și somptuozitatea vestimentară a lui Mihail Suțu (1784–1864), asupra cărora concordă sursele de epocă, sunt pe deplin confirmate de acest portret realizat de Louis Dupre, care l-a cunoscut personal pe domnul Moldovei (Biblioteca Națională din Paris, Cabinetul de Stampe).

Acum însă, lăsând la o parte orice calcule politice, domnul Mihail Suțu decisese în chip cu adevărat eroic „să își sacrifice funcția, bogățiile, existența sa și a propriei familii pentru interesele concetățenilor săi“[42], a căror împlinire nu părea decât un vis îndepărtat. Prin urmare, fără a se sinchisi de riscuri, a pus umărul la constituirea armatei lui Ipsilanti și a pregătit meticulos terenul pentru trecerea acesteia prin Moldova. De pildă, a organizat o amplă campanie de recrutare de voluntari, chemați, chipurile, astfel încât să nu se stârnească bănuieli, să slujească în trupele de poteră de prin județe;[43] în fruntea lor i-a numit pe unii eteriști devotați (Ioan Colocotroni în Bacău, Naum Vechilehargi în Neamț, Gherasie Orfano în Suceava[44] etc.). De asemenea, a achitat „spre folosul neamului“ grecesc din propriul buzunar suma trebuincioasă pentru achiziționarea a 1.500 de chile (645 de tone) de cereale și a 1.500 de vite, cumpărate, chipurile, din motive de precauție, de doi frați eteriști „pentru a face speculă în interes propriu“, și s-a angajat să asigure distribuția lor pe tot traseul parcurs prin Moldova de armata revoluționară, în condițiile în care avea să fie anunțat cu privire la aceasta cu zece zile înainte.[45] În plus, a donat și alte sume de bani (1.000 de galbeni doar la primirea în Eterie)[46] și a coordonat personal operațiunea de strângere de fonduri pentru cauza eliberării, căreia i-a hărăzit integral și averile unor defuncți.[47]

Cu toate că organizarea domnului în respectivele condiții a fost ireproșabilă, Ipsilanti, care nu pare a fi avut prea multă încredere în el, a găsit de cuviință să trimită în Moldova mai mulți agenți agitatori (Gheorghe Lassani, Emmanuil Xanthos, Antonios Tsounis)[48], care să strângă, la rândul lor, trupe și fonduri. Numai că, prin indiscreția și spiritul lor conflictual, aceștia nu au reușit decât să deconspire pregătirile revoluționare și să intre în dispute cu grecii din principat. Astfel, adunarea prin grija lor în „hanurile din Iași" a „multor albanezi fără conducători și fără chezășie" i-a neliniștit așa de tare atât pe mitropolitul țării, cât și pe unii dintre marii boieri, încât într-o primă fază aceștia s-au plâns domnului[49], iar apoi i-au raportat situația agentului austriac Joseph Raab. Iar acesta, sincer preocupat de binele Înaltei Porți, a socotit că era necesar „să se înștiințeze serhaturile dimprejur". Cu toate acestea, trimișii lui Ipsilanti nu păreau să fi sesizat primejdia pe care responsabilul postelnic Iacovache Rizo[50] o socotea atât de alarmantă, încât, pentru a salva situația, nu doar că i-a scris în repetate rânduri principelui, dar s-a și dus de mai multe ori la Prut pentru a se întâlni cu reprezentanții săi. În plus, cel mai vocal dintre oamenii lui Ipsilanti trimiși în misiune în Moldova, Gheorghe Lassani, un elev[51] de 27 de ani din Kozani, în Macedonia, a intrat în coliziune nu numai cu eteriștii conduși de Luca, starețul mănăstirii Florești[52] (Vaslui), ci și cu domnul Mihail Suțu personal[53], punând în primejdie însăși buna desfășurare a pregătirilor de luptă. Iar conflictele intestine dintre eteriști aveau să se țină lanț în acele luni, după cum mărturisea Gheorghe Leventis, care, adus la disperare de această situație, ajunsese să creadă că „discordia era păcatul strămoșesc al grecilor"[54].

LA FEL STĂTEAU LUCRURILE ȘI ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ, unde încă din 1819 cei trei agenți principali ai Eteriei activi la București, Konstantinos Pendedekas, Grigorios Dikaios (Papaflessas) și Panagiotis Anagnostopoulos, erau implicați în „atât de multe dispute și tulburări nepotrivite și nelalocul lor"[55]. Totuși, certurile dintre capii organizației nu împiedicau o intensă

activitate de prozelitism desfășurată nu doar prin orașe, inclusiv în rândurile „boierilor români greciți“[56], ci și în mediul rural, unde, de pildă, Constantin Riga, „unul din propovăduitori“, umbla în toamna anului 1820 „cu scrisori pe la grecii de la sate“[57]. În acest fel, numărul membrilor organizației secrete din Valahia a crescut constant, ajungând până în 1821 doar în București la cel puțin 53, proveniți, la fel ca în Moldova, din toate regiunile lumii grecești și având ocupații dintre cele mai diferite (negustori, dregători și diplomați, clerici, militari, medici). În plus, aceștia erau susținuți și de frați de peste hotare, care le trimiteau sume mai mari sau mai mici de bani – de pildă, de la Ismail, din Peloponez, din insulele Corfu și Hydra și chiar din Smirna.[58]

La fel ca în Moldova, și în Țara Românească eteriștii au reușit cooptarea în organizație a marelui postelnic, Iakovos Rizos Rangavis (17 aprilie 1820)[59], dar și a unei rude a domnului, junele divictar Grigore Alexandru Suțu (23 martie 1820)[60], numai că cei doi nu s-au dovedit în stare să-l atragă de partea lor pe vodă Alexandru Suțu, nesmintit până la capăt în credința față de Înalta Poartă. Prin urmare, Alexandru Ipsilanti le-a ordonat „vitejilor [săi] generalisimi“ din București Sava Fochiano și Gheorghe (Iordache) Olimpiotul ca la 14 noiembrie 1820 „să răstoarne cârmuirea existentă, să-l aresteze pe domnitor și să constituie un guvern provizoriu din pământeni“, după care „să așeze oameni între Vidin și Ada-Kaleh“ „ca să-i pregătească trecerea peste Dunăre“.[61] Avea însă curând să revoce această dispoziție, probabil ca urmare a bolii care l-a ținut la pat din noiembrie 1820 până la sfârșitul lui ianuarie 1821 („era epuizat [...] din pricina unei dureri puternice de cap provenite, după cum confirmau medicii, fie de la o răceală, fie de la iritarea nervilor mâinii tăiate“[62]), obligându-l să-și amâne expediția în Principate.

Pe de altă parte, eșecul inițierii lui Alexandru Suțu avea să-i oblige pe eteriști să caute sprijin pentru revoluția greacă altundeva pe plan local. A fost o misiune pe care și-au asumat-o, poate încă din primăvara lui 1820, doi dintre cei mai zeloși militari eteriști din Valahia, Iordache Olimpiotul și Iane

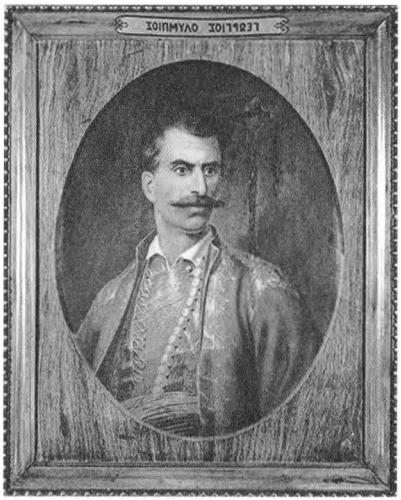

Legenda potrivit căreia Iordache Olimpiotul s-ar fi aruncat în aer în turnul cu praf de pușcă de la mănăstirea Secu pentru a nu cădea în mâinile turcilor l-a transformat într-unul dintre marii eroi ai Revoluției Grecești. Și, cum publicul vrea să vadă chipul eroilor, a apărut și acest portret, probabil fantezist, de secol XIX, păstrat la Muzeul Național de Istorie din Atena.

Farmache. Cel dintâi, născut în 1772 în satul Vlaholivado (azi Livadi), de la poalele muntelui Olimp, „era un tip mărunt, slab, șters ca înfățișare, cu un chip foarte comun, dar viteaz și bun soldat, așa cum a dovedit-o în multe ocazii“[63]. Îmbrățișase de tânăr cariera armelor, activând mai întâi „într-o bandă turcească de tâlhari, a cârjaliilor, ce devasta“ fără milă propriul său ținut de baștină. Ulterior, la izbucnirea Primei Răscoale Sârbe, în 1804, s-a înrolat în detașamentele haiducului Velko Petrovici, în vreme ce în timpul Războiului Ruso–Turc (1806–1812) a luptat în trupele de panduri, obținând „primul grad de ofițer rus și decorația Sf. Anna, clasa a patra“. În anii următori a pendulat între Serbia, Țara Românească, Moldova, dar și Rusia și Austria, unde, ca protejat al Imperiului Țarist, și-a putut continua cu mai multă lejeritate activitatea de jaf, dar și de intrigi politice,[64] ce aveau firește să se intensifice după primirea sa în Eterie, în 1819[65]. Printre tovarășii cei mai statornici ai Olimpiotului s-a numărat Iane Farmache, născut la Blați (azi Vlasti, Kozani, Macedonia) în 1772, „om înalt și spătos, palid, [cu] mustață castanie“[66] și „privire amenințătoare“, care, atunci când se suia „pe cal, era dracul întruchipat și cele mai mari primejdii nu îl puteau o clipă înspăimânta“. În tinerețe luptase în trupele neregulate din Grecia (Tesalia), dar fusese și în slujba

rușilor în Insulele Ionice (circa 1799). În perioada 1806–1812 se aflase în Țara Românească, unde „săvârșise tâlhării nemaiauzite", fără a putea fi prins de autoritățile ruse de ocupație.[67]

În cursul acelei confruntări dintre imperiile țarist și otoman, cei doi oameni de arme greci avuseseră prilejul de a-l cunoaște pe căpitanul oltean Tudor Vladimirescu, care condusese cu succes trupele de panduri din Oltenia în luptele desfășurate la Calafat, Vidin, Rahova, Negotin și Fetislam (Cladova)[68], fiind recompensat cu gradul de porucic (*leitenant*) în armata rusească, „ordinul cavaleriei Vladimir, al III-lea grad"[69] cu spade și „un inel cu piatră scumpă și cu numele [țarului] Alexandru pe dânsul"[70]. Ulterior, cel puțin Iordache a avut ocazia să-l revadă pe Tudor, dacă nu și cu alte prilejuri, oricum în cadrul consulatului rus din București, ce devenise în 1819–1820 un focar de intrigi eteriste, mai ales că acolo fusese transferat în 1817, de la Iași, și Gheorghe Leventis.[71] Constatând nu numai capacitățile militare, ci și ambițiile politice ale lui Tudor, Olimpiotul i-a oferit acestuia o sumă consistentă de bani pentru a recruta în secret trupe, menite a servi scopurilor eteriștilor. Iar Tudor s-a apucat conștiincios de treabă, scriindu-i încă din 13 decembrie lui Nicolae Zoican din Mehedinți să investească discret („fă-ți ochii în patru"), cu ajutorul căprarilor Dumitru și Mihăilă, în o mie de vite și în capre,[72] denumiri cifrate pentru oștenii ce urmau a fi înrolați în trupele sale.

Cum operațiunea avansa, iar cei trei căpitani urmăreau să fie siguri că puteau conta în mod necondiționat unul pe sprijinul celuilalt, au încheiat în decembrie 1820 sau în ianuarie 1821 un acord scris de colaborare. Vizând „eliberarea prin puterea armelor de sub jugul apăsător al barbarilor" (adică al turcilor), inclusiv cu prețul sacrificării „scumpei vieți" a semnatarilor, acesta prevedea, printre altele, creșterea efectivelor armatei revoluționare multinaționale („ca să devenim o ceată puternică"), în cadrul căreia orice formă de naționalism trebuia înăbușită de dragul binelui comun al creștinătății („nimeni să nu îndrăznească prin vorbe sau fapte echivoce, semănând zâzanie, a insinua că, de exemplu, românul de baștină nu trebuie să se supună arnăutului, nici arnăutul grecului, grecul sârbului, sârbul macedoneanului, ci toți să lucreze de comun acord

și unitar"). Autoriza, de asemenea, recursul la orice fel de mijloace, inclusiv „provocarea de dezordini, stârnirea de complicații externe și interne și folosirea a toată viclenia" în vederea atingerii *scopului comun*. Sub nici un chip celor trei bărbați nu le era îngăduit „să lucreze de capul lor, fără știrea și consimțământul tuturor fraților" întruniți în ședința săptămânală a eforiei bucureștene a Eteriei, la care viteazul oltean era, iată, îndrituit să participe. Dacă ar fi cutezat să facă una ca asta, încălcându-și „jurământul [depus] pe sfânta cruce și pe sfânta Evanghelie" în prezența „preasfinției sale arhimandritului Veniamin", atât Iordache și Farmache, cât și Tudor aveau „să fie deferiți tribunalelor politice, militare și ecleziastice" și, indiferent de sentința acestora, urmau să fie sancționați cu confiscarea averii. Ca să nu mai vorbim că aveau „să aibă soarta lui Iuda" și „să fie pedepsiți de Domnul Iisus Christos, când va veni a doua oară să judece viii și morții"[73]. Cum pe oltean nu păreau să-l fi înfricoșat astfel de osânde pământești sau cerești, prin februarie avea să trimită, firește fără știința „fraților", un emisar propriu la Chișinău, pentru a intra în legătură directă cu însuși comandantul suprem al Eteriei, și nu doar cu subordonații acestuia din Valahia[74].

Iar aceștia, odată ce totul le era permis pentru atingerea nobilului scop al eliberării de sub dominația otomană, militau tot mai fățiș pentru înlăturarea de la putere sau chiar suprimarea domnului Alexandru Suțu, devenit principala piedică în calea izbucnirii revoluției în Țara Românească. Astfel, conform unei categorii de surse, eteriștii bucureșteni nu s-ar fi dat în lături de la a-l asasina pe vodă prin mijlocirea doctorului Mihai Hristari din Ioannina, „un om foarte de treabă, foarte instruit atât în meseria sa, cât și în literatura greacă, cunoscut din

Singura imagine autentică a tânărului Tudor Vladimirescu este cea zugrăvită de Gheorghe Siciofi din Ploștina pe ușa bisericii de lemn din satul Prejna (Mehedinți), ctitorită de sluger în anul 1808 împreună cu jupan Gheorghe Duncea. Cum, în scopul mai bunei conservări, aceasta se păstrează în colecțiile Muzeului Național de Artă din București, primăria comunei Balta a comandat recent o copie a ușii, ce a fost amplasată la intrarea în lăcașul de cult pentru a marca aniversarea a 200 ani de la revoluție.

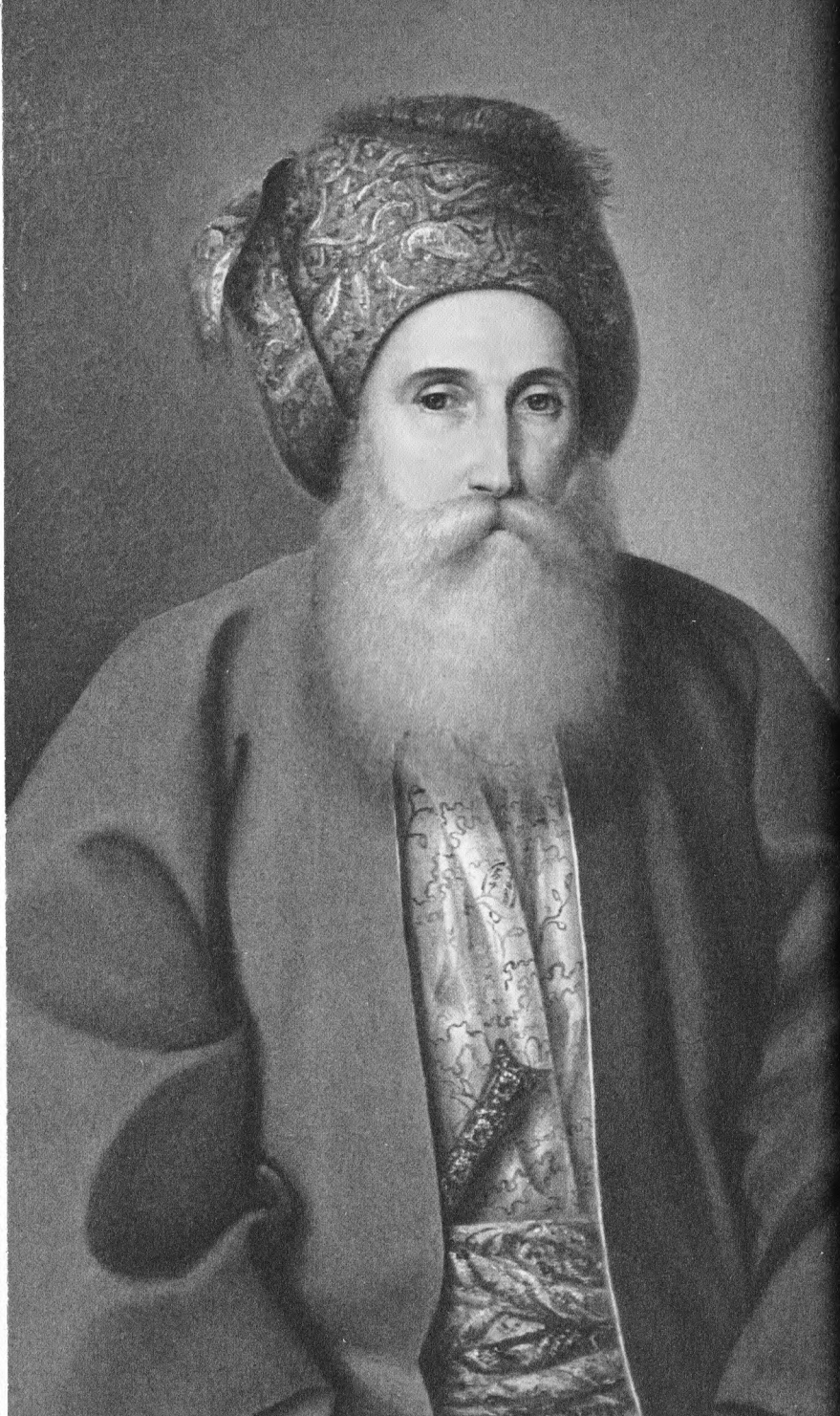

traducerea unor lucrări de știință medicală și din unele tragedii pe care le-a tălmăcit[75] (*Brutus* de Voltaire[76]) sau compus"[77]. Din pur patriotism, acesta l-ar fi ucis pe Suțu „puindu-i otravă la fântânela ce o avea la brațul stâng"[78] sau turnându-i substanța letală în cafea[79]. Se poate ca acestea să fie doar calomnii și, printr-o coincidență fericită pentru eteriști, domnul să fi decedat la 18 ianuarie 1821[80] în urma unui „erizipel purulent care i-a atins pieptul"[81]. Cu trei zile înainte de a-și da obștescul sfârșit, a apucat să desemneze o comisie formată din mitropolit și din șase boieri (Grigore Brâncoveanu, Constantin Crețulescu, Grigore Ghika, Barbu Văcărescu, Grigore Filipescu, Iacovache Rizo) pentru a judeca pricinile obștești.[82]

Cum cel puțin doi dintre aceștia (Brâncoveanu[83] și Rizu[84]), dacă nu și mai mulți, erau eteriști cu acte în regulă, astrele păreau să se alinieze favorabil pentru a asigura succesul revoluționarilor, mai ales că Alexandru Ipsilanti avea să se ridice curând din patul de suferință, participând, împreună cu frații săi, la una dintre „seratele costumate date în timpul carnavalului de guvernatorul [civil al Basarabiei K.A.] Katakazi", unde, printre altele, a jucat *boston* cu M.F. Orlov, „șeful [celei de-a 16-a] divizii [ruse] din Chișinău"[85]. Și, întrucât subordonații săi deopotrivă din Valahia și Moldova îl presau să pornească înspre Grecia („chestiunea s-a copt de tot", trebuie „să acționăm până la primăvară" – îi scria, de pildă, încă din 9 ianuarie Iordache Olimpiotul generalisimului)[86] în condițiile riscului tot mai mare al deconspirării pregătirilor revoluționare din Principate, a decis în cele din urmă, în jur de 20 februarie, să se pună și el în mișcare, nu înainte de a le trimite ordine foarte ferme subordonaților săi din Principate, de la care aștepta deopotrivă să-i pregătească oștirea și să asigure înarmarea, aprovizionarea și finanțarea acesteia.

Marele ban Grigore Brâncoveanu a jucat un rol-cheie în pregătirea revoluției de la 1821, aderând la Eterie și însărcinându-l pe Tudor Vladimirescu să ridice la arme norodul Țării Românești. În acest portret anonim din 1830–1832 expus în Muzeul Național de Artă al României îl vedem într-o somptuoasă vestimentație orientală, remarcabilă prin brâul lat de mătase în care marele boier și-a vârât un hanger bătut cu nestemate, precum și prin cealmaua (turbanul creștin) confecționată din aceeași stofă fină.

2. Revoluția Greacă a început la Galați

ÎN NOAPTEA DE LĂSATA SECULUI (20 FEBRUARIE 1821), PE când moldovenii chefuiau de mama focului[1], revoluționarii eleni s-au întrunit la sfat de taină în casa lui Epaminonda Mavromati din Galați, pentru a hotărî dacă se cuvenea sau nu să îndeplinească porunca lui Ipsilanti, care le ceruse, poate încă din data de 13 februarie, să-i atace pe turcii din localitate.[2] În fruntea conspiratorilor se găsea Vasile Caravia, un grec din Itaca în vârstă de patruzeci și opt de ani,[3] „mic, îndesat", cu „ten foarte măsliniu, față ordinară, ochi mici roșii, care păreau să lucească mereu de turbare și de furie", conferindu-i „o înfățișare pe cât de sălbatică, pe atât de respingătoare"[4]. Luptase mai întâi în armata rusă, unde ajunsese până la gradul de căpitan,[5] după care se înrolase ca bulucbașă în trupele de arnăuți ale lui vodă Ioan Gheorghe Caragea.[6] Probabil după fuga acestuia în Italia (septembrie 1819), se stabilise la Galați, unde fusese inițiat în Eterie la 1 martie 1819,[7] iar de curând, pe fondul pregătirilor febrile pentru scuturarea jugului otoman, fusese numit de domnul Mihail Suțu „bașu-buluc bașu", sau, altfel spus, întâi-stătătorul trupelor polițienești din orașul de la Dunărea de Jos. Lui Caravia îi stăteau alături mai mulți eteriști înfocați, precum Apostol Zorzopol, Costi Chiriazi, Dimitrie Emanuil, Panaghiti Papaioanu, Ioan Sachelaropol, Spiridon Arvanitachi din Zakynthos, Gheorghe Mostra, Anastasie Lontopol, Antonie Adamidi din Vechea Patra, Antonie Guzeli, Dimitrie

Biserica Sfântul Nicolae, în care eteriștii lui Vasile Caravia și-au sfințit pe 21 februarie 1821 steagurile revoluției, a fost rasă din temelii în semn de răzbunare de către turcii biruitori. Impozantul locaș de cult din imagine, ce a servit și drept catedrală a Episcopiei Dunării de Jos, a fost reconstruit în anii 1839–1845, cu contribuția înfloritoarei comunități grecești din localitate.

Letzoglu, Ioan Stamatiu din Makrynitsa etc., care îi scriseseră cu toții cu câteva zile înainte principelui Ipsilanti pentru a-l asigura că „se puneau la dispoziția domniei sale și dădeau ascultare oricărei porunci a luminăției sale cu tot zelul lor arzător, în orice împrejurare, loc și timp“[8]. Prin urmare, chiar dacă nu erau pe de-a-ntregul convinși de justețea ordinului sau de propria capacitate de a-l duce la îndeplinire, au găsit de cuviință să-l asculte orbește pe comandantul suprem, pe fondul insistențelor în acest sens ale lui Antonie Țuni și Constantin Pendedeca.[9]

A DOUA ZI S-AU DUS „DIS DE DIMINEAȚĂ RÂNDUIȚI LA BISERica Sf. Niculae“, unde „sfinția sa Avramie din Itaca și părintele Nicolae Stefanari au făcut sfeștanie“, „binecuvântându-le

steagurile" sub care aveau să pornească la războiul sfânt. Cum în timpul nopții primiseră „praf de pușcă, gloanțe și obuze" de la eforii Eteriei din Ismail,[10] de îndată ce au ieșit din locașul de închinăciune s-au îndreptat, strigând *trăiască libertatea*, către reședința lui Mustafa Chiurtoglu Topucci, întâi-stătătorul trupelor de beșlii din Galați – oșteni ai Porții însărcinați cu păstrarea ordinii în rândul musulmanilor din Principate. Iar, pentru a nu da impresia că dezlănțuiseră o insurecție antiotomană, ce ar fi putut provoca intervenția trupelor imperiale cantonate la doar vreo 25 de kilometri în raiaua Brăilei, au recurs la o stratagemă pregătită din timp. Au căutat să lase să se creadă că era vorba de o simplă răfuială între Kirurtoglu și Caravia, care se preocupase din vreme să provoace un conflict de natură personală între el și aga de beșlii.[11] Dincolo însă de acest vicleșug, era vorba de o confruntare complet inegală între circa 150 de revoluționari („treizeci de arnăuți și mai mult o sută de cefalonieni și alți greci de pe corăbiile care se găseau acolo") și doar vreo 30 de turci[12], care, în plus, fuseseră complet luați prin surprindere. Cu toate acestea, aga Mustafa a opus o rezistență înverșunată, ucigându-i cu propriile mâini pe „fratele stegar Dimos și pe Spyros Parianos" – primii eroi ai revoluției grecești –, în vreme ce neînfricații săi neferi au răpus alți 15 ghiauri. Covârșiți însă de numărul asediatorilor, s-au văzut nevoiți să se baricadeze în conacul căpeteniei lor, asupra căruia revoluționarii s-au apucat să tragă de la mică distanță cu cele două tunuri din dotare. În acest fel, i-au determinat pe turci să iasă afară „cu puștile în mâni", izbutind să-i măcelărească până la unul.

După această ispravă, elanul războinic al lui Caravia și al tovarășilor săi s-a canalizat spre ceilalți musulmani aflați în Galați, mai ales negustători, dar și proprietari de corăbii,[13] asupra cărora revoluționarii s-au năpustit „cu cea mai fără de omenie nemilostivire"[14]. Fugăriți de atleții lui Christos, necredincioșii și-au căutat disperați scăparea „în conacele consulilor Austriei și Rusiei"[15] sau pe teritoriul Casei Islamului, la Brăila.[16] Numai că au fost, în marea lor majoritate, prinși și sacrificați pe altarul revoluției grecești, numărul de victime în

Singurul vestigiu de arhitectură civilă ce a supraviețuit din Galațiul Revoluției Grecești, trecut prin foc și sabie de trupele otomane, este această poartă a unui han construit la începutul secolului al XIX-lea (astăzi pe strada Egalității, la nr. 11).

rândul populației civile fiind estimat diferit de surse între 50 și 300.[17] Era o „vărsare de sânge nevinovat"[18] pe care o condamnau cu hotărâre nu doar reprezentanții Înaltei Porți, ci și unii occidentali (F.G. Laurençon)[19] ori români, precum Ioan Dârzeanu[20] sau vornicul Alecu Beldiman, care îl socotea pentru astfel de purtări pe Vasile Caravia „suflet rău, urât la față, un câine nelegiuit"[21]. În schimb, Ellada, generalisimul Ipsilanti și „toți frații" se declarau „mulțămiți cu acesti vrednice de laudă fapte", cerându-le eteriștilor gălățeni „a înălța și alte asămine trofei a patriotizmului, pentru care se gătesc nevestezite cununi a incununa capitile lor".[22] Dincolo însă de elogierea sau blamarea unor crime puse în slujba cauzei nobile a eliberării Greciei de sub jugul otoman, era limpede că măcelărirea fără județ a negustorilor ori corăbierilor musulmani deschidea cutia Pandorei, îndreptățindu-i pe turci să procedeze

la represalii nediferențiate în rândurile populației creștine din imperiu.

Pe de altă parte, victime colaterale ale elanului războinic al eteriștilor nu au căzut doar musulmanii și cartierul lor general (conacul agăi de beșlii), ci și „câteva magazii și alte prăvălii vecine“[23] incendiate, dar și destule imobile din Galați care au avut nenorocul de a se găsi în zonele prin care au fost fugăriți musulmanii. Pentru a spori dramatismul relatării, Popovich, corespondentul de presă al gazetei *Wiener Allgemeine Zeitung*, afirma, exagerând probabil, că „răzmerița a pus foc în mai mult de zece locuri ale orașului, care a fost în întregime pârjolit“[24]. Căci pe greci nu îi interesa să incendieze orașul dunărean, ci doar să îl prade pentru a-și procura resursele materiale indispensabile viitoarei lor campanii antiotomane. Ceea ce bineînțeles „zurbagiul Caravia“ a și făcut, împreună „cu hoțomanii de teapa lui“[25], reușind să strângă o „pradă însemnată“[26], nu doar din târg, ci și în satele de primprejur, pe unde revoluționarii „s-au și purtat necuviincios cu sexul feminin“[27].

Evident, astfel de tulburări au generat un exod imediat al localnicilor, care „s-au risipit, unii plecând pe la sate, alții îmbarcându-se“ pentru a traversa Prutul și a se refugia în Basarabia, iar alții „închizându-se în biserici“, mai ales că se temeau că după plecarea eteriștilor din urbe aveau „să iasă turcii din Brăila și să îi măcelărească“.[28] Pe urmele pribegilor „a pornit și agentul Rusiei Arghiropulo, care, „înspăimântându-se de întâmplările de la Galați, a sosit în portul Reni, cu arhiva biroului său“[29]. Bejenarii de rând nu au avut însă norocul Excelenței Sale, căci „gerul din timpul nopții de marți a înghețat din nou apele Dunării și a înțepenit vasele acolo unde se aflau, așa că oamenii au fost nevoiți să se întoarcă în orașul care era acum în stăpânirea eteriștilor greci“[30]. Din fericire, au fost pe moment feriți de o invazie otomană, întrucât Tratatul de la București din 1812 împiedica Poarta „să trimită trupe în Moldova, fără ordin special“, așa cum îi sublinia Iusuf, muhafîzul de Brăila, viceconsulului austriac Manzoli, pe care îl invitase galant în urbea sa „pentru a-l întreba despre cauzele celor petrecute la Galați“[31].

Gerul cumplit din februarie 1821 a înghețat apele Dunării la Galați, blocând navigația și împiedicându-i pe localnici să-și caute scăparea în Basarabia. Am surprins Dunărea înghețată în același loc în anul 2017 – un fenomen din ce în ce mai rar.

Acesta era și considerentul pe care se bazau eteriștii greci, care își puteau continua nestingheriți pregătirile militare. În primul rând, urmăreau să-și sporească și să-și înarmeze corespunzător efectivele menite a se alătura marii oștiri în fruntea căreia Ipsilanti nădăjduia să ajungă biruitor până în Peloponez. În acest scop, ei recrutau nu doar tineri din satele din jurul Galațiului[32], ci și oșteni de felurite neamuri („și greci, și bulgari, și sârbi, și moldoveni") din Basarabia, pe care frații eteriști de dincolo de Prut se grăbeau să „îi treacă într-ascuns la Galați, cu arme, provizii, cai și bani", mituindu-i, firește, pe cazacii din armata rusă pentru a facilita operațiunea de traversare a râului.[33] Și, cum muniția de care izbutiseră să facă rost până în acel moment nu era îndestulătoare, ingeniosul Athanasios Xodilos și-a amintit că, „precum zice istoria", „în anul 1769

ΙC XC
ΝΙ ΚΑ
ΕΝ ΒΑΔΘ ΚΥ ΤΩΝΤΣ
ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΚΑΛΟΥΔΑ
ΜΑΛΑΜΑΤΕΝΙΑ :
ΜΑΡΙΩΡΑ ΙΩΑΝΝΗ
ΚΑΤΕΡΗΝΑ ΙΑΙΠΑΛΑ
CΙΑ ΛΟΥΚΑΝΤΡΑ
ΒΑCΙΛΕΙ ΕΛΕΝΚΟ
ΧΡΗCΑΦΙ ΔΗΜΗΤΡΑΚΙ
ΜΑΡΙΩΡΑ ΚΑΤΗΝΚΟ
ΒΑCΙΛΕΙ ΚΑΙ ΤΟΝΔ
1837 ΟΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ
ΓΑΛΑΤΖΗ

[1 august 1770]", „generalul rus Rumianțev, cu un număr de 18.000 soldați viteji [circa 40.000]", îl înfrânsese în bătălia de la Cahul „pe vizir [Ivazzade Halil pașa] cu numeroasa sa armată de peste 200.000 soldați [vreo 75.000]", obligându-l să abandoneze pe câmpul de luptă „tot echipamentul și munițiile ca să aibă timp să treacă podul peste Dunăre". Astfel încât i-a plătit gras pe niște locuitori ai satului Vulcănești, „greci originari cei mai mulți din Magnezia", care au izbutit să îi aducă „peste patru mii de gloanțe de diferite mărimi", transportate ulterior cu corăbii grecești pe malul moldovenesc al Prutului.[34] O altă sursă încă și mai consistentă de îmbogățire a armamentului eteriștilor gălățeni o constituia capturarea și jefuirea navelor otomane de pe care revoluționarii ar fi rechiziționat, potrivit lui Ilie Fotino, șase tunuri.[35] Totuși, nici una dintre operațiunile menționate nu a dat rezultate spectaculoase, așa că, la doar o zi de la lichidarea tuturor necredincioșilor din Galați[36], Vasile Caravia, care își așezase tabăra în afara orașului, a pornit spre Focșani, unde urma să facă joncțiunea cu Ipsilanti, în fruntea a doar două sute[37], cel mult trei sute de oameni[38], înzestrați cu șase tunuri mici.[39]

PE DE ALTĂ PARTE, ETERIȘTII AU HOTĂRÂT SĂ NU PĂRĂsească pe de-a-ntregul Galații, întrucât, așa cum susținea marele postelnic al Moldovei Iacovache Rizo, orașul de la gurile Dunării constituia „o poziție foarte necesară din punct de vedere politic și militar" atâta vreme cât „tabăra generală greacă" se menținea pe teritoriul Principatelor. Mai precis, încartiruindu-și pe teritoriul acestuia „soldați bine înarmați și aprovizionați", protejați de „întăriturile trebuincioase", revoluționarii aveau să-și asigure supunerea întregii Moldove și să prevină atacurile din partea turcilor de la Brăila. În plus, dacă reușeau să-și organizeze acolo o flotă puternică, „ar fi devenit stăpâni ai Dunării", putând să împiedice „introducerea pe cale maritimă,

În biserica Sfântul Nicolae din Galați se păstrează până astăzi mai multe vestigii amintind de trecutul ei grecesc, precum această piatră colectivă de mormânt datând din 1837.

pe la gura brațului Sulina, a muniților și proviziilor necesare cetăților turcești" de pe malul fluviului, devenite vitale pentru acestea în condițiile unei eventuale ieșiri a Moldovei și Țării Românești de sub dominația Înaltei Porți. În fine, prin păstrarea controlului asupra Galațiului, grecii își menținеau deschise căile de comunicație cu Ismailul, Renii[40] și celelalte orașe din Basarabia și sudul Rusiei, de unde veneau deopotrivă voluntari și transporturi de arme și muniții.

Prin urmare, au lăsat acolo un detașament alcătuit din „vreo două sute de frați" însărcinați să susțină corăbiile „grecilor din Insulele Ionice trase la iernat pe Prut"[41], ale căror echipaje hotărâseră fără ezitare „să urmeze chemarea patriei ce răsuna pe malurile Dunării". Drept care, atunci când, pe 4[42] sau, mai degrabă, pe 7 martie, aceștia au văzut „zece corăbii de comerț turcești"[43] venind dinspre Isaccea, s-au năpustit asupra lor sub conducerea „bravului (Andreas) Sfaellos"[44] din Zakynthos.[45] „Pe primele trei au pus mâna fără vărsare de sânge", în vreme ce pe celelalte le-au capturat în urma unor lupte îndârjite, pe parcursul cărora nu au suferit totuși decât puține pierderi. Victorioși, și-au dovedit generozitatea față de „marinarii sau pasagerii greci", pe care i-au lăsat în libertate, dar nu și față de cei 72 de turci de pe respectivele ambarcațiuni, „închiși sub puntea unei corăbii" „scufundate în timpul nopții în apele Prutului". Era o faptă pe care – în viziunea conducerii Eteriei – „posteritatea avea să o laude de mii de ori", așa că marinarii nu aveau nici un temei a se căi că nu arătaseră „celor arestați sentimentele filantropice înnăscute ale elenilor"[46]. Rău avea poate să le pară doar la auzul veștilor despre măcelurile săvârșite de turci în rândul populației grecești ca răsplată pentru isprăvile eteriștilor gălățeni.

3. Un împărat bizantin în târgul Ieșilor

Pios omagiu memoriei marelui istoric ieșean Sorin Iftimi

LA DOAR O ZI DUPĂ IZBUCNIREA REVOLUȚIEI ANTIOTOMANE la Dunărea de Jos, pe 22 februarie, pe la orele șase-șapte[1] seara („la un ceas de noapte, după ce a înnoptat"), a ajuns „cu râvnă mare", „plin de văpaie, aicea la Prut întins"[2] însuși generalisimul Alexandru Ipsilanti, „mântuitorul neamului grecesc de sub Poarta Otomană"[3]. Nu era însă însoțit de o mare armie rusească, așa cum răspândiseră eteriștii vorba prin toată țara Moldovei, ci „doar de o trupă de 20-30 de oameni înarmați"[4], printre care se numărau frații săi Gheorghe și Nicolae, principele Gheorghe Cantacuzino, Gheorghe Manu și cavalerul polonez Venceslav Gornowski.[5] Totuși, pentru a le induce celor care aveau să-l întâlnească ideea iminenței unei invazii din partea fraților de la răsărit, Ipsilanti pășea pe teritoriul principatului în uniformă de ofițer țarist, ținând în mână un pașaport semnat de contele Karl von Nesselrode[6], unul din cei doi miniștri de externe ai Imperiului Rus.

Și, cum domnul Mihail Suțu era un eterist devotat, care-și făcuse bine temele, pe malul drept al Prutului conducătorii revoluției au fost întâmpinați de 102 călăreți, în frunte cu Gherasie Orfano și Vasile Teodoru din Siatista[7], care i-au petrecut până la Iași, garantându-le deplina securitate.[8] Acolo, de vreme ce orele erau deja înaintate, Ipsilanti s-a preocupat înainte de orice altceva să se cazeze în confortabila reședință a domniței Ralu Cantacuzino[9], mama amintitului principe Gheorghe, de pe „ulița către Golia"[10].

Căpătând dimensiuni mitice în conștiința grecilor, trecerea Prutului, pe atunci hotarul dintre Imperiul Rus și Moldova, de către Alexandru Ipsilanti, a devenit subiectul a numeroase opere din spațiul elen. În acest desen în tuș al lui Spyros Vasileiou, publicat în 1958 în ziarul Eleutheria *(*Libertatea*), conducătorul Eteriei, în uniforma neagră a Batalionului Sacru, iar nu în cea de ofițer rus, ca în realitate, ține în mâna dreaptă un steag împodobit cu imaginea păsării Phoenix, simbolizând renașterea Greciei din propria cenușă, și este întâmpinat, contrar celor întâmplate de fapt, deopotrivă de boieri și de țărani.*

Între timp, revoluționarii ieșeni, la cauza cărora aderase *in corpore* garda domnească, nu au stat cu mâinile în sân, ci au dezlănțuit lupta antiotomană. Astfel, profitând de întunericul nopții, au dat buzna în Beilic și în celelalte hanuri pe la care trăgeau necredincioșii (vreo 30 la număr pe acea vreme)[11], atacându-i în timp ce dormeau, jefuindu-i și maltratându-i. Vornicul Alecu Beldiman a așternut în versuri aceste prime fapte de arme: „Varvarii, nelegiuiții, lupii acești însetați / ca c-o nemilostivire peste-acești nevinovați / la hanuri în mezul nopții / alții a lovi Beilicul în cât pot se sârguiesc / jăcuiesc, pradă, omoară, mărfurile împărțesc / și, cu cât privesc folosul, cu atâta se iuțesc. / Cine să se-mpotrivească, căci, săracii, amețiți, / fiind toți în așternuturi și întru somn adânciți / stau zăluzi într-o uimire, aman! cu toții striga / dau averile lor toate și încep a se ruga."[12] Firește, „o seamă de tâlhari arnăuți" s-au îndreptat și spre conacul agăi de beșlii, asupra căruia, găsind „porțile zăvorâte", „au început a trage cu puștile". În loc să încerce să reziste la adăpostul zidurilor groase, odabașa (valetul) agăi s-a furișat din clădire, sperând să treacă neobservat de asediatori,

numai că aceștia l-au prins și l-au ucis.[13] Mai norocoși au fost unii dintre ceilalți 40 de tovarăși ai săi, care au scăpat teferi, fiind doar capturați și dezarmați; mai ales că se bucurau de protecția deplină a lui Mihail Suțu, care urmărea să lase impresia că era în continuare fidel Înaltei Porți. Așa se explică faptul că, de îndată ce a aflat despre acțiunile îndreptate împotriva musulmanilor din Iași, domnul, asistat de postelnicul Iacovache Rizo, a dat ordin ca aceștia să fie grabnic aduși la curte, iar de acolo, pentru a-i proteja, i-a trimis pe la diverse mănăstiri ori pe la casele unor boieri omenoși, asemenea hatmanului Răducanu Rosetti, care l-a găzduit, salvându-i viața, pe bașbeșleagă.[14] Alți musulmani au căutat adăpost în sediile consulatelor, pe care unii eteriști le-au asaltat, fără succes, cu cererile lor insistente de predare a necredincioșilor („apoi consolii la urmă au vorbit descoperit / că-n consolat nu se poate ca să intre eterist / nici pot face vreo cercare, sau cât de puțin mișca / într-o așa întâmplare consolatul a-l călca"). Alți trei negustători căzuți în mâinile revoluționarilor au reușit să-și scape pielea îmbrățișând de formă religia creștin-ortodoxă[15], probabil convinși de martiriul unora dintre confrații lor („îi golesc pe toți de haine și atuncea năvălesc / le dau câteva cuțite și apoi stau de-i privesc / unuia îi zboară mâna, pe altul în cap lovesc / și pe altul unde-apucă moartea cât pot prelungesc"[16]). Totuși, chiar dacă sursele, inclusiv unele dintre cele occidentale, îl acuză pe Ipsilanti de „comiterea unor atrocități revoltătoare contra turcilor"[17], este limpede că soarta musulmanilor care se aflau la 22 februarie în Iași a fost în ansamblu mai blândă decât cea a coreligionarilor din Galați, mai ales că peste câteva zile supraviețuitorii din rândurile lor au fost duși în carantina de peste Prut[18] și puși sub protecția pravoslavnicei Rusii.

LA DREPT VORBIND, PE IPSILANTI NU-L INTERESA PE ATUNCI atât soarta turcilor din Iași, cât sprijinul pentru acțiunea sa revoluționară deopotrivă din partea localnicilor, a compatrioților, a marilor puteri europene și a opiniei publice internaționale. Acesta a fost, de altfel, și unul dintre principalele subiecte abordate de generalisim în cadrul întâlnirii sale cu vodă Suțu

Dominația otomană asupra Moldovei, pe care Alexandru Ipsilanti spera s-o abolească, este amintită și astăzi de inscripția votivă de pe cișmeaua ridicată de Grigore III Ghika în anul 1765 în fața Spitalului Sfântul Spiridon din Iași (azi pe Bulevardul Independenței, la nr. 1).

și postelnicul Rizo, în casa celui din urmă, în noaptea de 22 spre 23 februarie.

Astfel, pentru a atrage simpatia moldovenilor, generalisimul, care „ignora complet afacerile" politice și „vorbea doar din cărți", propunea publicarea chiar a doua zi a unei „proclamații cu privire la desființarea privilegiilor din cele două provincii", „de la cele ale boierilor de prim rang până la cele ale orășenilor, de la cele ale mitropolitului până la cele ale ultimului frate de mănăstire"[19]. Pe de o parte, emiterea unui astfel de act radical, menit să zguduie din temelii orânduirea statornicită de veacuri în Țările Române, însemna uzurparea flagrantă de către noul-venit a atribuțiilor domnitorului, chiar în prezența acestuia. Pe de alta, era de natură să atragă împotriva sa ura de nestins a păturilor conducătoare ale țării, de la care Ipsilanti

КЪТРЪ НОРОДЪЛ, ЦЪРИЙ МОЛДАВІЕЙ.

Аскꙋлторій а ачестꙋй цара Молдавіей, ка фіечіне кареле ка ачестꙋ царатꙋ шй маре Дрегетоареле тоате Грекіа ачъпеазъ де астъзй фіаръпеле сърпърій де сънт мъгла тꙋрчіей, чърмꙋ слъвоазъ сă, шй ей ъпрезнă кꙋ тоцій симпатіщій міей мă дăкълош ꙋндă мă кіамă трăмпцеле нородꙋлꙋй Пътрій мале. Ба дăу дар фрăдничіле шй дăлецъшлꙋіре, атът де спре пътре мă, кът шй де спре пътре тꙋтꙋрор симпатріоцілор міей чълор че сă афлă ачъ, (пе кареле ам чінсте сă й Окърмъеск) кă чей дăторнічі кꙋ шдихнă, шй сънгъраціле атът а фъшй персоанеи боастре, кът шй а вêрнлор боастре.

Пентрꙋ ачаста фіінд кареле сă кăуте кꙋ дрептăцій слъвозеніе, кꙋ кареле ка афлаціе, ăдăторîрнле шй требнле боастре, шй ътрꙋ кът де пцінă сă нъска тъмъре пентрꙋ мишкърнле мале: пентрꙋ кă шй Окърмꙋіре шй Окърмꙋіре Принципатꙋлꙋй ачестꙋй рămâне тот ачаста карте сă афлă, шй кꙋ дрептăцій Правиле ка съкърші требнле еі. Кă дăвăр ка зник сă лăкꙋіторілор Молдавіей: ка Проніе черéскă ваꙋ дăрꙋі пе Домнꙋл че ачестă Домнéще МІХАЙЛ Съцꙋл Воевод. Кă апърătорю кꙋ шсердіе адрептърілор Пътрій боастре. Кă нърінте шй де бине коноторю ал боастрꙋ. Кăноащій дар ка Ънълціме сă, мъсте ачест фêлю пре кът ламꙋмім, шй оумініцъ кꙋ Ънълціме сă спре Окротіре Общіей боастре норочіре. Ар дека дин ътъмпларе искапъ дезнădăждꙋіці търчі вшрнъскапъ Ънпъмънтърнле боастре, са нъскă лфрикошаці Ътрꙋ нимікă, кă чей стрăшнікă пътêре са афлă гатіте, са педепсéскă дрăзнеалă лор:

Дꙋ слобозіне Ъ Орашꙋл Ішій, астъзй ла 23: Февроаріе. 1821.

АЛЕ҃ЪНДРЪ ꙊꙊНДЪНТ.

Pentru a obține bunăvoința moldovenilor și a-i convinge să susțină financiar revoluția, Alexandru Ipsilanti a răspândit pe 23 februarie 1821 în Iași această proclamație, în care îi încredința că în cazul unei invazii otomane aveau să fie ocrotiți de „o strașnică putere" (Rusia).

așteptă o contribuție financiară consistentă pentru campania lui antiotomană. Noroc că Iacovache Rizo s-a opus cu hotărâre acestei inițiative, convingându-l pe principe să renunțe la textul revoluționar adresat românilor, pe care l-a înlocuit cu un altul diametral opus. Astfel, în proclamația publicată până la urmă, capul Eteriei îi asigura pe „lăcuitorii ai acestui loc al Moldaviei" că „otcârmuirea principatului acestuia rămâne tot aceasta care se află și cu aceleași pravile" și, bineînțeles, cu același voievod, „un apărător cu oserdie al driturilor patriei", „un părinte și de bine voitor". Iar Moldova nu avea să fie ocrotită doar de domnul dăruit de „Pronia cerească", ci și – susținea fără nici un temei Ipsilanti – de „o strașnică putere" (Rusia, de bună seamă), „gătită să pedepsească îndrăzneala" a „niscaiva deznădăjduiți turci [care] ar năvăli în pământurile" țării. Iar

locuitorii acestora nu aveau a se teme – dădea la fel de nejustificat „încredințare și închezășuire“ Ipsilanti, incapabil să-și controleze oștenii de strânsură – întru nimic nici pentru persoana, nici pentru averea lor „despre partea“ sa și „despre partea tuturor simpatrioților“[20] săi aflați în Moldova. Totuși, chiar dacă era silit de împrejurări să nu spună tot adevărul, el izbutea prin aceste cuvinte meșteșugite să-i liniștească pe ieșenii „cuprinși de uluire și spaimă“[21] și să-i facă să-și păstreze sentimentele de simpatie pentru frații ortodocși, care înălțaseră „flamburile scăpării de subt jugul tiraniei, cerând slobozenie“[22].

Întrucât pe parcursul discuțiilor despre mesajul către moldoveni constatase divergențele majore de opinie dintre el și conducătorii locali, Ipsilanti nu s-a mai sfătuit cu aceștia în privința proclamațiilor destinate propriilor conaționali, pe care oricum nu le mai putea schimba, căci „le tipărise clandestin la Chișinău“[23]. Și astfel a lansat pe 24 februarie o chemare la arme în care invoca în chip destul de limpede un ajutor militar din partea Rusiei („veți vide o mare puteri ocrotind drepturile noastre“), fapt pe care postelnicul Rizo îl socotea „foarte primejdios“, căci compromitea relațiile țarului Alexandru cu Înalta Poartă, punându-l în situația jenantă de a se disculpa pentru o vină inexistentă și obligându-l să condamne fără întârziere acțiunea revoluționară a lui Ipsilanti. Pe de altă parte, trebuie să recunoaștem că generalisimul nu putea să nu includă în proclamația sa respectiva referință, întrucât toată propaganda revoluționară a Eteriei, atât în Principate, cât și în Grecia propriu-zisă, vehiculase drept o certitudine intervenția militară rusă în favoarea grecilor revoltați. Acum însă supralicita, invocând un ajutor și din partea „noroadilor luminate a Evropii“, care, recunoscătoare pentru „facirile de bine ce au văzut de la strămoșii“ grecilor, aveau să își trimită mulți fii „iubitori de slobozănie“ ca să îi „întovărășească la luptile“ lor. Iar de data aceasta avea dreptate, căci numeroși intelectuali occidentali formați la școala culturii clasice elene urmau să-și abandoneze viața tihnită de acasă pentru a pune umărul, chiar și cu prețul sacrificiului suprem, la eliberarea Greciei. Un argument și mai solid în favoarea ridicării imediate la luptă ar fi trebuit să-l

constituie, în viziunea lui Ipsilanti, pretinsul stadiu foarte avansat al pregătirilor revoluționare dintr-o bună parte a Peninsulei Balcanice („Serviia, sulioții și tot Ipirul înarmați ne așteaptă"). Dar cum știa că lucrurile nu stăteau de fapt așa, generalisimul se grăbea să invoce, pentru a-i mobiliza de urgență pe creștinii din Balcani, neajunsurile „nesuferitului giug" al robiei: „Videți voi lăcașurile lui Dumnezeu călcate. Acolo copiii voștri răpiți spre întrebuințare hulită a poftii cei fără rușine a varvarilor vrăjmașilor noștri! Casile noastre golite, țarinile noastre prădate și pe noi înșuși netrebnici". Prin urmare, nemairăbdând aceste samavolnicii, se cuvenea să se ridice la luptă împotriva tiraniei, așa cum făcuseră marii bărbați ai Antichității grecești și romane, dintre care textul cu o retorică foarte elaborată al proclamației îi invoca pe Trasibul, Epaminonda, Armodios, Aristoghiton, Timoleon, Miltiade, Temistocle, Leonida și Brutus.

În afara îndemnurilor avântate, manifestul răspândit la Iași conține și câteva indicații cu privire la contribuția pe care generalisimul o aștepta de la fiecare categorie de conaționali. Bogaților le cerea „să jărtvească o parte din averea lor", clericilor, „să însuflețească pe norod cu ale lor pilde", cărturarilor, „să dei sfaturile celi folosîtoare", în vreme ce de la grecii ce slujeau „pe la curțile străine, oșteni și politicești" pretindea într-o manieră vagă „să alergi la marile și luminatul drum ce ți se deschide acum și să dei patriei datornicul bir". Iar pentru „troicești sârguințî" – susținea Ipsilanti – ar fi urmat să fie răsplătiți toți cu încununarea „de a pururi cu dafne nevestezite", cu înscrierea propriilor nume „cu slovi nesterse în lăcașul nemuririi", dar și cu alte „sămne ale slavii și a cinstii". Și, firește, le făgăduia să trăiască într-un stat liber, despre care principele anunța că ar fi urmat să aibă chiar un parlament cu membri aleși („Neamul adunându-să își va alegi bătrânii norodului, și la acest înalt sfat vor fi supusă toate lucrurile"[24]).

Cum însă în această proclamație generală nu se îngrijise să cuprindă nici un fel de argumente care să-i convingă să participe la revoluție și pe grecii din Principate, mulți dintre ei beneficiari ai unei stări materiale înfloritoare la care erau chemați să renunțe în numele eliberării patriei, Ipsilanti a simțit

Gravură de epocă din colecția BCU Cluj înfățișând palatul domnesc din Iași, ridicat între anii 1803 și 1806 de arhitectul austriac Johann Freiwald la ordinul domnului Alexandru Moruzi, din care Alexandru Ipsilanti a dispus în mod simbolic înlăturarea tuturor simbolurilor dominației otomane – dintre acestea, în imagine este vizibilă marea stemă imperială de pe acoperiș. Trebuie spus că palatul domnesc din Iași a ars de mai multe ori de-a lungul timpului, și a fost reconstituit de fiecare dată pe același loc. Beciurile curții domnești a lui Alexandru Moruzi descoperite de arheologi sunt acum puse în valoare în cadrul Palatului Culturii din Iași (jos).

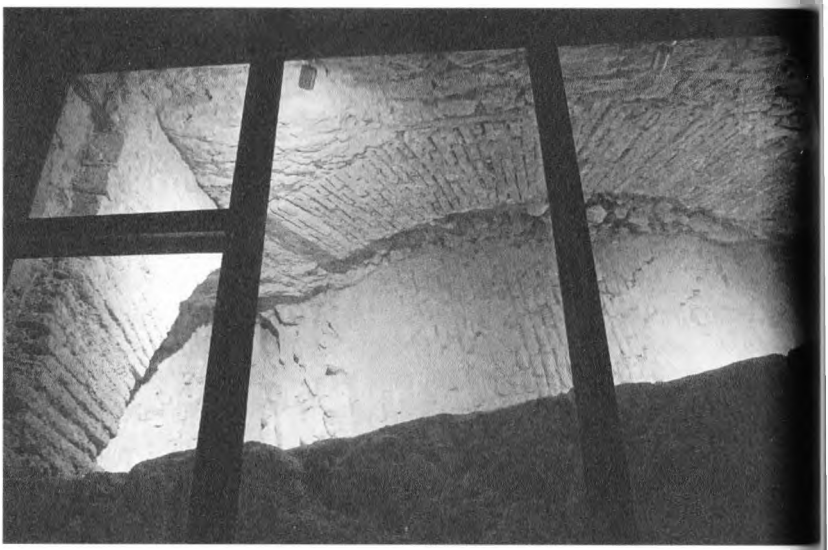

nevoia să le adreseze niște epistole speciale. A încropit niște texte peste noapte, dintre care cel dintâi nu cuprinde nici măcar o singură referire la situația lor concretă. Astfel, pentru a-i determina să se alăture „corpului numeros de bărbați compatrioți" format în Țările Române „spre a trece pe pământul sfânt al iubitei" Elade, el doar îi amenința că, dacă nu o făceau, „își vor trage asupra lor marea dezonoare" și că „patria îi va socoti ca bastarzi și nedemni de numele de elen". În loc să le arate că participarea lor era esențială pentru reușita revoluției, îi informa, parcă pentru a-i convinge că nu era nevoie de ei, că „Moreea, Epirul, Tesalia, Serbia, Bulgaria, insulile din Arhipelag, într-un cuvânt Grecia toată a luat armele, ca să scuture greul jug al barbarilor"[25]. Se prea poate ca această proclamație lansată pe 24 februarie să fi stârnit unele nemulțumiri, astfel că Ipsilanti a dat a doua zi publicității un alt manifest, în care îi compătimea pe grecii din Principate pentru că fuseseră siliți de „împrejurările potrivnice" „să părăsească pământul sacru al Eladei" pentru a „sta în picioare [ca servitori] în spatele trăsurilor boierilor" din Țara Românească și Moldova, fapt de „dispreț și ocară încă neauzit pentru locuitorii pământului grecesc". În mod paradoxal, aceasta este singura ocupație a grecilor din Principate pe care o menționează Ipsilanti în sprijinul demonstrației sale, părând a uita că mulți dintre elenii veniți aici ajunseseră domni, mari dregători, cărturari, negustori etc. În temeiul acestui argument falacios, el susținea că acum li se oferea șansa de a li se ierta „acest păcat dintâi și fără de voie" dacă „se înrolau sub steagurile libertății". Dacă însă nu se vor ridica la înălțimea acestui ceas de cumpănă, nu aveau să mai poată în viitor „purta nici armele, nici cinstitele veșminte ale albanezilor [arnăuților? sic!]", fiind nevoiți „să se integreze în neamul"[26] românesc. La drept vorbind, în esență avea dreptate, căci revoluția lui Ipsilanti avea să schimbe din temelii statutul acelor greci care vor găsi cu cale să rămână la gurile Dunării și după 1821.

MULT MAI REALIST DECÂT IPSILANTI, DOMNUL MIHAIL SUȚU a căutat să asigure sprijin pe plan local pentru mișcarea elenică nu prin proclamații („înscrisuri pretutindenea pline de

Ἄνδρες Γραικοὶ, ὅσοι εὑρίσκεσθε εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν!

Ἰδοὺ μετὰ τοσούτων αἰώνων ὀδύνας, ἁπλόνει πάλιν ὁ φοῖνιξ τῆς Ἑλλάδος μεγαλοπρ[illegible] τὰς πτέρυγάς του καὶ προσκαλεῖ ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ τὰ γνήσια καὶ εὐπειθῆ τ[illegible] κτάτης! Ἰδοὺ ἡ φίλη ἡμῶν Πατρὶς Ἑλλὰς ἀνυψόνει μετὰ θριάμβου τὰς προπατορι[illegible] τῆς σημαίας! Ὁ Μωρέας, ἡ Ἤπειρος, ἡ Θεσσαλία, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, τὰ Νη[illegible] τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ἐπίασε τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀπαστ[illegible] τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν Βαρβάρων, καὶ ἐνατενίζουσα εἰς τὸ μόνον νικητήριον ὅπλ[illegible] τῶν Ὀρθοδόξων, τὸν τίμιον, λέγω, καὶ ζωοποιὸν Σταυρὸν κράζει μεγαλοφώνως [illegible] τὴν προστασίαν μεγάλης καὶ κραταιᾶς δυνάμεως, ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ νι[illegible] κῶμεν! Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας φιλικάς μας ἐπαργ[illegible] σχηματίζεται σῶμα πολυάριθμον ἀνδρείων συμπατριωτῶν, διὰ νὰ τρέξῃ εἰς τὸ ἱερὸν [illegible] δαφος τῆς φίλης ἡμῶν Πατρίδος. Ὅθεν ὅσοι εὔχονται νὰ ὀνομασθῶσι Σωτῆρες τῆς Ἑ[illegible] λάδος, καὶ εἶναι διασκορπισμένοι εἰς διάφορα Καδηλίκια, ἃς τρέξωσιν εἰς τοὺς ὁρόμ[illegible] ἅπου ἀκούουσιν ὅτι διαβαίνει τὸ σῶμα τοῦτο, διὰ νὰ συνενωθῶσι μὲ τοὺς συναδελφ[illegible] τῶν. Ὅσοι, ὅμως, γνήσιοι Ἕλληνες εἶναι ἄξιοι νὰ πιάσωσι τὰ ὅπλα, καὶ μὲ ὅλ[illegible] τοῦτο μένουσιν ἀδιάφοροι, ἃς ἠξεύρωσιν, ὅτι θέλουν ἐπισύρει εἰς τὸν ἑαυτόν των μεγ[illegible] τὴν ἀτιμίαν, καὶ ὅτι ἡ Πατρὶς θέλει τοὺς θεωρεῖ ὡς νόθους καὶ ἀναξίους τοῦ Ἑλλ[illegible] νικοῦ Ὀνόματος!

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

Ἰάσιον. τὴν 24. Φεβρουαρίου: 1821

Prin această proclamație lansată la Iași pe 24 februarie 1821, Ipsilanti spera să-i convingă pe grecii din Țara Românească și Moldova să i se alăture în lupta armată de eliberare, mințindu-i că întreaga Peninsulă Balcanică ridicase deja armele împotriva stăpânirii otomane.

bărbeli"[27], în viziunea turcilor), ci prin discuții directe cu factorii de putere. În acest scop, i-a convocat pe 24 februarie[28] pe toți boierii „în spătăria cea mare a curții", „făcându-le cuvânt ca să îmbrățoșeze și ei partida aceasta a grecilor, că prin acest mijloc ar putea redobândi eliberarea țării de la turci, făcându-se aliați ai grecilor"[29]. În condițiile entuziasmului revoluționar și ale iluziei cu privire la sosirea iminentă a unei mari armate rusești, boierii au acceptat poziția domnului „cu o bucurie unanimă", propunând chiar, pentru a-l convinge pe țar să accelereze pregătirile de război, trimiterea unei delegații la Laibach (azi Ljubljana, în Slovenia), unde suveranul rus participa la un congres al Sfintei Alianțe convocat în scopul găsirii celor mai potrivite metode de reprimare a revoluțiilor din Regatul celor Două Sicilii și din Piemont. Până la urmă, inițiativa nu a întrunit unanimitatea, așa că s-a optat pentru soluția „expedierii unei petiții către monarhul rus pentru a i se implora ajutorul împotriva invaziei armatei turcești". Iar această jalbă, împreună cu alta din partea poporului și cu o epistolă semnată de generalissimul Ipsilanti[30], a fost trimisă la Laibach „cu un secretar al consulatului rusesc, anume Grigori Ivanovici" Lucescu.[31]

În cuprinsul scrisorii contrasemnate de boierii țării, vodă Suțu îi solicita țarului Alexandru „să devină încă o dată mântuitorul acestei țări" „lipsite de forțele trebuincioase de apărare" după plecarea principelui Ipsilanti, care, „mânat de dragostea cea fierbinte pentru țara sa", „se pregătea să treacă în Grecia și să învingă sau să moară pentru eliberarea[32]" acesteia.

În schimb, fostul aghiotant al lui Alexandru I nu putea, în epistola sa, doar să solicite intervenția trupelor rusești în ajutorul grecilor, ci era dator să-i ofere propriului suveran o justificare credibilă a acestor demersuri contrare politicii sale. În acest scop, Ipsilanti susținea că nu acționase de capul lui, ci mânat de „inspirația divină", îndeplinindu-și „datoria față de patrie", urmând „ultimele dorințe ale tatălui" și răspunzând chemării a mai mult de șase sute de mii de „persoane însemnate din toate clasele și provinciile Greciei". Mulțimea celor care îi solicitau lui Ipsilanti „să meargă în fruntea lor pentru a învinge sau a muri" este pusă pe seama propagandei desfășurate „în

toate părțile globului unde erau greci" de o „organizație secretă" înființată exclusiv în scopul eliberării Greciei. Este vorba, firește, de Eterie, a cărei existență principele ținea să o dezvăluie personal țarului, cu toate că acesta o cunoștea aproape sigur de la ministrul său de externe Ioannis Capodistrias, căruia revoluționarii greci îi oferiseră, așa cum am văzut, în primă fază conducerea organizației. Grație activității acesteia – susține Ipsilanti, care urmărea să-l convingă pe Alexandru I că terenul era pe de-a-ntregul pregătit pentru intervenția rusă – „toți munții Greciei se populau cu apărători cutezători ai libertății; Moreea și Arhipelagul se puneau în mișcare; insula Creta se revolta; Serbia, Bulgaria, Tracia și Macedonia alergau la arme; Țara Românească și Moldova se ridicau, și turcii înspăimântați stăteau la Constantinopol pe un vulcan gata să-i înghită". Iar, în ciuda mobilizării generale a grecilor și a avertismentelor în acest sens primite de la aliații lor englezi, otomanii continuau să rămână în „cea mai cumplită apatie", ba chiar își concentrau forțele militare exclusiv „pentru a extermina toate pașalele [revoltate] care aveau puterea în Rumelia", fapt explicabil doar printr-o intervenție a divinității care îi „fermecase". Dincolo de argumentele logice, Ipsilanti făcea apel și la cele emoționale, gâdilând orgoliul țarului, pe care îl poftea „să adauge tuturor măreților nume pe care recunoștința europeană i le dădea deja pe acela de eliberator al Greciei". Și, cum probabil știa mai bine ca oricine că acest lucru nu era posibil, se grăbea să-i înainteze și alte cereri, mai pragmatice, ce puteau fi satisfăcute fără prea mare greutate: aprobarea propriei demisii din serviciul Maiestății Sale – căci oricum țarul s-ar fi văzut nevoit să-l concedieze pentru faptele lui nesăbuite –, dar și pe aceea a ofițerilor greci din armata rusă dornici să se alăture luptei de eliberare a patriei, precum și acordarea protecției imperiale pentru mama și celelalte rude ale lui Ipsilanti, care – jura principele pe onoarea lui – nu erau la curent cu proiectele sale revoluționare.[33] Acestea din urmă au fost probabil și doleanțele pentru care a pledat principele în cadrul întrevederii cu consulul rus la Iași, Andrea Pisani.[34]

Cum nu bănuiau în acele zile că țarul avea să dea un răspuns negativ la cererile țării și ale eteriștilor, boierii ori înalții clerici moldoveni se întreceau cot la cot cu grecii în a oferi sprijin financiar pentru lupta comună de eliberare a creștinilor de sub dominația otomană. Astfel, Iordache Rosetti-Roznovanu, care, profitând de tulburările revoluționare, nădăjduia să urce pe tronul Moldovei („Eteria îi da zare de gândit / la domnia țării noastre, ce de mult ar fi pândit / și, dacă rușii îndată peste Prut ar fi trecut / și apucarea grecească ieșiri bune-ar fi avut, / știind cum că vodă este om fricos, mișăl, deșărt, / a-l doborî de pe tron, socotea lucru de-un cifert")[35], i-a dat lui Ipsilanti 10.000 de ducați olandezi și 300 de cai cu harnașament cu tot.[36] Ceva mai puțin generos s-a vădit vistierul Grigoraș, tatăl viitorului domn Mihail Sturdza, „om uscățiv și roșcovan, cu multă învățătură și procopsală"[37], care a contribuit la cauza revoluției cu „trei mii de galbeni și, pe deasupra, cu treizeci de cai, bine echipați"[38]. Nevrând să se lase mai prejos, preasfințitul mitropolit Veniamin Costachi, „galbăn și uscat la față, om cuvios și smerit / care de post și de rugă se părea cum că-i topit"[39], a jertfit din averea bisericii 10.000 de groși[40] și patru telegari[41], achitând totodată și cheltuielile pentru înarmarea și echiparea unui călăreț.[42] În schimb, Marioara Callimachi a găsit de cuviință să investească, deloc dezinteresat, nu în oștirea, ci în buna dispoziție a eteriștilor, spre desfătarea cărora a organizat „balul cel vestit cu focuri" într-o vie din preajma Iașilor, în speranța că stăpânii vremelnici ai țării aveau să-l numească mare vistier pe fiul ei („scoposul dorinței mele și să ajung să sărut / pe Mihalachi visternic și de mâna mea făcut"[43]). Iar enumerarea contribuțiilor financiare benevole deopotrivă din partea moldovenilor și a grecilor poate continua. Astfel, s-a ajuns ca în doar câteva zile să se adune în tezaurul de război al Eteriei mai mult de un milion de franci, potrivit mărturiei marelui postelnic Iacovache Rizo[44], ori poate chiar 1.500.000 de piaștri, după estimarea locotenent-colonelului Pestel, însărcinat de autoritățile rusești din Basarabia cu supravegherea evoluțiilor din Moldova.[45]

Strângerea acestei sume considerabile se explică nu doar prin donații, ci și prin extorcarea unor bogătași fără conștiință patriotică elenică, precum un negustor rămas anonim din Iași, pe care, pentru vina de a fi „vorobit din protiva" revoluției, eteriștii l-au bătut „foarte cumplit" „pe uliță în trei locuri" și l-au globit cu „zece mii lei", că doar era „chivernisit"[46]. O soartă cevă mai blândă a avut Andrei Pavli, un grec „cu mare stare, foarte iconom, bancher vestit în tot orașul, foarte smerit și zgulit, către toți cu plecăciune", întrucât a fost doar șantajat, amenințat, maltratat, iar nu și snopit de un comando revoluționar condus de Constantin Duca, nu tocmai iubit de sursele moldovenești ale vremii, ce îl gratulează cu epitete deloc măgulitoare („șeful tuturor strengăriel și a blestemățiel"[47]; „un birbant de cei de frunte și de țări vânturător"[48]; „croitor de noutăți, vânturător de lume, giucăuș de frunte, curtezan, emisar și înzestrat în sfârșit cu toate talentele ademenitoare la rău [...], răsărit în capitală ca o ciupercă din gunoi"[49]). În urma refuzului obstinat de a cotiza pentru cauza elenă („să de un ag[i]utoriu bun / dar nicicum nu se primesce, căci el nu era nebun"), eteriștii i-au pecetluit lui Pavli „bolta" (prăvălia) aflată în curtea mănăstirii Golia și i-au pus sechestru pe toate bunurile. Zadarnic și-a căutat bietul afacerist dreptatea la curtea domnului, căci nu s-a „mântuit" până nu le-a numărat revoluționarilor, conform lui Alecu Beldiman, „două sute mii lei tocma"[50]. Și pare că nu a scăpat doar cu atât, odată ce, potrivit mărturiei bine informate a lui Emmanuil Xanthos, a trebuit să cedeze și „polițe [în valoare] de opt sute de mii de groși", pe care Ipsilanti le-a trimis fratelui său Dimitrie pentru a le încasa la Odessa.[51]

ETERIȘTII NU AVEAU NEVOIE DOAR DE BANI PEȘIN, CI ȘI DE provizii, uniforme, arme, cai, pe care căutau să le procure deopotrivă din achiziții, donații, împrumuturi, muncă silnică și jafuri. Astfel, „lipscanii, negutătorii cei ce erau eteriști / postavul de prin dughene îl trimeteau nesiliți" pentru veșmintele ostășești, pe care „jidovii croitori", prea puțin animați de sentimente filelenice, s-au apucat să le confecționeze doar atunci când au fost obligați de domnie „cu silă foarte mare" „zi și

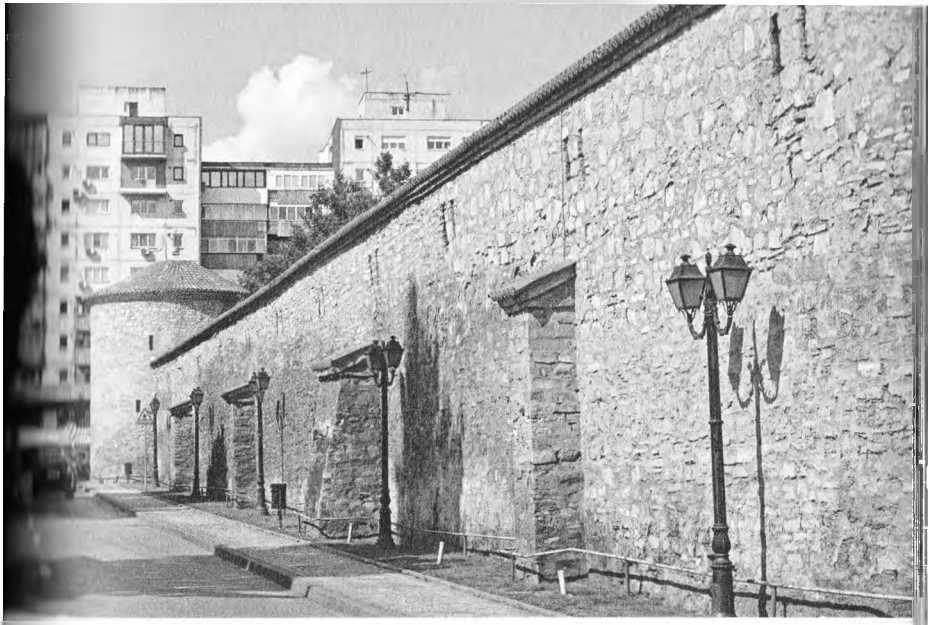

Zidurile ca de cetate ale mănăstirii Golia nu au putut apăra averea marelui bancher grec Andrei Pavli de agenții Eteriei, care au jertfit-o pe altarul eliberării de sub dominația otomană.

nopte a lucra". În schimb, în momentul în care li s-a cerut să doneze propriile arme pentru cauza revoluției, nici grecii din Iași, „acești mult cu minte, acești adânci și isteți", nu au mai fost atât de entuziaști, căci riscau să rămână fără apărare în vremuri tulburi de război, așa că au trimis la Eterie și „au dat în dar" doar acele piese „proaste", ce „le țineau în zadar". Pentru a suplini acest neajuns, domnul Mihail Suțu i-a convocat la curte pe fierarii din Iași, poruncindu-le să lucreze cât puteau de repede la producerea de armament rudimentar – căci mai mult nu erau în stare – și la repararea celui existent: „șurile cele din curte îți părea că-s un vulcan / ilăile [nicovalele] gemeau toate sub cel mai vrednic ciocan". Astfel, au fost făurite sulițe, dar și „cartuși [gloanțe] un mare număr", „în muchi, iară nu rotunde", și au fost recondiționate, sub stricta supraveghere a lui Anastasie Pezodromul, șeful artileriei eteriste, cele două tunuri de la

curte, dintre care pe unul, „smintit, / așa îl legase bine, cât nu credeai că-i cărpit". Dar, odată ce nu era vorba de piese nici performante, nici îndestulătoare, eteriștii au avut grijă să-și completeze armamentul din dotare prin jafuri la drumul mare („pentru arme nu le pasă, căci pe toți îi dezbrăca, de simțeau că sunt la vrunii, și casele le călca, / și din târg și din afară tot dauna aduce / și mai bune, și mai proaste, oricum era n-alege").

Aceeași metodă au aplicat-o, în bună măsură, și pentru procurarea de cai, esențiali în perspectiva viitoarei confruntări cu iuții delii otomani, mai ales că apelurile repetate la scoaterea la vânzare pe bani puțini a cailor nu se soldaseră cu rezultatul scontat („telalul pun ca să strige și cu voie și nevrut / câți vor avea cai și arme să le-aducă de vândut", „pentru cai au pus la cale, la boieri au arătat / cum că două mii din țară cai se cer neapărat"[52]). Astfel, fără a sta pe gânduri, soldații „luau mulți cai"[53] deopotrivă din „hanuri [unde] pe drumeți descăleca"[54] și din grajdurile boierilor[55], care nu au pregetat să se „adreseze prinților Suțu și Ipsilanti pentru a cere îndreptarea acestor nemulțumiri". Și se pare că aceștia, ca să nu piardă sprijinul boierimii locale pentru revoluția greacă, au dispus plata animalelor confiscate.[56] În schimb, oamenii de rând nu au mai fost despăgubiți pentru prădăciunile săvârșite de unele cete de revoluționari, care – arată francezul F.G. Laurençon – nu se sfiau să „jefuiască, să ruineze o țară socotită prietenă și ai cărei locuitori profesau aceeași credință cu grecii și aveau atâtea legături cu ei"[57]. „O, rușine!" – exclama, la rândul său, marele patriot elen Iacovache Rizo – indignat că aceste hoarde, deși „juraseră pe sfânta cruce, jefuiau mănăstirile", deși „luaseră armele ca să-și elibereze concetățenii din sclavie, îi tâlhăreau pe frații de aceeași credință", deși „erau hotărâți să învingă sau să moară, se dedau desfrâului și trândăvelii" și, deși „se făleau cu moralitatea lor atât de diferită de cea a barbarilor [turcilor], s-au vădit încă și mai impertinenți și mai nedisciplinați"[58].

LUCRURILE SUNT DE ÎNȚELES, AȘA CUM ARĂTA ACELAȘI mare postelnic al Moldovei, dacă ne gândim la caracterul foarte compozit al oștirii strânse peste noapte de Ipsilanti. Căci, în

Această frumoasă sabie otomană cu însemnele armatei ruse este atribuită de muzeografii de la Palatul Culturii din Iași lui Alexandru Ipsilanti, care nu avea însă nici un motiv să-și abandoneze arma în capitala Moldovei chiar la începutul campaniei.

Cauda asigurărilor primite din partea locotenenților săi, care îi făgăduiseră că la Iași aveau să-l aștepte 2.000 de ostași, generalisimul nu găsise pe malurile Bahluiului decât „250 de albanezi, sârbi, bulgari și moldoveni, oameni învățați cu trândăvia, desfrâul și jaful“[59]. Ca atare, s-a văzut nevoit să înceapă de urgență o amplă campanie de recrutare a oricui era dispus să ia arma în mână pentru eliberarea Greciei. A dat ordin ca pe la răscruci să fie afișate chemări la oaste ce le promiteau viitorilor recruți deopotrivă echipament, armament și o soldă consistentă („eforii dau proclamații, prin respântii le lipesc / că oameni vrednici de oaste cu leafă bună primesc, / le dau leafă, le dau arme și la cei ce nu au cai“). După cum era de așteptat, au răspuns cu grăbire tot soiul de neaveniți dornici de câștig: „acei ce n-au stare și-n tractiruri locuiesc“, „băieți de prin dughene, acei ce marfă purta“, „ciocoi din curți“, „haidăi de pe la vite, bozagii, plăcintari mulți, ucenici de pe la școală“, într-un cuvânt „toți cei din Iași crai“. Cum dispunea de efective foarte reduse, Ipsilanti nu-și putea permite luxul de a refuza pe nici unul dintre acești indivizi. Se pare că doar în privința țiganilor a avut unele rețineri, cu toate că le recunoștea „îndrăzneala“, dat fiind că nu dorea ca aceștia să poată revendica o poziție privilegiată în cadrul viitorului stat grec („că-i rușine Eteriei

a fi cu țigani uniți, / căci, luându-se Elada și vor fi și ei ostași, / vor cere cu tot cuvântul ca toți să fie părtași").

În afara acestei pleve prea puțin folositoare, comandantul suprem s-a preocupat să-i atragă de partea sa și pe puținii soldați profesioniști ai Moldovei, adică pe arnăuți, „nu numai [pe] cei din ogeacuri, dar și [pe] cei de la boieri"[60], „tocmindu-i cu lefi mari, din care le număra câte un ce înainte". Numai că nici cu ei nu a făcut nici o treabă, căci de îndată ce „s-au văzut cu bani în mână", aceștia „au prins a se da la beția" ce îi împingea la tot soiul de „blestemății". Printre altele, sub influența alcoolului, s-au apucat „a lăți vorba că într-o zi au să taie pe jidovi, ca să nu mai fie poporul acesta între creștini și să ieie averile". A fost o greșeală fatală, căci, îngroziți, evreii din Iași au dat grabnic fuga atât „la cămara gospod ce apăra în acè vreme jidovii ralele", cât și la consulatele străine, obținând în cele din urmă nu doar excluderea din armată a oștenilor antisemiți, ci și întemnițarea lor.[61]

Ca atare, în ultimă instanță Ipsilanti nu se putea bizui decât pe „tinerii greci aflați în Principate" ori pe aceia care, „însuflețiți de un nemărginit patriotism", alergau „în lagărul" său, instalat în apropierea mănăstirii Galata, „din Basarabia și de la Odessa", dar „și de la Taganrog, Nejin [Nijîn] și alte localități"[62]. Aceștia erau – după cum o recunoaște chiar și neprietenul Eteriei Alecu Beldiman – „oameni vrednici și de cinste", complet diferiți de unii revoluționari de ocazie din Moldova. Din păcate însă, cei mai mulți dintre ei nu dispuneau de nici o experiență militară și în unele cazuri nu dețineau nici măcar arme, deși în bună măsură se preocupaseră să se îmbrace în uniforme identice.[63]

Așadar, transformarea acestui conglomerat de mercenari și voluntari într-o armată funcțională părea o provocare imposibilă pentru Alexandru Ipsilanti, care, prin ordinul său de zi din 25 februarie, se mulțumea doar să pledeze fără prea multă convingere în favoarea unor premise esențiale pentru obținerea victoriei pe câmpul de luptă, precum „supunerea față de comandanți, ordinea și unirea". Ba chiar, în pofida realității, își exprima satisfacția pentru „purtarea cuviincioasă și disciplina" de care dăduseră dovadă trupele sale care se numă-

În a doua parte a perioadei petrecute la Iași, Alexandru Ipsilanti a locuit în casa egumenească de la mănăstirea Galata, aici într-o fotografie din jurul anului 1900, în vreme ce oștenii săi au tăbărât pe terenul viran din fața așezământului monastic.

rau printre „cele mai ordonate ale Europei". O proba, chipurile, faptul că în rândul lor nu răsărise decât o singură uscătură, un anume Nicolcea, cel „neobrăzat și nevrednic de a fi socotit patriot", pe care consiliul de război condus de tagmatarhul și stratopedarhul Duca se pregătea să-l pedepsească în mod exemplar, nu doar să-l excludă din cadrul armatei. Cum însă alte probleme, chipurile, nu existau, Ipsilanti se concentra pe numirea în fruntea celor două corpuri ale armatei a „foarte scumpilor săi frați" Nicolae și Gheorghe. Aceștia urmau să fie ajutați de Constantin Duca, șeful permanent al taberei eteriste, și de șase hiliarhi (comandanți a câte o mie de oameni), anume Gheorghe Lasani, Vasile Teodoru, Conto, Ioan Colocotroni, Vasile Caravia și Vasile Barla, ca și cum oștirea revoluționară ar fi avut deja 6000 de luptători, în condițiile în care, potrivit estimărilor principelui Gheorghe Cantacuzino, în momentul plecării din Iași număra ceva mai puțin de 400 de soldați[64], „greci, bulgari și sârbi"[65].

Și, chiar dacă acești ostași nu erau teoretic îndestulători pentru a „surpa [...] și jilțul, și trunchiul agarinesc [turcesc]" și a „stârpi din tot pământul neamul othomanicesc"[66], se mai

Cartierul general al armatei eteriste din Iași s-a aflat pe toată durata revoluției în mănăstirea Trei Ierarhi, condusă pe atunci de voluntarul egumen Serafim din Skyros. În imagine, într-o gravură de J. Rey, 1845.

întâmplă uneori și minuni, așa că Ipsilanti a găsit cu cale să se ducă cu pompă, pe 27 februarie[67], la mănăstirea celor Trei Ierarhi, „casa Eteriei"[68], pentru a primi învestitura și ajutorul bunului Dumnezeu. Cum exista riscul ca mitropolitul țării, Veniamin Costachi, să lipsească de la o ceremonie ce echivala cu un act de înaltă trădare a Sublimei Porți, hiliarhul Vasile Barla i-a scris pe un ton imperativ ierarhului să se prezinte a doua zi la altar pentru a „săvârși slujbele prevăzute", căci, în cazul unui refuz, ar fi urmat să fie adus cu forța („vei merge, vrând nevrând"[69]). Pe domnul Mihail Suțu, ce își continua jocul dublu în relația cu autoritățile otomane, nici Ipsilanti nu l-a putut convinge să vină la biserică[70]: chipurile, vodă se îmbolnăvise subit.[71] În schimb, „la Trei Sfetitele" s-au dus toți grecii, „cu atâta fală, încât a crede nu poți", chit că destui erau îmbrăcați în zdrențe („goli și despoieți")[72]. Alții, în schimb, își etalau uni-

formele nou-nouțe, pe care le cunoaștem din descrierea oferită de spionii ruși prezenți la fața locului: „costum unguresc de culoare neagră, ornamente din șnururi negre, pantaloni largi și centură neagră; boneta de arnăut de aceeași culoare cu cocardă tricoloră; fular de mătase roșie; în centură două pistoale“[73]. La marea mănăstire ieșeană „stratopedul întreg“ al lui Ipsilanti a ascultat liturghia, dar și „molebiile [...], cu un chip mult rugătoriu / ca puterea cea cerească să le fie agiutoriu“[74] eteriștilor, care s-au și „pricestuit“[75], deși – oroare – unii dintre ei se înfruptaseră din „zacusca“ de dimineață (mic-dejunul). După încheierea slujbei s-a desfășurat mult-așteptata ceremonie a blagoslovirii steagurilor „de culoare albastru închis“ ale revoluției, care, potrivit aceleiași mărturii rusești, „purtau pe o parte semnul crucii în aur și pe cealaltă o flacără ieșind din cenușă peste care plana pasărea phoenix, cu deviza: eu mă înalț din cenușă“[76]. În continuare, mitropolitul a citit și o rugăciune asupra sabiei lui Ipsilanti, cu care „l-au încins [...], zicându-i: ca să-l învrednicească Dumnezeu să fie împărat grecilor“[77]. Iar el a jurat să-și ducă la bun sfârșit sacra misiune patriotică, așa cum au făcut și oștenii[78], într-o atmosferă de entuziasm debordant. Căci „plăcuta rătăcire“ a recuceririi Constantinopolului de la turci pusese stăpânire pe toți cei prezenți, în frunte cu Ipsilanti, care, urmat de alți tovarăși, a hotărât „să își lase să crească barba, făgăduind să nu o radă“[79] decât pe malurile Bosforului.

La încheierea ceremoniilor de la Trei Ierarhi, falanga elenică s-a îndreptat în marș triumfal („toți cu săbiile goale pe uliță au trecut / ca când mare biruință ticăloșii au făcut“) spre curtea domnească, unde Ipsilanti a poruncit într-un gest cu valoare simbolică să fie înlăturate pe loc drapelul otoman și celelalte semne ale puterii sultanului.[80] De acolo, revoluționarii s-au îndreptat spre mănăstirea Galata, sediul statului-major al lui Ipsilanti, unde ziua s-a terminat cu un chef pe cinste, la care „la băut voievozii cu ostașii s-au întrecut“[81], visând cu toții la eliberarea de sub jugul barbar: „la Galata întind masă, acolo benchetuiesc, / isprăvile, biruința le pare că le privesc“[82].

4. Un pandur din Gorj în fruntea Țării Românești

ALESUL ETERIEI PENTRU A-I RĂSCULA PE VALAHI ÎNREGISTRASE între timp progrese spectaculoase. Născut într-o familie de moșneni din Gorj, slugerul Tudor era pe atunci un bărbat de vreo 40 de ani, „de statură mai nalt decât de mijloc, talia bine proporționată, fața blondă", „obrazul mai mult rotund decât oval, nici prea durduliu, nici slab"[1], cu „ochi de culoare închisă" și „o mică excrescență în dreptul nării stângi"[2]. Câtă vreme fusese un simplu vătaf prin Oltenia, purta „haine lungi, boierești, ișlic, beniș, nicicum luxos, ba cam ponosite", dar acum, că devenise „un Cromwell al țării noastre"[3] sau poate, mai degrabă, „un nou Masaniello"[4], adoptase un port pe măsura ambițiilor sale: „căciulă de gelep cu fundul de postav alb – culoare rezervată exclusiv domnului și familiei sale –, poturi, iminei cu colțuni, un ilic gezaerli, gheba scurtă și alta deasupra mai lungă, selah, pistoale în brâu și o pală turcească atârnată în bandulieră"[5]. Originea socială modestă nu îi îngăduise să urmeze studii propriu-zise („nu primise nici un fel de educație"[6] „om din popor și fără de nici o învățătură"[7]; „era cam din topor și necultivat"[8]), ci doar să învețe scrisul și cititul și ceva carte grecească în casa boierului Ion Glogoveanu din Craiova.[9] Compensa însă acest neajuns printr-o „inteligență naturală"[10], grație căreia prinsese din zbor acele noțiuni din domeniul administrativ, juridic sau al afacerilor care să-i permită să facă o carieră în condițiile vitrege din epocă. Era stăpânit de o „ambiție

Tudor Vladimirescu a intrat de la o vârstă fragedă în slujba marelui boier oltean Ion Glogoveanu (jos, tablou votiv din biserica Sf. Nicolae din Cerneți, 1794), reușind, grație dibăciei sale, să strângă iute o avere considerabilă, cuprinzând mai multe terenuri și case, printre care, conform tradiției, s-ar fi aflat și această culă din Cerneți (sus), ce a găzduit în perioada comunistă un muzeu; după 1990 a fost abandonată, intrând intr-un proces lent de degradare.

Cartierul general al armatei eteriste din Iași s-a aflat pe toată durata revoluției în mănăstirea Trei Ierarhi, condusă pe atunci de voluntarul egumen Serafim din Skyros. În imagine, într-o gravură de J. Rey, 1845.

întâmplă uneori și minuni, așa că Ipsilanti a găsit cu cale să se ducă cu pompă, pe 27 februarie[67], la mănăstirea celor Trei Ierarhi, „casa Eteriei“[68], pentru a primi învestitura și ajutorul bunului Dumnezeu. Cum exista riscul ca mitropolitul țării, Veniamin Costachi, să lipsească de la o ceremonie ce echivala cu un act de înaltă trădare a Sublimei Porți, hiliarhul Vasile Barla i-a scris pe un ton imperativ ierarhului să se prezinte a doua zi la altar pentru a „săvârși slujbele prevăzute“, căci, în cazul unui refuz, ar fi urmat să fie adus cu forța („vei merge, vrând nevrând“[69]). Pe domnul Mihail Suțu, ce își continua jocul dublu în relația cu autoritățile otomane, nici Ipsilanti nu l-a putut convinge să vină la biserică[70]: chipurile, vodă se îmbolnăvise subit.[71] În schimb, „la Trei Sfetitele“ s-au dus toți grecii, „cu atâta fală, încât a crede nu poți“, chit că destui erau îmbrăcați în zdrențe („goli și despoieți“)[72]. Alții, în schimb, își etalau uni-

formele nou-nouțe, pe care le cunoaștem din descrierea oferită de spionii ruși prezenți la fața locului: „costum unguresc de culoare neagră, ornamente din șnururi negre, pantaloni largi și centură neagră; boneta de arnăut de aceeași culoare cu cocardă tricoloră; fular de mătase roșie; în centură două pistoale“[73]. La marea mănăstire ieșeană „stratopedul întreg“ al lui Ipsilanti a ascultat liturghia, dar și „molebiile [...], cu un chip mult rugătoriu / ca puterea cea cerească să le fie agiutoriu“[74] eteriștilor, care s-au și „pricestuit“[75], deși – oroare – unii dintre ei se înfruptaseră din „zacusca“ de dimineață (mic-dejunul). După încheierea slujbei s-a desfășurat mult-așteptata ceremonie a blagoslovirii steagurilor „de culoare albastru închis“ ale revoluției, care, potrivit aceleiași mărturii rusești, „purtau pe o parte semnul crucii în aur și pe cealaltă o flacără ieșind din cenușă peste care plana pasărea phoenix, cu deviza: eu mă înalț din cenușă“[76]. În continuare, mitropolitul a citit și o rugăciune asupra sabiei lui Ipsilanti, cu care „l-au încins [...], zicându-i: ca să-l învrednicească Dumnezeu să fie împărat grecilor“[77]. Iar el a jurat să-și ducă la bun sfârșit sacra misiune patriotică, așa cum au făcut și oștenii[78], într-o atmosferă de entuziasm debordant. Căci „plăcuta rătăcire“ a recuceririi Constantinopolului de la turci pusese stăpânire pe toți cei prezenți, în frunte cu Ipsilanti, care, urmat de alți tovarăși, a hotărât „să își lase să crească barba, făgăduind să nu o radă“[79] decât pe malurile Bosforului.

La încheierea ceremoniilor de la Trei Ierarhi, falanga elenică s-a îndreptat în marș triumfal („toți cu săbiile goale pe uliță au trecut / ca când mare biruință ticăloșii au făcut“) spre curtea domnească, unde Ipsilanti a poruncit într-un gest cu valoare simbolică să fie înlăturate pe loc drapelul otoman și celelalte semne ale puterii sultanului.[80] De acolo, revoluționarii s-au îndreptat spre mănăstirea Galata, sediul statului-major al lui Ipsilanti, unde ziua s-a terminat cu un chef pe cinste, la care „la băut voievozii cu ostașii s-au întrecut“[81], visând cu toții la eliberarea de sub jugul barbar: „la Galata întind masă, acolo benchetuiesc, / isprăvile, biruința le pare că le privesc“[82].

4. Un pandur din Gorj în fruntea Țării Românești

ALESUL ETERIEI PENTRU A-I RĂSCULA PE VALAHI ÎNREGISTRASE între timp progrese spectaculoase. Născut într-o familie de moșneni din Gorj, slugerul Tudor era pe atunci un bărbat de vreo 40 de ani, „de statură mai nalt decât de mijloc, talia bine proporționată, fața blondă", „obrazul mai mult rotund decât oval, nici prea durduliu, nici slab"[1], cu „ochi de culoare închisă" și „o mică excrescență în dreptul nării stângi"[2]. Câtă vreme fusese un simplu vătaf prin Oltenia, purta „haine lungi, boierești, ișlic, beniș, nicicum luxos, ba cam ponosite", dar acum, că devenise „un Cromwell al țării noastre"[3] sau poate, mai degrabă, „un nou Masaniello"[4], adoptase un port pe măsura ambițiilor sale: „căciulă de gelep cu fundul de postav alb – culoare rezervată exclusiv domnului și familiei sale –, poturi, iminei cu colțuni, un ilic gezaerli, gheba scurtă și alta deasupra mai lungă, selah, pistoale în brâu și o pală turcească atârnată în bandulieră"[5]. Originea socială modestă nu îi îngăduise să urmeze studii propriu-zise („nu primise nici un fel de educație"[6] „om din popor și fără de nici o învățătură"[7]; „era cam din topor și necultivat"[8]), ci doar să învețe scrisul și cititul și ceva carte grecească în casa boierului Ion Glogoveanu din Craiova.[9] Compensa însă acest neajuns printr-o „inteligență naturală"[10], grație căreia prinsese din zbor acele noțiuni din domeniul administrativ, juridic sau al afacerilor care să-i permită să facă o carieră în condițiile vitrege din epocă. Era stăpânit de o „ambiție

Tudor Vladimirescu a intrat de la o vârstă fragedă în slujba marelui boier oltean Ion Glogoveanu (jos, tablou votiv din biserica Sf. Nicolae din Cerneți, 1794), reușind, grație dibăciei sale, să strângă iute o avere considerabilă, cuprinzând mai multe terenuri și case, printre care, conform tradiției, s-ar fi aflat și această culă din Cerneți (sus), ce a găzduit în perioada comunistă un muzeu; după 1990 a fost abandonată, intrând într-un proces lent de degradare.

extremă“[11], ce îl mâna să încerce totul pentru a-și depăși condiția materială și socială. Începând modest, ca administrator al unor moșii și afaceri ale Glogovenilor[12], Tudor a reușit să strângă curând capitalul necesar pentru a desfășura operațiuni comerciale pe cont propriu cu cereale[13], vite[14] și pește[15]. Iar cu ajutorul câștigului obținut în acest fel a reușit să cumpere vătășia plasei Cloșani (decembrie 1806[16]–1811; 1813–1815[17], 1820[18]) din Mehedinți și, ulterior, a Muntelui din același județ (1820) și Câinenilor din Argeș[19] (1819), extrem de lucrative în condițiile practicilor polițienești neortodoxe din epocă. Și, desigur, strălucita carieră de comandant de panduri din timpul Războiului Ruso–Turc din 1806–1812 nu i-a adus doar gloria militară și protecția rusească, ci și venituri considerabile din jaf. A ajuns astfel ca, la sfârșitul războiului, să acumuleze o avere de invidiat, cuprinzând, printre altele, moșii, vii, terenuri, case, mori, în diverse locuri din Mehedinți și Gorj (Cerneți, Severin, Cloșani, Dălboca, Pleșuva, Poiana Hoțească, Govora)[20].

Nu s-a mulțumit însă cu atât; în paralel cu slujba în trupele și administrația locală și cu afacerile (inclusiv arendășia și cârciumăritul)[21], a căutat să se amestece și în politica mare a țării, scop greu de atins pentru un român cu origini umile și fără vaste proprietăți funciare. Totuși, mulțumită sprijinului rușilor, în perioada ocupației din 1806–1812 a ajuns pentru scurtă vreme mare sluger (ante 1808)[22]. Cum perseverența pare a fi fost una dintre calitățile sale de căpătâi, nu s-a dat bătut nici după revenirea la putere a fanarioților în 1812, ci a căutat să cultive nu doar relațiile cu consulatul țarist, al cărui protejat devenise („slugerul Tudor Vladimirescu, creatură rusească“[23]), ci și cu unii mari boieri, precum, în afara Glogovenilor, Constantin Samurcaș, pe care s-a arătat dispus să-i servească necondiționat („fiind [...] în slujba dumisale și om al casei de aproape“[24]).

La reprezentanța diplomatică rusă Tudor a intrat în contact cu propaganda eliberării ortodocșilor de sub dominația otomană, devenită acum mult mai credibilă odată cu smulgerea Basarabiei dintre teritoriile sultanului, în 1812. Căci, pe atunci, cel puțin la București nu era încă limpede că fusese vorba de o anexare de natură să diminueze considerabil drepturile

românilor în comparație cu cele deținute în ordinea politică otomană, iar pe termen lung să ducă la rusificarea completă a provinciei. Ca atare, mai ales dacă avea să contribuie în mod decisiv la așteptata schimbare de stăpân din Valahia, olteanul putea spera să obțină o poziție politică înaltă în noul regim. Iar nădejdea sa era întărită și de eteriștii care, pentru a-l atrage trup și suflet de partea lor, îi promiteau, după cum ne asigură postelnicul Moldovei, Iacovache Rizo, că aveau „să îl facă să se așeze pe tronul lui Decebal"[25]. Prin urmare, slugerul a acceptat, așa cum am văzut, cererea lor de a-și mobiliza vechii camarazi de arme și de a-și răscula compatrioții. Mai ales că pe 15 ianuarie 1821 a primit, la cerere, și un act în acest sens semnat de trei dintre cei mai de seamă boieri ai țării (Grigore Brâncoveanu, Grigore Ghika și Barbu Văcărescu), care îl însărcinau „să rădice norodul cu arme", angajându-se prin jurământ solemn „pe numele marelui și unuia adevărat Dumnezeu" să-i ofere tot sprijinul lor „cu mijloacele folositoare și cuviincioase" „spre obștescul folos" în primul rând al „neamului creștinesc" – sau, altfel spus, al grecilor, bulgarilor, sârbilor, albanezilor etc. – și abia apoi al „patriei"[26]. Nici veliții boieri, nici eteriștii nu își imaginau însă că „prostul și grosul pandur Tudor"[27] nu avea de gând să se mulțumească cu statutul de simplă unealtă în mâinile lor („să urmezi precum ești povățuit"[28]; Iordache Olimpiotul „i-a trasat un plan de operații preliminare pentru a răscula Valahia"[29]) și, în consecință, nu avea să le îndeplinească ordinele decât în măsura în care acestea serveau și intereselor lui.

PÂNĂ UNA-ALTA ÎNSĂ, CUM PE LA MIJLOCUL LUI IANUARIE între cele trei părți domnea deplina armonie, după o ultimă vizită la consulatul rusesc[30] Tudor a plecat în mare taină înspre Oltenia, în noaptea de 18 spre 19 ale lunii, în tovărășia a doar câteva zeci de oșteni.[31] Cum misiunea sa fusese pregătită cu luare aminte din timp, s-a putut deplasa cu o viteză remarcabilă pe ruta București – Pitești – Budești – Ocnele Mari – Brădiceni – Târgu Jiu, unde l-a arestat pe ispravnicul Dinică Otetelișanu, obligându-l să pună la dispoziția răsculaților cantități considerabile de alimente[32], pentru a ajunge în cele din urmă

Această gravură atribuită lui K. Danielis și datând ulterior anului 1870 îl prezintă pe Tudor Vladimirescu (primul din dreapta) cu o alură impozantă și o vestimentație somptuoasă.

la mănăstirea Tismana. În apropierea ei, pe câmpia de la Padeș, Tudor a dat pe 23 ianuarie citire proclamației sale revoluționare prin care îndemna „tot norodul omenesc din București și din celelalte orașe și sate ale Țării Rumânești", „veri de ce neam", să ia în mâini arme sau măcar „furci de fier" și lănci și să i se alăture, constituind o „mare Adunare" „orânduită pentru binele și folosul a toată țara" în scopul „pierderii căpeteniilor rele", atât „bisăricești, cât și politicești", vinovate de a-i fi ținut pe locuitori în robie și a le fi „supt sângele". Firește, acești „tirani" urmau să-și piardă nu doar viața, ci și „averile rău agonisite", ce se cuvenea „să să jărtfească" „pentru folosul de obște", în vreme ce bunurile boierilor „fugăduiți", ori ale oricui altcuiva, „negustător, orășan sau țăran", nu trebuiau atinse nici „măcar de un grăunți". Notabil este faptul că, dincolo de satisfacția de a lua parte la linșarea unora dintre fruntașii

țării, Tudor avea grijă să nu le promită oropsiților sorții absolut nici o măsură concretă pentru îmbunătățirea vieții lor. Poate tocmai pentru că scopul mișcării sale nu era neapărat social, așa cum lasă să se înțeleagă proclamația de la Padeș. Lipsește, de asemenea, orice referință la eliberarea de sub stăpânirea otomană. Ba chiar sultanul este prezentat nu doar drept un părinte binevoitor dornic ca supușii săi să ducă o viață îmbelșugată („prea puternicul nostru împărat voiește ca noi [...] să trăim bine"), ci chiar ca „veichilul lui Dumnezău"[33] pe pământ. Căci Tudor înțelegea foarte bine că pe valahii de rând nu-i deranja atât stăpânirea otomană, cât împilarea din partea boierilor și a perceptorilor de impozite. Prin urmare, în chiar aceeași zi de 23 ianuarie, a expediat la Poartă un arz de protest împotriva abuzurilor săvârșite deopotrivă de „pământenii boieri" și de cei „du pe vremuri trimișii domni și otcârmuitori acestui norod de Dumnezeu păzit", în care solicita trimiterea în Valahia a unui „om împărătesc – nu de legea noastră – ca să cerceteză și să vază jalneca stare a țării și să ni se facă îndreptare și orânduială, ca să lipsască jafurile"[34]. Este fără îndoială o dovadă că Tudor acționa deja complet autonom față de eteriști, interesați doar de dezrobirea de sub turci.

Iar cum spiritul revanșard al țărănimii constituia – așa cum înțelesese foarte exact Tudor – cel mai bun temei pentru ridicarea la luptă, truditorii gliei, „aprinzându-se de entuziasmul răzbunării"[35], nu doar că l-au „primit peste tot [pe Tudor] ca pe un salvator și ca un zeu protector"[36], ci „au alergat" cu sutele „subt steagurile sale", „măguliți de speranța prăzilor"[37]. Așa că, pe măsură ce Adunarea Norodului a avansat pe ruta Padeș – Baia de Aramă – Ciovârnișani – Cerneți – Strehaia, rândurile ei s-au tot îngroșat, ajungând sub zidurile mănăstirii din cel din urmă târg la vreo 1.500 de oameni.[38] Acolo, adjunctul lui Tudor, Dimitrie Macedonschi, îmbrăcat în „uniformă rusă", a somat „garnizoana compusă din vreo 70 de arnăuți și panduri" să se predea „în numele împăratului Alexandru"[39], iar aceasta s-a conformat, „trecând de partea insurgenților". În schimb, pentru luarea mănăstirii Motru, apărată doar de vreo 40 de oameni conduși de ispravnicii de Mehedinți Ștefănică Bibescu

și Barbu Viișoreanu, care, „fără nici un cuvânt al dreptății, au pornit bătaie cu arme dă moarte asupra norodului“[40] asediator, a fost nevoie ca Tudor „să oprească apa ce mergea“ în sfântul lăcaș. Așa că după vreo săptămână, când s-au isprăvit vinurile de prin pivnițe cu „care își potolea poterașii setea“[41], s-au predat și comandanții acestora, mai ales că serdarul Diamandi Giuvara, „căpetenia ostășească a căimăcămiei“ Craiovei, trimis de autorități cu 150 de arnăuți și panduri să despresoare mănăstirea, „a mers de s-a închinat lui Tudor și printr-ascuns a și făcut jurământul său de credință către dânsul“[42]. La fel avea să procedeze curând și cîrcserdarul Craiovei Ioan Solomon, biruitor asupra unor cete de răsculați, pe care Iordache Olimpiotul l-a încredințat prin viu grai cu jurământ, dar și printr-o scrisoare de la Tudor, că revoluționarii nu erau „sculați nici asupra boierilor, nici a negutitorilor“ – așa cum li se spunea țăranilor –, ci „numai pentru lege, să scăpăm din ce eram până atunci“[43], adică pentru eliberarea de sub dominația Semilunii.

În aceste condiții, conducătorul Adunării Norodului își putea concentra nestingherit trupele pe câmpia de la Țânțăreni, unde deja la 4 februarie se adunaseră „piste cinci mii oameni [...], negutători, sârbi, panduri; și pe tot ceasul veneau necurmați“[44]. Nu era însă vorba decât în mică măsură de soldați profesioniști, ci mai ales de oameni obidiți, înarmați cu „lănci, furci dă fier și săcuri“[45]; slugerul Tudor se găsea în fața misiunii imposibile de a transforma un conglomerat amorf într-o armată competitivă. Noroc că rezistența pe care o opuneau autoritățile de la București în fața răsculaților era firavă, mai mult de ochii lumii. Inițial divanul, în care boierii „făgăduiți“ dețineau un rol-cheie, s-a mulțumit să „îl sfătuiască părintește [...] și să

Pentru a celebra împlinirea a 200 de ani de la revoluția lui Tudor, primăria comunei Padeș a finanțat un proiect de „reabilitare, modernizare, consolidare și restaurare“ a monumentului ridicat pe câmpia unde Tudor a dat citire pe 23 ianuarie 1821 textului primei sale proclamații. Și în cadrul acestui ansamblu monumental, ca și în restul iconografiei sale publice, Tudor este prezentat în portretul fantezist pictat de Theodor Aman la mai bine de 50 de ani de la evenimente.

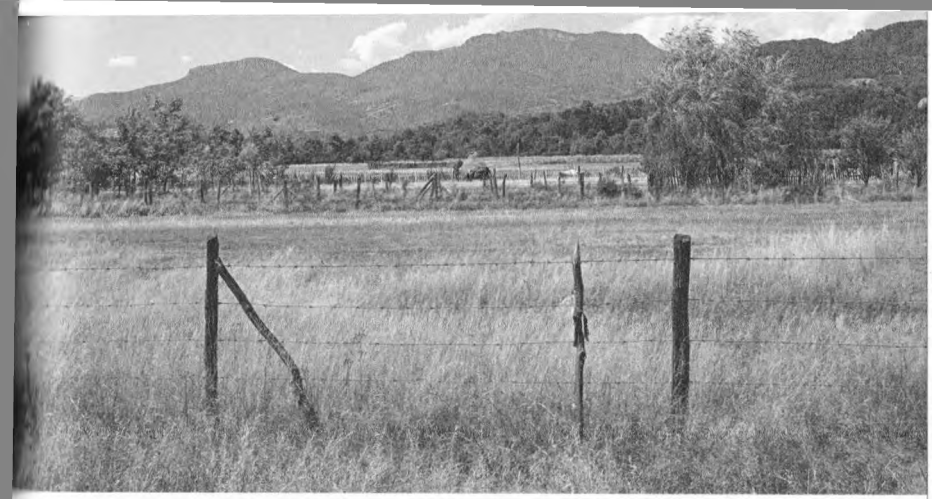

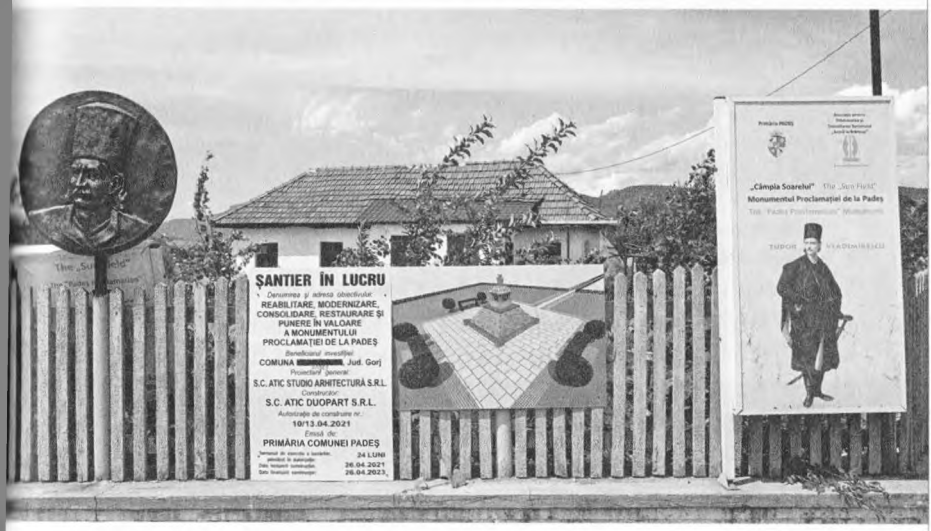
ȘANTIER ÎN LUCRU
Denumirea și adresa obiectivului:
REABILITARE, MODERNIZARE, CONSOLIDARE, RESTAURARE ȘI PUNERE ÎN VALOARE A MONUMENTULUI PROCLAMAȚIEI DE LA PADEȘ
Beneficiarul investiției:
COMUNA [redacted], Jud. Gorj
Proiectant general:
S.C. ATIC STUDIO ARHITECTURĂ S.R.L.
Constructor:
S.C. ATIC DUOPART S.R.L.
Autorizație de construire nr.:
10/13.04.2021
Emisă de:
PRIMĂRIA COMUNEI PADEȘ
Termenul de execuție a lucrărilor, stabilit în autorizație:
24 LUNI
Data începerii lucrărilor:
26.04.2021
Data finalizării lucrărilor:
26.04.2023
„Câmpia Soarelui" The „Sun Field"
Monumentul Proclamației de la Padeș
TUDOR VLADIMIRESCU

După ce a reuşit să ocupe fără luptă mănăstirea Strehaia (sus), invocând un ordin de predare din partea ţarului, şi aşezământul monastic de la Motru în urma unui asediu de vreo săptămână, Tudor Vladimirescu şi-a aşezat tabăra pe câmpia de la Ţânţăreni (jos), unde a pregătit marşul asupra Bucureştilor.

îi poruncească [slugerului] să părăsească asemenea fapte păgubitoare țării, aducătoare de sminteala liniștei locuitorilor", promițându-i cu jurământ că, dacă avea să o facă, urma să „scape de orice urgie"[46] (30 ianuarie). Ulterior, cum „necredinciosul foarte obraznic"[47], „ghiaurul beat de mândrie"[48], „tâlharul pe nume Tudor"[49] își continua „răutățile și mârșăviile" împreună cu tovarășii săi „nevolnici și răufăcători, nărăviți la rele"[50], după cum găsim în documentele otomane, fruntașii țării, dornici să evite o intervenție militară inopinată a turcilor din cetățile dunărene, au hotărât să-i trimită pentru a negocia cu capul răzvrătiților mai întâi pe vel-vornicul obștirilor Nicolache Văcărescu, „cel cu durere de patrie, cu iscusințe și cu bune măsuri" (4 februarie)[51], iar apoi pe marele vornic de Țara de Jos Constantin Samurcaș, „boier cu bun ipolipsis", „patriot, mai vârtos, cu știință bună de părțile" Olteniei, nimeni altul decât vechiul protector al slugerului oltean (11 februarie)[52]. Și, pentru ca aceștia să aibă spatele asigurat în tratativele pe care urmau să le desfășoare, din București au plecat pe 9 februarie[53] către Oltenia și vreo până în 600 de oșteni, recrutați dintre „bulgarii ce sălășluaiu în țară cu familiile și namestiile lor și din alți oameni [...] vrednici de arme"[54] și conduși de serdarul Iordache și căpitanul Farmache, cei care cu puțin timp în urmă se legaseră cu jurământ că „aveau să îi sară numaidecât în ajutor" lui Tudor și „să îl scape sau să-l ferească de nenorocire"[55]. Și, într-adevăr, în loc de a se război cu răzvrătiții, cei doi mergeau în taină aproape în fiecare noapte de la Cotofeni, unde erau cantonați, în tabăra de la Țânțăreni, „pentru a discuta cu Tudor cele necesare", având grijă ca de fiecare dată să-i lase „câțiva dintre propriii soldați și destulă muniție"[56].

În consecință, știind că Divanul de la București nu-i era în esență ostil, Tudor a găsit cu cale să-i adreseze doar niște cereri revoluționare moderate, căutând totodată să nu dezamăgească poporul flămând căruia îi dăduse atâtea speranțe. Astfel, el nu pretindea abolirea privilegiilor boierimii, după cum am văzut că se gândise Alexandru Ipsilanti, ori anularea tuturor dărilor, așa cum se zvonea[57], ci doar desființarea a două dintre cele șase dăjdii aflate în plată în vremea lui Caragea vodă, precum și

revenirea oieritului, dijmăritului și vinăriciului la nivelul din 1818. Solicita în schimb abrogarea împovărătoarelor vămi comerciale interne și reducerea câștigului obținut de brutari, casapi și băcani din vânzarea pâinii, a cărnii și a celorlalte alimente, astfel încât și sărăcimea să aibă acces neîngrădit la produsele de bază. Pentru a-i satisface pe panduri, de devotamentul cărora avea să depindă succesul întreprinderii sale, cerea desființarea trupelor spătăriei și înlocuirea lor cu „patru miie de ostași panduri cu căpeteniile lor și [doar] doao sute arnăuți, scutiți de toate dările" și remunerați de mănăstiri. Nu pretindea însă revenirea domniilor pământene, așa cum generos avea să propună același Alexandru Ipsilanti, ci doar limitarea la patru a numărului de demnitari eleni pe care avea să îi aducă de la Stambul principele fanariot („un postelnic mare i un cămăraș i un portar și un grămătic mare") – firește, grecii stabiliți de mai multă vreme în țară puteau ocupa în continuare orice funcție în stat. Cu mult mai revoluționară apare revendicarea ca „toate dregătoriile țării, atât cele politicești, cât și cele bisericești, de la cea mai mare până la cea mai mică, să nu să mai orânduiască prin dare de bani", ci „după slujbă" (cu alte cuvinte, după capacitățile manageriale demonstrate anterior), „ca să poată lipsi jafurile din țară". Numai că reducerea generală a remunerațiilor în domeniul public („lefile să fie ușoare") era de natură să mențină sistemul existent al corupției. Totodată, nici în domeniul legislativ nu se urmărea vreun progres, ci doar revenirea la Prăvilniceasca Condică a domnului Ipsilanti, înaintașul conducătorului Eteriei, a cărui domnie îi apărea lui Tudor drept un punct absolut de reper („precum și vama ce să va lua la margini [granițe] să fie ușoară, precum s-au urmat în domniia răposatului Alexandru vodă Ipsilant")[58].

Cum era clar că, cel puțin din pietate familială, nepotul nu putea să nu susțină prevederile adoptate de bunicul său, la 28 februarie Tudor pornea încrezător de la Țânțăreni spre cetatea de scaun a Bucureștilor, pe care, pentru orice eventualitate, se grăbea s-o ocupe înaintea lui Alexandru Ipsilanti, ce păși se, așa cum am văzut, pe teritoriul Moldovei la 22 februarie. Iar apropierea acestuia l-a determinat pe revoluționarul

La Cotofeni și-au așezat tabăra în a doua decadă a lunii februarie 1821 Iordache Olimpiotul și Iane Farmache, trimiși din București pentru a înăbuși acțiunea revoluționară a lui Tudor Vladimirescu, cu care cei doi eteriști erau înțeleși însă și cu care se întâlneau în taină. În fotografie, conacul boierilor Cotofeni (secolul XVIII), azi restituit urmașilor foștilor proprietari și lăsat să se degradeze până în pragul prăbușirii.

oltean ca, atunci când a ajuns în fruntea Adunării Norodului la Slatina (6 martie), să dezvăluie public „scopul secret al mișcării sale, ce nu provenea de la sine însuși și nici nu urmărea nimicirea deplină a boierilor, care nu i se opuneau deloc". Mai exact, el s-ar fi ridicat la luptă „din porunca și după voia împăratului Rusiei Alexandru" – misiune ce-i fuseseră transmisă evident nu în mod direct, ci prin mijlocirea lui Iordache Olimpiotul și a altor eteriști – pentru eliberarea de sub dominația otomană deopotrivă a Valahiei și a „întregii națiuni grecești". Primul obiectiv ar fi urmat să fie atins nu atât grație „oștirii mulțumitoare" cu care Ipsilanti ar fi pătruns deja pe „meleagurile Țării Românești", cât „unei mari forțe rusești", care – credea Tudor – „se găsea deja la Prut" și avea să-i ajute pe

valahi „să pună stăpânire pe fortărețele din jurul patriei" (era probabil vorba de orașele întărite Turnu Măgurele, Giurgiu și Brăila, transformate de secole împreună cu teritoriul adiacent în raiale otomane). După care armata rusă avea să se retragă, fără a solicita vreo recompensă, „lăsându-i [pe români] liberi și autonomi" – tocmai invers față de ceea ce se întâmplase cu nici un deceniu în urmă în Basarabia. În schimbul dobândirii slobozeniei țării, lui Tudor și pandurilor săi nu li se cerea decât „să înlesnească trecerea Dunării de către principele Ipsilanti, ca să se ducă să-și elibereze patria"[59].

Cum fericirea părea atât de aproape, după ce i-a spânzurat pe bulucbașii Iova și Hristea, vinovați de „dezonorarea" „a două fete a unei văduve cocoane, nevârstnice, una ca de 13 ani și alta ca de 11 ani", dar și de jefuirea unei biserici din Slatina („luară candelele de argint, despuiară icoanele, ba chiar și Sf. Potir"[60]), și i-a amenințat pe tovarășii săi de arme că avea „să îl pedepsească cu propria mână cu moartea" pe oricine îl va fi prins săvârșind „crime, jafuri și alte fapte rele"[61], Tudor a pornit pe 10 martie către București în fruntea Adunării Norodului. În ciuda vremii nefavorabile („au dat viforul, la luna lui martie 13 zile, la anul 1821, și au fost și făr seamă, de carile nu putea omul să umble unde va vrea"[62]), a avansat cu pas alert spre capitală, ajungând la 16 martie la Bolintin Vale, iar pe 17 la Samurcășești (Ciorogârla), lăsându-le totuși oamenilor săi timp pentru a săvârși „nenumărate pagube și jafuri pe moșiile" boierilor „nefăgăduiți". La fel au procedat și căpeteniile eteriste Iordache și Farmache, însărcinate cu protejarea țării de samavolniciile revoluționarilor.[63] Ca atare, știind ce-i aștepta odată cu sosirea Adunării Norodului în orașul lor, bucureștenii s-au risipit care încotro („orașul este pustiu, oricine a putut fugi, a fugit" – 11 martie), în frunte, desigur, cu mulți „negustori și boieri", dintre care unii au fost „jefuiți și maltratați în drumul lor spre Brașov"[64]. Curând, drumul pribegiei l-au apucat și caimacamii lui Scarlat Calimachi (Costache Negri și Ștefan Vogoride), care fusese numit între timp domn în locul răposatului Alexandru Suțu și ar fi urmat să pornească spre Țara Românească, și „consulul austriacesc dimpreună cu cel rusesc"[65].

Mai ales că nici proclamația pe care a adresat-o Tudor pe 16 martie locuitorilor cetății de scaun nu era deloc de natură să liniștească lucrurile. Căci, după ce-i informa că „peste șaisprezece mii" de inși urmau cât de curând „să tragă drept la București", le solicita pe un ton imperativ tuturor, „mici și mari, parte bisericească și mirenească, veri de ce neam și lege", „ca în grabă să ii dea răspuns în scris, iscălit de toate isnafurile și de toți", dacă „voiau binele de obște sau nu". Nu uita să precizeze că aceia care nu-l voiau urmau să fie „socotiți vrășmași și să se căiască în veac"[66].

În bună măsură, încrederea în sine a lui Tudor ce respiră din acest text se datora și faptului că paza capitalei fusese încredințată unuia dintre cei mai zeloși frați eteriști, care, firește, nu avea să opună rezistență Adunării Norodului. Era vorba de bimbașa Sava Fochiano, un bărbat „mare la trup, înalt, cu obraji frumoși și privirea foarte pătrunzătoare"[67]. Născut în insula Patmos, acesta sosise în Țara Românească încă din anul 1796, unde intrase în trupele de arnăuți, remarcându-se în luptele împotriva pașalei rebele a Vidinului, Osman Pazvantoglu, iar apoi în Războiul Ruso–Turc din 1806–1812. După încheierea Păcii de la București, slujise timp de șapte ani în Moldova în garda lui vodă Scarlat Callimachi[68], care îl ridicase la rangul de serdar și apoi de căminar[69], permițându-i ca „prin tâlhării, jafuri și hrăpiri" să facă o „mare stare". Așa că, odată ce nu mai avea nici un fel de grijă materială, se putuse stabili, după mazilirea protectorului său, la București, unde, „cumpărându-și case, trăia boierește"[70], implicându-se totodată în preparativele revoluționare. Iar acum încerca să păstreze neatinsă capitala pentru cel care s-ar fi nimerit s-o ia în stăpânire (Alexandru Ipsilanti, Tudor Vladimirescu sau Scarlat Callimachi). Dispunând de peste 800 de arnăuți, recrutați dintre „vagabonzii și disperații din oraș", acesta plasase garnizoane la Mitropolie, dar și la mănăstirile Antim și Mihai Vodă, în vreme ce apărarea așezământului lui Radu Vodă o încredințase breslei tabacilor, ce își aveau cartierul general în zonă. Totodată, „patrula zi și noapte neobosit"[71] pe străzile orașului, „cu pistoalele și iataganul de brâu", semănând panică[72] în rândul bucureștenilor.[73]

Când totul părea să-i iasă după pofta inimii, Tudor, aflat deja la Cotroceni, a primit pe neașteptate (poate pe 18 sau 19 martie) o puternică lovitură: vestea că „Maiestatea Sa Împăratul tuturor Rusiilor" Alexandru nu doar că-i condamnase mișcarea, ci „îl și degradase din rangul de cavaler" și-i retrăsese protecția.[74] Aflând de veștile despre mișcările Eteriei și ale lui Tudor Vladimirescu pe când se afla la Laibach, în plin congres al Sfintei Alianțe – alianță menită tocmai să înăbușe orice eventuală revoluție în Europa, în urma Războaielor Napoleoniene –, țarul Alexandru I fusese cuprins de furie, mai ales că asocierea cu mișcarea revoluționară a grecilor îi știrbea poziția în fața celorlalți suverani europeni. Chiar dacă nu era un lucru neobișnuit ca rușii să declare una și să aibă alta în minte, anunțul acesta, ce urma să fie adus la cunoștința bucureștenilor prin bunăvoința mitropolitului Dionisie Lupu, pentru a căpăta mai multă greutate, era un semnal de alarmă pentru sluger, care se vedea nevoit să caute alternative pentru cazul deloc improbabil în care Ipsilanti ar fi sosit în Valahia fără promisa susținere militară rusească. De aceea, a încercat fără întârziere să ajungă la un acord cu acei boieri „deosebit de mărinimoși și cu mai mare dorință de a-și servi patria" (vornicii Grigore Băleanu și Gheorghe Slătineanu, logofătul Alexandru Filipescu-Vulpe[75] etc.), care, împreună cu capul Bisericii valahe, i-au ieșit în întâmpinare la Ciorogârla/Cotroceni. Astfel încât, după câteva zile de negocieri intense, Tudor a găsit cu cale să jure pe 23 martie, „în numele preasfintei și nedespărțitei Troiți [Treimi]", că recunoștea „vremelnica stăpânire a țării" și avea să se străduiască „a îndupleca pe tot norodul din câte șaptesprezece județe, prin oricâte mijloace și prin oricare îndeletnicire [...], a da toată supunerea și ascultarea la stăpânirea țării", fapt care, cel puțin teoretic, echivala cu sfârșitul revoluției. Mai ales că Tudor se angaja în același mod să nu „cugete nici de față, nici prin chip de viclenie asupra cinstei și a vieții cuivaș din patrioții săi sau asupra hrăpirei averii sale". Obținea în schimb achitarea din fonduri publice a celor trebuincioase pentru oștenii săi, care, în compensație, aveau să înceteze „pagubele și răutățile". În plus, îi determina pe toți clericii și boierii

Superba sabie turcească a lui Tudor Vladimirescu păstrată în colecțiile Muzeului Național de Istorie din București are incrustate pe lamă, pe lângă cruce și elemente vegetale, și câteva litere din numele proprietarului: Th VLADIM (foto: Radu Oltean).

rămași în țară să jure la rândul lor că nu „aveau să cugete împotriva vieței și a cinstei" sale și că urmau să se consulte cu el în chestiunile de interes obștesc, odată ce socoteau că „pornirea" sa nu era „rea și vătămătoare, nici în parte fieșcăruia, nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare și norodului spre ușurință"[76]. Cu toate acestea, nu obținea de la fruntașii țării recunoașterea nici unei calități oficiale în cadrul conducerii interimare, ci doar acceptarea autorității *de facto* conferite de faptul că avea în subordine mai multe mii de oșteni.

Acesta era, fără doar și poate, argumentul său forte, pe care slugerul a știut să îl exploateze din plin, intrând în București ca un adevărat domn înaintea finalizării tratativelor cu boierii, asupra cărora exercita în acest fel o indiscutabilă presiune. Înainte de a intra în capitală, a adresat o nouă proclamație către bucureșteni, în care făcea apel la solidaritate națională („aduceți-vă aminte că sunteți părți ale unui neam", „să ne unim dar cu toții, mici și mari, și ca niște frați, fii ai unia maici, să lucrăm cu toții împreună" – 20 martie)[77] și s-a înțeles cu bimbașa Sava să-i pregătească minuțios terenul, asigurându-i pe bucureșteni că nu avea „să se întâmple nici o dezordine", dar recomandându-le ca în ziua aceea să-și țină prăvăliile închise.[78]

ȘI, ASTFEL, PE 21 MARTIE, PE O „VREME MINUNATĂ“, A PUTUT intra în București, „pă podu Calicilor“, „cu pandurii și cu arnăuții lui“, niște „golani“, dintre care „unii mai era ceva de dânșii, iar alții cu vârzobi [nojițe] de tei la opinci, alții fără cremeni la pistoale, alții armă nicidecum“[79]. În ciuda aparenței nu tocmai de invidiat a oștenilor săi, regia momentului, la care se îmbulzeau să asiste o mulțime „de curioși, mai ales străini“[80], fusese bine gândită din timp. Noul stăpân al țării înainta pe un bidiviu țanțoș, ținând în mână „o pâine mare, simbol de îmbelșugare“[81], și era flancat „la dreapta de un preot ce purta crucea, iar la stânga de primul său locotenent, Dimitrie Macedonschi“[82]. În fața lor mărșăluia un căpitan, fluturând un steag din mătase albastră, pe care, deasupra „acvilei cu crucea în plisc și crucea între două ramuri de măslin legate cu o bentiță roșie“, era reprezentată Sfânta Treime încadrată de mucenicii Gheorghe și Theodor Tiron, „patronul liberatorului“[83] norodului. În spatele lui Tudor defilau vreo două mii de panduri, urmați de „corpul de arnăuți călări comandat de faimoasa căpetenie de tâlhari Farmachi“, dovadă a continuării colaborării dintre revoluționarul român și Eterie. Conform planului, cortegiul s-a îndreptat spre Mitropolia ocupată de oamenii lui Sava, care, pentru a-și justifica „lefile domnești“ ce „mânca“, nu „le-au îngăduit [revoluționarilor] să intre [...], ci să strejuia cu arme peste ziduri“[84]. În plus, „au tras și focuri de pușcă“, ba chiar „foarte puternice“, dar în aer, căci totul nu era decât „curată comedie“. Așa că Tudor și-a putut stabili nesupărat de nimeni „cartierul general în palatul bătrânei [Zoița] Brâncoveanu, chiar la poalele Mitropoliei“[85], ce avea să se prefacă în curând în noua curte voievodală. Căci, după ce, peste două zile, a ajuns la amintitul acord cu boierii, olteanul nu s-a mai sfiit să „își pună titla de domn“[86] și să se îmbrace și să se comporte ca atare („pusese asupră-și un semn de stăpânitor, adică fund alb la căciulă, care numai domnilor este orânduiala aici a purta“[87], „boieri boierea, ispravnici punea, poștile la el venea, judecăți făcea și jălbi primea“[88]).

5. Marșul oștirii eteriste. De la Iași la București

ÎNTRE TIMP, ALEXANDRU IPSILANTI IEȘISE ȘI EL DIN IAȘI, pe 1 martie, în fruntea a doar vreo 400 de oșteni de felurite nații[1], strânși ca prin minune în numai câteva zile. Cei mai mulți aveau să-l urmeze de-a lungul Siretului pe ruta ocolitoare Târgu Frumos – Roman – Bacău – Focșani, aleasă pentru că se afla la poalele munților într-o zonă împădurită, propice pentru o eventuală confruntare cu efective inamice net superioare („Principul își ia Siretul, că-i locul îndemânat / la o năvală de dușmani nu se dă mai minunat, / codri mari și ape multe, apropiere de munți, / cât să nu-i pească nimică de-or fi dușmani cât de mulți"[2]). În plus, aceasta permitea, în cazul unei înfrângeri, refugiul rapid pe teritoriul austriac – „pare că Ipsilanti căuta frontiera austriacă chiar de la sosirea sa la Iași și poate chiar de mai înainte", comenta răutăcios ofițerul rus Liprandi. Totuși, o coloană a armatei eteriste „a luat drumul drept și cel mai comod prin Bârlad", urmând a face joncțiunea cu restul trupelor la Focșani, orașul de „graniță dintre cele două principate"[3], unde erau așteptați și revoluționarii gălățeni.

Pare straniu că, deși dispunea de efective relativ modeste, generalisimul a găsit cu cale să lase în Iași destui oșteni, cărora le-a încredințat și o parte din artileria sa.[4] Gestul, nejustificat din punct de vedere militar, vădea evident ambiția nerealistă ca Moldova să fie inclusă în cadrul marelui stat elen pe care nădăjduiau să îl creeze grecii pe ruinele Imperiului Otoman.

Printre planurile complet rupte de realitate ale lui Alexandru Ipsilanti se număra și acela de a cuceri cu flota sa toate cetățile turcești de pe malul sudic al Dunării, inclusiv inexpugnabilul Vidin, în care Osman Pazvantoglu (Pazvante Chiorul) rezistase cu succes cu vreo două decenii în urmă în fața trupelor trimise de sultan.

Dar, odată ce asupra principatului veghea însuși Mihail Suțu, atât de devotat cauzei încât „apoi s-au titluit și eteristul"[5], nimic nu părea imposibil.

Convins că lăsase Moldova pe mâini bune, Ipsilanti își putea așeza liniștit tabăra pe 2 martie la Târgu Frumos, de unde se străduia să-și organizeze cât mai bine campania prin intermediul scrisorilor deschise. Mai întâi găsi cu cale să se adreseze căpitanilor de vase din Galați, cărora, fără a le cunoaște numărul sau forța combatantă reală, le încredință o spectaculoasă misiune în amonte pe Dunăre, ordonându-le să înainteze „până la Vidin, capturând, luând munițiile, scufundând sau arzând" toate corăbiile turcești pe care aveau să le întâlnească pe traseu. În paralel, bravii marinari greci erau chemați să incendieze sau să distrugă toate orașele otomane de pe malurile fluviului,

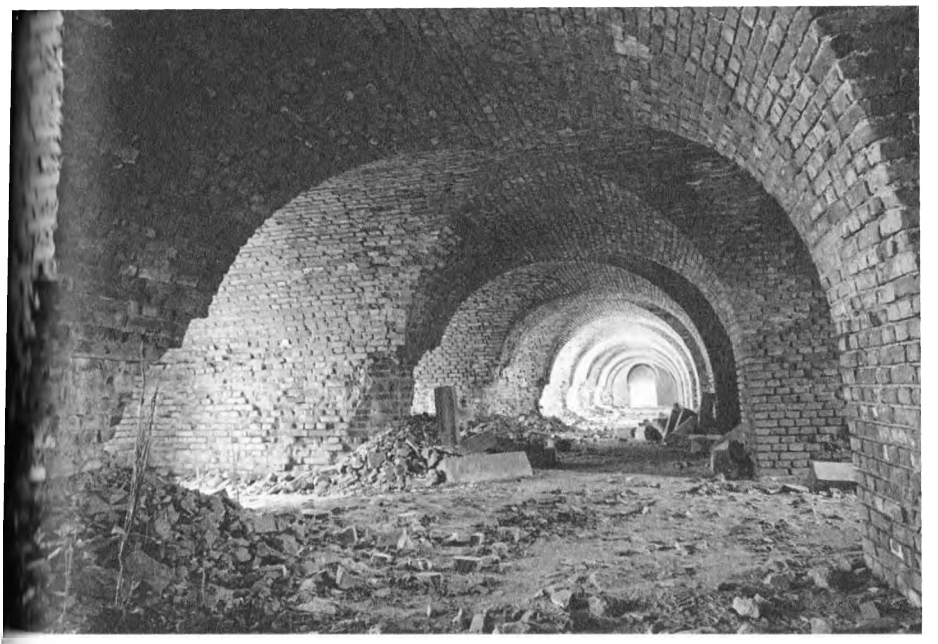

Pe insula dunăreană Ada-Kaleh, cu rol-cheie la începutul secolului al XIX-lea în sistemul de apărare a Imperiului Otoman împotriva expansiunii habsburgice dinspre nord, a fost prins agentul eterist Aristide Papa, trimis de Ipsilanti să provoace o răscoală antiotomană în Serbia. În urma scufundării insulei în apele lacului de la Porțile de Fier, fortificațiile au fost reconstruite pe ostrovul Șimian, unde accesul este astăzi posibil numai în urma obținerii unei autorizații speciale din partea Poliției de Frontieră.

acțiune de pe urma îndeplinirii căreia urmau să dobândească „glorie [...] neștearsă în vecii vecilor", mai ales dacă aveau să-i cruțe și chiar să-i ajute pe grecii care locuiau acolo și să nu facă „să sufere nici un sat" „de prin părțile Valahiei". Era, de bună seamă, o manevră menită să faciliteze pătrunderea trupelor lui Ipsilanti pe teritoriul Peninsulei Balcanice, doar că puținele vase grecești nu erau capabile să o ducă la bun sfârșit într-o zonă atât de întinsă, astfel încât nu au izbutit să captureze decât câteva corăbii inamice, precum și niște „oi de pe la stâne"[6].

Succesul limitat al acțiunii trebuie pus și pe seama eșecului colaborării cu focarele revoluționare din Bulgaria și Serbia.

Legătura cu sârbii a fost compromisă definitiv în urma capturării de către turci pe insula Ada-Kaleh[7] a agentului Aristide Papa, trimis la cneazul Miloș Obrenovici cu scrisori de taină, dar și cu „hârtii care conțineau îndemnuri la revoltă și insurecție", rod al „uneltirilor criminale ale acestui individ cutezător[8] [Ipsilanti]", ce au căzut toate în mâinile otomanilor. Era tot mai limpede că revoluționarii eleni erau nevoiți să lupte de unii singuri împotriva Porții, fapt pe care îl conștientiza pe deplin și principele Gheorghe Cantacuzino, odată ce le scria, tot de la Târgu Frumos, unor eteriști din Rusia că „niciodată grecii nu trebuie să spere că vor fi eliberați de străini". Le cerea deci să asigure trimiterea cât mai grabnică la Iași a acelor juni decișI să se sacrifice pentru patrie, ce trebuiau „să se îmbrace cu obișnuita uniformă neagră" și să „poarte fiecare cât putea mai multe arme", iar apoi să se deplaseze de urgență la Focșani pentru a se alătura trupelor generalisimului.

PE FONDUL EVOLUȚIILOR PREA PUȚIN ÎNCURAJATOARE DIN Balcani, esențiale pentru reușita traversării Dunării de către eteriști deveneau bunăvoința factorilor de putere și chiar a populației din Valahia, căreia Ipsilanti i s-a adresat printr-o scrisoare deschisă datată Iași, 1 martie, dar făcută publică probabil a doua zi la Târgu Frumos. În cuprinsul acesteia, generalisimul le vestea „bărbaților daci" că, în urma ridicării la luptă a „marelui neam" pentru „strămoșeștile isprăvi", dar și pentru „cea fără asemănare bărbăție" a elinilor, sunase și „ceasul [propriei lor] dezrobiri" de sub opresivul regim fanariot, pe care se grăbea să-l condamne în termeni virulenți, fără a mai pomeni că acesta fusese reprezentat în Principate deopotrivă de tatăl și de bunicul său: îl învinuia de săvârșirea unui „neomenit jaf", a unei „grozave obidiri", de răpirea chiar și a „rămășițelor dreptăților" și de „întunecarea" completă a „duhovnicești puteri" ale neamului românesc. Acum însă acestui neam i se oferea prilejul nesperat de a redobândi „sfintele dreptăți" „călcate de mai multe veacuri", în condițiile în care schimbarea vremurilor i-ar fi obligat „pe stăpânitorii neamurilor de a lor bună voie a întoarce noroadelor cuviincioasele lor dreptăți". Era neîndoios

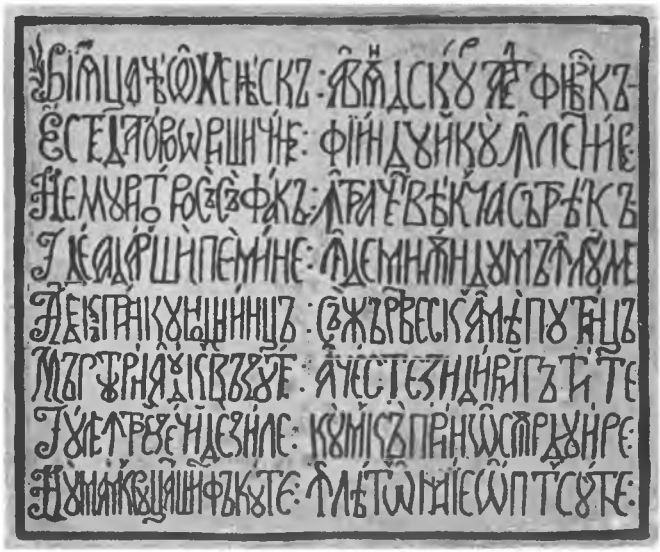

Singurul edificiu din incinta Arhiepiscopiei Romanului datând din perioada Revoluției Grecești este azi așa-numita casă a lui Veniamin Costachi, refăcută în anul 1800 de ierarhul moldovean care a binecuvântat mișcarea lui Ipsilanti. Inscripția votivă în versuri a acesteia, caligrafiată într-o elegantă scriere chirilică românească, spune: „Viața cea omenească, având scurtare firească, este dator orișicine, fiindu-i cu înlesnire, nemuritor să se facă într-acest veac ce-a să treacă. Ideia dar și pe mine, îndemnându-mă în lume, adică prin cunoștință să jertfesc a mea putință, mărturii aduc văzute aceste zidiri gătite, iulie în treizeci de zile, adică prin osârduire nu m-am cruțat, și-s făcute în leat o mie opt sute".

o afirmație fără temei într-o Europă ce cunoștea o recrudescență a absolutismului după constituirea Sfintei Alianțe în 1815, dar care urmărea să întărească susținerea pământenilor pentru mișcarea lui Tudor Vladimirescu. Căci slugerul oltean nu revendica în ultimă instanță eliberarea de sub stăpânirea otomană, ci doar reinstaurarea vechilor privilegii ale țării. Totodată, principele Ipsilanti îi asigura pe valahi că pe parcursul traversării Țării Românești trupele sale aveau să păzească „ostășeasca bună orânduială", solicitându-le doar în temeni vagi „cea mai

prietenoasă priimire", asemănătoare celei pe care i-o rezervase „iubitoriul de dezrobire norod al Moldaviei"[9].

Și, cum era limpede că simpla atitudine amicală a valahilor nu era în măsură să le asigure oștenilor eteriști hrana trebuincioasă, Ipsilanti a adresat pe 5 martie de la Roman o nouă epistolă, de data aceasta nu locuitorilor Țării Românești în general, ci în mod precis „prea sfinției sale părintelui mitropolit al Ungrovlahii, iubitorilor dă Dumnezeu episcopi și blagorodnicilor boieri ai divanului Valahiei", cărora le cerea fără ocolișuri „să gătească din vreme în toate drumurile ce vin din Moldavia cele de mâncare în bivșug și multe, cum și trebuincioasele conace pentru oștiri". În cazul asumării acestei considerabile poveri pentru țară, le făgăduia nu doar „prietești nestrămutat", ci și „nebântuirea atât a obrazelor, cât și a averii fieșcăruia și a stăpânirii pământești a țării"[10] (adică menținerea privilegiilor clerului și aristocrației locale). Promisiunile sale cu privire la siguranța vieții și bunurilor nu sunau însă deloc credibil cel puțin pentru locuitorii din Râmnicu Sărat și Buzău, care, auzind câte pătimiseră moldovenii din partea eteriștilor, se risipiseră care încotro, mai ales că erau înfricoșați și de o „năvălire a turcilor de la Brăila"[11]. Pentru a le risipi această din urmă temere, Ipsilanti îi încredința fără nici un temei că „strașnica și marea putere, aceea ce are sub protexia sa aceste două eparhii, nici într-un chip nu va lăsa să [se] facă într-însele cea mai mică năvălire a varvarilor". Ca să fie și mai convingător, adăuga că „excelența sa gheneral an șef graf [Peter] Vichenstein" [Wittgenstein] coborâse deja la granița imperiului cu oștile rusești din Basarabia[12]. Căci acest joc al amăgirii putea continua atâta vreme cât dezavuarea oficială a acțiunilor lui Ipsilanti de către autoritățile rusești nu devenea cunoscută în Principate. Era de ajuns doar ca eteriștii să reușească să treacă până atunci Dunărea, ceea ce Ipsilanti a început din nou să spere, căci în târgul Bacăului a fost înștiințat că „deputați bulgari din mai multe localități de pe malul drept al Dunării"[13] sosiseră la București, unde îl așteptau pentru a-și coordona acțiunile în vederea eliberării de sub dominația otomană.

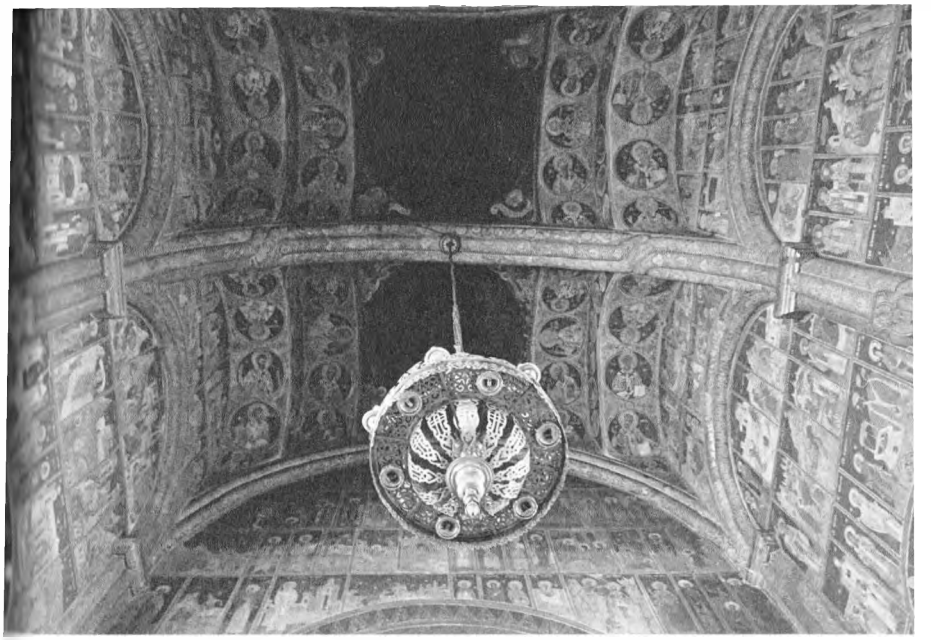

La sosirea oștirilor lui Ipsilanti la Roman, cei 25 de turci din localitate și-au căutat scăparea în incinta episcopiei. În fotografie, impresionantul ansamblu de fresce, datând din secolul al XVI-lea, ce împodobește pronaosul catedralei.

Era, fără doar și poate, o veste bună pentru apetitul revoluționar al eteriștilor, despre isprăvile cărora aflăm mulțumită mărturiei lui Hascal Stam, „adică scriitor de filactere", „sofer și hazan în sinagoga numită Dănilă Bandel, totodată și săpător de monumente sepulcrale și *mol* (obrezuitor)". În copilărie, acestuia i-a fost dat să asiste la sosirea în Roman a „leghioanelor de volintiri" ale lui Ipsilanti, de teama cărora cei 25 de turci din localitate (negustori de „cereale, miere, ceară galbină și semințe de in și cânepă și altele") „s-au ascuns în ograda Sf. Episcopii a Romanului". Nu a fost însă o alegere inspirată, căci eteriștii au aflat de ei și, de praznicul Sfântului Toader (sâmbătă 5 martie) au năvălit asupra lor și i-au scos din așezământul sfânt „goi și disculți, numai în cămeșă". I-au dus apoi „în cărucioare [căruțe] de poștă dincolo de pod[ul] de pe râul Moldova, unde i-au măcelărit cu cuțite", după care le-au azvârlit leșurile „într-o groapă comună".

Odată ce toți necredincioșii romașcani fuseseră răpuși, cu excepția unui anume Cabuli, ce scăpase teafăr în goana unui „cal voinic“[14], Ipsilanti și ai săi își puteau continua fără zăbavă marșul biruitor până la Focșani, unde aveau să ajungă probabil pe 8 martie.[15] Acolo au fost întâmpinați de revoluționarii de la Dunărea de Jos conduși de Vasile Caravia și Atanasie Tufecciul, un arnăut de loc din Karpenision, în Euritania (Grecia centrală), care de mulți ani își „avea petrecerea în Galați ca chirc serdar de margine [căpitan de grăniceri]“[16]. Aceștia nu aduceau cu ei decât vreo două-trei sute de soldați (români, albanezi, bulgari și greci)[17], dintre care doar o treime înarmați, pentru întreținerea și remunerarea cărora solicitau de la casa Eteriei nu mai puțin de 80.000 de piaștri.[18] Noroc că „din toate părțile, dar mai ales de la Niezen [Nijîn] în Rusia Mică și de la Odessa“ continuau să sosească în „cartierul general al lui Ipsilanti tineri greci de familie bună care se ofereau pe sine și averea lor“ – atât de tare „îi electrizase entuziasmul libertății“[19].

CONSTATÂND ABNEGAȚIA ACESTORA PENTRU CAUZA REVOluției, principele Gheorghe Cantacuzino i-a propus lui Ipsilanti să alcătuiască din rândul lor o unitate de infanterie de elită, botezată „Batalionul Sacru“, după modelul celei constituite în Teba antică din cupluri de luptători uniți în viață și în moarte printr-o dragoste de nezdruncinat. O condiție *sine qua non* pentru includerea în batalion o constituia originea pur grecească.[20] Inițial, generalisimul i-a selectat doar pe „tinerii instruiți și cu o origine nobilă“[21], unii dintre ei sosiți direct de pe băncile „diferitelor universități și altor școli“[22], numai că, întrucât aceștia nu erau îndeajuns de numeroși, a fost în cele din urmă nevoit să recurgă și la serviciile unor luptători din felurite alte categorii sociale. Și, chiar și așa, cu greu s-au adunat 120 de oameni, mai ales că aproape nimeni nu era dispus să-și abandoneze de bună voie calul pentru a deveni pedestraș[23] și a se apăra cu o simplă suliță. Cei care au acceptat au primit dreptul de a purta uniforma neagră și de a se acoperi cu o bonetă de aceeași culoare pe care era figurat „simbolul morții, adică un craniu împreună cu două oase încrucișate“, dedesubtul căruia stătea

Singura uniformă a unui membru al Batalionului Sacru care se mai păstrează astăzi este cea care i-a aparținut lui Constantin Xenocrat (1803–1876). Este confecționată din postav din lână neagră și decorată la guler, pe piept și pe mâneci cu fireturi și cu elegante motive geometrice și florale brodate tot cu fir negru. Se păstrează în cadrul colecțiilor Muzeului Național de Istorie din Atena. Constantin Xenocrat a luptat cu arma în mână pentru eliberarea Greciei, inclusiv în bătălia de la Drăgășani, dar a preferat să rămână până la sfârșitul vieții la București, unde a strâns o frumoasă avere. A înălțat în zona Căii Văcărești un spital ce îi purta numele – din păcate, demolat în anii 1986–1987. Portretul lui Xenocrat este făcut în atelierul fotografului bucureștean C.P. Zilopolos, în tunica de ierolohit, pe care o purta cu mândrie în fiecare an pe 25 martie, pentru a celebra începutul Revoluției Grecești.

scris „Libertate sau moarte". Pentru ca acest slogan să nu rămână o simplă vorbă în vânt, membrii batalionului au fost puși să jure în cadrul unei ceremonii solemne cu caracter religios, condusă de un sobor de clerici, că la nevoie aveau să își sacrifice viața pentru patrie. Pe parcursul acestui ritual au răsunat numeroase cântece patriotice, printre care și un celebru poem, compus de marele cărturar grec activ în Franța Adamantios Korais

(1748–1833): „Dragii mei compatrioți / până când să fim robii / netrebnicilor musulmani, / asupritorii Greciei? / A sosit acum, o prieteni, / ceasul răzbunării! etc.", iar la final a vorbit cu o „voce emoționată"[24] însuși comandantul suprem.

În paralel cu tentativele de a-și spori și a-și organiza mai bine trupele, Ipsilanti s-a preocupat să inițieze încă de la Focșani o „corespondență directă și fățișă", expediată „prin intermediul unor curieri speciali și permanenți", cu Tudor Vladimirescu, de la care aștepta o consistentă susținere militară pentru acțiunile sale antiotomane. În schimb, înțelegând probabil că nu deținea încă efective suficiente pentru a traversa Dunărea, a respins propunerea „generalului" sârb Mladen Milovanovici de a ațâța o răscoală în Bulgaria, deși acesta făgăduia că astfel avea să-i pună la dispoziție principelui „o oaste bine și potrivit înarmată de patru sau șase mii"[25] de oameni. Totuși, depășind lipsa de încredere în capacitatea propriilor forțe armate, Ipsilanti a decis în cadrul consiliului de război ținut la Focșani, pe baza nu doar a sfaturilor primite, ci și a studiului „unei mulțimi de hărți generale și speciale", să aleagă nu „drumul prin munți" care să îl scoată la Târgoviște, ci ruta directă spre București prin Râmnicu Sărat și Buzău[26], mai ales că tocmai primise o scrisoare de la Iordache Olimpiotul care „îl implora să se grăbească să ocupe Bucureștii înainte de a sosi acolo Tudor", care „își călcase făgăduiala și șovăia".

Pe parcursul celor vreo șase zile petrecute la Focșani[27], principele, dornic să risipească reticențele românilor cu privire la reușita mișcării sale, a avut grijă să difuzeze un mare număr de informații false cu privire atât la susținerea propriilor acțiuni de către armata rusă, cât și la pretinsele succese repurtate de revoluționarii greci. Astfel, a răspândit un zvon că frații de la răsărit aveau să-i trimită în ajutor o oaste de 30.000 de oameni, înzestrată cu un „însemnat parc de artilerie, muniții etc."[28], ori chiar că nu mai puțin de 28.000 de ruși trecuseră deja Prutul pe la Leova. De asemenea, nu s-a sfiit să declare că bimbașa Sava cucerise cetatea otomană a Giurgiului, că Ali, pașa rebel al Epirului, zdrobise trupele sultanului, că bulgarii se răsculaseră în diverse zone, că grecii dăduseră foc Constantinopolului[29].

Câmpia din jurul Mizilului, în locul unde o cireadă de vaci i-a băgat în sperieți pe oștenii lui Alexandru Ipsilanti. Colinele subcarpatice erau pe atunci împădurite.

SE PARE CĂ PROCLAMAȚIILE ȘI CELELALTE ACȚIUNI PROpagandistice ale lui Ipsilanti au dat roade, odată ce autoritățile valahe din județele de la granița cu Moldova s-au grăbit să pună la dispoziția oștirii sale toate cele necesare. Astfel, buzoienii le-au oferit „trecătorilor cetași ai mării sale prințipului" nu mai puțin de 63 de vaci și 75 de oi, mai mult decât au putut consuma aceștia în puținele zile petrecute pe acele meleaguri, dar le-au furnizat și alte alimente (făină, orez etc.), orz pentru cai, fier pentru potcoave, „dresul brișcilor" și „alte trebuințe" ori lumânări[30]. Nu întotdeauna însă apariția pașnicelor bovine era bine primită de eteriști, pe care „o cireadă de vaci, ce păștea în apropiere de Buzău", confundată de la depărtare cu tabăra dușmană, i-a înspăimântat atât de tare pe 16 martie[31], încât i-a făcut s-o ia la sănătoasa înspre munți. Primii care au părăsit „câmpul de bătaie" au fost căpitanul Naum[32] (Vechilehargi), însărcinat cu paza proviziilor, și hiliarhul Ioan Colocotroni, ce

avea în grijă muniția armatei. Le-a urmat degrabă însuși generalisimul Ipsilanti, care a dispus constituirea imediată a unei ariergărzi pentru a-l proteja în fuga sa spre Fefelei.[33] După cum se va vedea, groaza pe care o semănase cireada în rândurile a nu mai puțin de 750 de oșteni (550 de călăreți și 200 de infanteriști)[34] nu era de bun augur pentru viitoarele confruntări cu ordiile otomane.

Însă eteriștii și-au revenit repede, reușind să se regrupeze și să urmeze nu drumul spre Carpați, ci pe cel „pre subt dealu podgorii"[35] „până la Mizil, sud Saac", pe care se simțeau protejați de un eventual atac din partea turcilor de la Brăila. Ba chiar și-au recăpătat încrederea în sine, căci le-au sosit întăriri din partea arnăuților din București, care, nemaiprimindu-și lefurile de la vistieria țării, sosiseră în tabăra „Escelenției sale gheneral Ipsilant" „despuind și prăpădind tot pe unde găsea"[36] în calea lor. Era vorba de vreo 200 de „soldați buni" conduși de Iordache Olimpiotul, aga Ghencea și delibașa Mihali[37], care l-au și informat pe principe cu privire la evoluțiile neliniștitoare din București (fuga consulilor străini și a boierilor, risipirea populației, aparenta necredință a lui Tudor Vladimirescu). Așa că, în dorința de a evita pierderea pandurilor, pe serviciile cărora se bizuia în lupta sa antiotomană, Ipsilanti i-a înmânat lui Iordache „o sumă însemnată de bani pentru a cumpăra pe căpitanii din oastea lui Tudor"[38], dar și pentru a mai recruta ostași, scop în care eteristul s-a întors de urgență la București. Ca să limiteze degringolada din capitală, generalisimul a găsit cu cale să li se adreseze pe un ton mustrător „nobililor locuitori ai acesteia" (adică boierilor), pretinzându-le în mod imperativ (Mizil, 18 martie) „să se întoarcă la vetrele" lor, după cum o cereau „interesele patriei [...], ale poporului", într-un moment în care – se exprima cifrat principele – „fericirea neamului" era aproape. Iar, pentru a-i convinge, nu doar îi blestema („care din voi se va arăta nevrednic [...], stingă-se numele lui din rândul celor de neam bun"), ci le și garanta că nu avea intenția să „verse nici o picătură de sânge dacic"[39], neînțelegând că cei mai mulți boieri dăduseră bir cu fugiții nu doar de frica sa, ci și de teama pandurilor lui Tudor ori a unei probabile invazii

La Ploiești, unde a poposit mai multe zile, în drumul spre București, de teamă că Tudor Vladimirescu ar fi vrut să-l ucidă, Ipsilanti a desfășurat o amplă operațiune de recrutare și și-a organizat mai bine trupele. Din târgul acelor vremuri cel mai frumos edificiu păstrat până astăzi este casa Hagi Prodan (circa 1785), ce găzduiește un muzeu dedicat vieții urbane din secolele XVIII–XIX.

otomane. Drept care, atunci când au primit „publicația" sa prin „om trimis într-adins" la Breaza, „pribegiții boieri" „n-au mai stat acolo, ci îndată au trecut cu toții în Brașov dîmpreună cu consulaturile".

ACEASTĂ REACȚIE A CONTRIBUIT NEÎNDOIELNIC LA DECIzia lui Ipsilanti de a nu se îndrepta direct spre București, ci de a merge mai întâi la Ploiești, de unde putea observa îndeaproape evoluțiile din cetatea de scaun și spera să-și sporească efectivele militare. În acest ultim scop, a declanșat o amplă campanie de recrutări, pe parcursul căreia agenții săi nu s-au sfiit să recurgă deopotrivă la promisiuni („cu măglisitoare mijloace înșelându-se") și amenințări („ca să nu li se jăfuiască casele și averile"), reușind să strângă „o sumă de oameni" „de

toate națiile“[40]. În acest fel, generalisimul a ajuns să aibă în subordine, așa cum a rezultat în urma trecerii în revistă a trupelor la Ploiești, peste 1.200 de oameni (circa 300 în regimentul întâi, condus de Vasile Caravia și Anastasie Arghirocastritul; 813 în regimentul al doilea, comandat de Constantin Duca și staționat la Bucov; 90 în batalionul lui Ioan Colocotroni și Nicolae Gripari[41] din Sifnos[42]), pe care însă nimeni nu părea în stare să-i țină în frâu. A încercat s-o facă principele Gheorghe Cantacuzino, militar rus cu experiență, care, din poziția de ofițer de serviciu asumată la cererea lui Ipsilanti, „a folosit toate mijloacele pe care și le putea închipui pentru a impune ordinea printre soldați, a limita jafurile și a-i obișnui pe comandanți cu supunerea“. Numai că toate strădaniile sale au fost zadarnice, drept care s-a văzut silit să își recunoască în cele din urmă neputința și a demisionat din funcție.[43] Însă și celelalte căpetenii ale eteriștilor, ori „prăpădenii“, așa cum le numea serdarul Ion Dârzeanu, s-au dovedit incapabile să își facă „zapt“ soldații de ocazie din subordine ori arnăuții, care „nu puține jafuri și despuieri au săvârșit acolo“, strigând „*zavera*, ce se tâlcuiește în limba arnăutească [bulgară] *pentru lege* [credință]“, ca și cum prădarea prahovenilor și a celorlalți valahi ar fi fost un război sfânt pentru propășirea credinței creștinești. Și tot așa se justificau și împovărarea localnicilor cu „tainaturi peste tainaturi“ [rechiziții] trebuincioase pentru îndestularea oștirii ori confiscarea armelor „de pe la orășenii de acolo, făgăduindu-li-[se o] plată“[44], ce avea să fie făcută după eliberarea Greciei de sub stăpânirea otomană.

Mai mult decât aceste evoluții care riscau să-i îndepărteze definitiv pe români de cauza revoluției grecești, pe Ipsilanti îl îngrijora știrea primită de la „domnul Ioan Nicolopulo, membru al Eforiei“ eteriste din București, cum că „Tudor luase hotărârea să ucidă pe Excelența Sa“. Drept care, temător de confruntarea cu rivalul său, ce dispunea de efective net superioare, principele a luat în calcul și o alternativă la deplasarea la București. Pe parcursul unui consiliu de război ținut la Ploiești[45], a hotărât, în asentimentul celor mai mulți dintre căpitanii săi, să dispună retragerea spre Târgoviște, unde i-a

și trimis pe Gripari și Geanoglu „pentru pregătirea proviziilor“[46]. Totodată, i-a propus în mare secret principelui Cantacuzino ca, împreună cu acesta și cu frații săi, să își părăsească pe furiș tovarășii de arme și să se strecoare în Austria, pentru a se duce la Trieste, de unde să ia o corabie până în Peloponez, epicentrul viitoarei revoluții grecești, așa cum prevedea, de altfel, și planul inițial al Eteriei. Aceeași „sfială să meargă la București“ nu și-o mai ascundeau nici simplii „cetași“ ai lui Ipsilanti atunci când se îmbătau ca să mai uite de luptele ce băteau la ușă. Și la fel procedau și fruntașii Eteriei, care nu se mulțumeau însă doar cu „mâncarea, beția“ și chiotele de „Trăiască libertatea“[47], ci chemau și „lăutari de cânta: *Să trăiască naşă brat* [fratele nostru] *şi Aleco Ipsilant!*“[48].

Ulterior amintitului consiliu, mai mulți comandanți ai armatei revoluționare (Constantin Duca, Nicolae Ipsilanti) i-au explicat generalisimului că ei, care „purtau arme și erau hotărâți să moară cu cinste pentru libertatea patriei chiar în fața unui dușman mai numeros“, era „rușine să se teamă de un român“[49], reușind până la urmă să-l convingă să pornească înspre București. Pentru a nu risca însă personal absolut nimic, Ipsilanti a trimis în recunoaștere mai multe detașamente cu două-trei zile înainte de a se pune el însuși în mișcare. În fruntea acestora s-a aflat amintitul Constantin Duca taxiarhul, care a pricinuit „nu puțină spaimă“ atât „pe la sate[le] și moșii[le] de prin lăturile drumului“, cât și la mănăstirea Căldărușani, unde a intrat cu o sută de arnăuți, „căutând să strângă armele și caii de pe la toate băjeniile“[50]. Iar când s-a asigurat pe deplin că nu avea să întâmpine nici o opreliște și că pe drum urma să aibă parte de o ospitalitate pe măsură, principele a purces și el de la Ploiești „cu două brișci“ cu „trei slugi“ și „douăzeci de călăreți ce să ziceau mavrofori [îmbrăcați în negru], cu moartea zugrăvită pe căciuli, din care cei mai mulți erau moldoveni“. Din porunca ispravnicului de Ilfov, C. Izvoranu îi „gătise de conac“ o casă boierească din Vărăști, unde adusese „duprin sate miei, făină și alte lucruri trebuincioase“[51], astfel încât Excelenței Sale să nu-i lipsească nimic, iar, după o masă copioasă și un somn reconfortant, să poată pleca spre cetatea de scaun stăpânită de Tudor.

6. Două săbii în aceeași teacă. La București

ÎN FINE, DUPĂ CE AVANSASE CU MULTĂ PRECAUȚIE PE TERITORIUL Țării Românești, sau, în termenii marelui postelnic al Moldovei Iacovache Rizo Nerulo, „se târâise agale în loc să se avânte cu iuțimea unui vultur“[1], Alexandru Ipsilanti ajungea pe 25 martie în satul Colentina, aflat la o depărtare de „o leghe mică“[2] sau „două verste“[3] de București, unde se instala în „reședința măreață a marelui ban Grigore Ghika“[4], viitorul domn al Țării Românești (1822–1828).

Nu găsea însă cu cale să intre în capitala controlată de Tudor Vladimirescu și, respectiv, bimbașa Sava Fochiano, întrucât cel puțin primul refuza să i se mai supună necondiționat, constatând situația precară în care se afla principele. În general, sursele epocii spun că Ipsilanti se temea („teama de a intra în București pe care a arătat-o“[5]; „înțelegerea celor două căpetenii [Tudor și Sava] îl jignea pe principe și îi sporea temerile“[6]; „se temea de panduri și nu se încredea cu totul în Sava“); capul Eteriei s-a văzut deci nevoit să refuze insistent invitațiile de „a ocupa orașul“[7] venite din partea boierilor valahi, care îi pregătiseră drept cartier general una dintre cele mai luxoase reședințe din capitală, palatul Brâncoveanu.[8]

Alți contemporani invocă chiar o interdicție în acest sens din partea lui Tudor Vladimirescu[9], numai că aceasta pare a fi fost mai degrabă implicită, determinată de raportul inegal de forțe dintre cei doi comandanți. Astfel, în vreme ce Tudor se

fălea cu 12.000 de oameni la București și „împreună cu frate-său încă 12.000“[10] la Craiova, principele grec nu dispunea nici măcar de 1.500 de oșteni. Și probabil numai câteva sute dintre aceștia dețineau echipamentul necesar și uniforme. Excepție făceau membrii Batalionului Sacru, care produceau, fără doar și poate, o impresie puternică pe străzile capitalei, pe unde „alergau [...] îmbrăcați tot în negru și purtând căciuli pe care se afla un cap de mort cu oase încrucișate și deasupra lor crucea“, uneori afișând eșarfe și cocarde „în trei culori, adică roșu, alb, negru“[11]. Desigur, neobservați nu aveau cum să treacă nici ceilalți luptători pentru *elefterie*, bulgari și arnăuți aflați sub comanda „unor vestiți tâlhari“[12], „meseriași, negustori și elevi de școală“[13] ori chiar „greci despuieți, bagabonzi, fără nici o știință de tactica războiului“, pe care copilandrii de prin partea locului nu se sfiau să-i zeflemisească prin scurte compoziții satirice în versuri: „Ipsilante fertmarșal, / Pendideca ghinărar / ofițerii cei mai mari / covrigari și plăcintari“.

Prin urmare, decizia lui Ipsilanti nu trebuie pusă pe seama unei angoase iraționale, ci se încadrează în tactica extremei prudențe ce caracterizase toate mișcările sale din momentul în care păsise pe teritoriul Principatelor. În plus, rămânând în afara Bucureștiului, el îi obliga pe factorii de putere care voiau să-l întâlnească să se deplaseze până la Colentina, recunoscându-i în acest fel în mod indirect preeminența. Și toți, cu o singură excepție, s-au conformat.

CONFORM AȘTEPTĂRILOR, CEI DINTÂI I S-AU ÎNFĂȚIȘAT, declarându-și supunerea față de comandantul suprem, eteriștii cu state vechi, precum bimbașa Sava[14], secondat de alți căpitani, ca „Ghencea și delibașa Mihale cu mai mulți arnăuți“[15] – conducătorii unora dintre principalele trupe militare profesioniste de pe teritoriul valah. Era, firește, un semn de bun augur pentru reușita expediției lui Ipsilanti.

Militarilor le-au urmat chiar a doua zi după sosirea principelui la Colentina (26 martie 1821) acei fruntași ai țării, clerici și mireni, care nu găsiseră cu cale să se refugieze în Transilvania de teama zaverei. Printre ei s-au numărat mitropolitul

Ungrovlahiei (Dionisie Lupu), episcopul de Argeș (Ilarion), vistierul Alecu Filipescu-Vulpe, vornicii Grigore Băleanu, Nicolae Văcărescu și Iordache Slătineanu[16], arhon Constantin Herescu[17], dar și alți boieri mai mici[18]. Aceștia nu puteau fi decât dezamăgiți de faptul că Ipsilanti nici nu aducea cu sine oștirile rusești eliberatoare, nici nu deținea suficiente trupe pentru a putea înfrânge o mare armată turcească, drept pentru care principele a găsit de cuviință să le transmită un mesaj foarte tentant cu privire la viitorul politic al Țării Românești. Astfel, de pe tronul valah – declara el – aveau „să dispară domnii greci din Constantinopol", iar principatul „urma să fie administrat în mod autonom"[19]. Sigur, aceste vorbe gândite să gâdile auzul boierilor pământeni aveau și ele prețul lor, căci eteristul s-a grăbit să le completeze cu cereri financiare extrem de împovărătoare, menite a asigura întreținerea oștirii sale, inclusiv nu mai puțin de 2 milioane de piaștri în numerar, din care mănăstirile trebuiau să achite în termen de 24 de ore 100.000, iar evreii, 5.000. Iar până la strângerea, de bună seamă anevoioasă, a acestei sume Divanul fusese solicitat, încă dinainte de sosirea lui Ipsilanti la Colentina, să pregătească provizii și nutreț pentru 10.000 de oameni și 5.000 de cai.[20]

Diplomați, boierii valahi nu au refuzat din principiu cererile principelui, ci au inițiat negocieri care să le permită să-și dea seama dacă Ipsilanti chiar beneficia de susținerea Rusiei, ale cărei trupe poate că doar se lăsau ceva mai mult așteptate. Așa că, până să se lămurească cum stăteau cu adevărat lucrurile, nu au ezitat să penduleze zi de zi între București și Colentina, unde le făceau „o curte asiduă" atât lui Alexandru Ipsilanti, cât și fraților acestuia, Gheorghe și Nicolae.[21] Chestiunea existenței unui eventual sprijin rus îl frământa și pe Tudor Vladimirescu, care, probabil pentru a se edifica, l-a trimis la principe pe Pavel Macedonschi, fratele lui Dimitrie. Acesta, lăsând menajamentele diplomatice la o parte, l-a întrebat verde în față pe Ipsilanti dacă avea „vreun act din partea guvernului Rusiei". Cu o prezență remarcabilă de spirit, principele „i-a arătat epoleții și decorațiile de aur", rostind cu emfază: „iată mărturia acestui lucru"[22]. Evident, oricât de inspirată ar fi fost, această replică

După cum vedem și în acuarelele lui Amedeo Preziosi datând din 1869, satul Colentina era, chiar și la aproape jumătate de veac de la Revoluția Greacă, o așezare modestă, cu bordeie, corturi și căruțe cu coviltir.

nu era de natură să-i convingă nici pe Macedonschi, nici pe boieri, care, cu excepția lui Constantin Herescu, l-au părăsit pe Ipsilanti după mai multe zile de pertractări fără rezultat.[23]

Elementul care a înclinat decisiv balanța în direcția acestei hotărâri a fost condamnarea acțiunilor principelui printr-o scrisoare explicită a ministrului de externe al țarului, Ioannis Capodistrias, a cărei copie pare a fi ajuns în posesia lui Ipsilanti la Colentina, iar apoi, aproape imediat, prin grija unor binevoitori, la cunoștința opiniei publice.[24] Iar aceasta nu doar că i-a îndepărtat definitiv pe boierii români de grec, ci a și creat panică și haos în tabăra eteristă. După cum depune mărturie

La Colentina, printre sălașele țigănești, se înălța și somptuoasa reședință a marelui ban Grigore Dimitrie Ghika, în care a fost găzduit șeful Eteriei – pe locul acesteia se găsește azi somptuosul palat Ghika Tei. Grigore Dim. Ghika a fost unul dintre cei mai activi promotori ai mișcării revoluționare, în urma căreia avea să urce pe tronul Țării Românești (1822–1828). În imagini apar două portrete mai puțin cunoscute ale primului domn pământean de după 1821, zugrăvite pe zidurile mănăstirilor Negru Vodă din Câmpulung (1826) și, respectiv, Sfânta Treime din Cerneți (1827).

principele Cantacuzino, aflat la fața locului în acele momente critice, „nemulțumirile, intrigile și tendința de nesupunere“ față de conducătorul Eteriei au ajuns dintr-o dată de neoprit. Din cei sub 1.500 de ostași cu care sosise la București, numai cei 300 ai Batalionului Sacru au continuat să-i rămână fideli lui Ipsilanti, în timp ce restul au trecut în subordinea acelor căpitani care știuseră să le câștige bunăvoința prin promisiuni cât mai ademenitoare, îngăduindu-le, în plus, să prade capitala după pofta inimii, căci nimeni „nu se mai gândea acum la războiul patriotic“, ci doar cum să săvârșească „abuzuri și jafuri de orice fel“[25]. După care, de bună seamă, să-și găsească scăparea

în Transilvania. Era ceea ce urmăreau până și unii dintre cei mai zeloși eteriști, ce conduseseră chiar recrutările, și care acum, cuprinși de panică, se grăbeau să solicite pașapoarte pentru Austria (peste tot „nu se auzea decât strigătul *Suntem pierduți! Suntem pierduți!*"[26]).

ÎNAINTE CA LUCRURILE SĂ IA ACEASTĂ ÎNTORSĂTURĂ, Ipsilanti, care nu putea să nu intuiască iminența condamnării acțiunilor sale de către țar, a căutat să-și asigure sprijinul lui Tudor și implicit al trupelor acestuia, esențial în viitoarele confruntări cu turcii. Conștientizând situația precară în care se afla, principele a trebuit să-și calce peste orgoliu și să se deplaseze el însuși la București, căci Tudor, care nu mai găsea cu cale să i se supună, nu a catadicsit să vină la Colentina. Astfel, ei s-au întâlnit „la casele de la cișmeaua lui Mavrogheni", „dincolo de bariera podului Mogoșoaii", amândoi „cu pază bună de oameni înarmați și gata de luptă la cel mai mic semn"[27]. În cazul revoluționarului român pare a fi fost vorba de Dimitrie Macedonschi[28], „vătaful Iancu Enescu, alți patru polcovnici și vreo 50 panduri călări"[29]. Această impresionantă desfășurare de forțe depune mărturie cu privire la tensiunile ajunse la paroxism dintre cei doi comandanți, pe care unii tovarăși îi sfătuiau chiar să procedeze la asasinarea rivalului. Astfel, Constantin Duca îi prezentase lui Ipsilanti cu puțin înaintea întâlnirii de la cișmea un plan de a-l ataca pe Tudor prin surprindere „cu câteva sute dintre cei mai buni soldați ai avangărzii", dar se lovise de refuzul principelui, convins că, grație abilității sale diplomatice, avea să-l câștige pe Tudor de partea sa.[30] Pentru moment, conducătorul Eteriei, dornic să evite vărsarea de sânge creștin, a respins și inițiativa unor căpitani de arnăuți care plănuiau „să se năpustească asupra lui Tudor și să-l nimicească împreună cu întreaga oștire care-i rămăsese"[31]. La rândul său, nici comandantul pandurilor nu a găsit cu cale să cedeze în fața sfaturilor insistente de a-l lichida pe Ipsilanti venite din partea preasfințitului episcop Ilarion al Argeșului, consilierul său de taină[32], care, de altfel, l-a însoțit în calitate de translator la întâlnirea cu principele.

În această superbă icoană, păstrată în colecțiile Muzeului Național de Istorie din București, în jurul tronului Sfintei Fecioare învesmântate în hlamidă roșie și purtând pe cap o coroană din aur bătută cu nestemate sunt reprezentați nu doar arhierei și boieri mari și mici, ci și feluriți oșteni participanți la Revoluția de la 1821: în centrul registrului inferior apar mavroforii lui Ipsilanti, încadrați de o parte și de alta de arnăuți, dar și de alți luptători (țărani? panduri?).

Desfășurarea acestei confruntări este relatată de mai mulți contemporani, numai că nici unul dintre ei, în afară poate de Mihai Cioranu, aghiotantul lui Tudor, nu pare a fi asistat personal la discuții, drept care nu putem ști cu exactitate ce și-au spus cei doi rivali. Oricum ar sta lucrurile, este mai mult decât plauzibil ca Ipsilanti să-i fi „propus lui Tudor să fie uniți"[33] sau,

cu alte cuvinte, să-i fi cerut să-și pună trupele în slujba Eteriei. Iar olteanul, înainte de a da un răspuns, a solicitat, aproape sigur, garanții ori dovezi cu privire la sosirea grabnică a ajutorului rusesc, fără de care atât revolta sa, cât și acțiunea revoluționară a lui Ipsilanti erau destinate eșecului („Oaste regulată sosește?"[34]; „Escelența Voastră cu câtă oștire ați venit? Căci pe mine când m-au ridicat, mi-au zis că o să vii cu 60.000 oștire regulată, muscălească?"[35]; „Unde este gheneralul [Peter] Victeștain [Wittgenstein], cu acel trup de oaste care ai proclamat la Iași Escelența Ta că va urma și dânsul după Escelența Ta?"[36]; „Îl roagă mai întâi a-i arăta dacă într-adevăr într-această ridicare a lor este și mâna Rusiei, precum a manifestat-o el prin toate proclamațiile sale"). Neputând oferi ceea ce îi cerea Tudor, Ipsilanti a invocat deținerea unor acte oficiale rusești care îi îndreptățeau acțiunea („Ipsilant, voind să-l încredințeze mai bine, a scos o hârtie, zicând: *Iată ce-mi scrie însuși graf Capodistria din Petersburg*"[37]; „Nu am venit cu oștire, ci am venit cu porunci"[38]), numai că – fatalitate – nu le putea prezenta din diverse motive românului („i-a răspuns că nu poate să dea hârtia aceea a o citi alții, pentru că graf Capodistria îi scrie într-însa și alte lucruri particulare"[39]; „Nu ești tu vrednic să vezi poruncile mele"[40]). În aceste condiții, ruptura a devenit inevitabilă, chiar dacă, păstrând aparențele diplomatice, cei doi rivali, care nu cunoșteau cu exactitate unul forța celuilalt, au preferat să evite pe moment conflictul deschis și s-au despărțit, probabil, în termeni amiabili. Mai ales că, după prețioasa mărturie a principelui Cantacuzino, Tudor îl simpatiza pe Ipsilanti.[41] Este probabil ceea ce vrea să spună Ilie Fotino, care susține că la finalul întâlnirii Vladimirescu și Ipsilanti „au depus pentru a doua oară jurământul libertății"[42].

NUMAI CĂ, DINCOLO DE SENTIMENTE ȘI DE APARENȚE, FIEcare conducător a decis să-și urmeze cu luciditate propriul interes. Astfel, Tudor s-a văzut nevoit să continue negocierile cu turcii, a căror sosire cu trupe la nord de Dunăre era doar o chestiune de timp. La rândul său, Ipsilanti „a dat a doua zi poruncă ca, fără zăbavă, oricâți arnăuți vor fi sub steagul lui

De mult dispăruta cișmea a lui Mavrogheni, lângă casele în care a avut loc tensionata întâlnire dintre Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilanti, ne este cunoscută doar prin intermediul câtorva reprezentări miniaturale în marmură ce împodobeau până de curând catapeteasma bisericii Izvorul Tămăduirii Mavrogheni.

Tudor să vie numaidecât subt steagurile celorlalți arnăuți ai săi, și oricâți sârbi și bulgari să vie toți subt steagurile lui tufecci-bașa Bozin"[43]. Iar, pentru ca acest ordin să nu rămână complet fără rezultat, mai ales că se adresa unor mercenari care nu acționau în absența unui interes financiar palpabil, „a căutat să cumpere, cu ajutorul lui Iordache [Olimpiotul], pe căpitanii lui Tudor", numai că acțiunea nu s-a soldat cu „nici un succes vizibil"[44]. Nereușind să destrame trupele rivalului său, Ipsilanti s-a preocupat să accelereze procesul de recrutare de voluntari pentru Eterie. Acesta a fost condus de presupusul asasin al lui vodă Alexandru Suțu, „doctorul [Mihail] Christari[s], patriot înfocat"[45], „unul din cei mai zeloși eteriști din București"[46], în grija căruia se găsea și una din cele două case de bani ale organizației secrete aflate în capitala Valahiei.[47] Căci, firește, în afara „mulțimii de tineri" dezinteresați „care se grăbeau să intre sub steagurile"[48] sale, Ipsilanti avea imperios nevoie și de luptători profesioniști dispuși să își ofere serviciile doar contra cost („dascălii și alți greci strângea oameni cu lefuri în hanul Filipescului"[49]). Numai că drept militari experimentați se prezentau la înrolare tot felul de zurbagii care nu se țineau decât

de jafuri și alte blestemății, așa că eteriștii s-au văzut siliți să afișeze pe străzile Bucureștiului un regulament militar ce își propunea nu doar să asigure coeziunea deplină a armatei lui Ipsilanti în momentul confruntării cu dușmanul, ci și să împiedice agresiunile împotriva civililor și bunurilor acestora. Astfel, legislația în cauză îl condamna la moarte pe orice militar care se făcea vinovat de uciderea „oricărui alt om în afara dușmanului înarmat" (articolul VI), sancționa furtul cu dezonorarea publică și restituirea bunurilor sustrase (articolul IV) și pedepsea foarte sever și „beția, cauza tuturor relelor" (articolul X)[50]. Cu toate aceste neajunsuri, operațiunea de recrutare s-a dovedit până la urmă un succes, permițându-le revoluționarilor greci să-și dubleze efectivele, care ajungeau la finalul lunii martie la 3.000 de oșteni.[51]

În paralel, Bucureștiul s-a umplut de „drapelele tricolore ale eteriștilor"[52], care începuseră să fie arborate prin oraș încă din momentul în care devenise cunoscută proclamația pe care Ipsilanti o adresase din Roman locuitorilor Țării Românești (5 martie)[53]. Iar numărul steagurilor cu pricina a sporit semnificativ pe măsură ce armata revoluționară se apropia de capitala valahă. Pe 22 martie, „stindardul libertății flutura deja deasupra Mitropoliei", unde „Iordache, aga Ghencea și Mihali delibașa cu aproximativ 80 de călăreți" defilaseră în zilele anterioare „la jumătate bătaie de pușcă" „de corpul lui Tudor", „fără a fi supărați cât de puțin"[54]. Ceremonia propriu-zisă a sfințirii steagului s-a desfășurat însă abia în ziua de duminică 27 martie[55], ca o încercare de a contrabalansa impactul devastator pe care se estima că urma să-l aibă asupra opiniei publice condamnarea mișcării eteriste de către țar.[56] În vădit contrast cu manifestarea similară de la Iași, ce fusese condusă cu toată solemnitatea de mitropolitul Veniamin Costachi în catedrala celor Trei Ierarhi, în prezența a destule oficialități, sfințirea de la București a avut un caracter mai degrabă particular. Aceasta nici măcar nu a fost săvârșită într-o biserică, ci în cadrul unei procesiuni în aer liber pornite de la „casele lui Ștefan Belu"[57] „din capul uliței Frantozești"[58], „alături cu Hanul Sfântului Ioan,"[59] acolo unde se găsea „cvartirul lui Farmache și locuia

și un arhimandrit grec, anume Vasilie, prieten și împreună-următor al lui Iordache Olimpie“[60]. Acest cleric i-a convocat după amiază, la încheierea liturghiei, pe alți doi preoți, pe care, spre a nu se lovi de un refuz, nu i-a înștiințat cu privire la motivul pentru care fuseseră solicitați.[61] Odată ajunși la fața locului, cei doi au găsit pregătit din vreme, cu luare-aminte, un steag „cu trei văpsele, unul roșu, altul negru, altul alb [...] cu această noimă: roșu, sânge, negru, moartea, alb, slobozeniia“[62], pe care era „zugrăvit pe o parte Sf. Costandin și cu muma sa Elena, cari amândoi țineau o cruce, și dedesubt se zicea: *în aceasta vei birui*, iar pe partea cealaltă era un fenix, subt care se zicea: *din cenușa mea mă renasc*“[63]. Fără zăbavă, steagul a pornit a „încungiura târgul pă toate ulițele“[64] pe umerii „celui mai de căpetenie stăruitor [eterist], Costache Chiriac Aristia“[65], ce mărșăluia solemn, flancat sau urmat de „cei doi popi greci“ „cu niște sfinte moaște“[66], dintre care „unul ținea în mâini crucea, iar celălalt sfânta Evanghelie“. In urma celor trei pășeau „zece [greci] înarmați cu săbii“[67] și mulți alți oșteni și poporeni, în bună parte „plini de vin și de rachiu“, ce „sloboziia pușci, pistoale, încât îți lua auzul“[68]. Totodată, participanții la procesiune se gândeau și la cele sfinte, drept care interpretau imnul *A strălucit harul Tău astăzi*, alături de compozițiile patriotice ale lui Rigas din Veleștin (*Veniți copii ai grecilor; Dragii mei compatrioți; Până când, voinicilor, să trăim prin trecători?*[69]). Iar atunci când au ajuns la „vadul sacagiilor, vizavi de biserica numită Curtea Veche“, au asistat cu toții la un „Tedeum, cu tămâieri și cu botezări, cântând *Mântuiește, Doamne, norodul Tău*, cu care cântare au [re]început și darea focului din puști și din pistoale de-ți asurzea urechile de vâjâitul gloanțelor care cădea pe acoperișul caselor, încât credea cineva că se află într-un adevărat război“[70], iar „deasupra orașului“ „se făcuse nor [...] de fum“[71]. Aceasta nu era, firește, modalitatea ideală pentru revoluționarii greci de a-și atrage sprijinul bucureștenilor, pe care răpăitul

Vizavi de biserica Curții Vechi din București, eteriștii au luat parte la un tedeum, *la care s-au putut auzi nu doar cântece religioase și patriotice, ci și asurzitoare focuri de armă.*

gloanțelor îi adusese la cea mai „desăvârșită spaimă“[72]. Dar acest lucru pare a-i fi interesat prea puțin, căci mulți dintre eteriști erau convinși sau se autosugestionau că aveau să ajungă curând „la porțile Constantinopolului“[73] („lauda grecilor așăza scaunele în Țarigrad“)[74]. Era o ambiție pe care mulți dintre valahi nu se sfiau s-o ia în zeflemea, asemenea autorului *Istoriei jăfuitorilor Țării Românești*, care nu își reprima judecăți aspre: „O, minte grecească plină de pleavă și de vânt! O, capete seci și mai ușoare decât ale copiilor ce se joacă în arșice!“[75]. Până una-alta însă, militanții greci au ajuns nu pe malurile Bosforului, ci „înapoi la casele Belului, țiind necurmat focul armelor prin târg, încât a fost o minune cum a scăpat orașul de aprindere“. Iar acolo tânărul Costache Aristia (fost protejat al domniței Ralu Caragea, viitor pionier al teatrului românesc și, mai apoi, din nou revoluționar, la 1848) „a înfipt steagul deasupra pe poartă“[76] în ovațiile participanților, care nu știau dacă să se înroleze în oștirea lui Ipsilanti[77] sau să se ospăteze „cu mâncări și băuturi“[78].

Manifestările de agitație revoluționară s-au ținut lanț pe străzile capitalei valahe atâta timp cât Ipsilanti s-a aflat la București, dar și atunci când acesta și-a mutat cartierul general la Târgoviște. Eteriștii citeau pe la răspântii proclamațiile principelui[79] ori țineau „cuvântări exagerate“, „căutând să îmbărbăteze [...] trupele și pe locuitori“. Printre cei „mai înfocați revoluționari“ se numărau preoții, ce „străbăteau toate străzile înarmați și călări“, cu stindarde pe care „se vedea crucea cu faimoasa inscripție *in hoc signo vinces*“ în varianta greacă. Nu știau „bieții oameni“ – comenta liber-cugetătorul iluminist francez F.G. Laurençon – că „timpul miracolelor trecuse“[80].

ÎNTRE TIMP, SITUAȚIA SE DETERIORA NU DOAR PENTRU revoluționarii greci, ci și pentru bucureștenii cu stare ce nu se dovedeau dispuși să-și pună averile în slujba Eteriei, ale cărei finanțe se aflau în suferință, odată ce Ipsilanti „nu găsise la București suma de bani promisă“[81]. Neputând „să îndeplinească neapăratele trebuințe“ ale oștirii, căci „li lipseau magazii, li lipseau amuniții, li lipseau spitaluri, și cu un cuvânt toate“[82],

Procesiunea înălțării steagului Revoluției Grecești la București a fost condusă de portdrapelul Costache Aristia (1800–1880), viitorul mare actor român și primul traducător al Iliadei *în limba noastră. În imagine, acesta apare într-o schiță realizată de Louis Dupré în anul 1830.*

eteriștii au găsit cu cale să-și procure de la localnici tot ce le era de trebuință, și chiar mai mult de atât. Pare că într-o primă fază pe altarul libertății au fost jertfite armele, carele și caii bucureștenilor, toate atât de necesare trupelor eteriste în vederea confruntării preconizate cu armata regulată otomană („luau în silnicie după la locuitori arme, cai, calești, căruțe, ori de unde găsea fără osebire"[83]; „oștirea lui Ipsilanti se năpustea de asemenea să răpească fără jenă care și cai de la cei care se nimereau fără osebire prin piețe, năvălea ziua în grajdurile reședințelor și, dezlegând cu forța legăturile cailor, ieșea fără opreliști [de acolo], iar dacă vreunul dintre stăpâni se opunea din nefericire acestei răpiri vădite era bătut de ea fără milă")[84]. Ulterior, inclusiv sub influența consumului de alcool, din rândurile eteriștilor pare a fi dispărut orice reținere în a se deda la cele mai cumplite jafuri și abuzuri, consemnate ca atare de sursele vremii („casile boierilor s-au umplut de acești tâlhari, toate lucrurile câte au găsit înnăuntru le-au hrăpit, vinurile și rachiurile, altile au băut și altile au vărsat. Zaherelile de tot felul au luat, au stricat și au răsipit. Boierii, negustătorii și de toată breasla orășani, nici unul n-au rămas nesiluit, nepăgubit

și nenencinstit de dânșii“[85]; „purtarea eteriștilor ajunsese nesuferită: pe ulițile Bucureștilor ziua-n amiazi despuiau bărbați, femei, popi, copii, orice întâlneau: întrau în toate casele boierilor care erau fugiți, precum în casele Brâncoveanului, Crețuleștilor, Ghikuleștilor și în toate casele boierilor mari și mici și despuiau așternuturi, mobile, biblioteci, cu un cuvânt tot ce găseau, și le vindeau pe la evrei și pe la oricine găsea, cu un preț de nimic. Întra în pivnițele caselor boierești și, după ce se îmbătau și prădau tot ce mai găseau printr-însele, apoi spărgeau și buțile prin focuri de pistoale și dau drumul vinului să curgă“).

Evident, o astfel de purtare samavolnică nu avea cum să nu provoace „o spaimă mare și o jale grozavă în București“[86], ai cărui locuitori nu mai simțeau nici un fel de simpatie pentru cauza eliberării grecilor de sub jugul otoman.

CA URMARE, PĂRĂSIREA CAPITALEI VALAHE DEVENEA O necesitate imperioasă pentru Ipsilanti, al cărui scop continua să fie acela de a ajunge în Peloponez la capătul unui marș triumfal. Mai ales că acum planurile sale erau facilitate de sosirea la Colentina a unor reprezentanți ai bulgarilor ce urmăreau, la rândul lor, eliberarea de sub dominația otomană. În satul din apropierea Bucureștiului par a se fi prezentat „deputați 17 la număr dintre locuitorii cei mai respectabili și mai bogați, precum și preoți, din Șumla [Șumen], Osman Bazar [Omurtag], Djumaia [Blagoevgrad], Tîrnovo, Gabrovo, Kazani [Kazanlîk], Sliven, Filipopol [Plovdiv], Sofia etc.“, care l-au îndemnat pe principele grec să treacă cât mai grabnic Dunărea, la traversarea căreia se arătau dispuși să pună umărul. Concret, ei susțineau că „pregătiseră optsprezece bărci mari care la momentul fixat urmau să se concentreze toate la Zimnicea“, ba chiar și 600 de războinici, care „la apropierea lui Ipsilanti de mal, aveau să cucerească târgușorul [de vizavi] Șiștov [Svișstov]“. Cereau însă 10.000 de lei, bani pești, pentru prima fază a operațiunilor militare, la care aveau să participe „până la 10.000 de oameni înarmați“ din diverse sate sud-dunărene, care semnaseră un angajament în acest sens. Principele nu dispunea însă de finanțele necesare satisfacerii cererii lor, așa

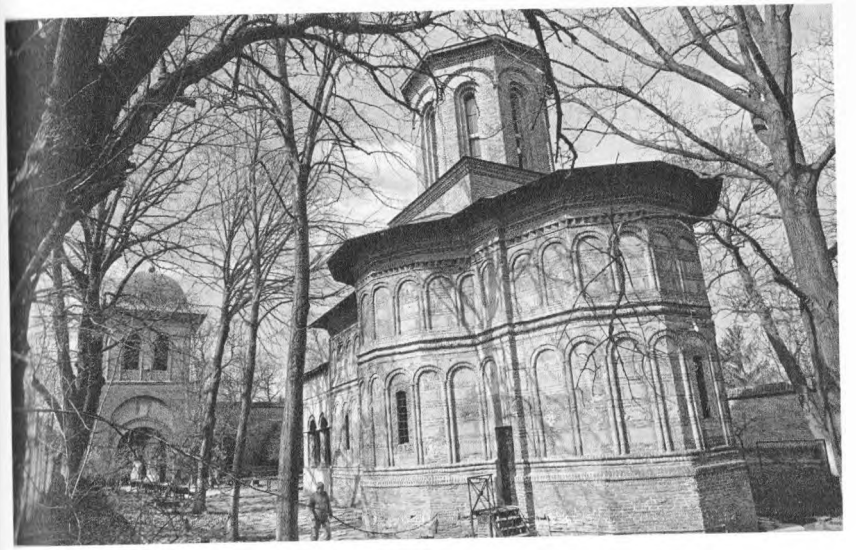

Memoria Ipsilanților este perpetuată în București la mănăstirea Mărcuța, ctitoria vel-logofătului Dan (1587), care a devenit în secolul al XVIII-lea paraclis al acestei familii fanariote. Pe pereții bisericii au fost zugrăvite chipurile domnilor Alexandru și Constantin Ipsilanti (acesta din urmă, în imagine împreună cu soția sa, Safta Văcărescu), bunicul și, respectiv, tatăl conducătorului Eteriei.

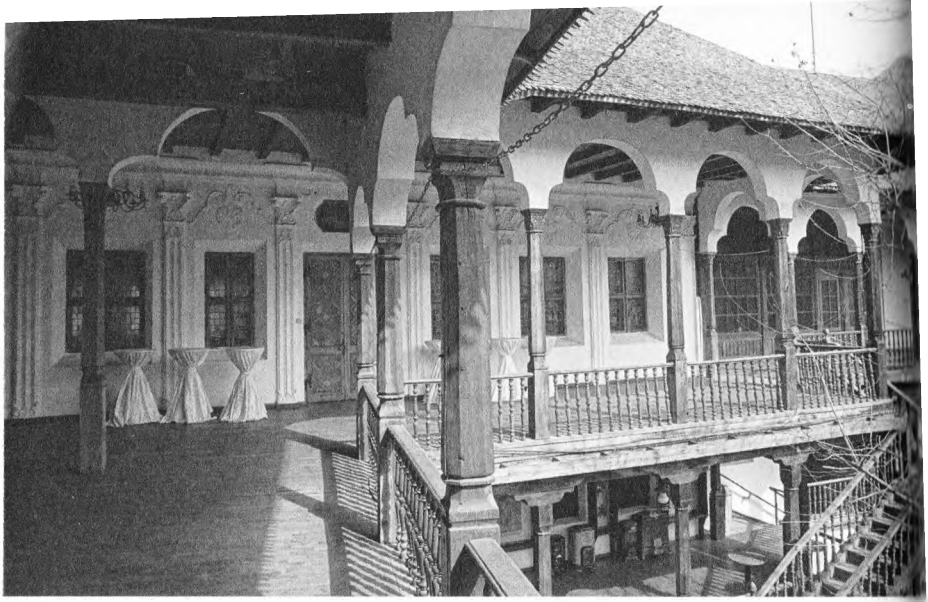

În centrul vechi al Bucureștilor, afectat în ultimele două veacuri de nenumărate prefaceri arhitecturale, puține sunt clădirile care mai amintesc astăzi de aspectul oriental al orașului din vremea Revoluției de la 1821. Este cazul, de pildă, al hanului lui Manuc (sus) sau al acestei case cu sacnasiuri de pe Strada Șelari nr. 13–15, reconstruită în perioada comunistă, ce găzduia până de curând Restaurantul „Crama Domnească" (jos).

că le-a răspuns tăios că „grecii s-au ridicat fără de bani", cerându-le să „se întoarcă de îndată acasă și fiecare, fără întârziere, să ridice districtul său, și să nu se bazeze pe bani". Ușor de spus, greu de făcut, căci „numai ce au trecut pe malul drept al Dunării la Șiștov" „acești deputați nenorociți", și „au fost prinși de turci, suferind o moarte cruntă"[87]. Este probabil ca în acel moment, constatând slăbiciunea forțelor de care dispunea, Ipsilanti să fi decis deja amânarea operațiunii de traversare a Dunării.

Nici la București însă nu putea rămâne, căci zona nu se preta, prin relieful de șes și lipsa de fortificații, pentru o confruntare militară cu turcii, care devenea pe zi ce trecea iminentă. Căci deja la sfârșitul lui martie ajunsese în cetatea de scaun vestea că unele trupe otomane pătrunseseră în țară pe la Calafat și se aflau în drum spre Craiova, altele erau staționate la Călărași în așteptarea întăririlor, iar, în fine, altele își făcuseră apariția la Daia[88], la circa 50 de kilometri sud de capitală. Zadarnic le solicita Ipsilanti la 31 martie pașalelor de la Dunăre, prin intermediul caimacamilor lui Scarlat Calimah, „să nu intre în țară", sub pretextul desfășurării unor tratative între Rusia și Imperiul Otoman în vederea depunerii armelor de către eteriști.[89]

Drept care, după doar o săptămână petrecută în capitala Valahiei – în care a apucat totuși să meargă și la teatru, la tragedia *Brutus*, de Voltaire, pusă în scenă de o trupă italienească, și și-a atras aprecieri elogioase din partea străinilor prezenți la spectacol (Ipsilanti este un „adevărat gentleman", nota călătorul britanic Wyburn[90]) –, principele a dispus la 31 martie retragerea înspre Târgoviște. „Asemănătoare unei fugi", în viziunea principelui Cantacuzino, aceasta s-a desfășurat precipitat, în condiții de „indisciplină cumplită" și de „absență a alimentelor"[91], pentru care eteriștii se luptau între ei. Chiar dacă ajunsese să își atragă blamul alor săi, care îl acuzau de „o retragere dintre cele mai rușinoase"[92], Ipsilanti avusese grijă să-și asigure spatele în urma negocierilor cu Tudor și cu Divanul. El urma să preia, din vechea cetate de scaun, guvernarea a patru județe ale Valahiei (Dâmbovița, Muscel, Prahova, Săcuieni), ale căror venituri le putea folosi după cum găsea de cuviință pentru întreținerea și sporirea propriei oștiri.[93] Mai rămânea, iată, un dram de speranță.

7. Domnia de la Târgoviște

PÂNĂ UNA-ALTA, CHIAR DACĂ SITUAȚIA SA ERA CRITICĂ, Ipsilanti s-a instalat la 3 aprilie la Târgoviște, în „vechea curte" a voievozilor Valahiei, devenită în epocă „strălucita reședință"[1] a căminarului Geartoglu. Și, după cum o cereau atât edificiul, cât și propriul nume, căci capul Eteriei era deopotrivă fiu și nepot de domn, Alexandru s-a preocupat să trăiască acolo asemenea unui adevărat suveran. Mai întâi, ca să nu riște să se amestece cu plebea, a profitat de faptul că palatul avea două scări și a stabilit că pe cea mai arătoasă dintre ele, pe care a botezat-o „Scara sacră", afișând deasupra ei și o inscripție în acest sens, nu aveau voie să urce sau să coboare decât deținătorii unui titlu princiar, adică, în afara lui însuși, doar frații săi Gheorghe și Nicolae și, respectiv, Gheorghe Cantacuzino.[2] Pentru ca nu cumva vreunul dintre grecii cărora democrația li se suise la cap să cuteze a păși pe scara în cauză, Ipsilanti a pus să fie „păzită necontenit"[3]. Și mai strașnic străjuite erau vastele sale apartamente, la „toate ușile" cărora „câte două santinele țineau armele încrucișate"[4]. Ba chiar aveau și „perdelele ferestrelor trase", căci generalisimul „se temea să nu fie ucis"; din fosta curte domnească nu ieșea decât în compania unei gărzi numeroase, cu un efectiv estimat de răuvoitori la „câteva sute de soldați"[5]. La urma urmei, temerile sale nu era deloc neîntemeiate, căci mulți dintre eteriștii care sacrificaseră totul pentru visul dezrobirii patriei nu mai suportau purtarea lui

Așa cum îi șade bine unui adevărat principe, Alexandru Ipsilanti și-a instalat reședința de la Târgoviște în vechea curte domnească a voievozilor pământeni ai Țării Românești, în care pe atunci locuia căminarul grec Geartoglu.

Ipsilanti, pe care o calificau drept „fanariotism, iubire de slavă deșartă, despotism, piedică în calea Libertății"[6]. Și nu se mărgineau să stea cu mâinile în sân, doar ocărându-și întâi-stătătorul, ci recurseseră la organizarea a „două atentate împotriva vieții"[7] acestuia, care fuseseră dejucate.

Neafectat de aceste tentative de asasinat, Ipsilanti a organizat la curte o mulțime de evenimente mondene. Astfel, la Târgoviște ospețele la care principele și musafirii săi „mâncau și beau ca la nuntă și ca la zaifeturi"[8] se țineau lanț, așa cum o dovedește și necesarul zilnic de provizii al curții, consemnat cu rigoare de intelectualul francez F.G. Laurençon: „50 de ocale carne de vacă; 30 de ocale carne de oaie; 20 de ocale carne de porc; 24 păsări ca găini, rațe etc.; 50 până la 60 pâini, fără a pune la socoteală untul, ouăle etc."[9] Evident, împreună cu acestea se consumau cantități considerabile de vin, care îi făceau

pe unii curteni „să nu se trezească niciodată din urmările abundenței“[10] licorii lui Bachus. Iar, alături de clinchetul de potire însoțit de strigăte revoluționare („la rădicarea paharelor sau a oalelor cu vin sau a ploștelor nu erau alte ursituri și urații fără numai *Zito elevtheria* (Trăiască libertatea)“[11], la fiecare masă se auzea „muzică românească pentru înveselire“[12], mai ales că mai-marele Eteriei nu era insensibil în fața frumuseților locale. Căci, dacă este să le dăm crezare neprietenilor săi, el „contractase la Colentina“ „o boală rușinoasă“ de care „ar fi fost molipsit aproape tot timpul ședерii“[13] la Târgoviște. Așa că aceștia nu se sfiau să prezică, asemenea vornicului Alecu Beldiman, că pe Ipsilanti „muierele și beția acestea-l vor prăpădi“[14]. Generalisimul nu se mulțumea cu chefurile de tradiție locală, ci organiza la curte și evenimente după gustul occidental, nemaivăzute pe plaiurile dâmbovițene, precum „baluri, spectacole, serate, concerte“[15].

Dacă seara se dedica plăcerilor, în timpul zilei lucra asiduu pentru a organiza statul său *sui generis*. Astfel, pentru a-l ajuta la conducerea acestuia, principele a înființat un Consiliu General, la care „participau amândoi frații săi [Nicolae și Gheorghe], [Gheorghe] Lasani, comandantul orașului Târgoviște, generalul [Gherasie] Orfano și doctorul [Mihail] Hristari“[16]. Rolul acestui organism consultativ era teoretic foarte larg, căci nu se limita la „conducerea operațiunilor militare“[17], ci analiza scrisorile adresate lui Ipsilanti, dezbătea chestiunile la ordinea zilei, după care le înainta comandantului suprem, căruia îi aparținea în exclusivitate hotărârea finală în absolut orice privință. Buna funcționare a consiliului era subminată însă de căpeteniile militare, care „nu voiau să știe nimic despre ordine“ și încercau permanent să diminueze puterea principelui pentru a putea „săvârși nestânjeniți samavolniciile lor“[18].

Evident, asemenea unui conducător care se respectă, Ipsilanti avea o „cancelarie ostășească“ și o alta „politicească“, în cadrul cărora lucrau diverși „adiutanți și scriitori“, unii cu experiență în domeniu, asemenea lui Nicolae Gripari, fost „grămătic la Grigorie Calliarh, postelnicul lui Costandin vodă Ipsilant“, și a lui „Mihalache, feciorul lui Ciufut Anton“, odinioară „gră-

Printre ruinele curții domnești din Târgoviște se găsesc și aceste două scări. Oare cea mare să fie aceea pe care Alexandru Ipsilanti a botezat-o „Scara sacră", rezervând-o în exclusivitate deținătorilor unui titlu princiar?

mătic la Costandin Vlahuți, postelnicul lui Ioan vodă Caragea". Totodată, dispusese și constituirea unui tribunal („judecătorie de judecători aleși dintre ai săi, între carii cel întâi șezător și director era dohtorul Hristari, sfetnicul cel din taină al lui") și chiar redactarea unui cod de legi care să obiectiveze împărțirea dreptății („au așăzat și pravili în scris, după care era datori să urmeze judecătorii la cercetarea și hotărârea pricinilor"). Numai că, în condițiile în care el însuși nu se preocupa să supravegheze îndeaproape actul de justiție, unii căpitani „mai tari decât pravilile", precum Constantin Duca și Vasile Caravia, izbuteau fără prea mare greutate să „strice hotărârile" „la pricinile ce se interesarisea"[19].

MAREA PROVOCARE PENTRU PRINCIPE O CONSTITUIA ÎNSĂ în acel moment nu organizarea administrației din Târgoviște, ci sporirea efectivelor armatei sale, precum și înzestrarea și profesionalizarea acesteia. Căci, în rândul trupelor cu care sosise din cetatea de scaun a Bucureștilor, alcătuite, în viziunea aceluiași Laurençon, din „drojdia tuturor neamurilor"[20], „domnea o anarhie deplină în înțelesul strict al cuvântului"[21]. În vederea atingerii primului obiectiv, Ipsilanti a căutat să dinamizeze

recrutările pe plan local, deopotrivă „din județele care avea subt stăpânirea sa", din care nădăjduia a „putea lua ostași și dintre români"[22], și din București, unde l-a trimis în acest scop, la 7 mai, pe Vasile Caravia. Eforturile acestuia nu s-au soldat însă cu succesul scontat, de vreme ce s-a întors de pe malurile Dâmboviței doar cu vreo „două sute [de inși], și aceia slugi bune la nimic ale unor brutari și ale altora", inclusiv 25 de țigani muzicanți, oferiți cu generozitate în scopul mobilizării eteriștilor de dumnealui „arhon logofăt Dinicu Golescu, stăpânit de sentimente de entuziasm"[23]. Ca să-și dovedească talentele, aceștia au intrat în vechea cetate de scaun cântând de zor, în fruntea unei „mustre" la care luau parte și ceilalți recruți, mânați ca niște „dobitoace, cu pâinișoara la supțioră"[24]. Noii ostași, care se înrolau în speranța încasării unor lefuri consistente, nu ajungeau însă nici pe departe să suplinească dezertările continue, pe care principele Cantacuzino le estima cam la o treime din efectivele de atunci ale armatei.[25] Încă mai îngrijorător era faptul că printre fugari se numărau inclusiv unii apropiați ai generalisimului, asemenea arhiiatrosului (medicului) său Epaminonda Mavromati și a „altor câtorva negustori ostași din rândurile Batalionului Sacru"[26], care și-au căutat cu toții scăparea în Transilvania.

Noroc că din Rusia veneau necontenit „feciori de negustori greci, toți cu parale pe lângă dânșii și cu arme bune", al căror număr s-a ridicat în scurt timp la „peste cinci sute"[27]. Astfel, până în primele zile ale lui mai, Ipsilanti a ajuns să dispună, conform însemnărilor riguroase ale aceluiași Cantacuzino, de 985 de ostași cantonați la Târgoviște („Batalionul Sacru cu 250 de bărbați și un detașament de 70 de ulani organizat de domnul Gornowsky, 120 cazaci la ordinele principelui Gheorghe Ipsilanti, căpitanul Caravia cu 246 de bărbați, jumătate pedeștri, jumătate călare, 50 de bărbați sub comanda domnului Lasani și vreo alți 200 de bărbați sub diverși alți comandanți, care aproape că nu erau nici înarmați, nici îmbrăcați. În afara acestora, principele avea pe lângă el un căpitan de arnăuți cu 30 de bărbați și alți 25 de bărbați sub căpitanul Iordache") și de alți circa 2.600 „risipiți pe ici și pe colo prin țară", pe unde

„căutau necontenit ceva de mâncare sau jefuiau". Era un număr pe care generalisimul îl considera complet insuficient în vederea viitoarei confruntări cu turcii, drept care a luat la începutul lunii mai hotărârea de a-l trimite în Moldova pe principele Cantacuzino, împreună cu Orfano și Duca, cu misiunea de a-i aduna din tot principatul și a-i aduce degrabă la Târgoviște pe toți revoluționarii greci, ale căror efective erau estimate cu multă larghețe la peste 7.000 de oameni (2.600 la Galați, 1.400 la Iași, 3.000 sosiți de la Odessa și „multe grupuri împrăștiate prin Moldova")[28]. Pentru că otomanii se apropiau amenințător, această misiune imposibilă trebuia finalizată în doar 20 de zile.

Concentrarea masivă de trupe genera însă probleme logistice foarte complicate, pe care Ipsilanti s-a străduit din răsputeri să le rezolve, fără a putea face totuși minuni: oamenii trebuiau deopotrivă hrăniți, îmbrăcați și înarmați. Astfel, „ca să poarte de grijă pentru toate cele trebuincioase de hrana oștenilor și a cailor lor", generalisimul l-a „orânduit [...] ispravnic pe căminarul Gheardoglu"[29]. Nu i-a pus însă la dispoziție și resursele necesare procurării de alimente, așa că acesta s-a văzut nevoit ca, în loc de achiziții, să recurgă la rechiziții. Mai exact, și-a trimis în misiune „bandele de arnăuți [care] băteau satele [din județ], de unde aduceau zilnic cirezi de boi, turme de porci și o mulțime de păsări de toate soiurile". Ba chiar luau de la „nenorociții de țărani" și „făina, vinul, într-un cuvânt toate proviziile"[30]. De multe ori însă, nu se grăbeau să se întoarcă la Târgoviște pentru a-i preda mai-marelui lor „zaherelele" (merindele) confiscate, ci își făceau „sălășluirile lor la crâmile viilor, unde erau buțile cu vin", pentru a trage niște chefuri zdravene la care, tăind „boii, vacile și râmătorii săracilor", „mâncau și beau ziua și noaptea și strigau beți: să trăiască eleftheriia, ζήτω η ελευθερία". Iar deseori nu se mărgineau doar la vorbe, ci, în dorința de a-și dovedi bărbăția, nu pregetau „să prihănească cu siluiri muieri și fecioare, să omoare pe cei ce se împotrivia la dobitoceștile lor pofte și altile asemenea"[31]. În aceste condiții, „țăranilor jefuiți, maltratați, care își vedeau casele distruse, lucrurile prăpădite, vitele căzute pradă acestor tâlhari" nu le rămânea decât „să fugă în păduri și în munți cu femeile și cu copiii lor, târând

În colecțiile Muzeului Benaki, din Atena, se păstrează aceste două pahare de argint cu monograma lui Alexandru Ipsilanti, pe care adversarii îl acuzau că, asemenea multor alți eteriști, era un împătimit al licorii lui Bachus. În dreapta, piese dintr-un joc de șah care i-a aparținut conducătorului Eteriei, astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Istorie din Atena.

după ei mizeria și disperarea". Aceste „grozăvii", din care „turcii nu săvârșiseră niciodată nici a suta parte" – potrivit lui F.G. Laurençon, ce invocă în sprijinul aserțiunii sale mărturiile unor „persoane demne de crezare, de mai multe ori martore la repetatele năvăliri ale otomanilor în Țara Românească"[32] –, produceau o panică de nedescris printre localnici, care, asemenea lui Naum Râmniceanu, ajunseseră să creadă că eteriștii intenționau nu „să treacă dincolo de Dunăre, ci să nimicească pe aproape toți românii și să pună ei stăpânire pe țara Valahiei, numind-o Noua Grecie, iar numele de Valahia și de român să nu se mai pomenească în veci"[33]. Chiar dacă temerile acestora erau exagerate, era limpede că grecii nu se mai puteau aștepta la nici un fel de susținere din partea locuitorilor Țării Românești pentru cauza revoluției lor.

Dincolo de aceste neajunsuri, operațiunea de strângere de provizii pentru trupele eteriste se dovedise un succes, căci la Târgoviște soseau de pretutindeni „vitele săracilor locuitori [...] din județ"[34], precum și zaherele de toate felurile. Atât de

multe erau acestea, încât nu mai puțin de șase biserici din oraș trebuiseră să fie prefăcute în silozuri de cereale, mai ales de porumb[35], și tot nu era suficient. Așa că, dornici de a face rost de bani albi pentru zilele negre ce aveau să vină, pragmaticii eteriști scoteau la vânzare alimentele confiscate atât prin piețele orașului („le băgau înăuntru pentru neguțătorie, făcându-se un nepovestit jaf, de se va povesti în vecii vecilor")[36], cât și pe piața externă. Cea din urmă operațiune era coordonată de însuși „ispravnicul de Târgoviște, căminarul Giartoglu", care „expedia cu miile în Austria vitele strânse de la populație, precum și diferite cantități de cereale"[37]. Iar, pentru ca toată lumea să fie mulțumită, acesta împărțea câștigul cu diverșii comandanți militari.[38]

Cum asigurarea hranei îndestulătoare pentru oștire nu-l costa absolut nimic, Ipsilanti putea investi o parte a sumelor strânse din împovărătoarele impozite pe care le legiferase în județele pe care le controla („de la fiecare lude [grup de familii] 10 piaștri și un cal; de la fiecare preot 12 piaștri și de la fiecare postelnicel 40 de piaștri"[39]) pentru alte nevoi ale recruților săi. Iar cum aceștia se prezentau la înrolare fiecare cu ce veșminte avea, generalisimul s-a văzut nevoit să disponibilizeze fonduri considerabile pentru a le „schimba hainele"[40] cu uniforme special confecționate. Și, nu era, de bună seamă, vorba doar de cele ale ierolohiților „îmbrăcați cu haine negre" și „cu căciule moțate pe o ureche, cu cocarda în fundul căciulii, cu moartea închipuită în frunte" în semn de doliu pentru înrobirea propriei patrii, pe care, după eliberare, urmau să le înlocuiască cu „haine elinești după cum purta cei vechi strămoși ai lor"[41]. Căci pe unii recruți capul eteriei găsise de cuviință să-i „îmbrace căzăcește", iar pe alții „ca pe husarii rusești"[42], probabil pentru a mai atenua aspectul oriental al trupelor sale profesioniste ce purtau „veșminte albaneze și turcești, cum se nimerise fiecare"[43]. În acest scop, el a comandat stofe „de la negustorii așezați în Târgoviște", pe care, așa cum era de așteptat, nu le-a achitat cu bani peșin, ci cu simple chitanțe prin care se angaja să-i despăgubească pe comercianți într-un viitor incert. Evident, nici croitorii care lucrau într-un ritm febril la confecționarea uniformelor

armatei eteriste nu au avut parte de vreo recompensă materială, ci doar de onoarea de a fi contribuit după puterile lor la efortul de război.

Cu mult mai însemnat decât ținuta militară nouă și elegantă era pentru eteriști, în condițiile confruntării iminente cu turcii, armamentul performant. Ca atare, pe parcursul celor aproape două luni petrecute de Ipsilanti la Târgoviște, fierarii dâmbovițeni, ce nu dețineau, firește, tehnologia confecționării de arme de foc, au fost puși să lucreze neîncetat pentru a „produce sulițe și lănci", dar și a „turna gloanțe" și „a pregăti pulberea în pive de mână"[44]. Pentru a face rost de materie primă, capul eteriei „au poruncit ca să se dezvelească Mitropolia Târgoviștii, ce era învelită cu plumb, și să se topească plumbul a face gloanțe de trebuință gephanelei ostașilor"[45]. Și, pentru ca gestul său să nu fie socotit un sacrilegiu, a făgăduit solemn că „pe urmă cu aur o va învăli"[46]. Dincolo de aceste onorante promisiuni, subordonații lui Ipsilanti au „vândut [pe furiș] acel plumb pe la evrei"[47]. A avut însă grijă să dezvolte și alte facilități locale pentru producția de praf de pușcă, precum moara de tutun din Câmpulung, în care pulberea era bătută cu ciocane de mână[48], și și-a sporit stocurile „procurând pe ascuns [praf de pușcă] de la Brașov de la niște negustori greci și reușind să confiște două mii de ocale trimise din afară către Vladimirescu"[49]. Totodată, a comandat și producerea unor grenade „la sticlăria vornicului Nae [Dinicu] Golescu", aflată „nu departe de Târgoviște".

Dincolo de aceste realizări tehnologice ale industriei valahe a epocii, o mare problemă pentru armata lui Ipsilanti o reprezenta lipsa artileriei. Căci, potrivit informațiilor oferite de un cronicar grec anonim al revoluției[50], dar și de F.G. Laurençon, eteriștii nu dispuneau decât de „trei piese de o jumătate de livră și de una de două livre, care fuseseră luate de la închisoarea din București"[51], în vreme ce, conform ofițerului rus Liprandi, în dotarea eteriștilor s-ar fi găsit „șapte tunuri fără accesoriile necesare și în cea mai defectuoasă stare". În plus, aceștia nu beneficiau de serviciile specializate ale nici unui ofițer de geniu, așa că Ipsilanti s-a văzut nevoit să-i încredințeze „comanda

Pentru a rezista unui eventual atac otoman, Alexandru Ipsilanti a organizat o amplă operațiune de refacere a fortificațiilor abandonate de veacuri ale Târgoviștei. Din acestea se păstrează până astăzi Poarta Buzăului și Brăilei (restaurată fantezist de mai multe ori, inclusiv în ultimii ani; sus) și Poarta Dealu-Vânătorilor *(jos).*

Partea cel mai bine păstrată a şanţului şi valului de apărare ale Târgoviştei, la care au lucrat deopotrivă revoluţionarii greci şi mulţi salahori români, se găseşte pe Strada General Matei Vlădescu, în faţa unui bloc comunist multicolor.

supremă“ a respectivei arme lui Vasile Caravia, care era pe de-a întregul „necunoscător în artilerie“[52].

Şi, odată ce zadarnic ar fi avut arme dacă nu ştiau să le utilizeze, principele a căutat fără prea mult succes să amelioreze pregătirea militară a răcanilor săi şi, firește, să-i disciplineze. Tabăra improvizată a eteriştilor, care nu dispuneau de nici un singur cort de campanie[53], „prezenta tabloul cel mai uimitor de diversitate, confuzie şi dezordine“. Mai exact, aceasta nu era nici prevăzută cu „sârmă înconjurătoare“, nici apărată de „pichete [sau] patrule“[54], aşa încât „oricine putea intra sau ieşi din ea, fără să o ştie căpeteniile“[55]. Era o ocazie de care, firește, s-au grăbit să profite spionii turci care, eventual deghizaţi în armeni[56], „se amestecaseră cu eteriştii“[57] şi trăiau acolo bine-mersi din tainul distribuit tuturor militarilor. Şi chiar dacă ar fi fost daţi în vileag, tot ar fi putut la o adică să scape cu fuga, căci mulţi oşteni aveau „puştile [complet] nefuncţionale“[58], după

cum a constatat principele Gheorghe Cantacuzino în urma unor inspecții de rutină pe care le-a întreprins din proprie inițiativă. Pe restul comandanților nu-i interesa însă să asigure o bună capacitate combativă a subordonaților, ci doar să „se ocupe de intrigi", în urma cărora „să își ademenească unul de la altul" oameni, astfel încât să se poată făli că aveau cât mai mulți soldați în subordine. Așa că nu trebuie să mire faptul că, exceptând Batalionul Sacru, „în rândul trupelor" „nu se făcea deloc instrucție". Și, din păcate, chiar și amintitul corp de elită, „alcătuit din cei mai buni greci", „din tineretul cel mai nobil, care în cea mai mare parte își făcuse studiile în Europa"[59], pare să fi participat doar la niște „exerciții zilnice"[60], în cadrul cărora manifestările festiviste, constând din interpretarea de cântece patriotice[61], dețineau un rol mai important decât instrucția militară propriu-zisă. Ca să nu mai vorbim că și această unitate era deopotrivă de „prost întreținută" și „lipsită de muniții"[62].

Pentru a remedia această situație catastrofală, în bună măsură imputabilă superiorilor fiecărui corp de oaste, Alexandru Ipsilanti a procedat la înlocuirea, uneori nu tocmai inspirată, a diverșilor comandanți. Astfel, la cârma Batalionului Sacru, în locul lui Gheorghe Cantacuzino, a fost numit Vasile Caravia, în vreme ce frâiele arnăuților și, respectiv, ale cavaleriei le-au preluat Constantin Duca și Constantin Pendedeca.[63] În egală măsură, dornic să oprească nu atât jafurile indispensabile pentru procurarea hranei oștirii, cât violurile „de prunce nevârstnice și copii mici"[64] și crimele săvârșite de propriii ostași[65], în legătură cu care primea plângeri necontenite, generalisimul „au orânduit a se face în scris regulile ostășești, ca să le împartă pe la fiecare spre a le fi povățuitoare în toată vremea"[66]. Numai că nici această acțiune nu a dat rezultatele scontate, așa că principele s-a văzut în continuare nevoit să le răspundă jeluitorilor că trebuiau să aștepte „până se așază la regulile ostășești" subordonații săi care „făceau multe lucruri împotriva bunei orânduiele"[67].

MULT MAI MULTĂ ENERGIE DECÂT ÎN DISCIPLINAREA OSTAȘILOR a investit însă Ipsilanti într-un proiect menit să deștepte nemulțumirea deopotrivă a grecilor și a românilor, și anume

refacerea vechilor fortificații ale Târgoviștei. Respectiva acțiune părea a arăta că principele nu mai intenționa, așa cum trâmbițase, „să treacă Dunărea și să ajungă acolo unde îl așteptau creștinii din provinciile dunărene ale Serbiei și Bulgariei, împreună cu care urma să năvălească în Tracia, Macedonia și Grecia“[68], ci să prindă rădăcini în Valahia. În fapt, constatând că nu dispunea de forțele necesare punerii în practică a acelui plan mai mult decât ambițios, Ipsilanti miza pe faptul, puțin probabil, că invazia otomană masivă provocată de retragerea sa avea să determine o intervenție militară rusească („într-adins să tragă către părțile munților la o margine [graniță], doar că va înșăla pe turci să socotească că-i este frică și, luând îndrăzneală, să intre în pământul țării cât de puțin, și atunci negreșit vor veni oștile rosești asupra lor să-i prăpădească și să coprinză amândoaă țările (Valahia și Moldova)“[69].

În acest scop, el „au strâns cu sila mulțime de locuitori“[70] (între 600[71] și 2.500[72], în conformitate cu diversele surse) din cele „patru districte: Prahova, Muscel, Dâmbovița și Săcuieni“ pe care le avea în subordine și i-a pus să lucreze „subt numire de salahori“[73] la întărirea orașului în vederea unui îndelungat asediu otoman. I-a obligat mai întâi „să destupe șanțurile de apărare umplute de atât de mulți ani“[74], iar apoi să ridice în partea de miazăzi a Târgoviștei, de unde se preconiza că aveau să atace otomanii, „trei bastioane“[75] („întărituri proaste de pământ)“[76] unite între ele printr-un val tot de pământ, dar „așezate fără a se respecta nici un fel de reguli“. În plus, „nici șanțul și nici valul nu aveau nicăieri adâncimea și înălțimea cuvenită, așa încât un om le putea sări foarte ușor“[77], mai ales că apărarea nu era susținută, așa cum am văzut anterior, de o artilerie pe măsură.

CONȘTIENT DE ACESTE SLĂBICIUNI ALE FORTIFICAȚIILOR târgoviștene, întâi-stătătorul Eteriei a dezvoltat un sistem defensiv suplimentar mult mai amplu, trimițându-și căpitanii să ocupe câteva orașe și mănăstiri din jurul cetății sale de scaun. Astfel, Constantin Duca, cu 400 de oameni, printre care și câțiva căpitani de arnăuți[78], precum Anastasie Arghirocastritul[79],

Din impunătoarea mănăstire Mărgineni (foto Alexandru Antoniu, ante *1904), bogat înzestrată încă din secolul al XVII-lea de ctitorii din familia Cantacuzinilor, detașamentele revoluționare conduse de Gherasie Orfano și, respectiv, de bimbașa Sava au jefuit mai toate sfintele odoare. Nici după 1821 soarta sfântului așezământ nu a fost mai bună, căci a ajuns să fie transformat în penitenciar, funcțiune pe care o deține până în ziua de astăzi.*

a preluat controlul asupra Ploieștilor și Băicoiului[80], „unde multe jafuri și prăpădenii făceau, atât în oraș, cât și afară prin prejur, cât și băjaniilor ce treceau spre [...] Brașov [...], luându-li bani, cai, arme și altele". Pentru a fi sigur că nici unul dintre fugarii cu dare de mână nu avea să scape netaxat pe măsură, Duca a orânduit arnăuți pe tot drumul spre Transilvania, „la Câmpina, la Breaza și până la Predeal"[81]. În acest fel, a izbutit ca pe la jumătatea lunii mai să-i prindă pe mitropolit, episcop și pe câțiva boieri, pe care i-a eliberat totuși în urma unui concurs de împrejurări: nu primise acordul scris explicit al lui Ipsilanti pentru arestarea și deținerea acestora;[82] în ajutorul mai-marilor Bisericii și ai țării au intervenit „slujitorii vătafului de plai de acolo", mobilizați de „oamenii într-armați" care îi însoțeau „spre pază"[83]; probabil demnitarii cu

În Câmpulung, pe care, datorită așezării la poalele munților, îl socotea propice pentru o rezistență antiotomană îndelungată, Alexandru Ipsilanti a amplasat o garnizoană condusă de fratele său Nicolae. Dintre clădirile din epocă ce au supraviețuit până astăzi, cea mai frumoasă este această casă de secol XVIII în stil muscelean, ce găzduiește în prezent secția de etnografie și artă populară a muzeului din localitate.

pricina și-au arătat generozitatea față de căpitanul de arnăuți și oamenii săi.

Tot în Prahova, la bogata mănăstire Mărgineni, s-a instalat Gherasie Orfano cu 300 de oameni[84], printre care și numiții Mavros și Lemonis, însărcinați de Ipsilanti cu întocmirea unei liste a „lucrurilor de valoare" puse acolo la adăpost în lăzi de proprietari până ce răzmerița avea să se liniștească. La primirea catagrafiei întreprinse de trimișii săi, generalisimul a decis să confiște mare parte din bunuri în interesul efortului de război („iată, bărbați greci, că bunul nostru șef a fost un hoț, și chiar mai mare ca ceilalți" – afirma cuprins de indignare un cronicar elen al revoluției care nu înțelegea că principele avea o nevoie acută de finanțare pentru campania sa). Iar restul bogățiilor probabil că și le-au însușit bimbașa Sava și oștenii săi, trimiși

puțin după jumătatea lunii mai[85] să preia apărarea mănăstirii[86] în condițiile avansului înregistrat de trupele otomane. La mănăstirea Nucet, aflată la două ore de mers pe jos de Târgoviște, a fost detașat „căpitanul Ioan Colocotroni cu avangarda eteriștilor“[87], căruia la sosirea lui Sava la Mărgineni i s-a alăturat și „Gherasie Orfano cu îndestule trupe de arnăuți și greci“[88].

În fine, mai mulți eteriști au fost trimiși încă de timpuriu la Câmpulung, localitate care, datorită „așezării sale printre munți“, putea constitui teatrul unei rezistențe îndelungate în fața unui asediu otoman, în măsura în care s-ar fi procedat, așa cum propunea principele Gheorghe Cantacuzino, la „fortificarea cât mai temeinică“ a orașului și la înființarea unui „depozit de provizii“[89]. Constatând aceste avantaje ale Câmpulungului, Ipsilanti s-a deplasat personal acolo, nu doar „spre plimbare“ și pentru a oferi „mese și ospățuri“, la care, galant, „îi aduna pe mulți dintre orășeni [...] [chiar] și fără de voie“. Astfel, în timpul ședерii sale de doar câteva zile a inițiat, printre altele, procesul de recrutări în zonă, a cărui organizare a încredințat-o pe mai departe lui Gheorghe Contulacu și Iancu Iliat.[90] Iar la plecarea sa a lăsat la Câmpulung, ca dovadă a importanței strategice pe care o atribuia zonei, o garnizoană de 400 de militari condusă de însuși fratele său Nicolae, secondat de căpitanii Manu, Suțu, Barla și Gripari.[91]

În toată perioada ședерii la Târgoviște, Ipsilanti a desfășurat și o amplă campanie de dezinformare în vederea ridicării moralului soldaților săi și a captării bunăvoinței localnicilor sau, în termenii lui Mihai Cioranu, pentru că nu îi mai rămânea „în cele din urmă altă nădejde, a început a alerga la minciuni, pe care le numea cea mai fină politică“[92]. Mai precis, constatând neliniștea trupelor, temătoare de o confruntare pe cont propriu cu o mare oștire otomană, Alexandru nu s-a sfiit să lanseze „zvonuri deșarte și lipsite de temei“ cum că fratele său Dimitrie „avea să treacă Prutul la cârma a șaisprezece mii de oameni [douăzeci de mii în altă variantă][93] și cu douăzeci și patru de piese de artilerie, servite de ofițeri și tunari străini“[94]. Ba chiar acesta, împreună „cu mulțime de cazaci“, s-ar fi aflat

deja – susțineau agenții de propagandă ai Eteriei – „când la Iași, când la Bârlad, când la Galați“[95].

În plus, sosirea marii armate țariste eliberatoare avea să se conjuge în mod fericit cu succesele răsunătoare ale revoluției antiotomane care se întinsese deja, chipurile, pe aproape tot cuprinsul Peninsulei Balcanice. Spre pildă, „un corp [alcătuit] din zece mii de bulgari ar fi cucerit [orașul dunărean] Șiștov cu toate șalupele otomane care se găseau acolo spre pază“, în vreme ce la Melnik, în sud-estul Bulgariei de astăzi, „toți s-ar fi răsculat împotriva turcilor, care ar fi fost tăiați împreună cu beiul lor într-o bătălie“. La fel s-ar fi întâmplat și „la Kazan(lîk) și în alte părți ale Bulgariei“. În egală măsură, grecii din Epir, aflați în slujba lui Ali, pașa rebel de Ioannina, „ar fi luat cu multă vărsare de sânge în stăpânirea lor toate cuceririle acestuia“. Ba chiar și Moreea (Peloponezul) ar fi fost „capturată deja de creștini“, care dobândiseră trei cetăți și asediau altele patru ce „urmau să se predea în scurt timp din pricina lipsei tuturor celor necesare“. Totuși, succesele cele mai răsunătoare s-ar fi înregistrat chiar în Stambulul „asediat și pe uscat, și pe mare de grecii care cuceriseră deja Galata și Arsenalul“, putându-se prevedea cu certitudine „data exactă a căderii“[96] în mâinile lor a fostei capitale bizantine. Prin urmare, erau întrunite toate motivele pentru ca „domnul Ipsilant să dea la baluri și luminații la Târgoviște“[97].

În realitate însă, toate aceste manifestări festiviste erau organizate pentru a ascunde situația critică în care se găsea principele, care, evident, renunțase la planul hazardat de a pătrunde în Serbia, iar de acolo, cu ajutorul fraților de credință, în Grecia, mai ales că „cei mai mulți arnăuți care se împământeniseră bine [în Țările Române] nu mai voiau să treacă la sud de Dunăre“. Dimpotrivă, el căuta acum o soluție de rezervă, adresându-i țarului Alexandru, împreună cu toți apropiații săi, cu excepția principelui Gheorghe Cantacuzino, o cerere cel puțin stranie, dacă nu de-a dreptul naivă: după ce se dezvinovățea pentru faptele sale nesăbuite și făgăduia „eliberarea Moldovei și Țării Românești de membrii Eteriei și restaurarea vechilor autorități administrative“[98] ale acestora, el solicita medierea

monarhului rus pentru ca „să le obțină un mic district în Grecia, unde să se poată retrage pentru a-și sfârși viața în liniște“[99]. Deși, firește, nici un domeniu călduț în vestul sau centrul bătrânului continent nu ar fi fost tocmai de lepădat, mai ales acum, că „toți evropenii stau și priveau cu ochi deschiși ca să vază pre ceale mari isprăvi și izbânde ale elinilor“[100].

Căci era limpede că în Principatele pe care le jefuiseră în lung și-n lat Eteriștii nu aveau cum să rămână, drept care încă de la 19 aprilie Ipsilanti îi asigura în scris pe români că „nu aștepta decât clipa potrivită ca să treacă pe pământul patriei sale iubite“, urându-le „din inimă și sincer tot binele țării lor ospitaliere“, care pe mulți greci „i-a îmbrățișat și i-a hrănit, iar în vremuri grele i-a apărat, întinzându-le brațul ei spre a-i adăposti“.

Prin urmare, pentru a-și exprima recunoștința, el le oferea cu titlu gratuit servicii de consultanță politică, trasându-le liniile generale ale unei viitoare organizări statale liberale. Astfel, în viziunea progresistă a principelui grec, Valahia și Moldova ar fi urmat să fie cârmuite pe mai departe „de un [domn] pământean, și nicidecum de un străin“, care să nu mai poată dispune după bunul plac de veniturile țării, ci doar de sumele prevăzute „într-o listă civilă pe tot anul“. În plus, Principatele ar fi urmat să dețină, în premieră absolută, un parlament cu una sau două camere („mădulare legiuitoare“), alcătuite din epitropi (deputați) „aleși din toate clasele“ sociale. În plus, ca într-un stat european modern, „puterea legiuitoare trebuia să fie despărțită de cea săvârșitoare [executivă]“, în vreme ce cuceririle democratice, dar și fruntariile țării aveau să fie apărate de „o armată statornică.“[101] Fără doar și poate, un astfel de proiect era mult prea avansat pentru gândirea politică a boierilor valahi, dovadă că Grigore Băleanu, Constantin Herescu și Nicolae Văcărescu țineau să-și formuleze propriile propuneri constituționale, pe care Ipsilanti să le înainteze pe lângă Curtea protectoare[102] a Rusiei – cea care îi condamnase cu atâta hotărâre acțiunile revoluționare și nu ținea în nici un fel seama de opiniile sale.

În realitate, acum numai la asta nu-i stătea gândul generalisimului, odată ce, la 15 mai, „ascherliii turci“ pătrundeau

în București, unde „pe apostații și mavroforii ce nu proftaxiseră să fugă" „pe unii îi tăia, pe alții îi punea în țeapă la capetele podurilor și pe alții îi spânzura, de era o jalnică priveliște"[103]. Iar veștile rele au ajuns și s-au răspândit iute și la Târgoviște, cu toate încercările lui Vasile Caravia de a-l suprima pe mesager („îl târa de gulerul hainei [...], blestema, urla, striga că trebuie să i se taie capul [...], a spus că va face el însuși acest lucru [...], dorea numai sânge [...], răgea ca un tigru"). Brusc, revoluționarii, dintre care mulți trăiseră până atunci parcă într-o lume a lor, au revenit cu picioarele pe pământ. Afișând „chipuri palide, prelungi", ei și-au pierdut „gustul pentru petreceri", „baluri, concerte", care au fost fără întârziere înlocuite de „certurile aprinse dintre căpetenii"[104]. Doar Ipsilanti a reușit să-și păstreze calmul și să pună la cale, cu ajutorul locotenenților săi Iordache Olimpiotul și Farmache, un plan foarte îndrăzneț de capturare (21 mai) și anihilare (27/28 mai) a lui Tudor Vladimirescu, în scopul alipirii pandurilor la oastea eteristă. Numai că, deși a fost încununată, așa cum vom vedea, cu o reușită spectaculoasă, această acțiune nu le-a adus grecilor nici un folos concret pe plan militar, căci „acea parte a pandurilor care, după executarea lui Tudor, aderase la trupele principelui Ipsilanti l-a părăsit apoi după doar câteva zile"[105]. Iar între timp turcii înaintau deopotrivă dinspre București și Craiova, ajungând, probabil la 26 mai, la o „poștie"[106] de Târgoviște, sub zidurile mănăstirii Nucet, în care se baricadase avangarda generalisimului condusă de Ioan Colocotroni.[107] Era limpede că de rezistența acesteia avea să depindă soarta „domniei" lui Ipsilanti în vechea cetate de scaun a Valahiei.

8. Moldova în calea răutăților

PLECAREA OȘTIRII LUI IPSILANTI LA 1 MARTIE SPRE ȚARA Românească a făcut ca Iașiul să se simtă „oreșice mai răcorit“, cu toate că nu fusese pe de-a-ntregul părăsit de trupele elene, care continuau să ofere din când în când câte o demonstrație de forță. Astfel, într-o bună zi „după prânz la noă ceasuri“ (pe la orele 15), eteriștii au organizat chiar în buricul târgului o defilare („paradă ciudată“), la care au participat nu mai puțin de 211 inși – toți revoluționarii rămași în Iași, în afara celor îmbrăcați în zdrențe sau care zăceau „prin crâșme beți“, căci orele erau deja înaintate. Alaiul era deschis de „trâmbacii curții, călări“, urmați de doi popi greci, „falnici“, „bine îmbrăcați“, „amândoi cu șișhanele“ (puști) și unul cu cocardă eteristă pe cap în locul potcapului preoțesc. În urma lor se legăna într-o butcă un arhiereu sârb, „cârn la nas și rău făcut“, ce purta „omophor peste rasă și cruce-n mână ține“, în vreme ce în fruntea trupelor defilau, frumos încolonați, „giucând caii“[1], arnăuții conduși de hiliarhul Vasile, tufecci-basa (căpetenia pușcașilor) al domnilor Scarlat Calimachi și Mihail Suțu, „un bărbat în vârstă peste 56 ani, [...] de națiune sârb din Bosnia [...], om spătos, bine făcut, la față bălan sau roșcovan, musteața galbină, cătătura măreață, haine-naurite“[2]. Acesta era „încungiurat“ de „a sa ofițerime“ și succedat de „muzica italienească“, căci armata eteriștilor își propunea să adopte modelul occidental; artileria, mândria trupelor eteriste ieșene, încheia glorios parada militară.

De mareşalul rus Peter Wittgenstein, pe atunci comandantul armatelor ţariste cantonate în Basarabia, se legau aşteptările înfrigurate ale revoluţionarilor greci, care continuau să spere cu naivitate într-un ajutor militar din partea fraţilor de la răsărit. Portret de George Dawe (circa 1819–1825), din colecţiile Muzeului Ermitaj.

Succesul acesteia a sporit elanul războinic, ce s-a menținut la cote ridicate la începutul lunii martie atât în Moldova de dincoace de Prut, cât și, mai ales, în Basarabia, unde mulți creștini, nu doar greci, se grăbeau să pună mâna pe arme pentru a-și elibera frații de credință de sub tirania musulmanilor. Astfel, la 9 martie căpitanul bulgar Kogighios își mobilizase deja toți conaționalii de la Comrat, în Găgăuzia, și aștepta doar permisiunea autorităților ruse pentru a trece Prutul și a se alătura eteriștilor.[3] Și probabil că a primit-o, de vreme ce postelnicul Iacovache Rizo a putut curând alcătui la Iași o gardă de 300 de bulgari, însărcinați, împreună cu vreo 200 de greci sosiți tot din Rusia, nu să slobozească Elada, ci să asigure paza și protecția domnului Mihail Suțu. Probabil tot în acest scop, dar nu numai, marele dregător l-a trimis prin toată Moldova pe un anume Parisiadis, care a căutat să-i înarmeze pe grecii din principat și să-i aducă fără întârziere la Iași.[4] Atât misiunea acestuia, cât și celelalte operațiuni de recrutare s-au soldat cu o reușită deplină, consemnată astfel de vornicul Alecu Beldiman: „Eforii cei de la casă [a Eteriei] a scrie [voluntari] nu contine, / dar și mulți de pe afară, de la târguri scrișì vine“[5].

ENTUZIASMUL REVOLUȚIONAR A PRIMIT ÎNSĂ O GRAVĂ lovitură în a treia decadă a lunii martie, atunci când vestea condamnării acțiunilor lui Ipsilanti de către țar a ajuns și în principatul de la est de Carpați, unde „i-a umplut de uluire pe toți grecii și moldovenii“[6] deopotrivă. Căci, la solicitarea de asistență semnată de domn și de boieri în 24 februarie[7], Alexandru I a răspuns fără drept de apel că „nici un agiutoriu nu li să va da de la armia rusească, iar oștile lui Vitghenștain [Wittgenstein] nu vor lăsa locurile sălașurilor lor“[8]. În consecință, consulul Andrei Pisani, dojenit de propriul suveran pentru folosirea canalelor diplomatice în vederea trimiterii respectivei solicitări a moldovenilor[9], se grăbea pe 28 martie să le ceară pe un ton aspru locuitorilor principatului „a-și veni întru cunoștință și a să supune legiuitei puteri împărății stăpânitoare“. Și tot în aceeași zi diplomatul rus îi trimitea mitropolitului Moldovei,

pentru a o aduce la cunoștința „supușilor cei rătăciți“[10], enciclica emisă de sinodul Patriarhiei Ecumenice, „cuprinzând excomunicări și anateme împotriva lui Alexandru Ipsilanti, a voievodului Suțu și a tuturor partizanilor lor“[11] („cărți de blăstemuri, cât te îngrozeai s-asculți / patriarhii iscălise și din Synod cei mai mulți. / Blăstema pe Mihai-Vodă [...], / pe Ipsilant și toți grecii, câți eteriști se numesc, / blăstemuri neauzite; pe toți eteriștii greci / îi făceau părtași Gheenii și muncei celei de veci“)[12]. Dintr-odată, „moldovenii, care îi detestau mai mult pe greci decât pe turci“[13], întrucât reprezentaseră de mai bine de un secol uneltele exploatării țării lor de către otomani, își dădeau seama că interesele lor și ale fraților lor de credință ce luptau pentru eliberare deveniseră fatalmente ireconciliabile („neavând nici un fel de înclinare Valahia și Moldova cu teritoriul grecesc“; „fiind cu totul strein interesul [greci]lor acela de al Principatelor, cât și a Turciei de împărăția cerească a chinezilor“[14]; „moldovenii și cu grecii că cu toții una nu-s“[15]). Astfel – constata cu durere în suflet Iacovache Rizo –, grecii se prefăceau dintr-o dată în Moldova în „criminali publici, condamnați de puterile creștine, urmăriți de sultan, excomunicați de patriarh“[16].

Era evident că în aceste condiții Mihail Suțu nu se mai putea menține pe tron, așa că s-a grăbit să treacă încă de la 29 martie în Basarabia, unde, „mânat de iubire de oameni“, țarul i-a acordat „un asilum“. Cu această ocazie voievodul nu a pregetat, în stilul specific al jocurilor duble pe care le practicau fanarioții, să dezavueze acțiunile lui Ipsilanti și să își clameze „prin actul cel mai cucernic și mai curat [...] toată supunerea către Înalta Poartă“, de la care cerea preaplecat „un ochi de milostivire și iertare“ pentru vina de a nu se fi putut împotrivi trupelor eteriste. Totodată, poruncea ca, în vederea cârmuirii țării, să se alcătuiască o „vremelnicească căimăcămie“ din „preosvințitul mitropolit, iubitorii de Dumnezeu episcopi și cei întâi boieri halé și proin“, cărora le dădea câteva sfaturi generale, dar le transmitea și un emoționant îndemn la ocrotirea țărănimii, adevărata temelie a unei țări eminamente agricole, precum Moldova („faceți ca să bine simtă această tagmă atât de trebuin-

cioasă [...] și aparați-o de a nu să lipsi ea însuși de chipurile sale cele de ființă")[17].

ODATĂ CU FUGA PRINCIPALULUI EI PROTECTOR, SE PĂREA că Eteria avea să piardă controlul Moldovei, ai cărei noi întâi-stătători erau gata să se arunce la picioarele padișahului pentru a cere îndurare. Mai ales că încă de pe 30 martie eforia eteristă ieșeană anunța, la presiunile locotenenței domnești, retragerea imediată din Iași, acordându-le tuturor membrilor ei un termen de șapte zile pentru a părăsi teritoriul țării.[18] Însă era vorba probabil de un ordin emis doar de ochii lumii, căci Ipsilanti avea alte planuri pentru Moldova, unde l-a trimis de urgență pe Constantin Pendedeca, un grec în vârstă de vreo 35 de ani[19], originar din Ioannina[20], care până mai deunăzi ținuse contabilitatea la o dugheană de lipscănie de pe malurile Bahluiului.[21] Acesta a primit de la generalisim misiunea secretă de „a ocupa prin forța armelor orașul Iași, de a apăra provincia [de o invazie otomană], de a împiedica legăturile moldovenilor cu turcii din Brăila și a sprijini trupele revoluționare din Galați"[22], deși, chipurile, sosea doar pentru a-i aduna pe conaționalii înarmați din oraș și a-i conduce la Târgoviște.[23] Și, cum aceștia întârziau să se pregătească de plecare („ar merge și mai în grabă, dar nu sunt cu toți gătiți, / Eteria nu primește ostași goli și osândiți"), dobândea pretextul ideal pentru a-și prelungi șederea în Iași și chiar a le solicita caimacamilor acordarea și pe mai departe de rații alimentare din partea statului pentru revoluționarii eleni („un tain de zece zile a li se da ajutor"). Pentru a nu provoca un conflict deschis, aceștia au acceptat cu jumătate de gură („boierii, cu îngăimală, făgăduință le-au dat / fără de temei cuvinte câteva au încurcat"), intensificând totodată demersurile antigrecești pe lângă Înalta Poartă.

Căci încă de pe 31 martie ei redactaseră un arzmagzar adresat „prea puternicului și mult milostivului împărat[24] [sultan]", pe care, pentru a nu cădea în mâinile eteriștilor, l-au expediat pașei de Brăila prin intermediul consulatului austriac („prin Aghenția nemțească, pe sub cumpăt îl pornesc / grecii să nu

oblicească, în cât pot se tăinuiesc")[25]. În cuprinsul acestuia, după ce se plângeau de „apostații greci", care „cu armele în mâini săvârșiseră o cruzime fără pildă vreodată în pământul" Moldovei, dar și de „întrebuințările cele rele a domnilor greci, ce fuseseră orânduiti oblăduitori" țării de mai bine de un veac, solicitau restaurarea „prin vrednic de închinăciuni înalt hatișerif" „a pronomiilor obiceiurilor (privilegiilor)" „ce din vechi avusese norodul Moldovei". Mai precis, năzuiau „să fie miluiți" cu domn „din însuși neamul moldovenesc, pre care obștea să îl aleagă, pe temeiul credinței și a închizășluirei a tuturor pământenilor", dar și cu „dezrădăcinarea din pământul" țării a tuturor grecilor și arnăuților, a nu mai locui „cu înstatornicire de case și alte acareturi". Iar pentru daunele „și cea de istov sărăcie" pricinuite de „vătămătoarea urmare" a revoluționarilor pretindeau să fie despăgubiți cu averile grecilor de pe teritoriul principatului. În plus, aceștia ar fi urmat să piardă și dreptul de administrare a mănăstirilor închinate, nu numai pentru că se făceau vinovați de a nu-și fi îndeplinit obligația de „miluire" din veniturile acestora „a săracilor patrioți, după hotărârea daniilor vechi", ci și fiindcă aduseseră respectivele așezăminte „subt grea sarcină de datorie". În fine, boierii cereau de la Poartă și dreptul de a-și „alcătui pravile" „hotărâritoare la tot felul de pricini" în „limba patriei"[26], iar nu în greaca alungată din Moldova, odată cu vorbitorii ei nativi.

Pentru ca jalba să aibă cât mai multe șanse de izbândă, fruntașii țării le-au poruncit mai multor confrați, asemenea agăi Petrachi Negrea și spătarului Gavriil Iamandi (14 aprilie)[27] ori medelnicerului Niculai Mandra, diacului Scarlat Herescu și părintelui Ghedeon, ierochirica Mitropoliei (26 aprilie), să se ducă cu solie la muhafîzul de Brăila pentru a-i „arăta că neamul moldovinesc nu au avut nici o înpărtășire cu răzvrătitorii, nici cunosc întrebuințarea armelor"[28]. Numai că, din diverse motive, aceștia par a nu-și fi dus la bun sfârșit misiunea. Drept care sarcina aceasta și-au asumat-o vornicul Teodor Balș, bărbat „chipeș de uă statură-naltă și cu frumoasă-nfățișare, [de] vârstă către bătrânețe"[29], și banul Ioan Tăutu, „om bătrân și cu sciință și în condei lucrător", încărcati cu daruri scumpe

(„tabachere în brilianturi și șaluri de mare preț“) pentru a dobândi bunăvoința măriei sale Iusuf pașa. Numai că, în ciuda precauțiilor luate, solia acestora a fost descoperită de eteriști, care au reacționat violent („se tulbură Eforia, cu toții săreau în sus“)[30], mai ales că nu au izbutit să-i prindă pe cei doi („după Balș răped în dată, osteneală în zadar, / căci el întru acea vreme trecuse peste hotar“), ci doar să pună mâna pe o parte a corespondenței vinovate.

De aceea, Pendedeca și „amicul și contemporanul“ său Spiru au socotit că sosise momentul oportun pentru a organiza o lovitură de stat. Fără a mai sta pe gânduri, și-au adunat trupele în mănăstirea Trei Ierarhi și au pornit degrabă în fruntea acestora spre clădirea Mitropoliei, unde își ținea sfatul Divanul. Pentru a nu da de bănuit, s-au prefăcut că organizau o „paradă ostășească“ în bine-cunoscutul lor stil, cu „săbiile goale-n mână“ și răcnete „cât le da gura“ „Ελάτε παιδιά Ελλήνων (Haideți, copii ai grecilor)“. Au reușit astfel să împresoare clădirea („puind pază pe la porți“) și să pătrundă acolo, prezentând pe un ton ridicat boierilor dovezile incriminatoare ale colaborării lor cu turcii („ocărăsc, suduie, strigă, cărțile toate cetesc, / întreabă ce vrea să zică chipul acest dușmănesc“). După o serie de altercații verbale între cele două tabere, revoluționarii s-au îndreptat spre curtea domnească, pe care au ocupat-o fără a întâmpina nici un fel de rezistență („cu toții se duc la curte, intră și o stăpânesc [...], / Pendedeca cu mândrie șede-n scaunul domnesc“). Au reușit astfel să instituie o guvernare paralelă celei a locotenenței domnești, în cadrul căreia o poziție-cheie o deținea noul ispravnic al Iașilor Costache Pomer, un bărbat „tânăr cu vârsta“, „de statură înaltă, mult brunet, [cu] barba neagră“, care contractase o căsătorie avantajoasă în familia Mavrocordaților[31], și aga Hrisochefal, un fost dascăl, însărcinat să „administreze țara cu sabia în mână prin mavrofori și arnăuți“, sub atenta supraveghere a eminenței cenușii a regimului, „șeful casii eteriștilor din Moldova“, egumenul mănăstirii Trei Ierarhi, Serafim din Skyros[32], un cleric dedicat trup și suflet cauzei eliberării Greciei, care, printre altele, gestiona și „depozitul de arme, de muniții și de bani [al] insurgenților“.

Această evoluție a determinat accelerarea fugii boierilor, care începuseră să părăsească Iașiul încă din momentul condamnării mișcării revoluționare de către țar și al abdicării lui vodă Suțu. Unii s-au refugiat pe teritoriul rusesc, trecând Prutul prin carantina de la Sculeni, în vreme ce alții au preferat Bucovina habsburgică. Iar alții, în fine, s-au mulțumit doar să „tragă la Botoșani, unde nu să pré grămădea grecii, pentru frica nemților, ce să vorbé să vie, ca să respingă pe eteriști de la hotarăle lor", pe când alții au căutat adăpost „de la Bârlad în gios, adunându-se pe la Focșani, în prijma sărhaturilor" (cetăților turcești), la ai căror conducători făceau jalbe „să triimată oștile turcești în Moldova spre a împrăștié cuibul grecilor și jafurile cele nesuferite a le precurma"[33]. Erau acțiuni pe care eteriștii s-au străduit din răsputeri să le împiedice, arestându-i „cu urgie mare" pe acei fruntași ai țării suspecți de a fi întreținut o corespondență vinovată cu turcii sau chiar de a fi încercat să părăsească țara fără acordul autorităților revoluționare. Astfel le-a fost dat să pățească lui „Grigoraș și Dimitrachi, doi Sturzăsci, logofeți mari"[34], foști donatori pentru cauza Eteriei[35], „care s-au ispitit să scape prin neștiința lui Pendedeca, administratorul țării, ca să treacă în Austria". Așa că au fost întorși din drum „cu defăimare, cu oșteni, ca [...] [niște] tâlhari" și „puși la popreală în cvartira unor greci, deasupra dughenii lui Adamachi, în fața Trii Sfetitelor"[36], fiind în plus gratulați cu epitete nu tocmai măgulitoare („și cu cuvinte urâte cât pot îi batjocoresc")[37]. Cum până la urmă au fost eliberați, „prin multe stăruințí, deci cu rușfeturi [mită]", boierii în cauză pot fi socotiți norocoși în comparație cu „arhimandritul Ghenadie Roset, învățat teolog și predicator român", membru al soliei vornicului Balș și logofătului Tăutu, care la întoarcerea la Iași a căzut în mâinile grecilor, care „l-au chinuit foarte groaznic"[38] („îi rump plete, îi rump barbă, îl bat încât le-au plăcut")[39].

Instituirea regimului lui Pendedeca a provocat panică nu doar în rândul fruntașilor țării, ci și al ieșenilor de rând, îngroziți de iminența unei invazii turcești. Mulți dintre ei și-au strâns la repezeală câteva boarfe de prin case și s-au năpustit fiecare cum putea spre fruntariile Rusiei („se sparie tot

norodul, chiot, vaiet și amar, / omul peste om da de frică ca să scape la hotar [...] / un norod vedeai dezmetic, ce să facă nu scia / ce lucru să lase-n casă și care cu el să ia / lăsa una, lua alta, săracul nu se-ndura, / ar fi vrut să le ia toate, dar trăsură nu era"). Noroc că, mărinimoși, frații de la răsărit hotărâseră încă din 9 martie să-și deschidă granițele pentru a le permite moldovenilor „să își salveze viața amenințată de năvălirea turcilor", ba chiar organizaseră încă două carantine provizorii (Reni și Leova) în afara celei de la Sculeni[40], unde era „o îmbulzală de popor, ce nu se deșerta zi și noapte"[41]. Refugiaților li se cerea doar să nu fi comis anterior crime și să predea armele la intrarea pe teritoriul Imperiului Rus[42]. Însă haosul provocat de exodul populației și de pasivitatea autorităților provizorii le-a permis răufăcătorilor să jefuiască nestingheriți locuințele și prăvăliile abandonate („craii din Iași fiecare era după cheful lui / spargeri de dugheni și case și beții câte voesci")[43]. Cum eteriștii nu catadicseau să se preocupe de menținerea ordinii, fiecare a trebuit să se descurce pe cont propriu. De pildă, germanii din oraș au înființat străji înarmate ca să-și apere bunurile și afacerile („nemții se-ngrijesc cu toții, meșteri, dascăli, negustori / din râvna lor cer să fie Iașiului apărători, / căci cei mai mulți aveau casă, dughene, femei, copii, / bărbăția lor nu iartă a vedea toate pustii").

ÎNTRE TIMP, AVANSAU ȘI PREGĂTIRILE TURCILOR PENTRU atacarea Principatelor. Astfel, la 23 martie „slăvitul, generosul, mărețul, puternicul, binefăcătorul domnul și padișahul" Mahmud aproba mobilizarea generală (*nefir-i amm*) a dreptcredincioșilor[44] pentru a înăbuși în sânge „răzvrătirea pregătită într-ascuns de neamul grecesc, [care], acționând ca o națiune unită, se dedase la viclenii și afurisenii împotriva religiei musulmane și a veșnicului stat mahomedan"[45]. În acest context, muhafizul de Brăila Iusuf pașa era numit serascher (comandant) al trupelor otomane ce urmau să fie trimise în Moldova și Țara Românească. Numai că, nedispunând pe moment decât de 5–6.000 de oșteni, nu se putea aventura într-o expediție ce risca să lase Brăila fără apărare[46], fiind silit să se mențină în

expectativă. Ca atare, Poarta dispunea o amplă operațiune de recrutare deopotrivă de călăreți și infanteriști în Anatolia și Rumelia și în special în sangeacurile Kiutahia și Eskișehir, temându-se, în mod complet nejustificat, de un atac asupra Babadagului.[47] În timp ce operațiunea progresa, valiul de Silistra, Mehmed Selim pașa, îi înainta sultanului la 6 aprilie un plan de „atac simultan din toate părțile" în scopul „nimicirii prompte a răzvrătiților" din Principate. Acesta propunea ca „muhafîzul de Brăila să trimită oști suficiente în părțile Moldovei", iar cel de Vidin, în Oltenia. Totodată, „în zona Bucureștiului trebuia să fie adusă o forță militară completă din părțile Silistrei și Giurgiului, la Călărași să fie trecute oști destule", iar „vadul râului Olt să fie închis și luat în stăpânire de muhafîzul de Vidin". Numai că sultanul Mahmud a fost atunci de părere că „era periculos a întreprinde un atac dincolo [de Dunăre] fără a întări serhaturile și fără a se pregăti muniții și oaste în măsură să îi înfrunte pe tâlhari", mai ales că, în ciuda asigurărilor repetate ale ambasadorului țarului pe lângă Înalta Poartă, Grigori Aleksandrovici Stroganov, și chiar a declarațiilor limpezi ale țarului, nu era convins că rușii nu susțineau în mod subteran mișcarea lui Ipsilanti („pândesc mereu ocazia de a face un rău Înaltului nostru Devlet [imperiu]")[48]. Și nu era vorba doar de ei, căci, „așa cum e cunoscut tuturor, atâta timp cât există religie mahomedană, a cărei strălucită reprezentare este Înaltul Devlet", națiunile creștine nu vor ezita a-și „da frâu pornirilor diabolice înrădăcinate în firea lor" și a săvârși „felurite șiretlicuri și viclenii"[49] pentru a provoca prăbușirea acestuia.

PRIN URMARE, INTRAREA TURCILOR ÎN MOLDOVA S-A AMÂnat până spre sfârșitul lunii aprilie, fapt care i-a permis lui Ipsilanti să-l trimită la Galați, pentru a întări apărarea acestei porți de intrare a Principatului, pe Atanasie din Karpenision, un bărbat ce „ardea de focul unui patriotism sincer și n-avea nici alt scop, nici altă dorință decât eliberarea națiunii sale"[50]. Devenit de mulți ani gălățean de adopție[51] și, ca atare, un excelent cunoscător al locurilor, acesta s-a confruntat însă cu sarcina anevoioasă de a organiza niște trupe profesioniste din

Două portrete necunoscute ale sultanului Mahmud II (1808–1839), care s-a implicat personal cu mult zel în reprimarea Revoluției de la 1821, din colecții particulare din România și Grecia. Cel de sus îl înfățișează pe suveran în costum oriental, stând turcește pe divan, iar cel din stânga, din 1830, îl prezintă într-o ținută de factură occidentală. În anul 1829, Mahmud II a promulgat o reformă a costumului funcționarilor civili, parte a unei încercări mai ample de modernizare a imperiului.

„seminția mateloților Pelagului Egeic", care în urbea dunăreană nu făceau altceva decât să se dedea în chipul „cel mai nerușinat" „la orgiile lui Ba[cc]h[us] și a[le] Afroditei"[52]. Mai ales că timpul pe care l-a avut la dispoziție a fost foarte scurt, odată ce trebuie să fi ajuns la Galați după data de 20 aprilie, în vreme ce oastea muhafîzului Brăilei, Iusuf pașa de Berkofcea (Berkovița), a pătruns pe teritoriul moldovenesc la 29 ale aceleiași luni.

Se pare totuși că a izbutit să-i convingă pe mulți dintre marinari să abandoneze viața de plăceri pentru a participa la lupta antiotomană, astfel încât a ajuns să dispună în ajunul

confruntării de vreo 8–900[53] de luptători, în afara celor de pe corăbii[54], inși de o valoare și abnegație foarte diferite. Căci, alături de matrozii cheflii, îi stăteau alături și războinici vajnici, pregătiți să-și verse sângele pentru patrie, precum Dimitrie Cotira din Peloponez, frații Ilie și Trifon Minglari din Cefalonia, Spiru Daglostro și Andrea Sfaelo din Zakynthos, Gheorghe Demonachi din Sfakia în Creta, Gheorghe Papa din Adrianopole[55] etc. Totodată, Atanasie deținea „destule muniții trimise de eforii [Eteriei] din Odessa" și o nesperat de consistentă artilerie, constând din „vreo cincizeci de tunuri mari și mici". Cu toate acestea, forțele energicului Iusuf erau mult superioare, ridicându-se la 5.500 de infanteriști, 500 de călăreți și 1.000 de lăncieri zaporojeni, dotați cu 12 tunuri de câmp și sprijiniți de o impresionantă flotă de 44 de corăbii, toate cu o putere mare de foc – unele special aduse de la Silistra, Rusciuc și Vidin –, condusă de amiralul albanez Ibraim pașa.[56]

În plus, grecii, care reușiseră încă de la începutul lunii aprilie să incendieze podul de la Vădeni, de peste Siret[57], au comis eroarea fatală de a nu supraveghea în nici un fel locul prin care otomanii începuseră să-și treacă trupele, probabil în noaptea de 29 spre 30 aprilie, cu ajutorul unor poduri mobile alcătuite din bărcile pescărești ale zaporojenilor. Așa că, atunci când, în după amiaza zilei de 30 aprilie, Atanasie s-a dus în recunoaștere în zonă, a întâlnit deja „în viile dinspre răsărit ale Galaților peste optzeci de călăreți turci", cu care nu a riscat o confruntare frontală, preferând să solicite întăriri. Numai că, atunci când i-au venit în ajutor 160 de conaționali, numărul inamicilor, care continuau cu succes operațiunea de traversare a râului, ajunsese deja la peste 1.000. Iar, cum în aceste condiții un atac din partea grecilor ar fi însemnat o sinucidere, Atanasie s-a retras cu pierderi minime, permițându-le turcilor ca până dimineață să-și treacă nestingheriți peste Siret nu doar restul trupelor, ci și „întreg echipamentul și tunurile". Și tot în acea noapte turcii au executat cu succes o strălucită operațiune navală menită deopotrivă să prindă ca într-un clește flota elenă și să-i încercuiască pe grecii aflați pe uscat: au blocat gura Siretului cu 16 vase, apoi au trimis corăbii înarmate și au instalat pe

Profitând de absența unor străji ale grecilor, ordiile turcești venite din raiaua Brăilei au reușit să treacă Siretul pe aici, pe la Vădeni, cu ajutorul unor poduri mobile, și să năvălească asupra Galaților.
Flota otomană condusă de amiralul albanez Ibraim pașa a blocat cu 16 corăbii vărsarea Siretului în Dunăre (jos) și a amplasat vase la gura Prutului și în alte poziții-cheie, reușind să prindă ca într-un clește corăbiile grecești în bătălia navală de la Galați.

uscat piese de artilerie deopotrivă la Bădălan, pe atunci probabil un mic râu unind lacul Brateș cu Dunărea, și, respectiv, la Giurgiulești, la vărsarea Prutului în Dunăre.[58]

În această situație critică, Atanasie a estimat corect că singura șansă a grecilor, mult inferiori numeric într-o zonă deschisă de șes, era aceea de a rezista la adăpostul a trei redute construite de ruși la intrarea în oraș în timpul războiului din 1806–1812, dintre care două „căzuseră în ruină", și numai una „era în stare bună"[59]. Astfel încât a ocupat-o el însuși pe aceasta din urmă, pe când în celelalte s-au instalat Ilie Minglari cu cavaleria și, respectiv, Gheorghe Papa. În schimb, Dimitrie Cotira, „un bărbat de statură mijlocie, destul de frumos, cu sentimente generoase, având vârsta nu mai mare de treizeci și cinci de ani", și-a dispus trupele, înzestrate cu un singur tun, „într-un șanț din viile aflate în partea de nord-vest a Galaților". Sosiți în fața pozițiilor fortificate în dimineața zilei de 1 mai, otomanii au fost întâmpinați de salvele artileriei grecești, care a reușit să le respingă mai multe asalturi însoțite de strigăte, provocându-le pierderi considerabile. Au decis, prin urmare, să-și schimbe tactica și, împărțindu-se în mai multe detașamente, au căutat fără succes să execute o amplă operațiune de încercuire a redutelor. În cele din urmă, și-au instalat în fața acestora tunurile de câmp, „ce puteau arunca ghiulele la o depărtare mai mare decât a[le] grecilor", și au declanșat salve de artilerie în cascadă, susținute de incursiuni ale iuții lor cavalerii, care i-a covârșit curând pe mai puțin agilii călăreți eleni. Atunci, grecii din cele două fortificații dărăpănate s-au risipit care încotro. În schimb, Cotira, deși înconjurat, a continuat să opună rezistență, „pricinuind nespuse pagube dușmanilor". Ba, chiar și atunci când muniția i s-a epuizat și tovarășii i s-au împuținat, „a dat năvală cu sabia în mână" până în interiorul orașului, unde, „străpuns de baionetele zaporojenilor, căzu jertfă vrednică de respect pentru patrie"[60]. Eroismul său l-a entuziasmat până și pe sobrul și calculatul Iacovache Rizo, care, prin relatarea literaturizantă a gloriosului sfârșit al lui Cotira, a contribuit la transformarea acestuia într-unul dintre eroii de legendă ai revoluției elene: „aleargă ca un leu în piețile orașului,

ucide și calcă peste movili de stârvuri, acolo aleargă să zboare capul, aici se aruncă de a tăia umerii, de a ciunti mâini, de a spinteca pe mulți; și aseminea ca piatra de moară, care învârtindu-se strivește firele grâului, aseminea înturnându-se în mulțimea barbarilor, îi arunca jos, prin răni cumplite, pe alții la pământ, pe alții înclinați îi trimitea în iad"[61].

Dovedind o bravură asemenea celei a tovarășului său, Atanasie a continuat cu îndârjire rezistența alături de câțiva luptători devotați, precum Gheorghe Papa, Petrichi, Marato, chiar și atunci când gloanțele și obuzele li s-au terminat, moment în care au reușit să-și reîmprospăteze stocurile de pe corăbii, fără a cădea în mâinile inamicilor.[62] Și nici la apelul generos de predare condiționată din partea pașei Iusuf, care, afectat de pierderea în luptă a unei rubedenii[63], „făgăduia răsplătiri mari și multe"[64] în cazul depunerii armelor, comandantul grec nu a răspuns decât cu o nouă salvă de tun.[65] Când însă a văzut limpede că împotrivirea nu mai avea sorți de izbândă, „la două ore după apusul soarelui"[66] sau „pe la ora patru din noapte"[67] (adică opt sau zece seara) a hotărât să părăsească reduta, după ce, „cu lacrimi amare", „a pus pe corpurile reci ale soldaților morți, rămași în întăritură, ultima sărutare"[68] – printre ei se număra și „viteazul Petrichi"[69]. Pentru a nu fi însă capturat de dușmani în cursul operațiunii, s-a îngrijit ca împreună cu camarazii rămași în viață să pună la tunurile din fortificații fitiluri dintr-un material special, care să le facă să detoneze „treptat, unul mai târziu decât altul", după care „și-au lepădat încălțămintea" „spre a fi ușori" și „s-au dezbrăcat de hainele cele mai grele, ținându-le în mâna stângă". La ieșirea „cu sabia goală din întăritură", au aruncat veșmintele spre dreapta pentru a distrage atenția asediatorilor, care, „la lumina lunii", „le-au răspuns printr-un foc violent", „deșertându-și toate tunurile asupra straielor"[70]. Iar, cum până la o nouă încărcare a obuzierelor mai dura, au izbutit să scape teferi, refugiindu-se „pe o peninsulă formată de râul Prut"[71], probabil vizavi de Giurgiulești, unde se îngrămădiseră și vreo alți „șase sute de greci sau soldați care, la întâia năvălire a barbarilor în oraș, erau unii împrăștiați prin localitățile [localurile] multe ale lu Ba[cc]h[us] și prin cafenele,

iar alții săriseră din somn fără arme și disculți"[72]. Aici se aflau cu toții în afara oricărui pericol, întrucât, „potrivit tratatelor", turcii nu puteau desfășura operațiuni militare în zona de frontieră fără un acord explicit al rușilor. Prin bunăvoința guvernatorului filelen al Basarabiei, Ivan Nichitici Inzov, care, „stăpânit de sentimente filantropice", a respins cererea lui Iusuf pașa de a-i „ataca pe grecii care își aveau tabăra la gura Prutului", refugiații aveau să fie evacuați curând pe teritoriul țarist.

De bună seamă, grecii nu aveau cum să repurteze o biruință nici pe apă, odată ce turcii dispuneau de mult mai multe corăbii și se îngrijiseră să ocupe, așa cum am văzut, poziții strategice deopotrivă pe Siret, pe Prut și pe Dunăre. Astfel, se pare că din toată flota elenă doar „cele patru vase înarmate cu câte patru tunuri sub comanda lui Andreas Sfaelos [...], Ioan Cunturis, Panaghis Panas și Spiros Petalas" au reușit să evite cursele întinse de otomani la Bădălan și Giurgiulești[73] „și să se salveze spre gurile Prutului și de acolo în carantina de la Reni"[74]. Datorită intervenției eroice a lui Ilie Minglari și a tovarășilor săi, printre care și Teodor Ioan din Peloponez, un june „înzestrat cu multă învățătură și patriotism", căzut atunci la datorie, din ghearele vrăjmașilor a izbutit să scape și o plută cu creștini, pe care mahomedanii „căutau să o scufunde în apele Dunării". După această ispravă, revoluționarul grec a navigat nestingherit spre portul rusesc de la Dunăre, unde peste puțin timp a ajuns într-o luntre, „cu capul gol și îmbrăcat numai în izmene", și eroul de la Galați, Atanasie din Karpenision, întâmpinat de conaționalii săi cu emoție și entuziasm („unii de bucurie plângeau, alții îl ridicau zgomotos în slava cerului și nu se mai săturau privindu-l"). Ba chiar și cu generozitate, cel puțin din partea lui Emmanuil Xanthos, care, fără a mai sta pe gânduri, i-a dat pălăria și straiele sale.[75]

În schimb, grecii care nu au reușit să fugă din Galați au avut parte de o soartă cruntă, întrucât pașa dăduse ordin „ca toți elenii, chiar și femeile însărcinate, să fie masacrați pentru a se stinge această rasă blestemată"[76]. Iar subordonații i s-au supus cu plăcere, năvălind pe 2 mai în oraș, unde „au ucis mulțime multă dintre locuitorii ce rămăsese", iar pe alții „i-au tri-

mis în Brăila ca sclavi legați cu lanțuri“[77]. Printre victimele urgiei s-au numărat și foarte mulți moldoveni, care – ironia sorții – „cu câtăva vreme în urmă îi chemau pe turci să îi elibereze de greci“[78], așa că Iacovache Rizo, Athanasios Xodilos[79] și Ioan Filimon[80] puteau acum jubila: românii își primiseră pedeapsa cuvenită pentru că nu rămăseseră până-n pânzele albe alături de cauza eliberării Greciei. Furia turcilor nu s-a îndreptat doar asupra locuitorilor, ci și a clădirilor Galațiului; mai întâi au fost jefuite bisericile, în care dreptcredincioșii mahomedani „au batjocorit femeile de orice rang“[81]. Au urmat și restul zidirilor, care au fost nu doar prădate, ci și făcute scrum, cu excepția viceconsulatului austriac, lăsat neatins „datorită dragostei frățești și recunoștinței politice“[82] a Porții pentru Imperiul Habsburgic. În bună măsură, îndârjirea musulmanilor poate fi explicată și prin prisma numeroaselor pierderi (mai bine de 1.200 de morți) pe care le suferiseră în luptele cu grecii; aceștia, deși zdrobiți, nu înregistraseră decât vreo 2–300[83] sute de victime. Și probabil tot astfel se justifică și decizia lui Iusuf pașa de a se întoarce cu trupele la Brăila „pentru a-și pune la adăpost prada“[84], în loc să continue fără întârziere marșul spre Iași. Eteriștii din Moldova căpătau astfel un nesperat răgaz pentru a-și reface și regrupa forțele.

ERA O SARCINĂ PE CARE AVEA SĂ ȘI-O ASUME, DE VOIE, DE nevoie, „generalul de corp de armată“ Gheorghe Cantacuzino, pe care Alexandru Ipsilanti îl învestea oficial la 6 mai, în „tabăra generală din Târgoviște“, „cu puteri depline ca să pună în ordine treburile“ din Moldova și „să restabilească buna rânduială.[85] În taină însă, îi încredința, așa cum am văzut, misiunea complicată și ambițioasă de a ocupa mai întâi Focșanii și a se deplasa apoi la Galați, unde să realizeze joncțiunea cu trupele grecești înzestrate cu foarte prețioasele „tunuri și muniții trimise de eforii Eteriei de la Odessa“, de a înainta apoi în tovărășia acestora până la Iași, de a-i aduna pe toți militarii aflați acolo și de a asigura din partea *guvernului* moldovenesc aprovizionarea propriilor trupe. În fine, era dator să se întoarcă de urgență în fruntea acestora la Târgoviște, nu doar luându-i cu

sine pe toți revoluționarii întâlniți în cale, ci și eliberând Moldova de sub dominația otomană. Iar pentru îndeplinirea tuturor acestor sarcini nu primea, după multe parlamentări, decât vreo 200 de oameni de la Ipsilanti („mai bine de 150 de arnăuți, printre care și un număr de grăjdari la ordinele lui tufecci-bașa Vasile Teodoru", „câțiva moldoveni, mai ales cazaci, oameni fără ocupație, și pe căpitanul Ghica cu 20 de greci")[86] și cam 400 sub căpitanul Conto și alți 6 ofițeri de la Constantin Duca.[87] Acesta, la fel ca și Gherasie Orfano[88], refuza însă să i se alăture, socotind pe bună dreptate că „expediția lui era cu totul necugetată", în condițiile în care turcii „se aflau [deja] la Obilești cu 18 tunuri și 8.000 de soldați"[89].

Cu toate acestea, Cantacuzino pornea pe 9 mai[90] spre Moldova pe ruta Târgoviște, mănăstirea Mărgineni, Ploiești, Mizil, Buzău, Râmnicu Sărat, Focșani. Urma așadar să treacă printr-o zonă nesigură din pricina incursiunilor pe care le întreprindeau turcii brăileni, ce căpătaseră încredere în urma biruinței de la Galați. În plus, căpitanii greci care acționau în zona Buzău–Focșani – Anastase din Argyrokastro[91] (Gjirokastër) și Dimitrie Hagioglu, foști arnăuți ai hatmanului moldovean Constantinică Paladi, „tineri, frumoși, și straiele lor numai în aur și argint, până și emineii lor roșii erau înflorați cu tertil"[92], dar și Naum Vechilehargi[93] – „se revoltaseră împotriva lui Ipsilanti", pe care îl socoteau un conducător nevrednic și, ca atare, nu erau tocmai dornici să îndeplinească ordinele adjunctului său Cantacuzino, care „le acorda cu generozitate iertarea în numele generalisimului și le cerea să revină la datorie"[94].

Chiar dacă nu i se supuneau lui Ipsilanti, și acești căpitani greci căutau, pe cât le stătea în putință, să le țină piept necredincioșilor. Nu au reușit însă; într-o ciocnire ce a avut loc în apropierea Buzăului, turcii „i-au stricat", gonindu-i apoi „prin păduri și prin vii", după care s-au împrăștiat în scop de jaf „pe munții din sud Buzău", unde „au călcat [schitul] Găvana", în care erau „multe băjenii dintre boierii buzoieni, cum și de la Râmnic, cu copii și femei". La vestea sosirii năvălitorilor, aceștia „s-au cacerdisit" cât de iute au putut în pădure, unde „au

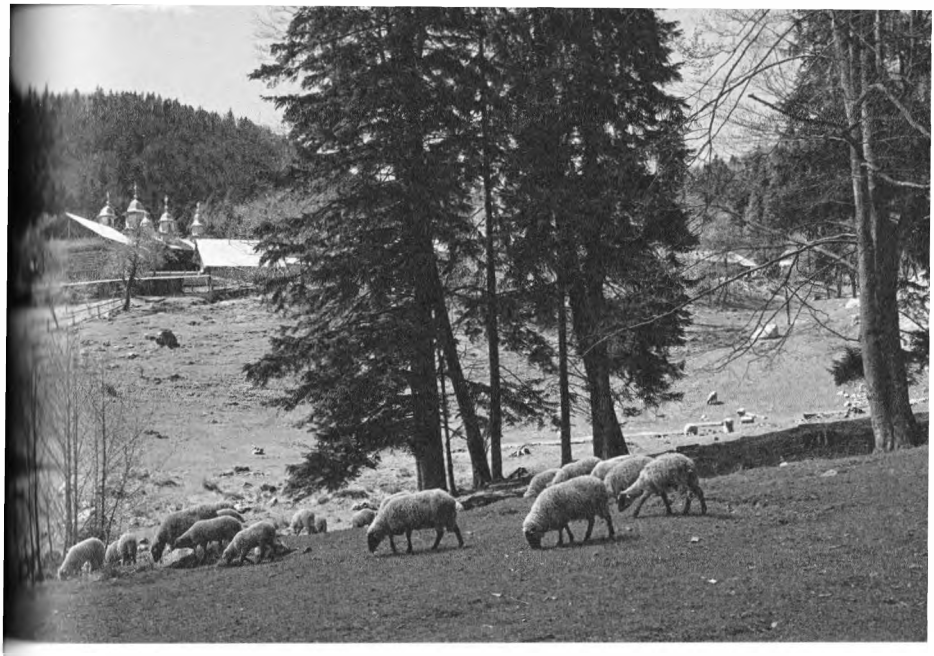

La schitul Găvana (Găvanu), amplasat într-un peisaj idilic din zona Munților Buzăului, pelerinii care nu dispun de un vehicul de teren cu garda înaltă sunt nevoiți să ajungă și astăzi pe jos, pe un drum de 3 km prin inima pădurii. La 1821 accesul era și mai dificil, pe o simplă potecă, ceea ce nu i-a împiedicat pe turci să urce până la poarta schitului și să-i ucidă pe băjenarii care nu izbutiseră să se ascundă în adâncul codrului.

aflat selamet". Nu toți însă; pe cei mai puțin iuți de picior, precum iconomul schitului, doi țigani, dar și „păharnicul Costache Hrisoscoleu, turcii i-au proftaxit după urmă" și „i-au jertfit de îndată cu săbiile", după care „au luat toate calabalâcurile băjeniilor și le-au făcut iagma între dânșii"[95].

Cu totul altul a fost deznodământul ciocnirii de la Slam Râmnic dintre turcii brăileni și vreo 30 de călăreți eleni din subordinea lui Hagioglu, și nu numai, printre care Anastasie Caracal, Hristea Vrană, Panait Zulea, Nicolae Sclavon, Panait Chefalonit și Panait Peloponisiu. La sosirea în iureș a acestora, 70 sau 76[96] de necredincioși au căutat adăpost într-o casă pe care grecii au asediat-o fără succes vreme de vreo trei ore. În urma schimbului de focuri l-au pierdut pe bravul Panait

Chefalonit, în vreme ce alți doi camarazi de-ai lor au fost răniți. Atunci, cuprinși de furie, revoluționarii „au vrut să incendieze întreg târgul", doar-doar or putea să-i răpună în acest chip pe turci. Numai că aceștia, dându-și seama de ce îi păștea, s-au furișat tiptil din clădire și, cu ajutorul localnicilor, sătui de jafurile eteriștilor, au căutat adăpost într-o moară din afara târgului, din care sperau „să se poată retrage, [găsindu-și] scăparea, ajutați de întunericul nopții". Numai că grecii au împresurat și moara, pe care nu ar fi izbutit s-o cucerească dacă Panaiot Peloponisiul nu ar fi născocit „cu dibăcie un mijloc vrednic de admirație": „a rostogolit un butoi plin de smoală până la antablamentul (baza acoperișului) morii", după care i-a dat foc, astfel încât întreaga zidire să fie cuprinsă de flăcări. I-a determinat astfel pe turci să iasă îngroziți afară, unde războinicii greci „i-au măcelărit până la unul"[97].

Dincolo de această biruință, prezența turcilor în zonă l-a făcut pe principele Cantacuzino să decidă că nu mai era cazul să îndeplinească primul ordin dat de Ipsilanti, și anume acela de a ocupa orașul Focșani. Iar informațiile primite de la niște moldoveni luați prizonieri de turci în legătură cu înfrângerea de la Galați l-au făcut să ignore și cea de-a doua poruncă a generalisimului și să nu se mai ducă nici în orașul dunărean. S-a îndreptat așadar spre Iași, dar nu pe drumul cel mai scurt, ci pe o cale ocolită, ce avea să-l poarte de la Râmnic prin Odobești, pe la mănăstirea Mera, prin munții Vrancei și de acolo pe căi lăturalnice până la Tecuci și, mai departe, prin Roman și Bacău.[98]

În seara de 14 mai, pe când „se dădea mai în dos"[99] într-un sat vrâncean, Cantacuzino a aflat că nu mai puțin de 200 de turci pătrunseseră în Focșani, unde tăbărâseră în mănăstirea Sfântul Ioan. A poruncit prin urmare unui număr de 175 dintre oștenii săi „să năvălească noaptea în oraș și să încercuiască mănăstirea, fără ca turcii să își dea seama". Pare să fi fost vorba de un corp de elită condus de Conto, dar din care mai făceau parte și căpitanii Inge, Huși, Diamant, Costache Ruset, zis Bibica[100], pe atunci „ispravnic la Piatra [Neamț], bărbat cu „statură de mijloc, barbă și mustață castanie, ochi negri [...], cât

La mănăstirea Sf. Ioan, astăzi o simplă biserică de mir situată într-un parc arheologic elegant amenajat în centrul Focșanilor, s-au dat în mai 1821 lupte grele între turcii refugiați în așezământ și asediatorii greci, în urma cărora orașul a fost complet jefuit și incendiat.

se poate de frumos la privit [...], foarte sturlubatic [...], grec capchiu", „Bălașu, un „arnăut românizat, [ce] vorbea curat moldovenește, turcește și grecește, om deștept și deliu, la față brunet, mustăcios, puțin stricat de vărsat", Panu arnăutul, oltean de baștină, „om prietenos și domol la vorbă", „smead", „foarte-nalt și foarte zdravăn, [în] straie arnăuțești, încins numai cu seleapul fără pistoale, fără iatagan, [cu] uă singură măciucă de fier [...] pe subt fermenea"[101]. Doar că, văzând că mai-marele lor era atât de șovăielnic, nici aceștia nu au dovedit prea mult entuziasm în îndeplinirea misiunii încredințate. De îndată ce au ajuns sub zidurile sfintei mănăstiri, au și făcut cale întoarsă în tabăra din sat, „fără a trage nici un glonț". Pentru a-i convinge să revină la Sfântul Ioan și să-i lovească pe turci, Cantacuzino s-a văzut nevoit nu doar să le mai dea încă 60 de oșteni și să le

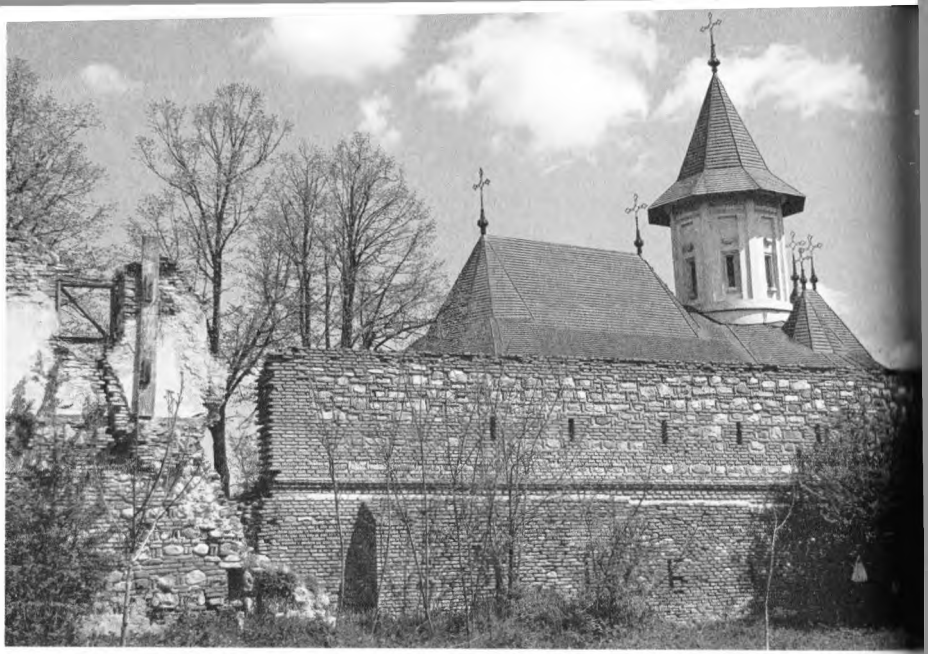

La 6 mai 1821, Alexandru Ipsilanti l-a trimis pe principele Gheorghe Cantacuzino în Moldova, pentru a-i aduna și a-i aduce la Târgoviște pe toți revoluționarii greci, chemați să întărească oștirea eteristă în vederea confruntării decisive cu armatele sultanului. De teama otomanilor care pătrunseseră deja în Țările Române, Cantacuzino a mers pe la poalele Carpaților, poposind dintr-o mănăstire fortificată în alta. A trecut rând

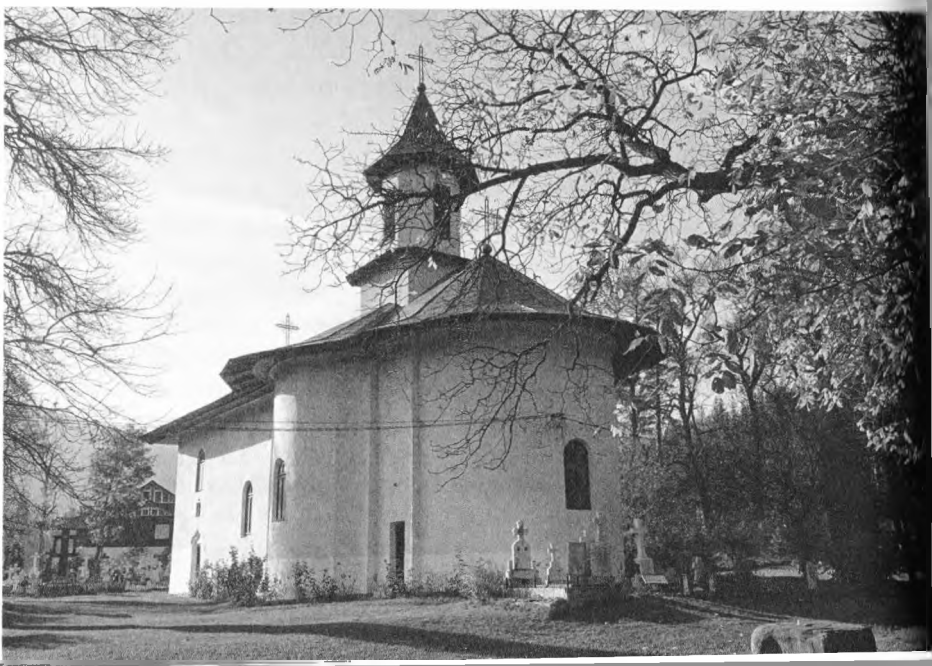

pe rând pe la Mera, ctitoria lui Antioh Cantemir (1706–1707), pe la Soveja, mănăstirea înălțată pe pământul Moldovei (1640–1645) de către domnul valah Matei Basarab pentru a consfinți împăcarea cu Vasile Lupu, pe la Caşinul ridicat de vodă Gheorghe Ştefan (1655) după modelul mănăstirii ieşene Golia şi pe la Tazlău, aşezământ monastic întemeiat de însuşi Ştefan ce Mare în 1497.

făgăduiască cum că, la nevoie, „o să îl atace și el pe dușman, de îndată ce acesta va fi fost silit să iasă din oraș", ci chiar „să le dea niște bani". Totodată, s-a grăbit să se pună pe sine la adăpost, urcând pe un deal acoperit cu vii pe drumul dintre Odobești și Focșani, căci, din cât își putea, chipurile, da seama din mișcările de trupe din zonă, turcii urmăreau să-l prindă la mijloc. În acest timp, subordonații săi, ce porniseră în urmărirea unui detașament inamic ieșit în afara Focșanilor, au întâmpinat o rezistență îndârjită din partea a vreo sută de infanteriști musulmani[102], susținuți și de unii coreligionari ieșiți din mănăstire („văd a turcilor iuțală, simțesc că se prăpădesc / văd că turcii în rezboaie nu se-ncurcă, nu glumesc)[103]. În aceste ciocniri aprinse („focul era general"), ce au durat mai bine de trei ore[104], cel mai viteaz dintre greci s-a dovedit olteanul Panu, care, tonifiat de „rachiul amestecat cu praf de pușcă" din care tot „trăgea dușci", a trecut de două ori pe „calul său bălan și foarte ager" prin mijlocul turcilor, secerându-i „ca snopii" cu sabia, fără a se sinchisi de „gloanțele care curgea ca ploaia în urma lui". La a treia incursiune a ajuns chiar la cortul comandantului otoman, de pe care ar fi smuls steagul, numai că atunci calul său, „îndestul de vlăguit, s-au împiedicat și au căzut", drept care turcii au reușit a tăbărî asupra lui Panu și a-l „tăia în multe bucăți"[105]. Mai puțin vajnici, ceilalți luptători eleni, în frunte cu Bibica, cel „la fugă [...] inimos", „cearcă scăpare, vroiesc a se mântui"[106], nu înainte, potrivit surselor românești, de a da foc târgului și a-l prăda fără milă („au dat chiar grecii foc orașului, băgând de față cu locuitorii [...] butoaie cu catran pe subt case și prăvălii și, dându-li foc, au ars orașul până în fața pământului, și apoi jăfuiră tot ce au găsit").[107] Ba chiar, pentru a nu fi învinuiți de o astfel de nelegiuire, s-au grăbit – susține vornicul Alecu Beldiman – să dea vina pe turci („trăgându-se, aprind târgul, părăsind așa un loc, / vrând să dé la toți a crede cum că turcii i-au dat foc")[108]. Este ceea ce și face principele Cantacuzino, care spune că otomanii, după ce „au pierdut mulți bărbați" sub loviturile necruțătoare ale elenilor, „au pus foc în cele patru părți ale orașului", în vreme ce grecii s-au grăbit, la ordinul său, să

stingă vâlvătaia. Oricare ar fi adevărul, cert este că Focșanii au fost prefăcuți în cenușă, iar destui dintre revoluționari, care nu înregistraseră totuși prea multe pierderi –, 14 morți[109], printre care Panu și Bălașu[110], și 11 răniți[111] –, au decis să părăsească tabăra lui Cantacuzino și să se întoarcă la Târgoviște pentru a i se alătura lui Ipsilanti în vederea confruntării decisive cu otomanii.[112] Alții însă, în frunte cu Spiridon Garniaze, au apucat-o înspre Odobești, unde, negăsind musulmani cu care să se ciocnească, și-au îndreptat energia războinică împotriva averii evreilor din localitate.[113]

Văduvit de, probabil, cei mai buni dintre luptătorii săi, Cantacuzino a reușit totuși să ajungă pe 15 mai seara la mănăstirea Mera, unde a înnoptat cu frica în sân. Iar a doua zi, pentru a se simți mai în siguranță, deși nimeni nu-l urmărea, le-a poruncit căpitanilor Conto și Deliiani să rămână în urma sa la o distanță considerabilă; aceștia au fost de acord, numai că, lași, toți soldații lor, în afară de cinci, au luat-o înainte. Nu au scăpat însă de ceea ce se temeau, căci în munții Vrancei le-au ieșit în cale „localnici înarmați care primiseră ordin de la ispravnic să se adune și să nu îi lase să treacă" pe revoluționari. Când însă Cantacuzino s-a arătat dispus să le ofere bani, aceștia nu doar că le-au înlesnit deplasarea, ci i-au și ajutat cu merinde. Și astfel, deși au fost siliți să înainteze pe „poteci printre stânci pe care adesea nu încăpeau doi oameni deodată", au izbutit să ajungă, pe 17 ale lunii, „cu pas repede" în Tecuciul „încercuit deja de turci"[114]. Probabil de aceea au decis să se întoarcă în munți și să înainteze de-a lungul graniței („cam pe plai apucă drumul"), pe foarte anevoioasa rută Soveja – Cașin – Tazlău, de-au obosit „ca vai de dânșii, păr-au ajuns în Bacău" (19 mai). Începând însă de acolo, drumul până la Roman (20 mai) și, respectiv, Iași (22 mai) a fost floare la ureche. Mai ales că cetatea de scaun era guvernată de eteriști, cărora Cantacuzino le-a poruncit „prin înadinși trimeși" de la Roman să-l întâmpine ca pe un adevărat suveran. Sosirea sa nu i-a picat deloc bine „cârmuitorului" Pendedeca („se mâhnește Pendedeca că puterea lui scade"), mai ales că-i întrerupea cheful de pomină prin care își sărbătorea ziua onomastică

(„masă groaznică la curte la toți acei mai aleși, / grecii și ofițerime, câtă se afla în Iești, / pentru sănătăți la masă, bând cu toții împrejur, / sala cea mare a curței de gloanțe făcuse ciur"). Neavând încotro, a trebuit să-și disimuleze sentimentele („nu primesce să se vază cum că este tulburat") și să organizeze până a doua zi un alai „cu mare fală", la care să participe deopotrivă cavaleria și pedestrimea; numai că – fatalitate – cei mai mulți infanteriști erau „goli și osândiți, / foarte puțini în ciubote, cei mai mulți rău îmbrăcați, / nu te îndoiai a zice că-s din temniță scăpați". Prin urmare, au fost excluși din procesiunea care l-a condus „cu alai și în paradă" pe cneaz deopotrivă „la curte întins"[115] și la sfânta biserică, unde s-a săvârșit „o slujbă de mulțumire anticipată pentru viitoarele biruințe sigure împotriva vrășmașilor"[116].

9. Ultimul drum al lui Tudor

CEL PUȚIN MOLDOVA RĂMÂNEA PENTRU MOMENT ÎN MÂInile creștinilor, căci „domnia" lui Tudor într-o parte a Țării Românești se încheiase după nici două luni, pe 15 mai[1], sub presiunea invaziei otomane iminente și generalizate. Ba chiar, pe teritoriul propriu-zis al Bucureștilor slugerul oltean nu se menținuse nici zece zile, preferând să-și mute cartierul general în mănăstirea Cotroceni încă din 31 martie[2], aparent ca o concesie făcută Divanului țării, a cărui autoritate fusese nevoit s-o recunoască prin jurământul solemn din 23 martie[3].

Această retragere nu a însemnat însă câtuși de puțin o renunțare la controlul asupra cetății de scaun, ci tocmai o consolidare a lui, căci Tudor a reușit să ocupe deopotrivă mănăstirile Mihai Vodă (6 aprilie)[4] și Antim, precum și Mitropolia (aproximativ 13–15 aprilie)[5], controlate anterior de Sava Fochiano cu arnăuții săi. Și tot pe atunci i-a prins pe unii dintre cei mai însemnați boieri rămași în București (Grigore Băleanu, Iordache Slătineanu, Alexandru Filipescu-Vulpe, Alexandru Nenciulescu[6] etc.), precum și pe însuși mitropolitul Dionisie Lupu și pe episcopul Buzăului Constandie Filitti, plasându-i în domiciliu forțat „în casa de la țară din apropiere de Cotroceni a marelui logofăt Constantin [Dinicu] Golescu, ce să cheamă Belvedere"[7], unde aceștia au avut parte de un tratament prea puțin respectuos: „Paznicii panduri cu răcnite și cu cântări sălbatice le strica toată odihna și somnul lor. Hrana lor de la cuhniie să

La sfârșitul lunii martie 1821, Tudor Vladimirescu a fost nevoit să părăsească Bucureștii, mutându-și cartierul general la mănăstirea Cotroceni (foto cca 1890).

hrăpea de către arnăuți, bulgari și sârbi, ci era amestecați cu pandurii. Și, fiind aceia cu lăcuința dedesubt în beciurile casilor, necontenit îi îneca cu fumul. Pă slugile lor îi bătea și pă dânșii în față îi ocăra și îi necinstea". Mai mult, „la 19 aprilie către seară", „Theodor, din deal dă la Cotroceni, au îndreptat cu ocheanul un tun mare spre Belvedere și, slobozindu-l, au trecut ghiuleaua aproape de urechea mitropolitului". Era – comentau gurile rele – nu un simplu exercițiu de tragere, ci răzbunarea olteanului pentru că preasfinția sa nu binevoise „să-l ungă domn Țării Românești"[8]. Și, dacă nu putea dobândi el însuși puterea supremă *de iure*, cel puțin a avut generozitatea de a le desemna un rege fraților de la sud de Dunăre (*„Bulgarski kral"*) în persoana unui anume Alexandru[9], „un omuleț neînsemnat sau, mai bine zis, de nimic și josnic, îmbrăcat din cap până-n picioare cu un veșmânt din purpură brodat cu fir de aur", pe care, totuși, conaționalii din oștirea lui Tudor „îl divinizau"[10]. Era fără doar și poate un contrast vădit între această hlamidă și veșmintele în fapt modeste ale „domnului" român, care, în plus, dispunea doar de puteri limitate, văzându-se nevoit să solicite

acordul ostaticilor săi pentru aproape orice inițiativă, mai ales dacă aceasta presupunea o cheltuială de la buget. Până și pentru a obține „niscaiva bani" trebuincioși pentru a li se cumpăra „ticăloșilor de panduri în pieile goale" măcar „câte o cămașă de această sfântă zi"[11] a Paștilor s-a văzut nevoit ca în epistola către vistierul Alexandru Filipescu să adopte un ton rugător, umil, complet nepotrivit cu statutul său. Iar uneori era constrâns de natura cererilor sale sau a raporturilor din acel moment cu boierii divaniți să-i scrie marelui vistier folosind formula de adresare „cu multă plecăciune sărut cinstită mâna dumitale"[12], semn că, la urma urmei, pentru marii boieri tot un simplu sluger rămăsese.

În schimb, în relația cu Ipsilanti, retras la Târgoviște și dezavuat de țar, își putea permite mai multă fermitate. O dovedește scrisoarea plină de reproșuri pe care i-a trimis-o principelui pe 14 aprilie, fie numai din partea sa, fie, mai degrabă, și din partea Divanului boieresc, pentru ca mesajul să capete mai multă greutate. În scrisoare îi acuza fără menajamente pe greci că ar fi contribuit prin mișcarea lor revoluționară la ruina Țării Românești, aflată, până mai deunăzi, „liberă și liniștită sub ocrotirea unui împărat preabun [sultanul], bucurându-se din belșug de privilegiile ei" – prea puțin conta acum că Tudor susținuse în repetate rânduri că se ridicase la luptă împotriva călcării în picioare a privilegiilor țării. Acțiunea lor o socotea cu atât mai vinovată cu cât Valahia fusese „hrănitoarea obștească prea iubitoare pentru grecii de orice clasă și orice rang", „pe care i-a primit cu bunătate, i-a hrănit, i-a cultivat, le-a dat cinste și glorie". Dincolo însă de învinuiri, constatând că interesele grecilor și ale românilor deveniseră fatalmente ireconciliabile („Ce este comun între daci și greci?"), le solicita să-i „destăinuie" „în mod sincer timpul cât voia să mai rămână" pe teritoriul valah și „să lămurească" „scrisoarea împărătească [a țarului] de neînțeles"[13]. Căci pare că Tudor nu excludea încă pe de-a-ntregul sosirea, fie și întârziată, a unei oștiri rusești eliberatoare, drept care nu intenționa încă să rupă complet legăturile cu Ipsilanti.

În cursul lunii aprilie, Tudor Vladimirescu a reuşit să preia de la bimbaşa Sava controlul mănăstirilor Mihai Vodă şi Antim, precum şi al Mitropoliei, devenind stăpânul absolut al Bucureştilor. Sus, impunătorul ansamblu al mănăstirii Mihai Vodă, aşa cum a fost imortalizat de către pictorul italian Luigi Mayer (1793). Jos, pictură neterminată a transilvăneanului Miklós Barabás înfăţişând dealul Mitropoliei (1832). În prim-plan, în uniformă de ofiţer, contele Pavel Kiseleff, care avusese ocazia să asiste de pe malul basarabean al Prutului la desfăşurarea bătăliei de la Sculeni (17 iunie 1821).

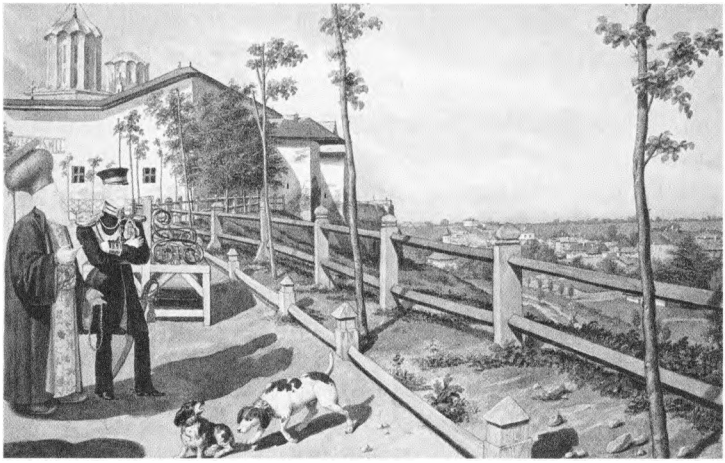

PE DE ALTĂ PARTE, REALITATEA DURĂ ÎI IMPUNEA SĂ ÎNcerce o apropiere de turci, care nu digeraseră deloc acțiunile sale revoluționare. Astfel, încă de dinainte de sosirea capului Eteriei la București, Tudor i-a trimis printr-un om de încredere muhafîzului de Giurgiu Ismail Hakkî pașa două scrisori menite a ajunge în mâinile sultanului Mahmud II însuși. În acestea „își exprima părerea de rău și căința pentru opinia falsă formată în privința sa" și, în dorința de a-și dovedi credința față de sultan, se oferea „să îl întâmpine, să îl înfrunte și să îl alunge din București" pe „răufăcătorul Ipsilanti-oğlu", „cel cu gânduri rele", desigur, dacă „Înaltul Devlet avea să îi acorde ajutorul cel veșnic". Propunerea sa nu a sunat însă deloc convingător în urechile sultanului, care a considerat-o „un fel de viclenie a ghiaurilor"[14], de care otomanii nu se cuvenea să țină seama. Lipsa de receptivitate a padișahului față de oferta lui Tudor nu le-a împiedicat însă pe ambițioasele pașale de la Dunăre, dornice să câștige pentru ele însele titlul de glorie al capturării sau uciderii conducătorului Eteriei, să-l trimită de mai multe ori în tabăra pandurilor pe un anume Nuri Aga, care i-a cerut răspicat slugerului oltean ca, „spre a-i dovedi sultanului credința și devotamentul poporului român, să prezinte Porții capul prințului Al. Ipsilanti", făcându-i și o ofertă financiară ademenitoare („3.000 de pungi"). Numai că, „în ciuda insistențelor stăruitoare" ale preasfințitului episcop Ilarion, Tudor a refuzat propunerea „din cauza lipsei de mijloace", pretinzând, pentru ducerea ei la îndeplinire, „praf de pușcă și tunuri"[15], ceea ce, evident, armata otomană nu putea furniza „căpeteniei plebei răzvrătite" și „suitei de răufăcători"[16] a acesteia. În ciuda presiunilor ulterioare ale lui Nuri, Tudor a evitat constant să ofere „un răspuns hotărât" la solicitarea turcilor de „a acționa împreună cu ei împotriva eteriștilor"[17]. Nu a renunțat însă la negocieri, nebizuindu-se doar pe emisarul musulman, ci, de comun acord cu Divanul, i-a trimis la Silistra pe stolnicul Constantin Borănescu și pe pitarul Ioniță Jianu „cu scrisoare umiloasă de îmblânzire către pașă"[18], în care susținea „că românii nu s-au sculat în contra sultanului, ci în contra domnilor greci ce vin de la Constantinopol și jăfuiesc țara", solicitând doar

„câtăva oștire turcească ca să dea pe Ipsilanti prins turcilor". Firește, nu avea cum s-o primească, așa că tratativele, prin care otomanii urmăreau mai degrabă să câștige timp în vederea intervenției militare în Principate, s-au blocat, nu însă înainte de-a ajunge la cunoștința eteriștilor, care din acest moment îl vor socoti pe Tudor un trădător al creștinătății („din care corespondență se prinse de greci vreo câteva")[19].

Prin urmare, slugerul, care nu excludea nici varianta unei confruntări militare cu turcii, a găsit de cuviință ca, în paralel, să-și întărească poziția de la mănăstirea Cotroceni, orânduind „să se facă șanțuri cu tabie și meterezuri"[20], la care i-a pus să lucreze nu doar pe panduri, ci și „pe mulți oameni adunați cu forța din oraș"[21] și pe „vinovații care mai rămăseseră în pușcărie"[22]. Și tot de la pușcărie avea să-și procure floarea artileriei sale („trei tunuri [...] din vechea glorie a rumânilor"), întrucât acela „foarte mare, rămas de la muscalii de la 1806" și adus din Oltenia, era „spart la așcă" și, după o tentativă eșuată de recondiționare și folosire, a fost în cele din urmă declarat inutilizabil și „îngropat noaptea pe dealul Cotrocenilor, unde poate să se afle și astăzi". Pe de altă parte, nici măcar cele trei piese luate de la temniță nu puteau funcționa în lipsa ghiulelelor; problema a fost rezolvată grație inventivității artileriștilor lui Tudor, care „tăia bucățele de fier și, țiindu-le cu măsură în pungulițe de pânză, le avea drept ghiulele"[23] – un fel de mitralie deci. Lipsa cronică de armament și muniție a oștenilor a fost suplinită și prin eforturile unor meșteri bucureșteni care au confecționat „sulițe pentru pandurii neînarmați" – căci la atât se rezuma nivelul tehnologic al fierarilor din Principate în epocă. Mult mai reușită decât campania de înarmare a fost cea de aprovizionare, căci, prin jaf, rechiziții și, mai rar, achiziții, la Cotroceni au ajuns să se adune cantități impresionante de alimente, „mai ales pesmeți și carne uscată (pastramă)"[24].

Chit că și recrutările de trupe, mai ales din Oltenia, progresau[25], toate eforturile lui Tudor de organizare a rezistenței la București s-au dovedit până la urmă inutile. Căci deja în primele zile ale celei de-a doua decade a lunii mai a devenit limpede că Adunarea Norodului nu avea cum să țină piept într-o

Stolnicul Constantin Borănescu, reprezentat aici în tabloul votiv de pe zidurile ctitoriei sale din Pojogi-Cerna, județul Vâlcea (1819), a fost trimis de Tudor Vladimirescu, alături de pitarul Ioniță Jianu, într-o misiune diplomatică la pașa de Silistra.

zonă de câmpie, precum cea a Bucureștilor, unei oștiri otomane net superioare la toate capitolele. Iar o confruntare desfășurată la București risca să se soldeze și cu distrugerea completă a cetății de scaun. Era un lucru pe care Tudor îl conștientiza, ba chiar l-a și prezentat drept motiv al retragerii în discursul ținut în fața oștenilor săi, cărora s-a simțit dator să li se justifice („suntem siliți dar a lăsa acest oraș București, ca să nu fim pricina noi singuri a arderii lui"). Conform lui Chiriac Popescu, martor ocular, nu a găsit însă de cuviință să le dezvăluie nici traseul pe care aveau să-l parcurgă, nici destinația finală, ci doar să le precizeze că trebuiau „să se tragă spre întrupare cu ceilalți frați [...] creștini" sau, altfel spus, cu eteriștii lui Ipsilanti, de la care slugerul spera să contribuie și ei, după puteri, la „obștească scăpare" a pandurilor și a „patriei" valahe. Cu toate acestea, a ținut să le atragă atenția că nu urmau să „își deșerte pușca" „în carne de turc" decât dacă aveau să fie atacați de oștirea otomană („de vor năvăli pe noi"), susținând că mișcarea sa nu fusese niciodată una de nesupunere față de sultan („fără a ne arăta revoluționiști către Poartă, cerând numai a apăra drepturile patriei noastre")[26].

DINCOLO DE ACESTE PRECIZĂRI, EȘECUL MIȘCĂRII POPULare nu mai putea fi ascuns față de soldații prost echipați și înarmați și, firește, neplătiți, care se vedeau nevoiți a face cale-ntoarsă fără a-și vedea îndeplinită nici una dintre revendicări. Pentru a salva pe cât posibil situația, Tudor, singurul care „cunoștea duhul pandurilor și putea a li ține cârma lor"[27], trebuia să găsească acum acele cuvinte de îmbărbătare care să le ridice moralul. Însă, copleșit probabil și el de evoluțiile nefaste, nu a reușit s-o facă. Sau poate că a ales în mod conștient o altă strategie, jucând totul pe cartea impunerii unei discipline de fier, greu de înțeles de subordonații săi, dintre care chiar și cei mai apropiați nu se sfiau să-l acuze că „era un om foarte sever și, de multe ori și la mai multe împrejurări, foarte crud"[28]. Astfel, a doua zi după ce pe a părăsit Cotrocenii (15 mai)[29] pentru a se îndrepta spre Oltenia, Tudor a ucis „chiar cu mâna lui" la „Bolintinul-din-Vale" „doi flăcăi panduri în vrâstă de

câte douăzeci de ani", pentru vina de a fi „luat de la o casă de țăran dintr-acel sat două trâmbe de pânză". Și, cum nici în acest fel nu a reușit să eradicheze hoția din rândul trupelor sale, „într-o distanță de trei poștii, de la Bolintin și până la Găești", „a omorât cu streang și cu glonțul" „pentru niște asemenea furtișaguri" „douăzeci și doi de panduri în vrâsta tinereței, bravi și făcuți pentru război". Era, evident, un comportament de natură să genereze nu doar groază și supunere, ci și – susține aghiotantul său Mihai Cioranu, ce simțea pulsul pandurilor – „desăvârșită desperație și ură împotrivă-i". Iar la aceste sentimente se adăuga în rândul trupelor și o stare de confuzie, ca urmare a organizării mai multor exerciții militare în care Tudor îi punea pe unii dintre oștenii săi să se deghizeze în turci și să-și atace prin surprindere propriii camarazi.[30]

Toate acestea se petreceau în condițiile critice în care eteriștii în frunte cu Nicolae Ipsilanti, Iordache și Farmache, ce îl acuzau pe sluger că ar fi pactizat cu necredincioșii, se pregăteau a-i „tăia drumul la satul Golești" și a nu „lăsa liberă trecerea pandurilor". La aflarea veștii, Tudor i-a „pornit într-o căruță de poștie pe [Dimitrie] Macedonschi"[31] și pe Alexandru, „*Bulgarski kral*", către Pitești „ca să învoiască lucrurile" cu Iordache. În cadrul întâlnirii cu cei doi, eteristul a solicitat o întrevedere directă cu Tudor „pe câmpul Goleștilor", ceea ce românul a acceptat, dispunându-și însă trupele în linie de bătaie pentru a-i descuraja pe greci („formăluind pedestrimea în carè [careu] și tunuri[le] și muniția cu dânsul la mijloc, șezând cavaleria pe de alături în dreapta și în stânga, formăluind două aripe i vreo 200 cazaci pe dinaintea trupului")[32]. Prudent până la capăt, la discuția *tête-à-tête* cu Iordache Olimpiotul, Tudor a luat cu sine „douăzeci și patru dintre cei mai bravi" oșteni, care au stat permanent „cu puștile la ochi ațintate" la „treizeci de pași îndărăt"[33]. Și, pentru păstrarea echilibrului, exact la fel a procedat și căpitanul eterist. În plus, pandurii, au aprins și fitilurile a „șase guri de foc" gata să trimită ghiulelele în cazul „celei mai mici violențe asupra persoanei lui Tudor". Cum discuția propriu-zisă dintre cei doi bărbați nu a putut fi auzită de cei prezenți, nu îi putem decât deduce conținutul din rezultat, și

anume din sărutările publice dintre Tudor și Iordache, dovadă a „iertării" și „împăciuirii", urmate de o salvă a tunului celui mare executată de polcovnicul Ianache, „spre semn de pace, iubire și unire de spre amândouă părțile". Li s-au adăugat fraternizarea trupelor celor doi, care „s-au amestecat amândouă [...] cu unire, deșertând armele lor [...] în văzduh", și, doar pentru căpitani (inclusiv Gheorghe Ipsilanti), un prânz „în chioșcul porții" conacului Goleștilor, la care s-au servit „ciorbă cu borș" și „pește marinat, fript". Cu această ocazie s-a perfectat și un nou acord scris[34], care nu s-a păstrat, și prin care, probabil, Tudor și Iordache „s-au angajat reciproc să se ajute unul pe altul în cazul unui atac din partea turcilor împotriva unuia dintre ei"[35].

DEȘI NU ÎȘI ASCUNDEA DE APROPIAȚI DEZAMĂGIREA FAȚĂ de eteriști, care „se arătaseră vicleni și se încercaseră a-i debanda oastea"[36], Tudor nu a bănuit, cu o inexplicabilă și funestă naivitate, că aceștia și-ar putea încălca noul legământ, după cum nu și-a închipuit nici că Dimitrie Macedonschi îl trădase deja, discutând probabil la Pitești cu Iordache Olimpiotul amănuntele prinderii sale. Simțindu-se dintr-odată sigur pe sine grație acordului de la Golești, nu și-a mai luat nici cele mai elementare măsuri de precauție, preferând să se răfuiască cu subordonații care îi arătaseră nesupunere fățișă. Era vorba în primul rând de căpitanii Ioan Oarcă, Ghiță Cuțuiu, Iene Ienescu și Ioan Urdăreanu, care refuzaseră să semneze că urmau să răspundă cu propria viață în cazul în care oricare dintre subordonații lor avea să săvârșească „neorânduieli". Ba chiar cutezaseră să-l înfrunte pe sluger, întrebându-l „ce trebuință mai avea de înscrisul lor, când pe ei îi omora pe toate minuturile fără de a mai da înscris". Stăpânit de un spirit vindicativ sinucigaș, Tudor i-a convocat peste vreo zi-două „în murgul serii" pe cei patru, dintre care doar Urdăreanu și Ienescu s-au prezentat la ordin – eroare fatală, căci slugerul i-a condus „pe o muchiuliță de deal" lângă „un rând de sălcii", unde au fost grabnic înconjurați de „trupa uciderii", unul dintre principalele instrumente de impunere a disciplinei în rândul oștirii lui Tudor.

*Pe câmpul din fața conacului boierilor Goleşti, dintre care cel puțin Dinicu a fost un susținător fervent al lui Alexandru Ipsilanti, s-a desfășurat confruntarea dintre Tudor Vladimirescu și Iordache Olimpiotul, încheiată cu un nou acord de colaborare. Sus, imagine de ansamblu a casei boiereşti; jos, tot pe domeniul conacului, singura baie turcească (*hammam*) de pe teritoriul Țării Românești păstrată până astăzi.*

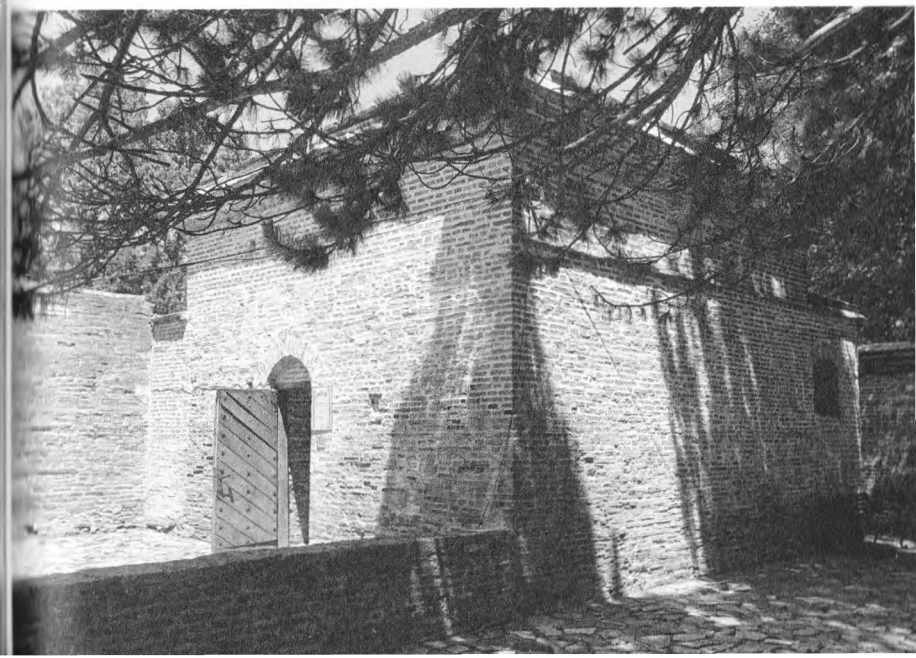

Până să se dumirească bine ce i se întâmpla, Urdăreanu, un bărbat „de o statură robustă, în cea mai frumoasă vrâstă a juneței sale, cu un păr galben ca beteala, care ajungea la genunche, și de o frumusețe nespusă“[37], a fost spânzurat de ramurile uneia dintre sălcii. Mult mai norocos, Ienescu, „un om liniștit, cu bun renume și iubit de întreaga oștire“[38], a fost doar legat fedeleș, iar Tudor, clement, i-a promis că nu-l va executa, ci doar „va pune să-i dea patruzeci de topoare și-l va trimite la ocnă“. Aceasta a fost picătura care a umplut paharul, mai ales că mulți dintre căpitanii de panduri (Vasile Crăpatu, Ion Fruntelată, Barbu Urleanu, Ghelmegeanu, Ioan Crețescu etc.), unii chiar rude cu Urdăreanu, au putut vedea în acea noapte trupul junelui răpus mișelește la lumina focurilor pe care le aprinseseră pentru „a-și fierbe mămăligile și a-și frige carnea“[39].

Era momentul prielnic, îndelung așteptat de Dimitrie Macedonschi, care s-a grăbit să profite de indignarea pandurilor. Pentru a-i convinge să-l părăsească pe Tudor, le-a prezentat o nouă acuzație la adresa comandantului lor: anume că, în condițiile în care lefurile lor nu fuseseră plătite de multă vreme[40] și nici măcar îmbrăcăminte și încălțăminte nouă nu mai primiseră, Tudor s-ar fi făcut vinovat de trimiterea în secret la Ghiță Opran din Orșova (Austria) a „sumei subsidiare pentru oaste“ în valoare „totală de circa un milion de lei“ primite de la Divan cu câteva zile înaintea plecării din București[41]. I-a convins astfel să-l recunoască pe el drept conducător („sunt gata la poruncile lui“)[42], probabil inclusiv prin semnarea unui document („șezură și făcură înscris și iscăliră toți polcovnicii și căpitanii“)[43]. Ca să nu i se poată reproșa că organizase el această „lovitură de palat“, Macedonschi „se aruncă pe cal și se făcu nevăzut“[44] în puterea nopții pentru a se duce la Pitești la căpitanul Iordache, căruia i-a cerut să-și asume sarcina arestării lui Tudor „cu justificarea legală că ar fi încălcat jurământul Eteriei“[45]. Iar acesta, în speranța că, în urma suprimării slugerului, trupele de panduri aveau să se alăture oștirii lui Ipsilanti, a răspuns fără întârziere chemării lui Macedonschi.

Astfel, a doua zi de dimineață (21 mai)[46] „căpitan Iordache, cu delibașa Mihale, cu Ghencea, cu Farmache și cu vreo două-

zeci și cinci de arnăuți", au înconjurat chioșcul de la Golești al lui Tudor, care, nebănuind nimic, a dormit liniștit mai mult ca oricând. Nici măcar aghiotantul său Mihai Cioranu nu se învrednicise să-l înștiințeze despre complotul împotriva vieții lui. Așa că, deși i-a văzut pe eteriști înarmați până-n dinți, slugerul nu s-a înfricoșat, ci i-a poftit în foișor cu toate „ceremoniile obișnuite"[47], ba chiar „i-a tratat cu gustări"[48]. Convorbirea cu ei a decurs amical până când Iordache i-a reproșat uciderea pandurilor („a îndrăznit să verse sângele fraților și al copiilor săi (adică al tovarășilor săi) [...] întocmai cum un măcelar și-ar măcelări oaia cea mai bună"[49] – scria indignat eteristul pentru a-și justifica acțiunea). Fără a se intimida, slugerul a replicat că „se afla cu sabia sa în patria sa", ca și cum prezența pe teritoriul țării natale l-ar fi putut exonera de răspunderea pentru omucideri. Imediat după aceea, Iordache i-a reproșat lui Tudor corespondența cu pașalele de la Dunăre („cu ce cuvânt a trimis cărțile la turci")[50], pe care o considera o încălcare flagrantă a angajamentelor sale anterioare. Și, cum „un jurământ era un lucru important și mânia dumnezeiască pedepsea totdeauna călcarea lui"[51], și-a propus să devină el instrumentul „dreptelor hotărâri judecătorești ale lui Dumnezeu". Astfel, a ieșit din foișor și le-a prezentat pandurilor adunați prin grija lui Macedonschi epistolele incriminatoare, pe care Tudor nu le-a contestat, afirmând doar că avea să dea explicații în legătură cu ele „când va trebui și către persoanele competente a-l întreba". Astfel încât Iordache a putut susține emfatic că olteanul plănuia să „îi dea în mâinile turcilor" „ca să îi omoare"[52] pe câți dintre propriii oșteni nu îi putea răpune el însuși. Și, cum Tudor se declarase dispus să se apere în fața celor în drept, Iordache Olimpiotul a anunțat că îl aresta pentru a-l deferi comandantului suprem al Eteriei, adăugând, probabil pentru a nu deștepta nici o reacție adversă în rândurile pandurilor care până de curând îi fuseseră devotați lui Tudor trup și suflet, că „mulțumită mijlocirii sale" românul avea șanse să obțină „iertarea" („fii sigur că te vei bucura de ea") lui Alexandru Ipsilanti, care era „părintele bun al tuturor"[53]. Totodată, înainte de a proceda la dezarmarea slugerului, a avut grijă să-i întrebe public pe panduri dacă se lepădau de fostul lor întâi-stătător, acceptându-i

în locul lui drept „comandiri" pe „gospodar Macedonschi" și pe „gospodar Hagi-Prodan". Cum cei doi pregătiseră dinainte terenul, oștenii, „proști și supărați pe nechibzuita asprime a lui Tudor", au încuviințat „cu toții într-o glăsuire". Astfel, grație dibăciei complotiștilor, „domnul" de până mai deunăzi al țării a fost făcut prizonier nu doar „fără să sângereze măcar nasul vreunuia"[54], ci chiar fără să se audă nici cea mai mică vociferare de protest din partea foștilor săi apropiați.

Lui Tudor, trădat de toată lumea, eteriștii nu i-au îngăduit nici măcar să se suie pe calul său, ci pe un altul, „ai cărui dârlogi îi ținea [...] Ghencea", în vreme ce fostul comandant al pandurilor, înconjurat de arnăuți, apuca numai de căpăstru. Așa a ajuns, sub cea mai strictă pază, la Pitești, unde a petrecut noaptea într-o cameră din casele boierului Iancu Mavrodol, unde a fost „păzit cu pușca în mână" de Ghencea. A doua zi, după ce a fost văduvit și de dreptul de a mai umbla călare, a fost suit „într-o căruță de poștie, cu un arnăut înarmat la spate și alte cinci căruțe după dânsul, cu câte doi arnăuți în fiecare", și mânat prin Câmpulung spre Târgoviște.

Acolo a fost condus degrabă la reședința lui Ipsilanti, instalat, așa cum am văzut, în vechea curte domnească, în care Tudor a fost introdus, pentru păstrarea aparențelor, „pe scara sacră"[55] rezervată principilor. Deferența eteriștilor s-a oprit însă aici, căci, înaintea organizării procesului său în temeiul codului penal militar intern al organizației revoluționare elene, românul a fost supus la cazne de un grup de anchetatori, din care făceau parte „cunoscutul criminal Vasile Caravia"[56], dar și Gheorghe Lasani și Scufo[57]. Iar aceștia au fost deosebit de zeloși, pentru a-l face pe Tudor nu atât să-și recunoască vinovăția, cât „să-și mărturisească averea"[58] socotită fabuloasă și, prin urmare, capabilă să contribuie în mod consistent la bugetul de război al eteriștilor (se „credea că are sume mari de bani, iar descoperirea lor interesa pe toți mai mult decât toate acțiunile lui Tudor"[59]; „se știa că strânsese vreo douăzeci de milioane"[60]). Conform unor arnăuți din trupele lui Caravia, strădaniile schingiuitorilor au fost însă inutile, căci „Vladimirescu a suportat totul cu o tărie neobișnuită, răspunzând că nu avea nimic și că venise acolo [în zona Pitești] pentru ca, unindu-se cu eteriștii,

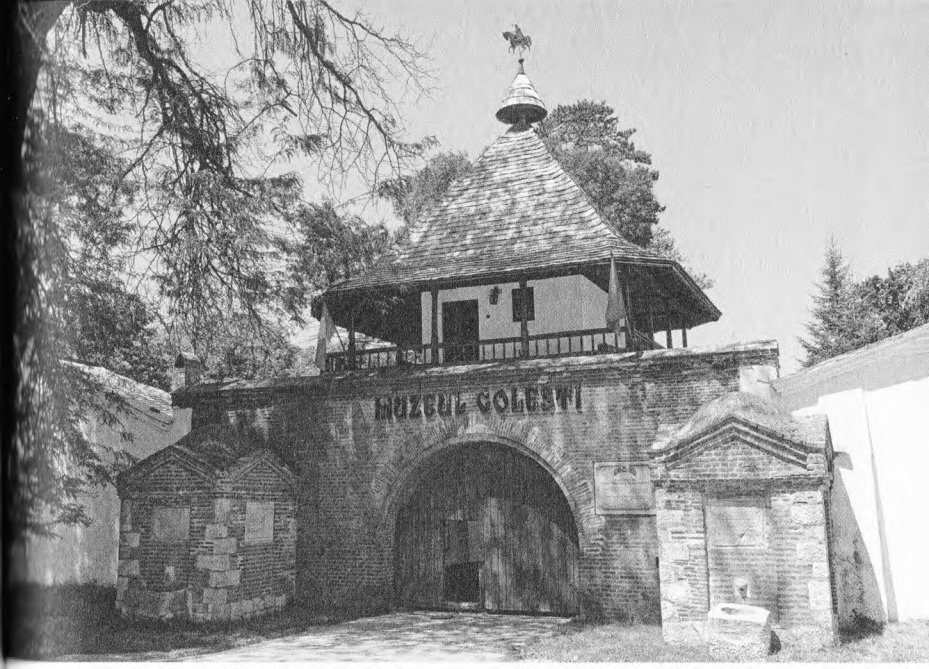

În foișorul casei Goleștilor din localitatea omonimă l-au prins arnăuții lui Iordache Olimpiotul, pe 21 mai 1821, pe Tudor Vladimirescu, căruia nici unul dintre pandurii săi nu i-a sărit în ajutor. În fotografii, fațada și, respectiv, spatele clădirii, reconstruită în secolul XX, în semn de omagiu pentru conducătorul mișcării române de la 1821.

Pe drumul fără întoarcere de la Goleşti la Târgovişte, Tudor Vladimirescu a petrecut o noapte sub pază armată strictă la Piteşti, în casa boierului Iancu Mavrodol, prezentat aici în portretul votiv de pe zidurile ctitoriei sale din localitate (1818).

să lupte împotriva turcilor“[61]. În aceste condiții, anchetatorii l-au deferit rapid curții marțiale, constituite, pentru ca uciderea slugerului să aibă loc „cu forme“, nu din eteriști greci, ci din „boieri ce se ziceau pământeni“, precum căminarul „Gearto[g]l[u] și alți asemenea lui“[62]. Iar aceștia și-au făcut cu prisosință datoria, condamnându-l la moarte fără să mai stea prea mult pe gânduri, în temeiul articolelor III, VII și VIII din amintita „lege penală militară“[63], ce stipulau aplicarea pedepsei capitale „pentru cel ce trecea de partea vrăjmașului și era prins cu armele în mâini împotriva Patriei sale“ (art. III) sau care pur și simplu avea „vreo legătură cu dușmanul, complotând împotriva Patriei“ (art. VII), precum și pentru cel găsit vinovat de „orice uneltire ascunsă sau fățișă sau cea mai mică răzvrătire împotriva superiorilor sau comandanților“[64] (art. VIII). Înalta instanță nu a ținut în nici un fel seama de faptul că Tudor negociase cu turcii nu împotriva, ci în interesul patriei sale, care nu era, firește, Elada, ci Valahia. Părea totuși că norocul îi surâdea lui Tudor: spre deosebire de judecătorii nedrepți și neîndurători, comandantul suprem era bun și iertător, drept care l-a amnistiat „mânat de milă“[65] sau, mai degrabă, din teama de a nu spori și mai mult ostilitatea românilor față de eteriști. Era o hotărâre pe care nu o putea digera în nici un fel Iordache Olimpiotul, ce socotea drept un pariu personal lichidarea fostului său camarad, pe care acum îl ura de moarte, acuzându-l de nerecunoștință („Noi l-am sprijinit totdeauna pe Theodor, l-am ajutat și l-am apărat. Cum a fost oare cu putință ca un om care a primit atâtea binefaceri să poată fi atât de nerecunoscător față de binefăcătorul său?“)[66]. Așa că l-a convins până la urmă pe Ipsilanti să-și revoce decizia, prezentându-i dovezi suplimentare, pretinse sau reale, de vinovăție, în primul rând o altă scrisoare adresată otomanilor și găsită asupra sa în momentul arestării.[67] Astfel, soarta lui Tudor a fost definitiv pecetluită, căci generalisimul a ordonat, contrar tuturor normelor de drept, execuția slugerului, pe care mai înainte îl grațiase.

Felul în care s-a petrecut aceasta nu ne este cunoscut cu exactitate, căci relatările nu provin de la martori oculari și oferă informații extrem de contradictorii.[68] Este totuși mai degrabă probabil ca revoluționarul român să fi fost ucis în noaptea de

Căminarul grec împământenit Geartoglu și-a asumat în timpul domniei lui Ipsilanti la Târgoviște nu doar poziția de ispravnic al cetății de scaun, ci și pe aceea, încă și mai ingrată, de președinte al completului de judecată care l-a condamnat la moarte pe Tudor Vladimirescu. Conform unei tradiții prezentate și astăzi vizitatorilor drept realitate certă, în biserica „Sfântul Nicolae" Geartoglu, din imagine, și-ar fi petrecut în lanțuri Tudor ultimele zile ale vieții.

26 spre 27 mai în incinta fostei curți domnești (pe atunci casa Geartoglu[69]), sau a vechii Mitropolii[70], unde era întemnițat, ori în imediata ei vecinătate. Se pare că Nikolaos (Nikolis) Pargas l-ar fi descăpățânat cu satârul[71], după ce, în prealabil, împreună cu tovarășul său Varnavas, i-ar fi săpat groapa. A fost un act ce în perspectivă istorică a atras asupra Eteriei un oprobriu de neșters în întreg spațiul românesc, în vreme ce nici pe termen scurt nu a dat decât în foarte mică măsură rezultatele scontate. Căci, contrar asigurărilor oferite de Dimitrie Macedonschi, cei mai mulți dintre pandurii lui Tudor nu au găsit de cuviință să lupte fără plată pentru cauza, străină lor, a eliberării Greciei; din 6.000, „până la Râmnicul de peste Olt au rămas [în slujba lui Ipsilanti] numai 800, adecă 500 pedestrime, subt căpitanul Ioan Oarcă, și 300 călărime subt comanda agiotantului" Mihai Cioranu.

10. Înfrângerile din Valahia Mare. Retragerea în Oltenia

ÎN JUR DE 25 MAI, PE CÂND ETERIȘTII PRONUNȚAU SENTINȚA capitală pentru „hainul" Tudor, chehaia bei Hagi Kara Ahmed „a plecat din Colintina la Târgoviște"[1] în fruntea probabil a 3.000 de oșteni[2] (deși alte surse vorbesc de nu mai puțin de 10.000, 6.000 de cavaleriști și artileriști și 4.000 de infanteriști)[3] „ca să gonească pe Ipsilant"[4]. Pentru a se putea orienta într-un teritoriu complet necunoscut și pe alocuri ostil, și l-a luat drept mehmendar și călăuză pe prietenul său[5] Ianache Băltărețu (cel mai probabil, personajul fabulos imortalizat de Ion Ghica în proza omonimă din *Scrisorile către V. Alecsandri*), „parte negustorească, însă om de frunte și cinstit"[6], care avea să-și câștige răsplată în ceruri pentru meritul „de a fi scăpat de la moarte" „pre mulți creștini"[7]. Și nu doar în ceruri, ci și pe pământ, odată ce poeții epocii nu au pregetat să-i dedice, asemenea lui Zilot Românul, stihuri avântate: „Talantul filanthropiei fiindu-ți de la cer dat / l-ai înmulțit, Băltărețe, căci cu râvnă ai lucrat, / t-arătași și tu atuncea multora izbăvitor / de la sabie, din lanțuri și-altora miluitor, / căci casa ta se făcuse o cetate și-un izvor, / câți întra, scăpa de moarte și își potolea setea lor"[8]. Inițial, trupele otomane au înaintat cu multă precauție, până ce „la satul Ciocănești" (aflat la vreo 20 de kilometri de București) „au prins pe un ostaș fugar de-ai lui Ipsilant, ce era un băcan de la Ploiești", care i-a înștiințat cu privire „la ticăloasa stare a oștirii elinești", moment în care turcii au prins curaj și

Neprimind nici un ajutor din partea camarazilor din Târgoviște, cei 300 de greci conduși de Ioan Colocotroni nu au reușit să reziste decât o singură zi în fața asediului otoman în spatele zidurilor ca de cetate ale mănăstirii Nucet.

au început să avanseze mai repede spre Târgoviște. Pe drum și-au așezat tabăra, „întinzând ceadâruri și gătindu-se de război", pe câmpul de lângă satul Cornățelu. Vestea apropierii lor atât de grabnice a produs panică în rândul eteriștilor, care „unii dosea din Târgoviște, alții se ascundea și alții umblau uimiți pe drumuri [...], neștiind încotro să se mântuiască"[9].

De la Cornățelu otomanii nu au purces însă imediat spre Târgoviște, ci au trimis o coloană să asedieze mănăstirea Nucet, în care se închisese de mai multă vreme Ioan Colocotroni cu 300 de oșteni, pe care sursele grecești nu se sfiesc să-i asemuiască cu spartanii lui Leonida căzuți în luptă la Termopile.[10] Profitând de adăpostul oferit de zidurile înalte și groase ale așezământului, aceștia, printre care se numărau sutașul Sahini, Gheorghe Sfica, Ioan Vaptista Peta, Cristo Zahariadi[11], au reușit să respingă un prim atac al asediatorilor, în rândul cărora au provocat un număr considerabil de victime – nu totuși 200 de morți și răniți, după cum susține, cuprins de entuziasm pen-

Câmpul de la Cornățel; aici s-a distins în bătălie căpitanul Anastasie Arghirocastritul, care a reușit să respingă trei atacuri otomane.

tru bravura compatrioților, Ilie Fotino. Constrânși însă de numărul mare al otomanilor, de „lipsa de praf de pușcă și de gloanțe", dar și de faptul că nu „primeau de la nimeni nici cel mai mic ajutor"[12], așa cum îi solicitaseră comandantului suprem, au părăsit mănăstirea, „profitând de ploaie și de întunericul nopții"[13]. Rezistența lor eroică nu a durat decât de la „răsăritul la apusul soarelui".

Așa că lui Constantin Duca, care probabil fusese trimis de Ipsilanti să-și susțină confrații aflați la ananghie între zidurile mănăstirii, nu i-a rămas decât să-i înfrunte pe turcii de pe câmpia Cornățelului. Avea să o facă la comanda unor efective multinaționale („1.500 de albanezi, sârbi și bulgari"), cărora li s-au adăugat în mod norocos și acei revoluționari „bătuți de turci la Focșani", care tocmai se întorceau în Valahia pentru a se alătura marii armii eteriste: „sutașul Dimitrios Hotzoglou, Naumis Vechilehargi, Alexe Peloponisiu, Sotir Papadopol și cu bimbașa Anastasios Arghirocastritul cu douăzeci și cinci de oșteni"[14]. Ipsilanti nu-și aruncase în luptă formațiunea de elită,

Batalionul Sacru, după cum și el însuși găsise de cuviință să se mențină în expectativă, făgăduind doar că avea să li se alăture curând războinicilor din linia întâi („mergeți înainte, că viu și eu cu cealaltă oștire a mea")[15].

Reconstituirea luptei de la Cornățelu nu este ușor de realizat cu exactitate, din pricina informațiilor contradictorii oferite de surse. Cu toate acestea, este cert că trupele conduse de Duca au reușit să țină piept celei dintâi năvale a otomanilor, care, după vreo două ore de confruntare îndârjită, s-au retras tactic, fără a înregistra decât „mici pierderi de până la cincisprezece răniți și morți"[16]. Constatând însă superioritatea numerică a adversarilor, care dispuneau și de trei tunuri[17], comandantul creștinilor a hotărât să nu pornească în urmărirea necredincioșilor, acțiune prin care – credea serdarul Ion Dârzeanu – „putea să câștige biruința acelui război". Decizia a avut un impact psihologic puternic asupra propriilor trupe, al căror moral s-a prăbușit („oștirea adunării prințipului Ipsilant era înfricoșată mai mult de spaimă")[18]. Așa se explică faptul că, atunci când, în scurt timp, „turcii fugari" au revenit în luptă susținuți de „un alt corp de aproape o mie cinci sute de călăreți ieșind din pădurea Cornățel"[19], în rândul creștinilor s-au produs primele defecțiuni, chiar în centrul condus de Constantin Duca. De vină ar fi fost – susțin sursele grecești – „bulgarii cei cu suflet slab"[20], care ar fi apucat-o primii la fugă. După ei s-a luat și comandantul elen, care, „speriindu-se și pierzându-se cu totul cu firea", a făcut cale-ntoarsă, mânându-și în galop telegarul până la Văcărești, unde campase Ipsilanti, în fața căruia s-a văzut nevoit să se justifice pentru actul său de lașitate („Totul este pierdut, suntem cu toții pierduți, sunt o mulțime de turci și noi nu putem face nimic")[21]. Și, cum otomanii, care „năvăliseră vitejește", nu doar îi „sfărmau, zdrobindu-i cu tunurile, ci încă cu săbiile-i tăia fără milostivire", și ceilalți soldați creștini „au început cu toții a se căpătui de fugă"[22]. O rezistență mai îndelungată au opus doar infanteriștii de pe aripa stângă, condusă de Anastasie Arghirocastritul, care „de trei ori i-a respins vitejește [pe turci], suferind pierderi mari (aproape două sute de oameni)". În cele din urmă, și el a trebuit să se replieze, nu

În satul Văcărești (10 km sud-est de Târgoviște) Alexandru Ipsilanti a încercat zadarnic să stăvilească degringolada trupelor sale care se retrăgeau în dezordine după înfrângerea de la Cornățelu.

înainte de a-și câștiga un loc de cinste în panteonul mitologiei istorice elene („bărbați greci, acest căpitan Anastasie a întrecut în vitejie și în spirit războinic pe toate căpeteniile în genere" – scria cuprins de admirație un cronicar grec al revoluției)[23].

Cu toate acestea, nici curajosul comandant nu a izbutit să convingă oștirile „sparte, bătute și fugare" ale eteriștilor, care se regrupaseră în sus-amintitul sat Văcărești, la vreo 10 kilometri sud-est de Târgoviște, să participe la o nouă confruntare cu otomanii biruitori. Și cu atât mai puțin a putut Ipsilanti „să ii întoarcă încă o dată ca să încerce dimpreună cu dânsul norocul bătăii" pe soldații ce îi reproșau pe un ton ridicat că, în timp ce ei își primejduiseră viața, el se ținuse la distanță de focul luptei („Domnule! Ai stătut foarte departe de bătaie, tocmai în Târgoviște, și nu ai putut mirosi de acolo fumul prafului de pușcă al turcilor, nici nu ți-au ajuns după urechi cântecul mulțimii gloanțelor vrăjmășești"). Mai ales că, deși era silit să braveze, și generalisimul era foarte speriat. O dovedește faptul că a decis să se retragă spre Pitești nu pe drumul de câmpie

prin Găești („fără urcușuri și mai de-a dreptul")[24], pe unde își trimisese o parte a oștirii condusă de Constantin Duca, ci pe un traseu anevoios de munte, prin Câmpulung. Nădăjduia că în acest fel avea să scape de urmărirea ordiilor otomane. În plus, însăși destinația finală a retragerii aleasă de capul Eteriei, și anume orașul „Râmnicul Vâlcei, dincolo de Olt, un loc mai sigur și în afară de primejdie din cauza așezării sale în munte"[25], arăta că lui Ipsilanti îi stătea acum gândul mai mult la fuga în învecinatul Imperiu Habsburgic decât la eliberarea Peloponezului. În fine, panica generalisimului este dovedită și de faptul că a plecat din Târgoviște val-vârtej în dimineața zilei de 28 mai, abandonând „magaziile [...] pline de zaerele și mulțime de vite mari și mici".

Nici măcar chehaia Kara Ahmed nu-și putea închipui una ca asta, drept care, întrucât se aștepta la o „energică împotrivire" din partea eteriștilor, și-a așezat la intrarea în vechea cetate de scaun „pedestrimea în poziție de luptă, orânduind înainte-i și alături aripi de cavalerime" și a dispus „în coloana trupei de pedestrime, ce forma centrul, douăsprezece guri de foc mari, pe care le dirija însuși". După ceva vreme, pentru că nu vedea nici un semn de viață dinspre oraș, l-a trimis în recunoaștere pe pitarul grec Gheorghe Bibi, încredințându-i și misiunea de a le cere locuitorilor Târgoviștei „să rămâie cu totul liniștiți și fără de frică, ca niște credincioase raiele", căci nu avea să li se „aducă vreo primejdie vieții sau vreo supărare stărilor lor". Pentru a le risipi orice urmă de teamă, „au străsnicit foarte tare pe turci ca să nu supere bisericile și mănăstirile românești și nici o casă de român"[26]. Totodată, în dorința de a-și asigura simpatia localnicilor de prin județ, jecmăniți de eteriști, „au trimis porunci prin sate ca să vină păgubașii să și le cunoască și să și le ia" „vitele de vaci, de boi și de cai" confiscate în vederea eliberării Greciei. În schimb, pentru ca toată lumea să fie mulțumită „oile au rămas pe seama oștilor" islamice, la fel ca și toată zahereaua adunată de revoluționari. Încă și mai preocupat decât de soarta valahilor s-a arătat Kara Ahmed de cea a cetățenilor austrieci, reprezentați la Târgoviște de „un Alexie", în „chip de vechil al consulatului nemțesc",

drept care i-a poruncit acestuia „să strângă pe toți sudiții [supușii austrieci] lângă conacul său a nu se întâmpla vreo primejdie la intrarea oștirii în oraș". Și, pentru că știa ce le putea pielea așcherliilor săi, indiferent de câte nizamuri ar fi emis el, până la urmă a decis „să își scoată ordia cea mare afară din oraș, pe câmpul din susul Târgoviștii", și „a orânduit și pe marginea orașului străji"[27].

În schimb, nu a arătat nici un fel de milă pentru zavergii, pe urmele cărora a trimis cete care să-i vâneze „mâșâindu-le urmele, cum mâșâiesc copoii urmele iepurilor", pe oriunde s-ar fi aflat, „răsipiți prin sate, unii după trebi, alții după jafuri", „rătăcind prin păduri, leșinați de foame"[28] ori „împleticindu-se prin munți"[29], și indiferent de straiele pe care le purtau, căci mulți dintre ei, pentru a trece neobservați, se îmbrăcaseră „în haine albe, țărănești"[30]. Când îi capturau, turcii fie îi ucideau pe loc, fie îi aduceau ca trofee lui chehaia bei, care dispunea să fie executați public în felurite chipuri: „le-a tăiat capetele"[31], „îi punea în țăpi"[32], „i-au spânzurat în marginea orașului"[33]. Iar, „după cum pre lângă leamnele cele uscate ard și ceale verzi", operațiunea s-a soldat și cu destule victime colaterale, căci „pe lângă Ipsilăntești perea și oameni drepți, unii cu prepusuri că au fost scrișii [înscrișii în Eterie], iar alții și degeaba și fără nici un cuvânt"[34]. A fost, de pildă, cazul polcovnicului Panait, vătaf de plai din Dâmbovița, pe care 15 turci ajunși la conacul lui „l-au omorât atât pe dânsul, cât și pe fiul său Ioniță, cu învinuire că au fost fiu-său scris între apostați"[35].

CONSTATÂND ATITUDINEA MAI DEGRABĂ CONCILIANTĂ A comandantului trupelor otomane, acestuia au venit să i se închine încă din ziua de duminică 29 mai și comandanții trupelor de arnăuți din Valahia. Cel dintâi a sosit „basbulubașa Ghencea cu alți șase greci", cu misiunea de a tatona terenul din partea șefului său, „vestitul bimbașa căminar Sava, cel ce se afla încă închis în mănăstirea Mărginenilor". Și, cum pașa s-a arătat plin de bunăvoință față de elenii dispuși să lupte cu arma în mână împotriva propriilor conaționali nesupuși, pe 30 mai s-a înfățișat „în arătata ordie otomană", pentru a presta

jurământ de credință, „însuși Sava cu delibașa Mihale, Chiuciuc Ciolac și alte mai multe căpetenii arnăutești, cu o mie de călăreți aleși, arnăuți sârbo-bulgari". Dincolo de caracterul multinațional al acestor formațiuni militare, comandanții lor erau exclusiv greci, care încercau să-și scape pielea, deși „juraseră pe cruce și Evanghelie pentru libertatea Eladei". Acum susțineau că dintotdeauna fuseseră pe deplin credincioși Înaltei Porți, după cum chezășuiau personal deopotrivă „baș-beșleaga otoman Tahir aga [...] din Ianina" (șeful trupelor imperiale de poliție desfășurate în Țara Românească) și „Udrițchi, cel ce se afla atunci secretar al consulatului austriacesc în București"[36]. Așa că Hagi Kara Ahmed „i-a primit cu multe dovezi de amabilitate și bunăvoință"[37], „rânduindu-li și lefi și tainuri din vistieria sa"[38]. A făcut-o nu fiindcă nu-i socotea trădători, ci deoarece serviciile lor îi erau aproape indispensabile acum pentru reușita expediției militare. Buni cunoscători ai locurilor din țară, arnăuții lui Sava puteau ajuta la urmărirea și prinderea eteriștilor chiar și în zonele cele mai izolate și mai greu accesibile ale Valahiei. Și, în plus, pentru a-și spăla păcatele, de care Poarta nu putea uita atât de ușor, trebuiau să facă exces de zel. După cum vom vedea, odată ce-și vor fi îndeplinit cu asupră de măsură această misiune, aveau să fie uciși și ei, căci „foarte mărețul, mărinimosul, venerabilul și puternicul domn și padișah" Mahmud II nu mai era dispus să acorde iertare nimănui din „neamul [romeilor], care se răzvrătise în totalitate". De îndată ce a fost înștiințat cu privire la evenimentele de la Târgoviște, sultanul a luat pana și le-a scris cu mâna sa subordonaților responsabili că „era nemulțumit de faptul că chehaia îi oferise amnistie lui Sava și celor 700-800 de oameni ai lui", „încrezându-se", fapt „inacceptabil", „în consulii puterilor străine și în reprezentanții lor".

Până una-alta, fără a bănui ce-l aștepta, bimbașa Sava a pornit în fruntea „a 2.000 de pedestrași și călăreți"[39] otomani, dar și a propriilor oșteni („o mie și mai bine de arnăuți)"[40] „pentru a-l vâna pe necredinciosul Ipsilanti"[41], ale cărui trupe le-a prins din urmă „la Cârciuma de Piatră, județul Muscel", „pe marginea râului Dâmbovița, care era umflat de ploi"[42]. Sosirea

La traversarea Dâmboviței umflate de ploi pe drumul dintre Târgoviște și Câmpulung, oștenii lui Ipsilanti, urmăriți de arnăuții lui bimbașa Sava, au suferit pierderi umane și materiale mari.

lui Sava „asemenea unui fulger care s-a abătut asupra lor" chiar în timpul complicatei operațiuni de traversare a produs panică și degringoladă în rândurile revoluționarilor, ce s-au avântat în apele învolburate, în care „s-au înecat mai bine de șaizeci de membri ai Batalionului Sacru"[43], în vreme ce alți 20, mai temători sau mai puțin iuți de picior, au fost luați prizonieri. Aceștia din urmă au fost mai întâi supuși unui interogatoriu pentru a mărturisi ceea ce știau despre traseul urmat de oștirea lor („marșrutul lui Ipsilanti prin Pitești")[44], după care au fost executați sumar, astfel încât Sava să poată oferi drept ofrandă capetele lor chehaiei Hagi Kara Ahmed. Chiar dacă pierduse un număr considerabil de luptători devotați și, firește, „multe bagaje și alimente", Ipsilanti scăpa de data aceasta, mai ales că bimbașa Sava, descurajat probabil de dificultatea trecerii Dâmboviței, dar și a „drumului foarte anevoios și primejdios"[45] „prin munți și prăpăstii"[46], decisese să se întoarcă la Târgoviște și de acolo să pornească spre Pitești, unde se bănuia că aveau să facă joncțiunea trupele eteriste.

SPERIETURA ZDRAVĂNĂ PE CARE O TRĂSESE L-A DETERMInat însă pe generalisim să nu „stea nici un minut“ în Câmpulung, unde oricum ajunsese „ca vai de el“[47]. Ba chiar, pentru a-și grăbi fuga, a abandonat acolo „vreo cincizeci de cară cu pastrămuri și alte jafuri“ „ce jăfuiseră din Târgoviște și de pe la satele acelui județ“[48] („orez, fier, ceară, cărnuri uscate [...], slănină și altele la fel“)[49]. Decizia era de natură să afecteze grav asigurarea rațiilor zilnice de hrană ale oamenilor săi, fapt care avea să se simtă deja pe drumul către Pitești. Așa că, de îndată ce a ajuns în oraș, Ipsilanti i-a solicitat lui Constantin Duca, tocmai sosit de la Găești, să-i cedeze o parte din rezervele sale. Și, cum acesta a refuzat, conflictul cu întâi-stătătorul Eteriei, care îl învinuia și de înfrângerea de la Cornățelu, a ajuns la paroxism. Prin urmare, fără a mai sta mult pe gânduri, Duca „a fugit pe ascuns“ în Transilvania. Spre nenorocul eteriștilor, nu a fost însă singurul comandant care a dezertat, întrucât Ipsilanti, care nu era dispus să-și asume în nici un fel responsabilitatea pentru retragerea precipitată, ci căuta vinovați exclusiv printre subordonați, se apucase să procedeze la demiteri în rândul căpeteniilor. Paharul pare să-l fi umplut înlocuirea lui Vasile Caravia de la comanda Batalionului Sacru, cu fratele său Nicolae, care până atunci stătuse la Câmpulung și, evident, nu participase la nici o operațiune militară. Așadar „s-a făcut mare zarvă între greci“, care „au început să înjure pe Ipsilant“[50]; cum acesta a rămas neclintit în hotărârile sale, și alți eteriști au decis să abandoneze lupta antiotomană.

Mai ales că în acest moment campania lui Ipsilanti nu părea decât o fugă disperată. O mărturisește și faptul că nici la Pitești generalisimul nu a petrecut decât foarte puținul timp (după serdarul Ion Dârzeanu, nu „mai mult decât șase ceasuri“)[51] necesar pentru regruparea efectivelor: corpul oștirii coborât de la Câmpulung, coloana lui Constantin Duca, trecută, la defecțiunea acestuia, în subordinea lui Anastasie Arghirocastritul[52], „o mică trupă din oștirea lui Tudor Vladimirescu“ condusă de Macedonschi și Prodan, ce avea să fie trimisă peste Olt pe la Slatina, detașamentele „căpitanului Iordache Olimpie“[53]. Chiar dacă se grăbea, nu a pornit direct înspre Râmnicu Vâlcea, ci,

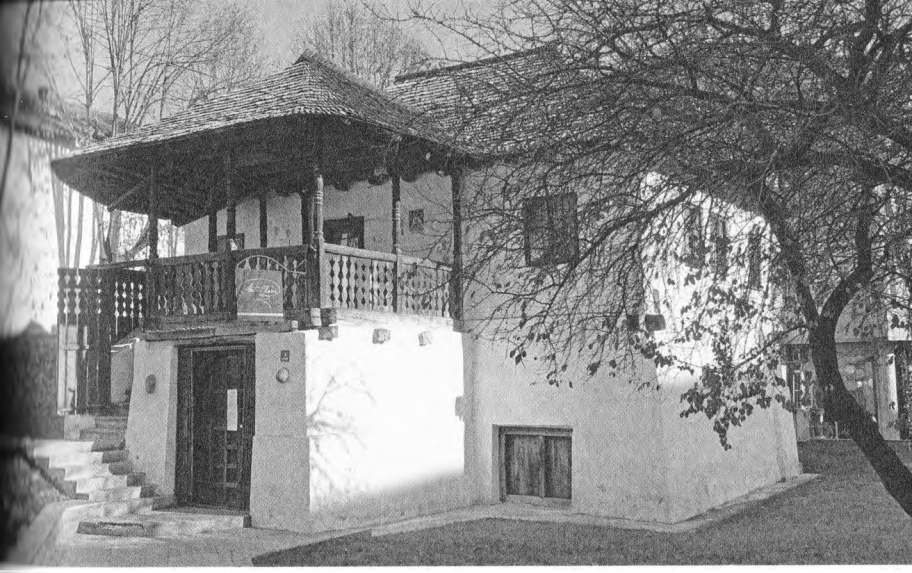

La Râmnicu Vâlcea, oamenii lui Ipsilanti și-au putut reface forțele și și-au recăpătat entuziasmul revoluționar, intonând cântece patriotice prin tot orașul. Printre martorii muți ai evenimentelor s-a numărat și această casă de la jumătatea veacului al XVIII-lea, ce găzduiește azi muzeul memorial Anton Pann.

probabil tot în scopul derutării urmăritorilor, a ales drumul foarte ocolit prin Curtea de Argeș, unde „au lăsat acolo în episcopie pe căpitan Farmache cu șase sute de arnăuți și cu două tunuri a sta de pază“[54]. Crearea acestei avangarde – sau, mai degrabă, ariergarde –, o inutilă fragmentare a forțelor de abia reunite, dovedea teama lui Ipsilanti de a se afla în prima linie a confruntării cu turcii. Totuși, adoptând această rută anevoioasă, a izbutit să-l determine pe Kara Ahmed să renunțe personal la urmărire și să se întoarcă la București, unde „a luat hățurile înaltei stăpâniri“, nu înainte de a încredința misiunea zdrobirii „oștirii mici și nevrednice a o goni însuși“ lui „Latif efendi, silictarul bătrânului pașă de Silistra, comandir peste trei mii de oameni“, susținut de Sericoglu și de Sava cu arnăuții lui.[55]

Pe de altă parte, greutatea drumului ales de Ipsilanti a fost sporită încă și mai mult de ploile căzute necontenit în acele zile și de „lipsa cu totul de provizie“, care i-a obligat pe oștenii de

rând să „se hrănească numai cu cireașe necoapte". În schimb, generalisimul și intimii săi se înfruptau în taină dintr-o rezervă secretă de delicatese. Numai că – ghinion – „un cărucior de poștie încărcat cu merinde pentru Excelențiile lor prinții Ipsilanți" a fost reperat de „Batalionul Sacru, ce suferea tare de foame", așa că membrii acestuia „i-a dat iama față cu Excelențiile lor, mâncând tot ce a găsit într-însul și înjurând pe Ipsilant și oara când a plecat acesta din Rusia". Evident, mâncarea nu le-a ajuns nici pe-o măsea, așa că mavroforii s-au săturat abia atunci când, după trei zile de drum, au sosit la Râmnicu Vâlcea (4 iunie?), unde „au găsit hrană", dar și vin „cu bielșug". Iar odată „mâncați, iar mai vârtos băuți îndestul de bine"[56], și-au recăpătat buna dispoziție și entuziasmul revoluționar, drept care cutreierau în lung și-n lat pe străzile orașului intonând cântece patriotice. „Însuflețiți de un nou curaj" doar la gândul că aveau „să îi înfrunte curând pe asupritorii Greciei", „acești viteji și nenorociți tineri" nu-și dădeau încă seama că „se îndreptau – vai! – cu veselie spre o moarte mai mult decât sigură", constata cu durere în suflet francezul F.G. Laurençon. În schimb, arnăuții cei „atât de iscusiți în a prăda satele și a jefui pe țărani" păreau acum „înlemniți și abătuți", căci presimțeau apropierea unei primejdii adevărate[57], iar „principii și ofițerii superiori" erau „foarte îngrijorați", întrucât nici una dintre evoluțiile de pe teatrul de luptă nu părea de bun augur pentru ei.

Căci „tâlharii [greci] aflați în Oltenia" nu izbutiseră să țină piept redutabilelor ordii otomane debarcate „în cea de-a douăzeci și doua zi – joia sfântă – a acestui ilustru *șa ban*"[58] (25 mai?) pe malul nordic al Dunării („prin mai multe guri, prin dreptul Vidinului la Calafat, pe la Adacalè, pe la Lom, pe la Racova și printr-alte părți")[59] din porunca muhafizului de Vidin Derviș Mustafa pașa: „două mii nouăzeci și trei neferi (aduși) mai înainte din sangeacul amintit [Nicopol], o mie treizeci și unu neferi adunați din cazalele Rumeliei, o mie șapte sute neferi din garda noastră și din locuitorii Vidinului, în total patru mii opt sute douăzeci și patru neferi cu două tunuri" „sub comanda supusului nostru silahdar Tahir aga"[60]. Oricum, nici nu se putea

În fruntea unui detașament de lefegii, Anastasie Mihaloglu, zis Manache, a respins pe moșia din Clenov (Cleanov, Mehedinți), pe care o ținea în arendă, un prim atac al trupelor otomane venite de la sud de Dunăre.

altfel, dat fiind raportul complet disproporționat de forțe dintre cele două tabere. În aceste condiții, orice tentativă de rezistență a detașamentelor izolate de eteriști sau de panduri poate fi considerată un act de eroism.

ESTE CAZUL ÎNCERCĂRII LUI ANASTASIOS MIHALOGLU, ZIS și Manache, un arendaș originar din Metsovo [Aminciu], în Epir, care, ca să-și apere domeniul pe care îl exploata în împrejurimile satului Clenovu (Cleanov), în Mehedinți[61], își angajase o gardă personală.[62] În fruntea acesteia, dar și a „unor greci înarmați și a unor panduri tocmiți cu leafă", în total cam 150 de bărbați, a ținut piept unui detașament de 200 de neferi din avangarda otomană[63] sub comanda lui Ioan Rogobete, „un român fugit de vreo câțiva ani în Turcia"[64], unde îmbrățișase religia islamică. Intrepidul arendaș a reușit nu doar să respingă atacul acestora, provocându-le pierderi însemnate, pe care Ilie Fotino le estimează, în mod vădit exagerat, la 130 de morți și de răniți, ci chiar să-l captureze pe conducătorul lor, pe care

La Caracal, arendașul grec Zotu (Slotea) a izbutit să zdrobească cu oștenii săi un numeros detașament otoman. Alături de revoluționarul elen, la mișcarea de la 1821 a luat parte și un localnic cu mult mai faimos, Iancu Jianu. În fotografii, casa lui Iancu Jianu, datând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în 2008 și, respectiv, 2021 – mutilată acum de o bizară soluție de conservare.

„l-a sfârtecat cu propria mână", pentru a da un exemplu usturător creștinilor tentați să abandoneze legea strămoșească. Ulterior, turcii au revenit cu întăriri și „au incendiat o mulțime de ierburi și de paie strânse la un loc, hambare pline cu grâu, porumb și alte merinde, provocându-i pagube foarte însemnate"[65] viteazului Manache. Ba chiar i-au și „bătut" zdravăn trupele, „încât abia a putut scăpa cu fuga" doar cu câțiva apropiați, împreună cu care „a mers de s-a supus lui [Ioan] Solomon"[66], comandantul trupelor regulate din cele cinci districte ale Olteniei.[67]

O rezistență și mai glorioasă îi atribuie sursele grecești lui Zotu („Slotea grecu"), amic și partener de afaceri al lui Mihaloglu, „ce ținea Corzu [sat din Mehedinți] în arendă"[68]. În fruntea a doar 15 oameni, acesta ar fi înfruntat la Caracal nu mai puțin de 150 de turci, din rândurile cărora ar fi „ucis câți a putut, până la cincisprezece la număr, fără cea mai mică pierdere" în rândul propriilor oșteni, după care „a scăpat [viu și nevătămat] din mâinile"[69] vrăjmașilor. Doar acest din urmă fapt este cert, în vreme ce cifrele rotunde ale efectivelor protagoniștilor și numărului de victime par să arate că ne aflăm în fața unei relatări cosmetizate.

Oricum, indiferent de cât de bine s-ar fi descurcat în luptele de gherilă cu detașamentele turcești risipite prin Oltenia în scopul jafului, era mai mult decât evident că nici eteriștii, nici pandurii nu aveau vreo șansă să țină piept marii oștiri otomane dacă nu izbuteau să-și adune la un loc toate forțele. Mai ales că aceasta avansa continuu, reușind la 29 mai „să cucerească și să ia în stăpânire – prin bunăvoința lui Allah atotajutătorul – târgul Craiovei", pe care apoi „l-a consolidat și l-a fortificat, după cum se cuvine"[70].

PRIN URMARE, ALĂTURÂNDU-SE LUI IOAN SOLOMON, CREdincios lui Tudor Vladimirescu, care era încă socotit pe atunci un om de bază al Eteriei, căpitanii greci au inițiat o operațiune de retragere către nordul principatului – spre Cozia, conform planului lui Solomon –, unde nădăjduiau să poată face joncțiunea cu trupele generalisimului Ipsilanti. Urmăriți îndeaproape de turci, au izbutit totuși să ajungă până la Drăgășani, târg pe

care, mărinimoși, l-au părăsit la rugămintea „unor negustători-rași să-și facă pomană cu ei și să să tragă din orășelul lor mai iute, până nu vin turcii, că o să li se întâmple foc și robie“[71]. Și-au așezat astfel tabăra la Zăvideni, la vreo 12 km nord de Drăgășani, unde comandanții (Ioan Solomon, Anastasie Mihaloglu, Zotu, Diamandi Giuvara)[72] s-au chinuit îndelung să-și aducă subordonații ce „umpluse pivnițele [din Drăgășani] cu ploștile să ia vin“. Până la urmă îi adunară cu chiu cu vai în „satul fugit“, „sub deal“ „în niște pruni“, la umbra cărora să se adăpostească de „căldura grozavă“[73] a verii. Pe lângă panduri, se strânseseră acolo greci, arnăuți, sârbi și bulgari în număr total de circa 800, conform datelor oferite de conducătorul lor Ioan Solomon.[74] În schimb, „oștenii [otomani] victorioși“ care, de îndată ce au aflat că acel „convoi de neputincioși“ al ghiaurilor pornise spre Râmnic, „au încălecat imediat pe cai, îndreptându-se val vârtej spre părțile tâlharilor“[75], ajungeau, conform aceluiași, „la o cătățime de trei mii“ și erau dotați, spre deosebire de creștini, și cu tunuri.[76] Ba chiar, prin impetuozitatea lor, au izbutit să-i ia prin surprindere pe Solomon și Mihaloglu, care „se culcaseră pe un covor“ în livadă, în vreme ce apropiații mâncau „din picioare“ „un pui de găină“[77]. La apariția „pe marginea Oltului a cetelor de turci călări în fuga mare“ conduse de Carafeiz cârjaliul[78] (26 mai)[79], creștinii s-au mobilizat însă rapid, numai că entuziasmul lor războinic, de pus pe seama „furiei tinereților și voiniciei“, i-a făcut să-și părăsească adăpostul de la poalele colinei și să se avânte „în câmpie înaintea turcilor“, care „i-au ocolit de toate părțile și i-au apucat la mijloc“[80]. Prinși ca într-un laț, creștinii „deznădăjduiți de scăparea vieții“ au reușit să își „facă drum“ „cu săbiile și cu iataganele în mână“ prin rândurile otomanilor, care, cu prețul unor pierderi foarte grele („peste patru sute de morți și de răniți“, dacă se cade să-l credem pe Ilie Fotino)[81] au răpus pe loc vreo 200 de ghiauri. Ceilalți au izbutit să se refugieze în aceeași „grădină cu pruni“, de unde, profitând de întunericul nopții, „s-au tras [discret] la orașul Râmnicul“.

Aici, Solomon a primit „o scrisoare particulară de la Prințul Ipsilant și de la căpitanul Iordachi“, care îi aduceau „destule

Câmpul de la Zăvideni, unde s-au adunat vreo 800 de luptători creștini (români, greci, bulgari, sârbi, arnăuți) sub comanda lui Ioan Solomon.

laude pentru lupta ce au avut-o cu turcii", în speranța de a li se alătura „cu toți ostașii" în vederea preconizatei mari bătălii de la Drăgășani. Comiseseră însă eroarea fatală de a-l înștiința că Tudor Vladimirescu se afla „subt judecata" eteriștilor, care îi interceptaseră corespondența vinovată cu necredincioșii. Așa că, după ce s-a consultat și cu căpitanii pandurilor, dornici mai toți „nu să meargă în ajutorul lui Ipsilant", ci să se întoarcă pe la casele lor pentru a-și salva familiile din ghearele otomanilor, Solomon a decis să se refugieze în Austria „cu nume schimbat" în tovărășia a „cincizeci de voinici"[82]. Așa că o bună parte dintre oștenii lui, mai ales români, trecuți „sub comanda gospodarului Mihalopolu" (Mihaloglu)[83], „s-au risipit fiecare unde și cum a putut să își găsească adăpost"[84]. Asta, desigur, cu toate încercările lui Ipsilanti de a-i cointeresa financiar pe luptători înaintea confruntării decisive cu adversarul. Nu, desigur, din propria casetă, ci din resursele arendașului Mihaloglu, dispus să închine cauzei revoluției nu numai propria viață, ci și 20.000 de lei – în paranteză fie spus că din această sumă generalisimul le-a

distribuit mercenarilor săi doar 5–6.000 de lei[85], în vreme ce restul și i-a pus deoparte pentru zile negre. Cu toate aceste eforturi, avansul turcilor, care „datorită ajutorului și grației Celui de Sus și prin marea bunăvoință a maiestății imperiale" – probabil că padișahul contribuise cu forța gândului la această biruință – „capturaseră treizeci și două de căpățâni și un stindard al lui Mihal-oglu Anastas", dar și numeroase „urechi ale comandanților trimise [apoi] spre a fi batjocorite"[86], părea de neoprit.

TOTUȘI, NU LA FEL DE UȘOR LE-A FOST OTOMANILOR SĂ zdrobească trupele de panduri conduse de Macedonschi și Prodan, care, sosind de la Pitești la Slatina, au urcat apoi pe malul muntean al Oltului până la satul Vulturești, unde au aflat că „vreo 3.000 [de turci], veniți din trupul cel mare al Craiovei, tacâm al lui Carafeiz vestitul, și pedestrași, și călăreți" erau, așa cum am văzut deja, cantonați în zona Drăgășanilor. Dorind o confruntare vitejească cu aceștia, comandanții pandurilor au decis să traverseze râul prin zonă, recurgând la o stratagemă care să înșele vigilența adversarilor. Mai precis, după săvârșirea de către „popii satului Vulturești" a unei sfeștanii mari, pe parcursul căreia s-„au botezat toată ordia și s-au împrăștiat cu aiasma", au ales dintre voluntari „trei sute de voinici zdraveni", cărora le-au pus la dispoziție echipamentul necesar pentru a trece „noaptea în trei punturi Oltul" (opinci în picioare, „trebuincioase fișicuri și câte o pâine, puțină pastramă și brânză la tăgârța lor și o ploscă cu rachiu"). Scopul era ca aceștia, de îndată ce aveau să fie observați, să atragă asupra lor grosul trupelor otomane, permițând „trupului cel mare" al pandurilor să traverseze râul fără a fi atacat. Operațiunea a reușit pe deplin grație eroismului celor 300, care, strecurându-se în „niște case mari" din viile Drăgășanilor, „s-au pus înaintea vrăjmașilor cu voinicie bărbătească". Bătându-se „de dimineață până în seară", au reușit să respingă toate șarjele turcilor, care „se răpezia cu mare îndrăzneală până la meterezele" pandurilor. Așa că la sfârșitul luptei au putut număra cu îndreptățită mândrie 86 de morți din rândul musulmanilor, care „zăcea fără

capete, căci cum cădea unul din ei, îi tăia capul ceilalți tovarăși ai lui și îl lua cu sineși" drept suvenir.

Ca răzbunare pentru această înfrângere, dar și de ciudă că tot corpul de oaste al pandurilor izbutise să treacă Oltul „fără a deșerta măcar o pușcă", la adăpostul unei „păduri dese și mari, împotriva orașului Drăgășanilor", turcii au dat foc orașului viticol, care „a ars de tot până la revărsatul zorilor", oferindu-le trecătorilor o priveliște spectaculoasă („putea omul de trei șferturi de ceas departe a vedea pe jos para în noaptea aceea, de la flacăra cea mare, care urcase val în aer")[87]. Apoi, de teama de a nu fi spulberați de oastea creștină, s-au baricadat „în mănăstirea Drăgășanilor [probabil o clădire aparținând episcopiei Râmnicului][88] și-n două case boierești mari [...] depărtate de oraș împotriva mănăstirii". Iar pandurii, încrezători în sine ca urmare a succesului repurtat în confruntarea anterioară, în care pierduseră doar 33 de camarazi, dar și în protecția divină în sfânta duminică a Rusaliilor (29 mai), s-au împărțit în trei coloane, ce s-au îndreptat fiecare spre câte una dintre cele trei clădiri menționate. În calea avangardei acestora, alcătuită din cazaci, sârbi și bulgari, toți pe armăsarii lor, a ieșit „un trup de călăreți al vrăjmașilor", care, „nesuferind focul" creștinilor, „au dosit-o într-o mare neorânduială". Ulterior, confruntarea s-a transformat într-una statică de artilerie, ce nu îi avantaja pe pandurii dotați doar cu „două tunurașe" neputincioase în fața zidurilor groase ale „mănăstirii" ori ale „casei șetrarului", de pe „meterezurile" căreia turcii răspundeau cu un „foc puternic". În aceste condiții, ei au cerut ajutorul serdarului Diamandi Giuvara, una dintre căpeteniile eteriștilor, care a sosit pe câmpul de luptă „spre amiazăzi" ca la teatru, necatadicsind a da nici „mână de ajutor mai mult", nici „iarbă de pușcă". Aceeași atitudine o avea și căpitanul Iordache Olimpiotul, care, deși atunci când, după capturarea lui Tudor, preluase controlul asupra tunurilor și rezervei de muniție a pandurilor, făgăduise solemn „prin grai, singur cu gura lui, făcând trei cruci mari înaintea sfintei icoane a prea-sfintei Maicii Domnului nostru Iisus Hristos", că avea să li se alăture peste nici o zi pe drumul către Olt, întârzia în mod deliberat,

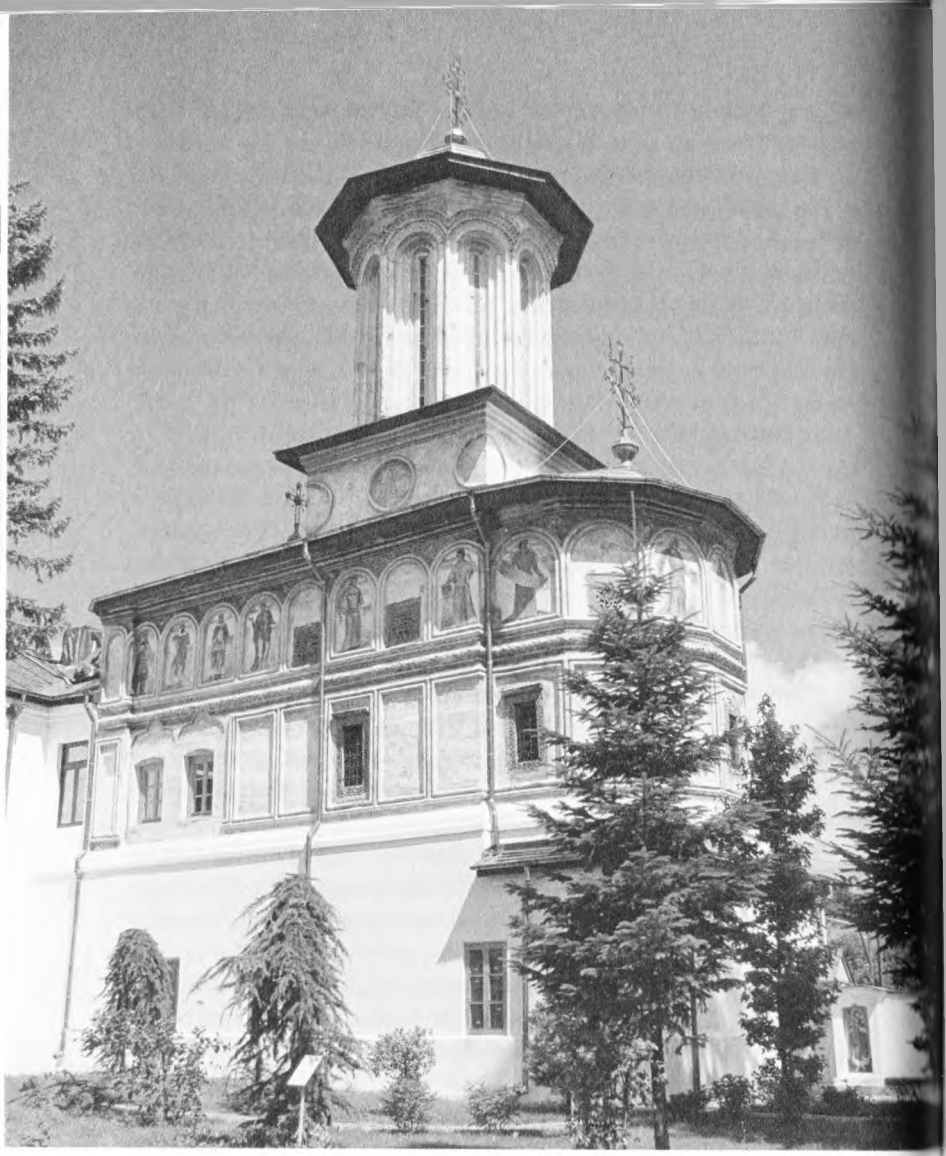

Spectaculosul paraclis al Episcopiei Râmnicului, zugrăvit în registrul superior cu figuri de filozofi şi sibile (1753–1754); la episcopie a zăcut Hagi Prodan, vegheat de Dimitrie Macedonschi, timp în care pandurii lor au trecut sub comanda lui Iordache Olimpiotul.

în ciuda apelurilor disperate pe care le tot primea „prin ștafete de-a dinadinsul trimise". Era limpede că lipsa de încredere și de solidaritate dintre trupele lui Tudor și cele ale lui Ipsilanti avea să le fie fatală ambelor tabere, pentru care orgoliul propriu pare a fi fost mai important decât cauza comună a creștinătății. Neprimind nici un ajutor de la eteriști, pandurii lui Prodan și Macedonschi au fost nevoiți ca, atunci când li s-a isprăvit muniția, să se retragă noaptea „șase ceasuri departe de Drăgășani", de teama confruntării în câmp deschis cu turcii, ce așteptau din clipă în clipă o „ajutorință proaspătă" din partea conaționalilor „ce se afla în Craiova în număr mare".

DUPĂ TREI ZILE PETRECUTE LA RÂMNIC ÎN AȘTEPTAREA LUI Iordache, custodele muniției indispensabile pentru continuarea operațiunilor militare, pandurii au avut onoarea de a-l vedea făcându-și apariția „cu tot trupul său" pe malul celălalt al Oltului pe însuși prințul Ipsilanti. Iar fruntașilor lor („Hagi Prodan, Macedonschi, Alexandru și câțiva din cei mai însemnați") li s-a oferit șansa să treacă râul pe un „pod umblător" pentru a-l întâlni pe șeful Eteriei, care i-a mustrat părintește că nu ținuseră „poziția [...] acolea la Drăgășani, măcar încă trei zile"[89]. După ce s-au justificat, aceștia nu au șovăit să-și spună oful, înmânându-i translatorului principelui o scrisoare prin care „îl cereau pe slugerul Tudor, care-i luase de la casele lor". Fără a roși câtuși de puțin, Ipsilanti le-a făgăduit că o să „trimită după el la Rusia să se întoarcă [...], fiindcă e[ra] chemat acolo". Numai că această perspectivă îndepărtată nu era de natură să-i mulțumească pe panduri, care, în absența lui Tudor, nu mai vedeau niciun temei „să mai șadă la Ipsilanti, un grec, călare pe cal", pe „când copiii lor erau în mâna turcilor". Mai ales că erau și foarte dezamăgiți de faptul că rusească pe care o vorbeau „muscalii" lui Ipsilanti se asemăna până la identitate cu limba greacă – „ascultarăm să vorbească muscălește; auzirăm zicând: «ella do, adelfe (hai aici, frate)!», alții, «ti camis (ce faci?)»", așa că nu mai credeau în făgăduielile sale deșarte că rușii aveau să „sosească până în trei zile"[90]. Prin urmare, dându-și seama că risca să piardă o mulțime de soldați profesioniști ce

îi înfruntaseră cu multă bărbăție pe turci, Ipsilanti a băgat adânc mâna în buzunar și, prin intermediul lui Iordache Olimpiotul, le-a oferit căpitanilor de panduri câte 100 de lei drept arvună, iar „pandurilor de rând câte 10 lei" pentru a se alătura trupelor eteriste, „lăsându-l pe Macedonschi singur cu Hagi Prodan"[91]. Numai că ostașii, de îndată ce au încasat respectivele sume, n-au zăbovit în „a-i dezvălui această taină"[92] lui Macedonschi, ba chiar au refuzat să-l urmeze și să-l asculte pe Ipsilanti în absența comandantului lor. Norocul principelui a fost însă că atunci s-a nimerit să cadă „grav bolnav" Hagi Prodan, iar Macedonschi a socotit că era de datoria lui să lase orice altă preocupare și să se ducă să vegheze la căpătâiul prietenului său „internat" la episcopia Râmnicului.[93] Întâmplarea i-a permis în cele din urmă lui Iordache să preia comanda pandurilor chiar cu voia foștilor lor întâi-stătători.

11. Dezastrul. Fuga

EFECTIVELE DE CARE DISPUNEA ACUM IPSILANTI DEVENEAU considerabil mai numeroase decât cele ale turcilor, așa că speranțele eteriștilor renășteau dintr-odată. Mai ales că „oamenii ingineri" trimiși în teren de principe reușiseră să identifice o zonă propice pentru desfășurarea iminentei confruntări decisive cu turcii. Este vorba de „poziția de la vale de Drăgășani"[1], un „târgușor situat la o depărtare de circa 70 de verste (55 km) de Râmnic, mai în jos pe Olt, pe marginea unei ridicături, în fața căreia, la est și sud, se întinde o vale destul de vastă, înconjurată de o pădure deasă"[2]. Căci, într-adevăr, dacă ar fi ocupat dealurile acoperite de vii, eteriștii, susținuți de pandurii olteni buni cunoscători ai locurilor, ar fi putut deopotrivă supraveghea cu ușurință mișcările de trupe ale inamicului de pe câmpie și realiza manevre de învăluire. Totodată, ascunzându-se prin hățișul codrului, ar fi izbutit să-i atace prin surprindere pe turci, care, fără călăuze din rândul localnicilor, ar fi fost în mare pericol. Iar, pentru ca șansele de victorie să crească, specialiștii greci s-au preocupat „să ia pozițiile acelui loc", după care [Ipsilanti] să-și poată face planul de bătaie"[3].

Este ceea ce s-a realizat pe parcursul ședinței „consiliului suprem" (sau general) ținute probabil la Râmnic în data de 4 iunie.[4] Atunci s-a decis, cu toată opoziția lui Dimitrie Macedonschi, care recomanda, în locul unei bătălii în câmp deschis, fortificarea „într-o mănăstire oarecare" din care eteriștii „să ducă un

Bucșani, la vreo 25 km nord de Drăgășani; aici a așteptat Alexandru Ipsilanti deznodământul bătăliei decisive.

război de hărțuială[5], plecarea trupelor spre Drăgășani. În fruntea coloanei defilau forțele conduse de Iordache Olimpiotul și Vasile Caravia, șeful artileriei, urmate de Batalionul Sacru al lui Nicolae Ipsilanti, în vreme ce în ariergardă pășeau militarii plasați sub comanda directă a generalisimului, și anume „cazacii și ulanii călări sub Gornowski și infanteriștii sub Orfano și Colocotroni"[6]. Căci, la fel ca la Târgoviște, Ipsilanti plănuia să nu participe personal la bătălia decisivă, ci doar s-o urmărească de la o distanță suficient de mare încât să poată scăpa viu și nevătămat prin fugă în cazul înfrângerii. De aceea, într-o primă zi a înaintat doar până la Ocna[7] (Ocnele Mari), iar într-o a doua s-a oprit la „cincisprezece verste [circa 25 km] de Drăgășani, într-un mare conac boieresc din satul" Bocciana[8] (Bucșani) „ca nu care cumva să-l ajungă vreo ghiulea sau vreun glonț"[9].

Străbaterea drumului de nici 60 de kilometri dintre Râmnic și Drăgășani s-a dovedit însă deosebit de anevoioasă din cauza condițiilor meteorologice extreme. În tot acest timp „ploua Dumnezeu ziua și noaptea", astfel încât „bieții mavrofori" „udați ca

Ocuparea dealurilor acoperite cu vie de la Drăgășani le-ar fi îngăduit grecilor să supravegheze mișcările trupelor otomane din vale și chiar să le atace prin surprindere.

niște șoareci" „sub acoperământul cerului"[10] ajunseseră să-i invidieze pe cei „care găsea câte o streașină de casă ca să-și poată adăposti capul de ploaie"[11]. Li se „umpluseră de apă" nu doar uniformele, ci și „armele și fișicurile, și toată gephaneaua [pulberăria]"[12]. Așa că până și unii dintre ei se simțeau tentați să abandoneze cauza luptei antiotomane și să fugă care încotro. În fruntea lor se găseau însă adevărați eroi, gata să sacrifice totul pentru patrie, asemenea sutașului Dimitrie Suțu Chebap, care scria de pe drumul fără întoarcere al Drăgășanilor: „Nu mai am încălțări. Picioarele mele sunt sfâșiate. Dorm prin bălți aducătoare de pieire. Trăiesc cu poame. Arareori găsesc câte o bucată de pâine uscată. Dar aceste privațiuni îmi sunt dulci. Această viață îmi place. Căci de copil nu visam nimic altceva decât ziua independenței noastre"[13].

Totuși, cum în aceste momente de restriște dezertările din armata lui Ipsilanti, mai ales din rândurile pandurilor și arnăuților, s-au ținut lanț, efectivele totale cu care eteriștii aveau să îi înfrunte pe turci rămân foarte dificil de estimat cu exactitate.

Mai ales că și sursele de epocă oferă informații extrem de contradictorii în acest sens. Astfel, colonelul rus Liprandi estima „armata eteriștilor la 6.000 de oameni“[14], în vreme ce „sluga [sultanului] Derviș Mustafa, muhafîz de Vidin“, socotea că „neputincioșii în pădurea celor bravi“ se bazau pe un efectiv „total de șapte mii de pedestrași și călăreți“[15]. Ioan Filimon, secretarul prințului Dimitrie Ipsilanti, era de părere că la Drăgășani oastea creștină a numărat „circa cinci mii de infanteriști și două mii cinci sute de călăreți“[16], iar marele postelnic al Moldovei Iacovache Rizo Nerulo[17], dar și intelectualul francez F.G. Laurençon[18] susțineau că Ipsilanti a avut la dispoziție 10.000 de oameni. Și mai generos în estimări, fostul aghiotant al lui Tudor Vladimirescu Mihai Cioranu opina că diversele corpuri de oaste ale lui Ipsilanti „însuma vreo 16.000“[19], pe când pandurul Chiriac Popescu, indignat de prestația militară lamentabilă a eteriștilor, împingea, într-o exagerare retorică, numărul acestora la „25.000 ostași“[20]. În schimb, turcii cei „curajoși și căliți în luptă“ erau în mod cert cu mult mai puțini: 2.000, potrivit lui Derviș Mustafa[21], 2.500, după Liprandi[22] și Laurençon[23], 4.000, conform lui Chiriac Popescu[24], 6.000, după Mihai Cioranu, dintre care jumătate la fața locului și jumătate pe drum.[25] Pe de altă parte, toți luptătorii otomani erau profesioniști, unii chiar de elită, pe când cei mai mulți mavrofori erau oameni fără pregătire militară („dăscăleaci cu cărțișoarele în mâini, ori croitori, ori cojocărași de la tejghea sau rachieri și plăcintari“)[26], animați însă de o dragoste fierbinte de patrie. Chiar și așa, dacă ar fi fost bine struniți și conduși pe câmpul de bătaie, creștinii ar fi avut prima șansă la victorie, întrucât și în rândurile lor se găseau oșteni pregătiți și viteji, precum „arnăuții căpitanului Gheorgaki [Olimpiotul] și grecii lui [Ioan] Colocotroni“[27]. Ca să nu mai spunem că „hainul pe nume Ipsilanti-oglu, căpetenia turmei de necredincioși, cel aflat în fața caravanei de târâtori“, după cum îl gratulează sursele otomane, dispunea și de cel puțin șase tunuri[28], unele sfeterisite de la Tudor Vladimirescu.[29]

Erau lucruri pe care turcii le știau foarte bine, drept care nu campaseră în câmp deschis, ci se baricadaseră, așa cum am

văzut, în mai multe case boierești, dar și în patru mănăstiri de la sud de Drăgășani (Șerbănești, Stănești, Strejești și Mamul)[30], de unde trimiteau din când în când detașamente în acțiuni de recunoaștere, nu întotdeauna încununate de succes, așa cum s-a întâmplat cu cea asumată de străjile otomane înfrânte de un anume „Rusean, căpitan de panduri, ce avea împreună 140 de oameni"[31]. Cu ocazia respectivelor misiuni, iscoadele Porții au reușit totuși să-și atragă simpatia și chiar sprijinul localnicilor „apăsați de greci" „de mai mulți secoli [sic!]" și pe care luptătorii pentru libertate nu se sfiiseră să-i jefuiască acum „până la piele". Așa că, „drept răzbunare", țăranii din zonă nu au pregetat a „ajuta turcilor cu productele și cunoștința locurilor unde se afla oștirea grecească"[32]. Era un element însemnat, pe care cel puțin Caravia cu arnăuții săi nu l-au băgat câtuși de puțin în seamă, continuând chiar și în preziua bătăliei ca în preumblările lor prin zonă să prade tot ce le ieșea în cale. Spre nenorocul lor, s-a nimerit ca „la un sat aproape de Drăgășani ca la două ceasuri" să găsească pe 6 iunie „vin și rachiu îndestul", care i-au făcut să uite de „grija de război" și să se dedea „cu toții la băutură până i-a apucat ziua acolo". Au plecat astfel din cramă abia spre dimineață, îndreptându-se spre câmpul de bătaie „îndârjiți de multă băutură" în sunetul bătăilor ritmice ale tumbelecurilor.[33] Nu au fost singurii oșteni care au căutat să profite de avantajele unei zone vitivinicole cu tradiție, așa că „în ziua luptei celei mai hotărâtoare" cei mai mulți greci și arnăuți s-au prezentat pe câmpul de bătaie „beți de vin și de rachiu"[34]. Era evident că, dacă în cazul unora dintre luptătorii de rând starea de ebrietate putea da naștere unei furii belicoase de nestăvilit, comandanții aveau judecata întunecată și nu mai puteau lua decizii tactice inspirate. A fost și cazul lui Caravia, căruia cele mai multe surse îi impută aproape în exclusivitate înfrângerea de la Drăgășani, deși în realitate vinovații de dezastru au fost mai mulți.

Oricum ar sta lucrurile, este evident că opinia susținută de comandantul „deja beat" care „urla" la „consiliul [improvizat] de război" ținut în dimineața zilei de 7 iunie că „nu mai era nici un moment de pierdut și că turcii trebuiau atacați imediat"[35]

În inferioritate numerică, turcii s-au baricadat în spatele zidurilor a patru mănăstiri fortificate din apropierea Drăgășanilor (Strejești, Stănești, Mamul, Șerbănești), de unde trimiteau iscoade în misiuni de recu-

noaștere. Abia atacul nesăbuit al lui Vasile Caravia asupra Șerbăneștilor, din dimineața zilei de 7 iunie, avea să-i determine să-și părăsească pozițiile defensive.

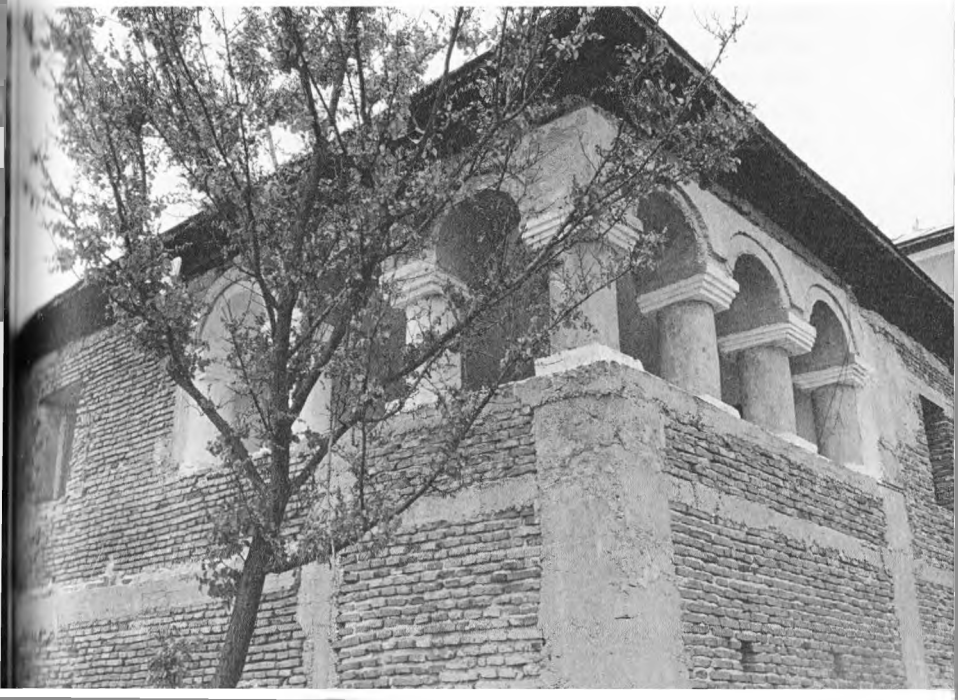

nu era întemeiată, în condițiile în care „mavroforii erau plini până la piele de ploaie și de ape", iar „armele lor pline de ape"[36], și de la Curtea de Argeș nu sosise încă detașamentul lui Farmache lăsat în mod neinspirat de Ipsilanti în mănăstirea de acolo.[37] În plus – așa cum arăta Iordache Olimpiotul, care pleda pentru amânarea cu o zi a confruntării –, nu se încheiase nici operațiunea de „așezare a trupelor în pădurile [și pe dealurile] din jur", care le-ar fi permis acestora ca „în timpul luptei generale să le cadă dușmanilor în spate"[38] – din câte cunoaștem, „deasupra Drăgășanului, [...], pe colina ce asigura [controlul] podul[ui], peste un loc mlăștinos" (probabil peste râul Pește-ana, la nord de satul Zlătărei)[39] fusese amplasat un corp expediționar condus de Anastasios Arghirocastritul, ce reușise să respingă un atac al turcilor[40], dornici să ocupe ei respectiva poziție strategică. Iordache nu a reușit să-i convingă pe ceilalți căpitani de justețea propunerilor sale, astfel încât „părerea lui Caravia a prevalat"[41]. Ca atare, este probabil ca acesta din urmă să nu fi acționat cu de la sine putere, după cum pretind diversele surse grecești aflate în căutarea unui țap ispășitor pentru dezastrul de la Drăgășani.

EL ÎNSĂ A ATACAT PRIMUL ȘI PENTRU SIMPLUL MOTIV CĂ fusese rânduit de însuși Ipsilanti în avangardă, „să meargă cu trupele să izbească pe turci în față"[42]. Astfel, „răgând ca un leu", „chiuind, suduind și amenințând", s-a năpustit „împreună cu opt sute de susținători călare" asupra turcilor închiși în mănăstirea Șerbănești-Morunglavu, „la trei sferturi de oră depărtare" în goana cailor (circa 10 km) de Drăgășani. Acțiunea era fără doar și poate riscantă, odată ce presupunea ruperea de restul trupelor rămase mult în spate și care nu ar fi putut oferi prea grabnic un ajutor în caz de nevoie. Iar, întrucât atacatorii nu aveau asupra lor nici o piesă de artilerie, nu puteau obține o izbândă decât dacă i-ar fi determinat pe turci să iasă dintre zidurile groase ale mănăstirii. Era ceea ce aceștia aveau să facă însă doar dacă erau ferm convinși că au superioritate numerică, ceea ce nu s-a întâmplat decât atunci când, după două sau trei asalturi eșuate ale lui Caravia[43], în ajutorul „oștenilor predes-

tinați victoriei" au sosit coreligionarii din celelalte trei mănăstiri și de aiurea – 1.400 conform muhafizului de Vidin[44] sau 1.800 potrivit lui Ilie Fotino.[45] Raportul de forțe dintre cele două tabere s-a inversat astfel complet, făcând ca oștenii lui Caravia să fie iute covârșiți de musulmanii care, cu „ajutorul divin"[46], „i-au sfârtecat fără milă" pe creștini, „ucigând mai mult de o sută patruzeci"[47] dintre ei. În aceste condiții, lui Caravia nu îi rămânea decât să comande o retragere precipitată – sursele îi pun în gură cuvinte precum „*«gheri, gheri»*, ce se tălmăcește în limba turcească: înapoi"[48] ori „*naset*" (*nahisat*), „scapă cine poate"[49] – și să ceară, la rândul lui, întăriri, nu desigur, din partea lui Iordache, care nu fusese de acord cu planul de bătaie, ce se dovedise pierzător, ci a lui Nicolae Ipsilanti, întâi-stătătorul Batalionului Sacru.

Numai că, nebănuind că aveau să fie solicitați atât de curând, ierolohiții se duseseră să „culeagă poame din cireșii din preajmă ca să-și astâmpere foamea care îi copleșea"[50], așa că principele s-a chinuit destul de mult să îi adune pe fiecare de pe unde erau. Când în sfârșit a reușit, de parcă nu era îndeajuns că mavroforii erau încă „plini de apă și de noroi" și „cu armele udate"[51], a izbucnit o nouă ploaie, mai întâi domoală, dar care apoi s-a întețit. Fără a se sinchisi de condițiile neprielnice, membrii Batalionului Sacru, mânați de „un elan patriotic peste măsură", au pornit alături de „alți o sută de călăreți greci"[52] în ajutorul conaționalilor aflați la ananghie. Era o operațiune cu mici șanse de izbândă, căci mai puțin de 700 de creștini, dintre care unii aflați într-o retragere dezordonată, urmau să înfrunte în câmp deschis vreo 2.000 de musulmani cu pregătire militară superioară, armament performant și moral ridicat în urma respingerii atacului călăreților conduși de Caravia.

Era un fapt pe care l-au constatat și ostașii lui Nicolae Ipsilanti, de îndată ce au ajuns față în față cu turcii, drept care au fost nevoiți ca, în loc să atace, să pună în grabă la punct o strategie defensivă. Astfel, s-au dispus în formă de careu,[53] căutând să respingă atacurile dușmane în primul rând cu piesele de artilerie din dotare. Numai că – „fapt unic în felul său și care abia poate fi crezut, dacă n-ar fi fost confirmat de puzderie

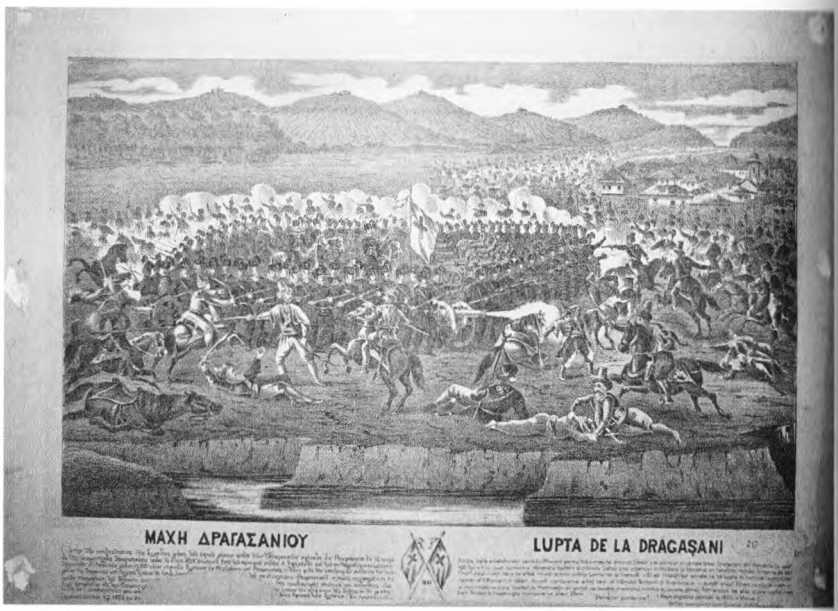
ΜΑΧΗ ΔΡΑΓΑΣΑΝΙΟΥ
LUPTA DE LA DRAGAŞANI

Impresia puternică pe care a produs-o asupra opiniei publice grecești și internaționale sacrificiul Batalionului Sacru în lupta de la Drăgășani a determinat apariția mai multor reconstituiri artistice. Probabil prima dintre ele, realizată la Viena în 1822, ne este cunoscută dintr-o copie publicată ulterior de locotenent colonelul Dimitrie Papazoglu. Mai puțin detaliată, dar cel puțin la fel de spectaculoasă este și litografia colorată datând tot din epoca Revoluției pe care o semnează un anume G. Kraus. De mult mai mult succes s-a bucurat însă tabloul lui Peter von Hess (1792–1871) intitulat Membrii Batalionului Sacru luptă la Drăgășani, *păstrat azi în colecțiile Muzeului Benaki, din Atena.*

de martori" – mavroforii au constatat atunci că „n-aveau fitil ca să dea foc la tunuri", astfel încât „au trebuit să alerge de la unul la altul ca să găsească un amnar, o cremene și iască"[54]. În plus, „grecii din care era alcătuit acest batalion fuseseră atât de prost instruiți pentru a executa o tragere regulată, încât, după o salvă aproape generală", nu au mai fost în stare să-și mânuiască cu succes puștile. Cu toate acestea, au reușit să respingă o primă șarjă a cavaleriei otomane. Dându-și seama de gravitatea situației, principele Nicolae a făcut un apel disperat la restul trupelor creștine, în număr de cel puțin încă 3.000 de oameni, a căror intervenție ar fi putut înclina decisiv balanța în favoarea mavroforilor; însă apelul a rămas fără nici un ecou („venind în galop la arnăuți, a depus toate eforturile pentru a-i sili să intre în luptă, dar totul a fost în zadar", căci „arnăuții strigau într-un glas că pe ei nimeni nu-i angajase să lupte și nimeni nu i-a plătit"). Ba chiar, în această situație critică, „însuși Caravia, împreună cu arnăuții lui" „a luat-o la fugă,

atrăgând după el și pe toți căpitanii care se aflau prin vii cu oamenii lor“[55]. Prin urmare, încurajați de degringolada creată, deliii „s-au năpustit [din nou] vitejește asupra dușmanilor religiei [islamice] sortiți pieirii“[56] și „au reușit să rupă repede frontul și să intre în careu“[57]. După cum o recunoaște chiar neprietenul grecilor Mihai Cioranu, „mulți din Batalionul Sacru s-au bătut [atunci] ca niște spartani“[58], căutând, pe cât le stătea în putință, să țină piept la „câinească, turbata repeziciune a vrăjmașilor“[59], care în mod inevitabil i-au copleșit. Aruncând asupra lor cu puștile, îi făceau „să cadă cum cad perele când suflă o vijelie mare“[60], iar când ajungeau în preajma lor „îi sfărâma și îi tăia ca pe niște miei“[61]. Însuși principele Nicolae Ipsilanti, „comandir suprem“[62] a fost la un pas de la a primi „lovitura de moarte“ de la un deliu „care se luase pe urmele lui“, dar, din fericire, lângă el s-a aflat bulucbașa Stoico Pavlovici, „care a reușit să îl doboare cu sulița pe turcul înverșunat“[63]. Mai puțin norocoși au fost însă sutașii mavroforilor Dimitrie Suțu din Constantinopol, Spiru Drăculea din Itaca, Luca Valsamache din Cefalonia, Ioan Crochia din Chios, Alexandru[64] Rizu din Ioannina, Andronic din Moreea (Peloponez), care au fost răpuși cu toții[65] de „spahiii musulmani victorioși“[66].

Noroc însă că atunci când „rupsese turcii jumătate mavroforii“, „greci subțiri și mai ales copilași“, și-a făcut apariția și Iordache Olimpiotul (însoțit de căpitanii Ghiuleragasi, Farmache, Mihaloglu, Macedonschi, Hagi Prodan[67]) în fruntea trupelor sale multinaționale de mercenari, nu tocmai dornici să își sacrifice viața pentru cauza elenismului. Ca atare, a trebuit ca în acele momente de panică să ducă muncă de convingere cu soldații săi, cărora, potrivit lui Mihai Cioranu, le-ar fi „zis românește“ pentru a-i determina să „năvălească în foc“: *„Fraților! Să nu-i lăsăm să se prăpădească, fiind și aceștia tot creștini ca și noi“*[68]. Deloc entuziaști, mai mult de gura șefului, câțiva dintre aceștia – relatează Dumitrache Protopopescu, participant direct la luptă – „deteră și ei cu puștile“, „da și turcii de vâjâia gloanțele ca ploaea“[69]. Unul dintre acestea răpuse „vestita iapă pe care era călare căpitan Iordache, care a fost silit să rămâie îndărăt“[70], iar pasul înapoi făcut de comandant a provocat și

fuga multora dintre subordonații săi, pe care turcii îi „goniră până la piscul ce să zice al Călinii, spre Râmnic“[71] (între satele Călina și Prundeni). În aceste condiții, cea mai îndârjită rezistență împotriva turcilor dezlănțuiți ce „bătuseră atâta mulțime de greci, încât câmpul era așternut cu cadavre“ a fost cea opusă de căpitanul Ion Oarcă. Acesta, „cu cinci sute de panduri pedestrași și trei sute de călăreți“[72], a oprit înaintarea turcilor ce îi fugăreau pe ierolohiți lângă „pârâul secat numit Gura Verzii“[73] (probabil în punctul de confluență al pârâului Verdea cu râul Pesteana), „mântuind astfel pe acei nenorociți greci“. Și asta – susține cu nedisimulată mândrie patriotică același Cioranu –, cu toate că nu aveau „nici caii, nici armele arnăuților, nici ale grecilor, decât numai sângele și inima lor de români“.

CU TOATE ACESTEA, DEZASTRUL „GHIAURILOR CELOR JOSnici“, ce nu „putuseră rezista forței leonine dezlănțuite și loviturilor puternice“ ale musulmanilor biruitori era complet. Căci din rândul „batalionului sacru (care) s-a topit cu totul“[74] au fost răpuși, potrivit statisticilor consemnate de Ilie Fotino, nu doar cei șase sutași anterior menționați, ci și „stegarul Xenofon [Dimitrie Veițino[75]], douăzeci și cinci de alți ofițeri și o sută optzeci de soldați“[76], „ale căror trupuri nu le-au acoperit mormântul, ci au rămas pleacică la hearăle pustiiului și la pasările cerului“[77]. Căci limbile și căpățânile „dușmanilor religiei“ (islamice) „trecuți prin sabie“ s-au preocupat să le reteze și să le adune turcii pentru a le trimite la Poartă.[78] Pe câmpul de bătaie a căzut, alături de floarea junimii studioase a Greciei, și omul de afaceri din Geneva C.F. Bordier, care, împreună cu asociatul său F.G. Laurençon, primise în octombrie 1820 de la domnul Alexandru Suțu încuviințarea de a deschide „în politia Bucurescilor“ o școală „următoare orânduelei ce se obicinuiește în Franța, pentru învățătura tinerilor de toată vârsta, unde a(vea)u să paradosească patru limbi, adecă franțuzesce, nemțesce, italienesce și latinesce“[79]. Ulterior a decis însă să își sacrifice cariera și chiar viața pentru „cuvântul libertate, atât de scump urechilor unui elvețian, (care) îl înflăcăra și îl făcea să viseze“. Și nu doar să viseze, ci și să ucidă, căci la Drăgășani „a omorât cu mâna lui patru turci și a scos mai mulți din luptă“ înainte de a „fi ciuruit de gloanțe“.

La inițiativa locotenent-colonelului Dimitrie Papazoglu, al cărui frate Nicolae căzuse pe câmpul de onoare la Drăgășani, s-a ridicat în aprilie 1885 în cimitirul din localitate, în urma unei chete efectuate printre grecii din România, un monument comemorativ din marmură de Pentelic, confecționat în atelierul de sculptură Chalepas & Lampadites, din București. Continuând această tradiție, Uniunea Elenă din România a înălțat acum câțiva ani pe unul dintre dealurile Drăgășanilor un paraclis simplu din lemn, zugrăvit în alb și albastru (culorile Greciei), în memoria eroilor căzuți la 1821. Nevrând să se lase mai prejos, primăria din localitate a ridicat, la rândul ei, în anul 2021, într-una dintre piețele orașului o statuie din bronz de dimensiuni impresionante a lui Tudor Vladimirescu – care, de fapt, nu a avut nici o legătură cu Drăgășanii.

Pentru faptele sale avea să fie răsplătit cu „cinstirea memoriei“[80], la fel ca și mavroforii, care încă din timpul vieții se preocupaseră, asemenea sutașului Dimitrie Suțu, să compună o epigramă funerară care să amintească posterității sacrificiul lor, în cazul în care le-ar fi fost sortit să piară la Drăgășani: „Aici zac cei trei sute ai noii Sparte, care nu s-au îngrijit nici măcar să ne spună numele lor“[81]... În plus, eroismul lui Dimitrie avea să fie omagiat și de propriul său frate, „celebrul poet grec Alexandru Suțu“, care, spre indignarea insensibilului Mihai Cioranu, „cânta în toate poemele sale (sic!)“ „elineasca luptă de la Drăgășani“, „încărcând-o de minciuni, căci o compara cu bătălia de la Termopile și pe Ipsilant cu Leonida“[82] (vezi poemul epic *Tourkomachos Ellas*[83]). Neavând nici un literat în propria familie, protospătarul Teodosie Hristodul Finiti, scăpat cu viață din „urgia dumnezeiască“[84] de pe malul Oltului, a luat el însuși pana în mână, rememorând în versuri destul de plate sângeroasa bătălie: „Am văzut aseară în vis vechea noastră expediție / și pe toți Eroii noștri și Batalionul Sacru / prăfuiți, răniți printre ordiile turcești / toți scufundați în sudoare și sânge“[85]. Sacrificiul mavroforilor i-a impresionat însă și pe unii poeți eleni mult mai talentați, aidoma lui Andreas Kalvos, care a închinat Batalionului Sacru o emoționantă odă: „Să nu plouă niciodată / norul și vântul / aspru să nu împrăștie / țărâna fericită / care vă acoperă. / Să o răcorească mereu / cu lacrimile ei de argint / copila cu văl trandafiriu (Aurora) / și pe ea să încolțească / veșnice florile“[86]. Ba până și Grigore Alexandrescu a fost profund impresionat de eroismul atâtor „războinici ai Greciei slăvite“ care „strigarea libertății întâi au înălțat“, exprimându-și în poemul său *Mormintele. La Drăgășani* convingerea că sacrificiul ierolohiților nu a fost inutil („căci jertfa pentru nații la cer se priimește, / căci sângele de martiri e plantă ce rodește / curând, târziu, odată, dar însă nelipsit“).[87]

De glorie, dar și de recompense materiale s-au bucurat în urma bătăliei de la Drăgășani și cele douăsprezece căpetenii ale „dreptcredincioșilor și victorioșilor supuși ai lui Mahomed“, care au primit din partea „norocosului, binevoitorului, bunului, mărețului, milostivului, binefăcătorului, mărinimosului“ sultan

Mahmud II nu doar „laude și încurajări", ci și câte „un căput de bună calitate", în vreme ce silahdarul a fost recompensat cu un contoș[88]. Uitat a rămas doar greul tribut de sânge și de suferință plătit de pandurii români și de alți luptători de felurite neamuri, inclusiv de țiganii din fanfara lui Dinicu Golescu[89], care până și în focul luptei îi însuflețiseră cu acordurile lor mobilizatoare pe luptătorii pentru libertatea Eladei. Căci și acești instrumentiști fără de vină au fost capturați de otomani, laolaltă cu 37 (după Ilie Fotino[90]) sau 83 (potrivit lui Chiriac Popescu) de mavrofori și 134 de panduri[91], apucând-o pe drumul fără de întoarcere al Porții.

În schimb, cei cam 120 de ierolohiți care au scăpat din luptă teferi, dar, „ieșiți cu totul din minți și prăpădiți de frică"[92], și-au căutat scăparea prin „pădurile de prin preajmă", pe unde „rătăceau goi, desculți, flămânzi și năpăstuiți"[93], refuzând să răspundă chemării lui Iordache Olimpiotul de a se aduna la Râmnic. Pesemne, erau încă marcați de experiența traumatizantă din timpul luptei când otomanii au început să bată din tobe și „să strige pe grecește: *Hai, prieteni, întoarceți-vă sub drapelele voastre!*", iar aproape 50 de greci s-au lăsat amăgiți de „aceste voci mincinoase" și, de îndată ce au ieșit din crâng, „au fost măcelăriți sălbatic"[94].

Alți ostași înfrânți la Drăgășani s-au îndreptat în goană spre Bucșani, unde nădăjduiau să se bucure de protecția trupelor lui Ipsilanti staționate acolo, numai că – surpriză –, atunci când au ajuns în satul cu pricina, au constatat că generalisimul plecase în mod precipitat în timpul nopții[95] „spre țara nemțească"[96]. În drumul către pământul făgăduinței, acesta s-a oprit doar „pentru câteva ore"[97] „cu mare frică"[98] la Râmnic, unde, de ochii lumii, a căutat să-și convingă oștenii „să își reocupe cu curaj pozițiile și să încerce din nou soarta luptei". Numai că el însuși era atât de speriat, inclusiv de un posibil atentat asupra propriei sale persoane („o trădare vicleană")[99], încât cuvintele sale nu au fost în măsură să convingă pe nimeni.

Iar refuzul propriilor subordonați de a reveni în luptă i-a oferit pretextul ideal să își continue și el retragerea, baricadându-se în spatele zidurilor ca de cetate ale mănăstirii Cozia, „cu străji

Oare acest căpitan Giura, zugrăvit pe pereții bisericii cu hramul Adormirii Maicii Domnului pe care a înălțat-o la Drăgășani în 1824, va fi participat și el la bătălia desfășurată acolo cu trei ani în urmă?

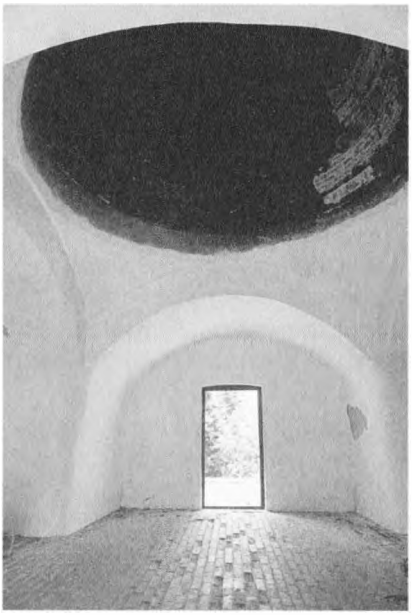

Cuhnia mănăstirii Cozia, unde au dat buzna hămesiți oamenii lui Ipsilanti, pentru a se înfrupta din prânzul copios pregătit pentru principe. Zidurile groase ale mănăstirii l-au apărat în iunie 1821 pe Ipsilanti nu de atacurile turcilor, ci de propriii oșteni nemulțumiți.

și pază îndestulă“[100], căci se „temea de moarte“[101] „și despre turci a nu năvăli să vie și despre arnăuțime, a nu obrăznici dintre dânșii ca să-l strice, cunoscându-li duhul lor cel nelegiuit“[102]. Și, firește, angoasa lui Ipsilanti nu era nejustificată, întrucât „cei 600 oameni de tot felul de adunătură“ ce se strânseseră în mănăstire „strigau toți împotriva lui și îndrăzneala lor ajunsese până acolo, încât au luat cu forța din bucătărie, de la bucătar, prânzul pregătit“[103] pentru generalisim. Cel puțin la fel de recalcitranți erau și cei vreo 3–4.000[104] de soldați cantonați „prin împrejurimi[le așezământului monastic] și prin păduri“[105], care într-o noapte au încercat să escaladeze zidurile mănăstirii pentru a-l ataca pe principele împotriva vieții căruia mai mulți conaționali unelteau.[106] Noroc însă că Iordache Olimpiotul, îngerul păzitor al lui Ipsilanti, a izbutit să oprească prin forța armelor asaltul asupra mănăstirii și „să potolească [temporar] agitația tot mai puternică împotriva principelui“[107].

CU TOATE ACESTEA, ERA LIMPEDE CĂ, DACĂ VOIA SĂ scape basma curată, Ipsilanti trebuia să se refugieze fără zăbavă pe teritoriu austriac, așa că, de îndată ce a ajuns la Cozia, s-a grăbit să îl trimită „în taină“[108] la Turnu Roșu pe locotenentul său Gheorghe Lasani pentru a obține de la „directorul carantinei“[109] de acolo un permis de liberă trecere pentru el și alți câțiva apropiați.

În paralel, pentru a nu da de bănuit cu privire la adevăratele sale intenții, i-a însărcinat pe câțiva ostași „mai cu pricepere“ din corpul de oaste al lui Macedonschi să se ducă „pe poalele munților, pe drumul Câinenilor“ pentru a identifica în dreptul schitului Cornachi (Cornetu) „o poziție de baterie care făcuse nemții în zilele lui Iosif, împăratul Austriei, când se bătea cu turcii la 1788, și anume cu șanțuri bune a bateriilor lor, de a se putea a se opri Ipsilante cu restul oștirilor“[110]. Iar, în cazul în care aceasta ar fi fost utilizabilă, generalisimul ar fi dobândit un pretext ideal pentru a se deplasa până la graniță, fără a stârni furia oștenilor săi. Cum însă pandurii care își asumaseră această misiune nu au îndeplinit-o pe atât de iute pe cât își dorea întâi-stătătorul Eteriei, acesta a născocit o altă stratagemă. Mai precis, a ticluit o scrisoare „ca din partea generalului comandant al Sibiului, prin care era înștiințat că Austria declarase război Porții și, fiindcă armata acestuia urma să pornească în aceeași zi, era nevoie ca Excelența sa, fiind un generalisim cunoscut, să plece la hotare să discute cele necesare“[111]. Iar, pentru a fi cât mai convingător, a dat citire în mod public la Cozia epistolei a cărei lectură a fost însoțită, în vederea sporirii impactului emoțional, de „numeroase focuri de pușcă și de pistol“, dar și de clinchet de clopote, ce îi chemau pe credincioși în biserică la celebrarea unui *Te Deum* de mulțumire pentru veștile minunate. În plus, regia momentului a fost completată, după încheierea serviciului divin, cu îmbrățișări și felicitări între eteriști „pentru un ajutor atât de nesperat“[112] și chiar cu o „luminație [...] în cinstea împăratului Francisc“[113].

Oricât de bine ar fi fost pusă la punct această „șarlatanie“[114], nu era totuși în măsură să îi ducă de nas pe unii „căpitani din trupul“ lui Ipsilanti, precum „Stere și alți asemenea greci și

La schitul Cornachi (Cornetu), Ipsilanti a fost silit să facă față asaltului oamenilor săi, care îl învinuiau că urmărea să fugă în Austria.

arnăuți", care și-au dat numaidecât seama că generalisimul „umbla să dosească cu cusur supțire în Austria și să scape de dânșii"[115] pentru a nu le mai achita soldele. Și, chit că a avut grijă să dispară de la Cozia „în timpul nopții"[116] (probabil de 12 spre 13 iunie) escortat de un detașament de elită condus de Hagi Prodan și Macedonschi, Ipsilanti nu a izbutit totuși să evite urmărirea din partea propriilor oștiri „care se țineau șir după dânsul", „cerând [...] lefile și că altminterea va fi în primejdie a pierde și viața lui din partea lor". Deși sub această presiune, principele nu s-a dus totuși glonț în Austria, ci a poposit, pentru a-și reface forțele, la schitul Cornetu, unde în fața conaționalilor care îl asaltau a trebuit să reia aceleași minciuni, ba chiar să și pluseze, vorbind de „șase regimente de husari cu tunuri din destul și muniții", care ar fi fost, nici mai mult nici mai puțin decât puse sub comanda sa.[117] Cum însă niciun grec nu mai credea astfel de baliverne, Ipsilanti a fost silit – culmea ironiei – să recurgă pe ultimii kilometri ai drumului înspre Austria la serviciile pandurilor lui Tudor care să-l protejeze de

proprii conaționali dezlănțuiți. Mai exact, la cererea sa explicită, un căpitan de olteni i-a ieșit în cale la „poștia Pripoarele", unde i-a pus „din trupa de panduri [...] mai puțini avangardă și mai mulți ariergardă". Iar aceștia și-au îndeplinit cu succes misiunea de a-l conduce „în siguranță până (dincolo de Câineni) la Râul Vadului", ultima localitate de pe teritoriul Țării Românești de dinaintea graniței cu Austria. Bravul Anastasie Arghirocastritul, care făcuse minuni în bătăliile de la Cornățelu și Drăgășani, l-a urmărit însă îndeaproape pe generalisimul pe care îl socotea un trădător laș, și, de îndată ce pandurii s-au îndepărtat, l-a somat „cu armele în mână și în putere de silă să-i plătească leafa lui și a arnăuților de supt dânsul". Căci, chiar dacă luptau pentru cauza nobilă a *eleftheriei,* trebuiau și ei să-și procure pâinea cea de toate zilele. Strâns cu ușa, Ipsilanti, care nu se mai gândea decât cum să-și scape pielea, i-a „numărat" pe loc „galbeni împărătești cinci sute", putând trece nestingherit pe 15 iunie[118] „ceia parte de râu care e hotarul între România și Austria"[119] împreună cu frații săi Nicolae și Gheorghe și cu „câțiva intimi pe post de servitori"[120] (Gheorghe Lasani, Gherase Orfano, cavalerul polonez Gornowski[121], „Hațopol, dascălul mavroforilor"[122]).

Frustrările pe care le acumulase împotriva propriilor săi subordonați, pe seama cărora punea în exclusivitate eșecul revoluției, aveau să izbucnească însă în scurt timp. Acestea s-au materializat într-o proclamație publicată inclusiv în presa occidentală[123], în care Ipsilanti îi înfiera fără drept de apel pe foștii săi tovarăși. Caracterizându-i drept „cirezi de o nebărbată și nevrednică gloată de adunături [...] fricoși, dobitoace, leneși și tot ceea ce se poate numi mai prost", le solicita „să alerge către turcii carii se află vrednici prieteni ai socotinței" lor și să se lege cu tiranii, apucându-i de mâinile „încă pline de fumul sângelui [creștinesc], vai". Nu se limita însă la insulte și la sfaturi cu caracter general, ci ținea să ocărască nominal pe „călcătorul de jurământ și vânzătorul" Sava Fochiano, pe Constantin Duca, Vasile Caravia, Vasile Barla, pe Scufo „cel cu o viață josnică", pe Gheorghe Manu, Grigore Suțu și pe ceilalți fanarioți, pe care îi lepăda „în disprețuirea oamenilor, în

De-a lungul ultimilor kilometri parcurşi pe teritoriul Ţării Româneşti în drumul spre Austria, pe la Câineni (sus) şi Râul Vadului (jos), Alexandru Ipsilanti a fost escortat de panduri, care l-au apărat de furia eteriştilor.

dreapta lui Dumnezeu răzbunare și în blăstămul neamului elinesc“[124]. Dincolo de dezamăgirea generată de faptul că aceștia nu se ridicaseră la înălțimea așteptărilor sale, straniu este faptul că le reproșa că, din pricina lor, nu a putut „să cază eroicește în luptă“, deși în toate confruntările armate avusese grijă să se țină la mare distanță de câmpul de bătaie. Iar aceste „cele mai cumplite blesteme asupra comandanților armatei sale“ nu erau singurele pe care capul Eteriei avea să le ducă cu sine „pe pământul Austriei“ ca „merinde pentru viața cea bună“ ce îl aștepta acolo (sic!), căci, după cum ne asigură Naum Râmniceanu, încă și mai grele erau imprecațiile „din partea Valahiei la adresa propriei sale persoane“ ce aveau să-l urmărească asemenea Eriniilor pe Ipsilanti. Căci atât el, cât și frații săi aveau să fie grabnic „ridicați din carantina (de la Roten Turm), din împărătesc ordin“ și aruncați în temniță „în cetatea Muncaciu din Ungaria“[125] (azi în Ucraina).

12. În mănăstirile și munții Valahiei

TOTUȘI, PENTRU A NU DA IMPRESIA CĂ ÎȘI ABANDONA ÎN mod laș ostașii ca victime sigure în fața ordiilor otomane dezlănțuite, Alteța Sa le solicita în mod formal autorităților austriece autorizația de intrare în țară și pentru acei subordonați despre care socotea că-și îndepliniseră în mod satisfăcător misiunea, în primul rând pentru supraviețuitorii Batalionului Sacru, care luptaseră cu abnegație deplină la Drăgășani („el însuși a mijlocit apoi ca să fie îngăduită intrarea ierolohiților")[1]. Numai că „nemții neomenoși" nu se arătau interesați de devotamentul dovedit pe câmpul de bătaie față de cauza elenismului, ci doar de foloasele materiale pe care le puteau obține de pe urma eteriștilor, așa că „permiteau trecerea acestora doar în urma depunerii unor sume de bani, dar nu ca soldați, ci ca negustori". După ce-și epuizaseră și ultimele resurse financiare, „nenorociții ierolohiți" ajungeau să nu aibă în Austria nici „pâinea zilnică", mai ales că „bunul nostru generalisim" „nu s-a arătat generos să îi ajute bănește, pe unii lăsându-i goi, iar pe alții, vai! fără încălțăminte, spre batjocora vestitului neam al grecilor"[2]. Noroc că unii dintre ei reușiseră să treacă peste granță bogățiile prădate din Valahia și aveau ce să comercializeze pentru a supraviețui o vreme („vindea sculele noaste la pământenii de acolo, de față, și le cheltuia").

Chiar dacă ajunseseră „plini de toată ticăloșia, huliți și arătați cu degetul de toți", ierolohiții refugiați la nord de Carpați

se puteau considera norocoși în comparație cu confrații lor rămași pe teritoriul valah și urmăriți deopotrivă de oștenii turci, care „să ducea orbi preste dânșii" „și, unde-i prindea, îi jărtfiia ca pre niște dobitoace", și de unii români, însetați de răzbunare pentru pustiirea țării lor, care „îi vâna prin munți și ca pre porci îi ucidea cu ciomagile"[3]. Din fericire însă, în Valahia existau și locuitori mai omenoși, care, cuprinși de compasiune, le întindeau o mână de ajutor sărmanilor luptători pentru libertate, mai ales că aceștia li se înfățișau „cu haine rupte și sfâșiate de desimea pădurilor, dăsculți, nemâncați, neodihniți, cu spaima zugrăvită în fața lor și, cu un cuvânt, ca vai de dânșii"[4].

Din partea turcilor însă, revoluționarii greci nu se puteau aștepta la nici un fel de milă, așa că se vedeau nevoiți să se războiască cu ei până la ultima picătură de sânge, la adăpostul zidurilor groase și înalte ale mănăstirilor valahe ori în zonele cele mai inaccesibile ale munților Carpați.

ASTFEL, UN PRIM NUCLEU DE REZISTENȚĂ L-A REPREZENTAT mănăstirea Cozia, pe care, după plecarea precipitată a lui Alexandru Ipsilanti și a însoțitorilor săi, au „fortificat-o de iznoavă un mataragi basa și serdarul Iamandi"[5] (Giuvara), „stricând podișca" de peste „șanțul adânc prin care curge apele ce vin din munte în Olt"[6]. Au creat astfel premisele unei rezistențe îndelungate, mai ales că dispuneau de două tunuri („unul mic și unul destul de mare")[7] abandonate de Ipsilanti și de un număr considerabil de arnăuți, pe care sursele îl estimează foarte variabil la 60, 160, 200 și chiar 600[8] – cel mai plauzibil este cel de vreo 200, dacă ținem seama că la Stambul aveau să fie trimise în august 138 de limbi tăiate de la victimele de la Cozia.[9]

Numai că bimbașa Sava, care însoțea trupele conduse de Salih efendi, silihtarul valiului de Silistra Mehmed Selim, și-a dat grabnic seama că asediul preconizat avea să se soldeze „neapărat" „cu o însemnată pierdere de oameni din partea acelora ce încunjura"[10] mănăstirea. Prin urmare, după doar două-trei zile de împresurare s-a gândit să recurgă la un viclesug pentru a determina predarea de bună voie a lui Iamandi Giuvara, părăsit între timp și de mataragiu, care, „mulțumită

indicațiilor unui călugăr, fugise în timpul nopții [de la Cozia] cu câțiva soldați[11]. Bimbașa Sava i-a transmis deci că, întrucât, „făcând la început parte din oastea lui Tudor, n-a ridicat armele împotriva turcilor și a fost totdeauna o slugă credincioasă a sultanului", nu avea să pățească nimic rău dacă se închina degrabă Porții. O dovedea, chipurile, și experiența sa, căci Sava fusese nu doar iertat cu mărinimie de otomani, ci chiar primit cu arnăuții săi în rândul forțelor imperiale.[12] Iar, pentru a-i risipi orice umbră de îndoială lui Iamandi, silihtarul „i-a promis cu jurământ" că avea să-i cruțe viața și să-i garanteze securitatea familiei.[13] Aceste „făgăduieli de încredințări" l-au convins pe bietul căpitan, care nu știa că otomanii hotărâseră „să îi arate [doar] aparent bunăvoință"[14]. Astfel, a ieșit nesilit de nimeni dintre zidurile groase ale Coziei, „aruncându-se la picioarele silihtarului"[15], care, cu gentilețe, nu numai că i-a dat toate asigurările că avea să scape viu și nevătămat, ci l-a și apărat de furia trupelor turcești de la Silistra și, respectiv, Vidin, gata să se încaiere, „producând vărsare de sânge"[16], ca să pună mâna pe „tâlharul ghiaur", pe care ardeau de nerăbdare să îl sfâșie de viu. I-a spus însă că trebuia să pornească numaidecât înspre București pentru a i se închina lui chehaia bei Kara Ahmed Efendi, comandantul suprem al trupelor otomane trimise în Țara Românească, de la care avea să primească, „conform rânduielii, iertarea deplină"[17].

Generozitatea silihtarului nu s-a extins însă și asupra sfintei mănăstiri Cozia, căreia „așcherliii împărătești" i-au jefuit „toată zestrea", după care au ars-o cu totul. Ba chiar i-au robit și i-au pus în lanțuri nu doar pe ostașii lui Iamandi, ci și pe „bieții creștini băjenari de la mănăstirea Cozii", cu „fămei cu copii" cu tot, și chiar pe „niște călugări și un popă"[18], pe care i-au mânat degrabă spre capitala valahă sub stricta supraveghere a unor arnăuți de-ai lui Sava „amestecați cu turci"[19]. Iar pe alți revoluționari – „tâlhari", în terminologia otomană – i-au măcelărit pe loc, așa cum procedaseră între Drăgășani și Cozia cu orice vietate care le ieșea în cale, astfel încât tot drumul străbătut de „uriașa forță [militară] a măriei sale padișahul [stăpân] pe fața pământului"[20] se umpluse „de trupuri de creș-

tini împuțite [de] n-aveai pe unde să te abați din drum și de stârvuri de dobitoace, care le belea zaporojanii [din trupele auxiliare otomane] și le lua pieile de-și făcea opinci și alte lucruri pentru trebuința lor“[21].

Era, prin urmare, limpede că nici soarta care-i aștepta pe ghiaurii conduși sub escortă la București nu avea să fie de invidiat. Nu greșea deci bietul Ianache Saris, unul dintre prizonieri, când se grăbea să-și redacteze testamentul pe drumul către cetatea de scaun a Valahiei, la Pitești, convins că nu mai avea multe zile de trăit, punându-și ultima speranță de „a nu i se ridica viața“ în „mila bunului Dumnezeu“. Mai pragmatici, „tinerii nevinovați“ Iancu și Mantos recurgeau nu la rugăciuni, ci la ochiul dracului, scriindu-i unchiului lor din Sibiu, Hagi Ianuș, să-i cointereseze financiar pe responsabilii otomani. Numai că, deși interpusul acestuia le-a oferit „o sumă însemnată“[22], nu a izbutit să-i facă scăpați: turcii nu mai erau dispuși să ierte pe nici unul dintre participanții la revoluție.

Era, bineînțeles, și cazul lui Iamandi Giuvara, pe care pe teritoriul Valahiei l-au tratat totuși cu mănuși, pentru a nu părea că silihtarul își încălca în mod grosolan jurământul. Ba chiar, păstrând aparențele, chehaia bei „nu l-a primit cu necinste“, „încă și icram i-au făcut, nu puțin“, dar s-a grăbit „să-l trimită cu toată familia“ la Silistra „la slăvirea sa“ Mehmed Selim, dându-i chezășie că „nu să va bântui întru nimic“. Și nici acolo lucrurile nu aveau să se prezinte pentru el chiar atât de rău, odată ce nu a fost maltratat, ci doar nevoit a se înfățișa „dă două și trei ori înaintea mării sale pașii spre cercetare“[23], în vreme ce tovarășii săi „au fost măcelăriți fără milă“[24]. În aceste condiții, se poate considera că soția sa „luată din Țara Românească“ și „cei trei băieți mici“ ai săi au avut o soartă bună, căci nu au fost obligați decât „să își schimbe credința creștinească“[25]. Și, firește, încă și mai norocoasă a fost cealaltă consoartă a sa, „adusă din ținutul Ioannina, patria sa natală“, pe care dreptcredinciosul Iamandi, devenit poligam pe model islamic, avusese grijă s-o expedieze „cu toate lucrurile și bunurile sale în partea Austriei“[26].

Puține sunt vestigiile păstrate până astăzi la Silistra din puternica cetate otomană de la 1821, unde au suferit o moarte martirică nenumărați revoluționari greci căzuți în mâinile necredincioșilor: este vorba, de pildă, de aceste fragmente de ziduri puse în valoare de arheologi la baza unui centru comercial ori de moscheea Kurșumlu (acoperită cu plumb), ridicată, conform tradiției, în veacul al XVI-lea de marele arhitect Sinan.

În schimb, „hainul serdar Iamandi", „una dintre căpeteniile tâlharilor" din Țara Românească, a fost condus împreună cu apropiații săi la Istanbul, unde cu toții au avut parte de o execuție publică infamantă, menită să le înspăimânte pe toate celelalte raiale care ar fi cutezat vreodată să se răzvrătească împotriva puterii padișahului: au fost scoși „pă ulițele Țarigradului, [unde] la fieșce răspântie să tăia câte unul, până ce s-au isprăvit cei împreună cu sărdaru Iamandi", care a avut privilegiul de a fi ucis cel din urmă „la o piață mare", unde „i-au înfipt steagul la cap spre pomenire"[27]. Era, evident, un spectacol care nu putea să nu producă impresie și să nu stârnească reacții dintre cele mai diverse printre contemporani. Astfel, Ilie Fotino era de părere că Iamandi Giuvara „s-a învrednicit de cununa martiriului"[28], în vreme ce, dimpotrivă, Chiriac Popescu

considera, la fel ca și C. Izvoranu[29], că „au răsplătit lor Dumnezeu fără zăbavă pentru faptele lor“[30]. În ceea ce-l privește, „fericitul, bunul, generosul, milostivul, milosul, dreptul, puternicul și ilustrul“ sultan Mahmud se mulțumea să jubileze la aflarea veștii, scriind cu însăși augusta sa mână: „Slavă lui Allah! Fie lăudate grația și bunăvoința lui Allah“[31].

VESTEA PREDĂRII DE BUNĂ VOIE A LUI IAMANDI GIUVARA a produs panică și derută în rândul revoluționarilor greci baricadați în mănăstirea Tismana, care, de „îndată s-au împrăștiat toți în toate părțile, cacerdisindu-se unii pe poteci în țara nemțească spre Sibiiu, iar ceilanți și-au pierdut urma“[32]. Până atunci rezistența eteristă fusese condusă în fostul bârlog al lui Tudor de Anastasie Mihaloglu (Manachi); după lupta de la Drăgășani, arendașul epirot „se închisese împreună cu soldații din subordinea sa în mănăstirea Tismana“[33]. Tot acolo au căutat peste puțină vreme adăpost și foștii locotenenți ai lui Tudor – Dimitrie Macedonschi și Hagi Prodan, pe care pandurii comandați de Papa Vladimirescu, fratele lui Tudor, s-au grăbit „să îi pună în fiare, cerând de la dânșii lefile lor sau pe Tudor“[34], despre soarta căruia nu știau nimic cert. Norocul celor doi a fost că turcii porniți înspre Tismana încă din ziua de 17 iulie[35] au ajuns degrabă sub zidurile mănăstirii; astfel, pandurii i-au eliberat pe cei doi, pentru a se putea concentra pe respingerea asediatorilor. În plus, la solicitarea lui Pavel Macedonschi, „unele din mădularile Eteriei care se afla atunci pre acolea“ se grăbiseră să-i „spăimânte“ „pre panduri [...] prin scrisoare“, determinându-i să le dea drumul celor doi, care „au fugit prin Transilvania în Basarabia“[36]. Deși scăpați de povara pazei lui Macedonschi și Hagi Prodan, bravii ostași olteni, susținuți de eteriștii lui Mihaloglu și Ghiță Hoțul, nu au ținut decât câteva zile piept asediului turcilor, în rândul cărora ar fi pricinuit totuși, potrivit lui Ilie Fotino, aproape 120 de victime[37]. Cert este însă că la 29 iulie Mihaloglu părăsise deja Tismana;[38] „cu ajutorul și prin bunăvoința celui mai bun dintre cei ce ajută [Allah], cu sprijinul divin al prințului profeților [Mahomed]“ și „cu puternica forță militară a imperiului“ – se puteau lăuda

Mănăstirea Tismana, ce a reprezentat atât o bază logistică a lui Tudor Vladimirescu, cât și un bastion al rezistenței eteriste după fuga lui Ipsilanti în Austria, a intrat acum, la două sute de ani de la evenimente, într-un amplu program de restaurare cu fonduri europene, menit să-i redea strălucirea de odinioară.

de-acum turcii – „n-a mai rămas adunătură de tâlhari"[39] în toată Oltenia.

LA RÂNDUL EI, ȘI MUNTENIA S-A CURĂȚAT GRABNIC DE ZAvergii. Iordache Olimpiotul și Iane Farmache, care se baricadaseră în mănăstirea Curtea de Argeș cu corpul lor expediționar, estimat de diversele surse între 450 și 600 de oșteni și înzestrat cu două sau trei tunuri, numai ce au auzit că „se apropiau otomanii, însoțiți de Sava, pentru a-i alunga", și „au [și] apucat poteca pe hotarul munților, umblând pe locuri necălcate, fără merinde și cu multă ticăloșie [lipsuri]", pentru a ajunge în țara Moldovei, de unde „nădăjduiau să intre sub umbrirea stăpânirii rusești"[40]. Pentru a se deplasa mai ușor, nu au pregetat chiar „să-și arunce tunurile și obuzurile în apă", diminuându-și sensibil forța combatantă în cazul unei potențiale ciocniri cu turcii.

În această retragere precipitată, pașii i-au purtat pe cei doi căpitani și pe la mănăstirea Sinaia, unde, din porunca „silihtarului chehaia beiului", dornic să împiedice retragerea eteriștilor în Moldova, Sava îl trimisese „pe căpitanul Franguli cu 200 de oameni și cu câțiva turci". Au reușit însă să evite ciocnirea cu trupele acestuia și să-și continue drumul spre principatul de la est de Carpați, probabil în urma unei înțelegeri de taină între Iordache și Sava, care, pentru a-și face scăpat fostul camarad de arme, i-ar fi scris lui Franguli „să înșele pe turcii care erau cu el să îl lase pe căpitanul Iordache să treacă"[41]. Pentru cei doi căpitani, confruntarea cu trupele otomane avea să se amâne pentru mai bine de o lună.

De norocul lui Iordache și Farmache nu au avut parte și grecii din Batalionul Sacru care supraviețuiseră bătăliei de la Drăgășani și care, în drumul lor „către înalții munți ai Câmpulungului", unde nădăjduiau să-și afle mântuirea, s-au refugiat pentru o vreme la adăpostul zidurilor mănăstirii Aninoasa, alături de „o mulțime de arnăuți"[42]. Nu știau însă că pe urmele lor o apucaseră 200 de otomani[43] călăuziți probabil de același Sava, care, pentru a câștiga încrederea turcilor, făcea exces de zel în urmărirea și pedepsirea conaționalilor vinovați de rebeliune împotriva Porții. La sosirea „oștilor biruitoare" ajutate de „înaltul Allah"[44], eteriștii au opus „o foarte scurtă împotrivire"[45], după care au încercat să spargă blocada asediatorilor. A fost o decizie inspirată doar pentru cei care au izbutit „să se salveze în păduri", dar nu și pentru „douăzeci și patru dintre cei mai slabi"[46] revoluționari uciși pe loc de turci ori pentru cei capturați, pe care necredincioșii, „băgându-i în lanțuri", i-au trimis la București, unde chehaia bei „i-a omorât pe toți"[47], fără a mai sta pe gânduri. Iar această firavă rezistență eteristă a fost fatală și pentru sfânta mănăstire Aninoasa, pe care „otomanii au nimicit-o prin foc"[48]. Jertfele Țării Românești pe altarul revoluției elene deveneau astfel tot mai numeroase.

Mult mai neînfricat în lupta cu turcii decât militarii de profesie din trupele lui Alexandru Ipsilanti s-a dovedit un cleric pe care sursele îl menționează mai ales drept Popa Sârbu. Nu este vorba de un nume propriu, ci de un etnonim atribuit

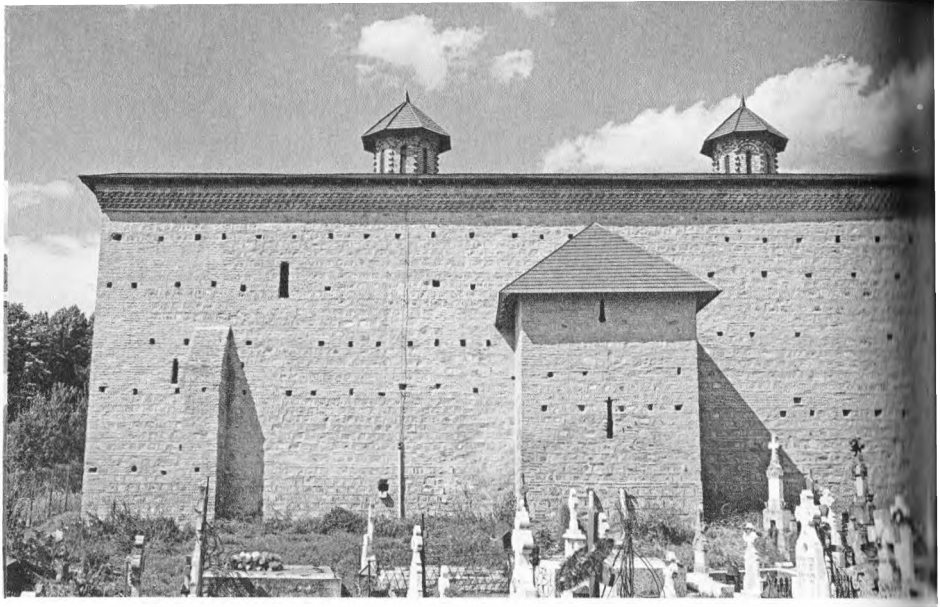

Eteriștii refugiați la mănăstirea Aninoasa nu au găsit cu cale să reziste în fața asediului turcilor la adăpostul impresionantelor ziduri ale așezământului; cei mai mulți dintre ei și-au aflat sfârșitul încercând să spargă blocada.

de români tuturor slavilor sud-dunăreni indiferent de naționalitate (bulgari, sârbi, croați, macedoneni). Și, de altfel, conform mărturiei colonelului rus Liprandi, preotul în cauză nu era sârb, ci slavo-macedonean[49], dar avea o conștiință națională elenică mult mai pronunțată decât mulți greci get-beget. De aceea, deloc întâmplător, C. Izvoranu îl socotește „popă grec"[50]. În privința numelui său propriu-zis izvoarele se contrazic, unele susținând că îl chema Vasile[51], iar altele că purta numele de Ivanciu[52]. Nu este însă imposibil ca cel dintâi să fi fost prenumele clericului, iar cel de-al doilea, numele său de familie.

Dubii nu există însă în privința „înălțimii [sale] colosale" și a „puterii de Ercul"[53], care i-au îngăduit să îmbine de timpuriu slujirea Domnului cu cariera militară în serviciul pravoslavnicului imperiu țarist, încununată cu acordarea titlului de „cavaler rusesc"[54], probabil în urma isprăvilor din timpul Războiului Ruso–Turc din 1806–1812. Când lucrurile s-au liniștit, Popa

Sârbu s-a dedicat din nou cu precădere celor sfinte, slujind la biserica bucureșteană „Sf. Ionică, de lângă Zlătari“[55]. Spiritul său belicos s-a trezit însă din nou odată cu extinderea activității revoluționare a grecilor în cetatea de scaun a Valahiei. Atunci cucernicul părinte a intrat în legătură cu Iordache Olimpiotul, al cărui intim a devenit[56], contribuind, printre altele, la „recrutarea eteriștilor la București“, de la care „lua [...] jurământul“[57]. Ulterior, a participat la bătălia de la mănăstirea Nucet[58] și probabil la cea de la Drăgășani, urmându-l pe Ipsilanti până la Câineni, la granița cu Austria[59]. După fuga comandantului suprem, Popa Sârbu l-a însoțit pe Iordache în retragerea din Oltenia, care l-a adus, așa cum am văzut mai sus, și pe la mănăstirea Argeșului, iar apoi către Prahova. Undeva pe acolo, drumurile celor doi s-au despărțit, căci, sub presiunea urmăritorilor, Iordache Olimpiotul a decis s-o apuce spre Moldova, iar Popa Sârbu, către Transilvania. Spre deosebire însă de Iordache, care căuta să evite o confruntare pe teritoriul valah, clericul pare a o fi dorit sau chiar provocat. Ajuns astfel la frontiera cu Ardealul de la Rucăr–Moeciu–Bran, cu doar 15 tovarăși[60], s-a îngrijit să-i regrupeze pe revoluționarii greco-slavo-albanezi risipiți prin zonă. A adunat astfel un număr de luptători, estimat diferit de surse la 80, 300 sau 400[61], pe care i-a aranjat în dispozitiv pe „muntele Colți în poziția numită Valea Muierii“. Este probabil vorba, așa cum a rezultat în urma cercetărilor pe care le-am întreprins în teren, de Colții Muierii, un masiv stâncos situat la nord de Peștera Dâmbovicioarei, pe la poalele căruia curge pârâul Valea Muierii, un afluent al Dâmbovicioarei.

Acolo, turcii conduși de silihtarul Salih Efendi și călăuziți de același bimbașa Sava Fochiano au sosit poate la 10 sau 11 iulie cu efective net superioare, probabil vreo 800 de soldați.[62] Au reușit, în plus, să-și asigure și sprijinul unor țărani din zonă, care, sătui de tulburările provocate de zaveră, „îi trecură peste munți ca să apuce de la spate pe popa“[63]. În ciuda acestei încercuiri, preotul și oamenii săi au opus vreme de șase ore[64] o rezistență îndârjită, pricinuind un mare număr de victime în rândul turcilor – Ilie Fotino le estimează, probabil exagerând

Aceste stânci impresionante situate la nord de peștera Dâmbovicioara și cunoscute sub numele de Colții Muierii au fost în iulie 1821 martorele rezistenței antiotomane îndârjite a revoluționarilor greci conduși de Popa Sârbu.

flagrant, la circa 120 de luptători[65]. În cele din urmă, au trebuit totuși să se recunoască învinși și „să treacă peste cordonul austriac în pământul Transilvaniei"[66]. În retragerea lor au fost însă îndeaproape urmăriți de turci, care, în elanul lor războinic, au „călcat hotarele" imperiale „și au măcelărit la întâmplare mai mulți soldați, printre care erau și austrieci", ba chiar „au intrat până aproape de vamă"[67]. Și-au mai temperat avântul la sosirea comandanților, care au început să negocieze cu autoritățile de graniță predarea cel puțin a capilor zavergiilor și, în primul rând, a popii Sârbu. În cadrul acestor tratative, pentru a fi mai convingători, Sava și ai lui au recurs la felurite amenințări, inclusiv la aceea că aveau „să intre în Brașov"[68] cu trupele de gazii. Astfel încât, ca să evite orice risc, pragmaticii austrieci au găsit de cuviință să le satisfacă cererea „pentru [a păstra] armonia ce se afla între Curtea Vienei cu Poarta", chiar

dacă inițial au făcut nazuri, pretextând că nu puteau accepta „ca să se calce dignitatea stăpânirii lor“[69].

Actul predării unui cleric în mâinile necredincioșilor care urmau să-l măcelărească fără întârziere i-a impresionat profund pe creștinii ortodocși, deopotrivă greci și români, care l-au socotit „un lucru nemaipomenit în istorie și contrar principiilor și legilor umane“[70]. Astfel a luat naștere chiar atunci una dintre legendele revoluției grecești. Toate relatările cu privire la isprăvile și soarta popii Sârbu de după expulzarea sa în Valahia sunt caracterizate de o implicare emoțională puternică, de natură să le afecteze grav obiectivitatea. Suntem așadar nevoiți să le tratăm cu multă precauție.

Din câte ne putem da seama, în urma înțelegerii dintre părți, clericul a fost trecut peste granița la 14 iulie, de unul singur sau împreună doar cu un servitor, ori laolaltă cu patru sau șase tovarăși[71], înarmați cu toții doar cu arme albe (săbii, iatagane, pumnale). Cu toate acestea, pe fondul consumului exagerat de alcool – o practică, desigur, curentă înaintea confruntărilor militare decisive („popa ceru o litră de rachiu-spirt, o bău și dete și la arnăuți să bea și, aprinzându-și ciubuc din două trăsături, isprăvi tutunul din lulea; și mai bând încă o litră de spirt“) –, aceștia au opus o rezistență înverșunată, soldată cu destule pierderi în rândul turcilor. Astfel, diverse surse îl creditează pe cuviosul părinte cu uciderea cu mâinile sale a opt, nouă sau unsprezece[72] necredincioși. În cele din urmă, inevitabilul s-a produs, și Popa Sârbu a fost capturat de trupele otomane, care l-au dus mai întâi la București, la chehaia bei – pe care, conform prea puțin credibilelor surse creștine, l-ar fi înfruntat cu multă cutezanță. La întrebarea lui Kara Ahmed Efendi „Dulce e sângele de turc, bre popo?“, acesta ar fi răspuns: „Pe când eram să mă satur, ca să-i înțeleg gustul, mi se frânse pala“[73]. Chiar și în absența acestui dialog cel mai probabil născocit de mitologia greco-română a revoluției antiotomane, soarta slavo-macedoneanului grecofil era pecetluită. A fost trimis în lanțuri la Silistra, unde a fost decapitat „învrednicindu-se de cununa slavei și a veșniciei și coliturghisind în cer împreună cu ceilalți mucenici“[74].

ACUM, CĂ ÎȘI ÎNDEPLINISE CU PRISOSINȚĂ MISIUNEA DE A lichida cât mai mulți conaționali vinovați de rebeliune împotriva Înaltei Porți, bimbașa Sava, „lupul subt piele de oaie", „talerul cu două fețe", „câinele ce își mișca coada la mulți", putea fi pedepsit exemplar, la rândul lui, pentru purtarea sa duplicitară („când cu apostații ipsilântești să uniia asupra turcilor, când da făgăduieli turcilor asupra apostaților"). Drept urmare, pentru a îndeplini vrerea în acest sens a luminăției sale padișahului[75], „Slistra valesî" Mehmed Selim pașa i-a trimis pe la sfârșitul lunii iulie chehaialei sale de la București „ferman tainic" prin care îi poruncea „să-l piarză [pe Sava] cu toți cetașii săi"[76]. Iar Hagi Kara Ahmed s-a conformat fără întârziere, scriindu-i deopotrivă silictarului său și bimbașei ca, după ce vor fi lăsat „în fiecare oraș și târg din județe spre pază câte 8–10 turci și peste ei unul mai mare numit beșliu"[77], să se întoarcă grabnic la București „ca să se odihnească, iar mai vârtos să-și iea și răsplătiri, fiecare după serviții[le]" aduse. În ciuda avertismentelor apropiaților săi, stăpâniți de presentimente sumbre,[78] și chiar a dezertării masive a arnăuților săi temători să dea ochii cu turcii,[79] Sava, care avusese de mai multe ori șansa de a se refugia în Transilvania,[80] a găsit cu cale să vină la București, ferm convins că urma să primească o recompensă consistentă din partea chehaialei bei („credea negreșit că va întra în rândul boierilor de clasa întâi și va ajunge spătar în România").[81] Iar turcul, pentru a-l atrage în cursă,[82] a avut grijă să-i întrețină această amăgire, fie că l-a primit cu onoruri chiar în ziua sosirii în cetatea de scaun[83] („avgust 6, ziua de Preobrajenie", „i-au îmbărcat cu capoturi și le-au mulțămit pentru că au arătat slujbă, cinstindu-i cu cafele după obicei"[84]), fie că doar l-a trimis pe cavaz-bașa la casa sa din mahalaua Tabacilor, pentru a-l întreba „cum i se afla cheful" și a-l pofti a doua zi „la dânsul cu toate căpeteniile arnăuților, ca să li se facă cunoscut fiecăruia îndeosebi mulțumirea Înaltei Porți prin firmanuri"[85] și să fie înveșmântați cu „șube".

Așa că duminică 7 august, chiar în ziua în care împlinea 42 de ani,[86] Sava s-a dus „îmbrăcat strălucit, numai în firuri"[87], alături de delibașa Mihali și de aga Ghencea și alți vreo 20–25[88]

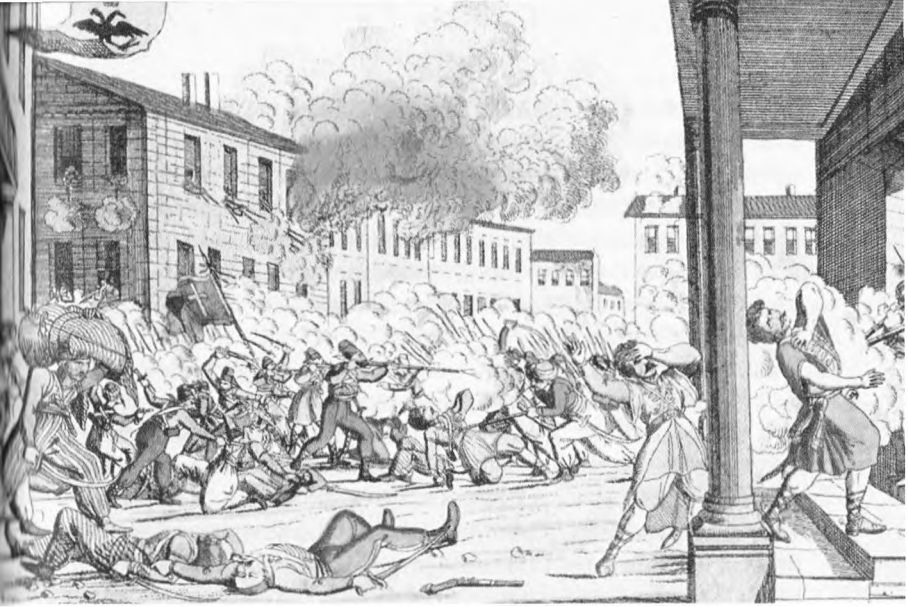

Uciderea mișelească de către turci a lui bimbașa Sava a produs emoție și indignare chiar și în Occident, după cum o dovedește această cromolitografie realizată în epocă în spațiul german.

de arnăuți, la curtea lui chehaia bei din casele Văcărescu-Belu de pe podul Mogoșoaiei, chiar în locul în care odinioară depusese „evanghelicescul jurământ pentru Eteria grecească și [...] se înălțase steagul libertății grecilor“[89]. Acolo a fost primit la intrare în chipul cel mai binevoitor[90] în mijlocul „mulțimii de popor creștin“ adunat cu felurite jalbe. Numai că de îndată ce a pătruns în curte a putut vedea 300 de delii înarmați până-n dinți, aliniați, chipurile, „pentru parada primirii“ sale „după biruințele ce arătase“. În plus, alți 60 de ostași[91] îl așteptau „pe lungul coridor al scării din casa Belu“ și în „sala în care se afla chehaia bei“. După obișnuitele plecăciuni orientale, aceștia au executat foc de la mică distanță.[92] Sava a căzut răpus pe dată, delibașa Mihali a reușit să se retragă, „apărându-se cu sabia, până spre intrare, unde a fost jertfit și el“, în vreme ce aga Ghencea a fost împușcat când încerca „să sară în stradă de pe fereastra sălii“. Fără a mai sta pe gânduri, deliii le-au retezat

capetele celor trei „haini“[93], iar apoi „le-au umplut cu paie și le-au trimis la Silistra, iar de acolo la Constantinopol, drept dovadă“[94]. „Trupurile murdare“[95] le-au despuiat și le-au încărcat „într-o căruță prăpădită“, care le-a dus până „în locul numit Obor“, unde au fost lăsate „hrană păsărilor de pradă, porcilor și câinilor“, căci pașa poruncise strașnic ca nimeni „să nu cuteze nici în taină, nici pe față, cu nici un temei“ să le facă „îngropăciune omenească“[96].

În același timp, numai ce au auzit „pocnetul pistoalelor din sală“, deliii din curte au început să tragă și ei asupra arnăuților „din tacâmul Savii“, care, luați prin surprindere, nu au putut da o ripostă pe măsură. Cei mai mulți au căzut secerați de gloanțe, făcând ca în scurt timp casele lui Belu să se prefacă de la „mulțimea sângelui vărsat“ și de la „cadavrele acelea despuiete și aruncate prin curte în toate părțile, în feluri de poziții“, în „zalhana de oameni, încât trecătorii ce trecea pe lângă dânsele fugeau scârbiți cu groază“. Doar trei arnăuți au izbutit să scape de măcel, „doi pe jos, prin fundul grădinii, trecând Dâmbovița înot“[97] (Dumitru Pantea și Acîliu[98]), iar unul „călare pe poartă“, care se grăbi să dea alarma în rândul tovarășilor de arme conăciți prin mahalalele Olteni (Protopopului) și Tabaci[99]. Căci, într-adevăr, nu era timp de pierdut, întrucât chehaia bei nu doar dăduse poruncă să fie măcelăriți toți arnăuții din București, ci și oferise drept răsplată pentru fiecare căpățână retezată „câte o mahmudea, monedă de aur valorând pe atunci 25 de groși turcești“[100]. Generozitatea pașei a declanșat numaidecât iadul pe pământ, căci, însetați de câștig, „dangalacii“ turci „alergau pe uliție în toate direcțiile [...] desculți, cu capetele goale și cu iataganele în mână și, unde întâlneau om, subt prepus măcar de ai lui Sava, pe loc îl oborau, îl dezbrăcau, îi tăiau capul“[101], astfel încât „sta trupurile pă toate ulițele ca bordușii fără capete“[102]. Iar la reședința lui Kara Ahmed soseau necontenit ieniceri „plini pe mâini și pe haine de sânge omenesc, cu iataganele în gură și cu câte cinci-șease capete ducându-le de păr în amândouă mâinile“, așa că în doar trei ceasuri curtea caselor Belu s-a umplut de „grămezi de capete ca niște movile“, iar numărul victimelor l-a depășit cu mult pe cel al „arnăuților

cu care întrase Sava în București". Noroc că omenosul negustător Ianache Băltăreţu, „care se afla atunci în favoarea paşei", s-a dus la dregătorul otoman şi a reuşit să-l convingă să pună capăt acelei „măcelării" de „oameni cu totul nevinovaţi".[103]

Însă luptele aveau să continue cu multă îndârjire, căci arnăuţii nu doar se dosiseră fiecare pe unde apucase, prin case particulare, prin grădini, prin vii[104], ci se şi masaseră în conacul lui Sava din Tabaci[105] şi în biserica Olteni (Protopopului[106]). Primul focar de rezistenţă colectivă a fost repede anihilat de otomani, care au tras cu tunul asupra casei în cauză şi apoi au incendiat-o. În schimb, pentru înfrângerea luptătorilor din lăcaşul de închinăciune al Oltenilor a fost nevoie de „douăzeci şi patru de ceasuri de luptă necontenită"[107]. Acolo, de îndată ce au aflat de asasinarea lui Sava, şi-au căutat adăpost 26, 30 sau 35[108] de arnăuţi, conduşi de căpitanul Tănase Pipi din satul Vuno(i), de lângă Himara[109] (azi în Albania), „om viteaz, demn de mai bună soartă", care mai înainte vreme „servise la Neapole subt regele Ioachim Murat"[110]. Presaţi de desfăşurarea evenimentelor, aceştia nu avuseseră timp să-şi procure provizii, ci doar să-i dea afară pe credincioşi şi să ia cu ei „oricâte donițe cu apă"[111] se găseau prin chilii, după care s-au baricadat înăuntrul bisericii. Şi, într-adevăr, sub zidurile lăcaşului şi-a făcut curând apariţia o mulţime nu doar de turci, ci şi de ruşi necrasovţi şi cazaci zaporojeni, conduşi de un anume Coşovei. Aceştia din urmă, „gândind cu beţiia lor că vor surpa beserica cu spinarea"[112], au fost primii care au dat năvală. Nu au izbutit însă decât să piardă un mare număr de oameni, răpuşi de arnăuţii care trăgeau necontenit de la ferestre. Numeroase victime s-au înregistrat şi în rândurile turcilor, pe care asediaţii reuşeau să-i transforme în ţinte facile, azvârlind „diverse piese decorative din argint ale armelor şi monede"[113], pe care aceştia se îmbulzeau să le prindă. Constatând prin urmare că aşa nu aveau nici o şansă împotriva arnăuţilor, asediatorii au adus tunuri şi „au bătut sfânta biserică" „până s-au aprins învălitoarea"[114], dar nici în acest chip nu au putut să-i scoată afară pe tovarăşii lui Sava, căci lăcaşul „era cu boltă de zid"[115]. Totuşi, a doua zi spre dimineaţă, cum „nu mai puteau răbda dogorea

focului și cumplita sete“[116], arnăuții au hotărât, ca, „după ce s-au închinat la icoane“[117], să-și caute scăparea în afara bisericii Oltenilor. Unii au sărit pe ferestre, „și acolo i-au cuprins focu de au ars și au venit rostogol jos“ ori „turcii i-au împușcat“, în vreme ce alții, mai numeroși, „au năvălit afară cu iata[ga]-nele în mâini“, „stricând mulți turci în fuga“[118] lor – sursele otomane estimează numărul dreptcredincioșilor musulmani „care au băut [atunci] din paharul jertfirii“ la aproximativ 300.[119] Iar vitejii arnăuți au pierit cu toții în afară de doi – printre ei și Ivancea, căruia turcii aveau totuși să-i taie mai târziu picioarele[120] –, astfel că, „din nenorocire, elineasca luptă din România [Țara Românească]“ „s-a încheiat cu bătaia și sterminarea“[121] deplină a apostolilor elefteriei.

13. Bătălia de pe Prut

CHIAR DACĂ FUSESE NEVOIT SĂ-I ORGANIZEZE O PRIMIRE fastuoasă principelui Cantacuzino la intrarea în Iași (22 mai), „cârmuitorul Moldovei“[1] Constantin Pendedeca nu s-a arătat dispus să renunțe prea lesne la putere în favoarea plenipotențiarului lui Alexandru Ipsilanti, ceea ce a dus la un conflict deschis între cei doi eteriști („Se tulbură Pendedeca văzând puterea că-i ia. / Vrajbă între ei se-ațâță, cad întru nemulțumire, / care de care să ieie a țărei ocârmuire“[2]). Cum însă nu dispunea decât de „70 de arnăuți, 50 greci și vreo 90 de moldoveni și țigani [...], cei mai mulți neînarmați și fără uniforme“, și nu era deloc popular în rândul grecilor din Iași, Pendedeca a trebuit să facă un pas în spate, așteptând momentul prielnic pentru a-și înlătura rivalul. Până atunci s-a dedicat răspândirii de zvonuri defăimătoare, potrivit cărora Cantacuzino „îi vânduse pe grecii din Moldova pentru două milioane“ și „se pregătea să fugă în Rusia“ – ceea ce avea să se și întâmple peste vreo trei săptămâni. Iar atunci când a izbutit să-și asigure susținerea lui Teodosie Hristodul, membru al noii comenduiri, a urzit, fără succes, un complot împotriva principelui, care fusese informat de ceea ce îl păștea de către serdarul Vasile Teodoru.[3]

Altminteri nu poate să nu surprindă iuțeala cu care Cantacuzino, care până nu demult susținea sus și tare „că nu voia să se amestece deloc în administrația Moldovei[4],“ și-a format și și-a impus propria echipă, ce a preluat imediat frâiele puterii.

În cadrul acesteia se remarcau trei personaje-cheie: Ionică Beldiman, „logofăt al 2-le", „administrator ce ţâné loc şi de ministru", precum şi mai sus pomeniţii căpitan Teodosie Hristodulu, baricadat „în casăle vistiernicului Costachi Paşcanu" cu „trii rânduri de străji [care] îi pază nesmintit intrările, doi mavrofori la poartă, înarmaţi din cap până în picioare, doi arnăuţi la uşa de gios, cu şăşanele turceşti, şi doi mavrofori deasupra scărilor cu săbiile scoasă", şi tufecci-başa Vasile, „comandantul oraşului" şi întâi-stătătorul cancelariei domneşti instalate în casele logofătului Dimitrie Sturdza. Înlăuntrul acestora, ce „gemé de zgomotul şi tânguirea stăruitorilor" cu felurite jalbe („unii cerând răvaş de drum, alţii înapoierea lucrurilor răpite de eterişti, ciialanţi scoaterea eteriştilor din casele ce locuia, neavând unde să-şi plece capul, şi alte nenumărate"), surprindea atotprezenţa arnăuţilor „cu ochii încruntaţi de sânge şi de beţie, răstogoliţi în toate părţile de gios până sus în odaia de priimire a comandirului". Iar aceştia nu doar solicitau comisioane pentru soluţionarea favorabilă a diverselor petiţii, ci şi chefuiau nestingheriţi de dimineaţa până seara („şidé pe rogojini şi pe cergi vargate, aşternuţi la pământ turceşte [...], unii cântând în tamburele, alţi mâncând şi bând friptură ce stă înprăştiete în giumătăţi armuri de miel pe mesile de mahon şi alte mobile scumpe, pline de unsori şi hărcuite de ietagan cu care se slujé palicariul tăindu-i porţia sa fieştecare din grămadă, cu vitejie ca rătezând mădularile unui turc învins"[5]). Aşa se făcea – arăta chiar principele Cantacuzino – că trupele şi curtea ajungeau să consume 5.000 de porţii de carne într-un interval de doar patru zile, dar şi 4.000 de pâini pe zi, inclusiv cele pe care arnăuţii le scoteau la vânzare pentru a-şi rotunji veniturile sau le ofereau cu generozitate „ibovnicelor pe care le târau după ei"[6]. Cum însăşi puterea sa se bizuia pe forţa armelor lor, nici noul „domn" al Moldovei nu cuteza să ia măsuri radicale.

Aşa că se axa pe întocmirea programului de guvernare, făcut public printr-o proclamaţie încă din data de 24 mai. Cu această ocazie, principele, animat de principii egalitare, anunţa desfiinţarea categoriei scutelnicilor („de astăzi înainte această numire şi îndatorire va lipsi deasupra voastră, rămâind ca toţi deopo-

trivă să vă sârguiți pentru folosul patriei voastre"), precum și o reducere neprecizată a impozitelor, ce urmau să fie de atunci încolo colectate fără săvârșirea nici unui fel de abuz („o dare de bir măsurată" care „se va alcătui cu cea mai mare cumpănire și se va strânge de către dregători orânduiți, cărora cu strășnicie s-au poruncit ca să fie feriți de orice fel de urmare asupritoare săracilor"[7]). Totuși, pentru a nu zgudui din temelii rânduielile societății moldovenești și a nu periclita producția agricolă a țării, proclama menținerea zilelor de clacă („zilele boierescului le veți împlini întocma după legiuirile pământului, ca să nu rămâie pământurile moșinașilor sterpe"). În rest, odată ce era limpede că, în condițiile apropierii armatei otomane, nu primau reformele de tip socialist, Cantacuzino se preocupa prin intervențiile sale publice ce s-au ținut lanț în ultima decadă a lunii să diminueze pe cât posibil ura localnicilor împotriva zavergiilor care jefuiseră țara în lung și-n lat. Spre exemplu, la 23 mai poruncea ca toate bunurile confiscate de militari, cu excepția armelor și a pâinii, „să fie înapoiate persoanelor de la care fuseseră luate", iar „cele rămase să nu fie atinse în nici un caz"[8]. Și tot în aceeași zi hotăra ca orice soldat va fi cutezat să ia „prin sălnicie" nu doar cai, ci și cel mai mic lucru de la locuitorii Moldovei să fie „pedepsit și izgonit" „din oaste ca un nevrednic", „ori de ce stare și oricine va fi".[9]

SEVERITATEA ACESTUI ORDIN TREBUIE PUSĂ PE SEAMA reacției tot mai virulente a moldovenilor la abuzurile eteriste, ce începuse să ia forma rezistenței armate în diverse zone ale țării. Astfel, încă de pe 10 mai spătarul Sturdza, ispravnic de Neamț, le cerea locuitorilor din județ „să își înarmeze brațul de la cel mai mic începând" împotriva „făcătorilor de răle greci", care, „subt cuvânt de a-și aduce în slobozenie patria și țările lor", pricinuiseră „la toată starea și la tot moldovanul" „feliuri de silnicie și prădăciuni, cu feliuri de jacuri și cruzimi", încât, „spaima cuprinzind pre toți, s-au spart sate, s-au spart târguri, s-au spart ținuturi întregi și număr nenumărat de oameni s-au înprăștiet". Ca atare, boierul patriot se oferea să devină el însuși „căpetenia" nemțenilor înarmați cu „pușcă, coasă, lance,

Pe câmpul de la Zvoriștea (azi în jud. Suceava) mai mulți boieri moldoveni au strâns o oaste de vreo 3.000 de țărani, pentru a scăpa țara de eteriști.

topor", conducându-i într-un marș triumfal spre cetatea de scaun a Ieșilor, pe care să o slobozească de eteriști, „prinzându-i, dizbrăcându-i de toate ce vor avea" și, firește, însușindu-și bunurile lor („averea aceea va fi a voastră"[10]).

Mult mai bună a fost organizarea antieteristă în nordul țării, unde în cătunul botoșănean Zvoriștea (azi în județul Suceava), aflat chiar la granița cu Austria, s-au întâlnit „foarte tainic" mai mulți boieri pribegi, printre care hatmanul Răducanu Rosetti, vistiernicul Alecu Balș, paharnicul Gavril Istrati, căminarul Ștefanachi Gherghel, punând la cale „să rădice satele și să pornească asupra grecilor cu război". În acest scop, au strâns 3.000 de oameni, „ce fluturau pe lănci [...] bucăți de materie roșie, semn de război și de moarte" – trimitere directă la sloganul de căpetenie al eteriștilor. În fruntea lor au înaintat „tot pe malul Siretului în gios", după care s-au îndreptat asupra târgului Botoșanilor, apărat de doar „100 de mavrofori cu arnăuți". Și, odată ce au fost susținuți de „negutitorii și oamenii boierești de prin ogrăzi" ce luaseră și ei armele în mâini, pă-

mântenilor nu le-a fost greu să-i izgonească din târg pe „ispravnicul rânduit de Pendedeca, stolnicul Grigori Rizu“ și pe căpitanii eteriști Balașu și Spiru și să impună propriul ocârmuitor, în persoana unui anume Vârnav. Mai ales că, simțind „turburarea ce să făcusă în târg noaptea“, „volintirii“ din oraș o luaseră la picior „până a nu răsări soarele a doua zi“, căutându-și scăparea înspre fruntariile Rusiei („apucând drumuri părăsite în gios, nu s-au oprit până la Țuțora“). În schimb, contrarevoluționarii, după ce au întărit „orașul cu străji la toate drumurile“, nu au înaintat decât până la vreo 7 kilometri vest de Botoșani, „cătră moșia Stăncești“, unde „au tăbărât în pâlcuri pe culmile predomnitoare șesurilor Siretiului“, în așteptarea nu doar a unor „povățuiri de mers înainte din Botoșani“, ci și a tainurilor de hrană, pe care boierii din fruntea lor nu au catadicsit să li le împartă. Așa că, după vreo trei zile de așteptare, țăranii deveniți peste noapte oșteni „s-au împrăștiet la casele lor hămesiți de foame“[11].

Ca atare, în condițiile în care nu binevoiau să le ofere rațiile zilnice oamenilor pe care-i strânseseră ei înșiși sub arme, era cu totul improbabil ca boierii moldoveni să se „sârguiască“ a da voluntarilor eteriști „hrana trebuincioasă pe care ei nu erau în stare a o găsi în alt chip“, după cum cerea Cantacuzino pe 24 mai. Și, la fel, nu exista nici o șansă ca moldovenii care „se îndeletniceau cu arme, subt numire de pușcași și plăieși“, să se unească cu trupele vremelnicului conducător, dovedind că „națiia moldovenească nu și-au perdut încă de istov duhul strămoșilor [...], ci se află în stare a-și apăra cu sângile [...] credința, patria, femeile, copiii și averile“[12].

PRIN URMARE, SINGURII CARE CONTINUAU SĂ SE MOBILIzeze exemplar la apelurile principelui erau grecii din Rusia, care îi expediau acestuia sume considerabile de bani și înarmau voluntari pe care se pregăteau să-i treacă peste Prut. Astfel, pe 31 mai Cantacuzino primea de la eforii eteriei din Chișinău „3.000 de galbeni olandezi și 7.000 de groși în mahmudele“, în vreme ce „25.000 ruble hârtie“ urmau să fie convertite de urgență în monedă forte și apoi expediate la Iași. În paralel, tot

în capitala Basarabiei urmau să fie vândute cecuri în valoare de 12.000 de galbeni, iar banii rezultați să fie folosiți „pentru pregătirea soldaților“[13] greci de acolo. Căci, într-adevăr, marea problemă a lui Cantacuzino era aceea că nu reușise să-și asigure serviciile decât a cel mult 1.500 de soldați[14], dintre care mulți nu erau decât răufăcători înrolați în armata eliberatoare doar pentru a putea săvârși neîngrădiți jafuri și alte blestemății („oastea aceea așa-numită nu să compunea numai din greci, ca să poată defăima cineva națiia, ci și de toți vagabonzii de prin țară, precum slugi boierești, masalagii, cei mai răi oameni din Iași, zaporojeni și țigani, din a căror pricină s-au tras și cele mai multe rele în Moldova“[15]). Și asta în condițiile în care se zvonea că otomanii trimiseseră deja asupra cetății de scaun trupe profesioniste cu un efectiv de zece ori mai mare decât cele mobilizate de eteriști.[16]

Aceste informații neverificate l-au făcut pe Cantacuzino să clacheze psihic, el hotărându-se, după doar zece zile de guvernare, să părăsească Iașii (1 iunie) și să-și transfere „cartierul general“ în „casa mare cu ziduri de cetate“[17] de la Stânca a velboierului Iordache Rosetti-Roznovanu. Situată la o depărtare de „cinci verste de Sculeni, la granița Basarabiei“[18], această veritabilă „maison de plaisance“, după cum o caracteriza Iacovache Rizo[19], nu doar îi oferea alteței sale tot confortul de care avea nevoie („case mari, odăi frumoase nu puté a-i fi urât“), inclusiv o spectaculoasă priveliște asupra râului („căci Prutul afla plăcere de-aproape când îl privé“[20]), ci îi și permitea să fugă în orice moment în Rusia. Retragerea aceasta avea să-i știrbească însă grav autoritatea, confirmând acuzațiile de lașitate pe care rivalii, în frunte cu Pendedeca, nu pridideau să i le aducă, precum și să-i îngreuneze considerabil efortul de administrație. Așa că, pentru a salva cât de cât aparențele, s-a grăbit să-și justifice gestul prin proclamații adresate atât grecilor, cât și moldovenilor. Celor din urmă, care, în ciuda aserțiunilor principelui („știu cât de mângâietoare vă este la asăminea vreme înfățoșarea mea)“, nu erau tocmai afectați de plecarea sa intempestivă din Iași, le arăta că retragerea se datora dorinței sale aprinse de a proteja orașul de consecințele funeste ale

invaziei otomane, căreia îi căzuseră deja pradă Galații și Focșanii („ca să vă puteți păzi întru nevătămare cathedra și averile voastre despre cumplita călcare a vrăjmașilor, de care nu ați putea scăpa, dacă războiul s-ar urma înpregiurul acestui oraș și înăuntru“[21]). Gestul era fără doar și poate lăudabil, dar nu avea să-i împiedice pe turci să-i pedepsească amarnic pe ieșeni pentru colaborarea vinovată cu eteriștii. În schimb, grecilor, care nu aveau cum să fie prea încântați de gestul său, principele nu găsea de cuviință să li se justifice în vreun fel, ci doar să le „ordone să se prezinte în fața sa ca să primească ordine“. Dincolo de obișnuita retorică patriotică, el se îngrijea totuși să le capteze bunăvoința, adresându-le epitete măgulitoare acelor militari care se distinseseră în bătălia de la Galați („eroul colonel Anastasie din Epir“, „Trifon Kliris, cel iute de năvală, Trifon Farmakidis cel grozav“, „Papastasinopoulos cel iute de picior“, „virtuosul Sofianopoulos [Sofianos]“, „viteazul Andrei Vretos din Itaca“)[22]. Ca atare, nu trebuie să mire faptul că, așa cum mărturisește însuși Cantacuzino, într-o primă fază, la apelul său au răspuns doar „șaizeci dintre bărbații ce veniseră recent din Rusia“[23]. Iar atunci când încet-încet i s-au alăturat mai mulți oșteni, el a decis să-i risipească prin țară, poruncindu-le să iasă în calea diverselor coloane ale trupelor otomane. Astfel, rând pe rând, a trimis la Roman cavaleria condusă de tufecci-basa Vasile Teodoru[24], „ce reprezenta principala sa forță“[25], a detașat trupe la Vaslui, l-a însărcinat pe generalul sârb Mladen Milovanovici să se deplaseze la Târgu Frumos cu 100 de albanezi, pentru a proteja „singurul culoar de retragere spre munți“, căci, se pare, principele nu excludea nici o fugă în Transilvania, și i-a poruncit căpitanului Soltanof să pornească „spre Huși, de-a lungul Prutului, pe valea îngustă prin care se varsă Jijia în Prut“.

Pe de altă parte, retragerea lui Cantacuzino la Stânca a acutizat lupta pentru putere dintre grecii ce revendicau efemera cârmuire a Iașilor. Mai ales că din senin a apărut și un alt pretendent, pe nume Lisgaras, nepot al contelui Ioannis Capodistrias – ministrul de externe al țarului de la care neamul elen aștepta mântuirea. Ofițer superior rus încărcat de

De teama iminentei invazii otomane, guvernatorul eterist al Moldovei, Gheorghe Cantacuzino, s-a refugiat la 1 iunie 1821 în luxoasa reședință, azi dispărută, a marelui boier moldovean Iordache Rosetti-Roznovanu de la Stânca, nu departe de malul Prutului, vizibil în planul depărtat al fotografiei. Și tot aici aveau să se desfășoare două săptămâni mai târziu ciocniri violente între eteriști și trupele otomane.

decorații, Lisgaras primise din partea lui vodă Mihail Suțu o misiune diplomatică la Viena și Laibach (Ljubljana), iar acum sosea la Iași, chipurile, împuternicit, de „monarhii reuniți să facă ordine în Moldova"[26]. Nu a reușit însă decât să sporească disensiunile dintre grecii de-acolo într-un moment în care aceștia aveau nevoie, mai mult ca oricând, de unitate, căci ordiile turcești se apropiau amenințător.

CU EFECTIVE GREU DE ESTIMAT – 7.000 DE LUPTĂTORI ÎN relatarea lui Ioan Filimon[27], 8.000 conform lui Dimitrios Sfikas[28], 13.000 după Manolache Drăghici, 15.000 după Iacovache Rizo, peste 20.000 în viziunea lui Alecu Beldiman, „cinci de ianiceri ortale, cei mai aprigi și delii, / din anadoleni o parte și manahi, dar nu pre mulți, / îmbrăcați în straie rele, mulți în opinici și

desculți", „ca la 26.000 cu o gătire foarte mare", potrivit lui Iordache Rosetti-Roznovanu[29] –, acestea au pătruns în primele zile ale lui iunie în Moldova sub comanda supremă a muhafizului de Brăila Iusuf pașa de Bercofcea, „om sâlnic, dar bun zabet"[30]. Acesta era secondat de „bunul Salih pașa, muhafiz de Varna"[31], care, „cu toate că avé trei tuiuri", era doar „ciarcagiu" (*cerhagi*, cel care „avan-gvardiea purta") și de „ianicer aga Osman"[32] (Ciobanoglu?)[33], „poruncitor la ortale, om blajin, vechi musulman". După toate probabilitățile, trupele au avansat *in corpore* până la Tecuci,[34] de unde o coloană s-a separat, apucând-o pe ruta Bacău–Roman–Târgu Frumos, „ca să scoată de prin monastiri răsăpile oastei lui Ipsilant, ce să întărisă acolo după ce prădasă țara"[35], sau, altfel spus, ca să jefuiască ce mai era de jefuit prin Moldova. Căci, scăpați de sub supravegherea lui Iusuf, care se străduia să respecte ordinul Porții de protejare a provinciei fidele și a supușilor acesteia („poronci strașnici erau date țara a nu supăra / raiaua cea credincioasă cât se dă a apăra"), inclusiv aplicând sancțiuni drastice recalcitranților („oricâți aducé la dânsul nu mai erau judecați / unii nas, alții ureche, altul de bătăi zdrobit, / căci a mijloci iertare nu era de vorovit"), oștenii Semilunii și-au putut face de cap, în frunte cu aga Melizoglu, „a Ibrailei erliu, / om silnic și jacaș foarte, cel mai crud și mai deliu" („ce prădări și ce uciderí și acesta n-au lucrat! / herghelii, cirezi și turme după dânsul trimeté / argintării, lăzi cu straie, căci orice voia puté"). În schimb, grosul oștirii a urmat ruta Bârlad–Vaslui–Iași, ajungând pe 12 iunie la Valea Adâncă[36] „fără să sloboadă o pușcă", căci trupele trimise de Cantacuzino în recunoaștere s-au retras de pretutindeni fără a opune nici un fel de rezistență. La fel au procedat și eteriștii din Iași, care, de îndată ce au aflat de apropierea ordiilor otomane, s-au refugiat la Stânca și la Sculeni, pe malul Prutului. Așa că, pentru a „opri toată comunicația lor cu orașul"[37], chehaia și-a așezat lagărul la Copou pe 13 iunie („tot dealul l-au umplut de corturi, au înpănat toate văile ienicerii"[38]), în vreme ce pașalele Iusuf și Salih s-au cazat în confortabilele reședințe ale lui Dimitrie Ghyka[39] și, respectiv, Săndulache Sturdza vistiernicul[40].

În schimb Cantacuzino, Pendedeca și Lisgaras, care continuaseră să se ciondănească chiar și în această situație critică, căci – vai – „patima murdară a dezbinării era [pe atunci] încuibată“[41] în inimile grecilor, au decis totuși la unison ca la sosirea turcilor în Iași să acționeze în baza instinctului de conservare („adevărat, îi rușine, dar e dulce a trăi“) și, în consecință, s-au refugiat tustrei pe teritoriul rusesc („hotărâsc în carantină ca să între [...] / vrând a scăpa din necazuri, de primejdii și nevoi“[42]). La fel, de îndată ce „au simțit puterea turcilor“, toate „lipiturile și vagabonzii“ din Iași au dat bir cu fugiții, astfel încât pe necredincioși au rămas să-i înfrunte la Stânca și la Sculeni doar adevărații eroi ai elenismului.

O parte dintre aceștia, în frunte cu Apostol Stavraca din Santa Maura (Leukada) și cei 116 infanteriști ai săi, dar și cu Inge Sârbul și Ilie Minglari și călărețiii din subordinea lor,[43] aflați mai degrabă într-o misiune de recunoaștere („un trup al Eteriei stând spre pândă tăinuit“[44]), le-au opus pe 16 iunie o rezistență îndârjită în fostul cartier general al lui Cantacuzino. Inițial au trebuit să țină piept la doar 50 de vrăjmași, numai că numărul acestora a crescut rapid, ajungând la 500 și apoi chiar la 3.000. În aceste condiții, era limpede că oricâte minuni ar fi făcut Stavraca cu cutezanța lui, soarta eteriștilor era pecetluită. Astfel, pentru a scăpa de dușmanii care îi covârșeau, aceștia au căutat să se adăpostească fiecare pe unde a putut: într-o pădurice, într-o grădină[45], „pe sub gardurile viei“ și, mai ales, în conacul lui Iordache Rosetti-Roznovanu („unii din ei cer scăpare în curțile boierești, / căci zidirea fiind tare, socoté de pe ferești / or întâmpina pornirea, or puté a s-apăra“[46]), care asista neputincios de pe celălalt mal al Prutului la distrugerea averii sale („au dat foc [...] grajdului, șurii, căsoaiei, hambarului și coșerilor și au ars până în pământ“). De acolo nu-și putea da însă seama dacă turcii, sau grecii erau vinovați de incendierea bunurilor sale; abia mai târziu avea să afle că eteriștii fuseseră cei care „au prădat și au stricat [...] înadins“ nu doar reședința, ci și „catapeteasma și icoanele bisericii“. Trebuie să ne gândim însă că era vorba despre o situație-limită, în care insurgenții creștini luptau disperați pentru supraviețuire. To-

Carantina de la Sculeni, pustie în această cromolitografie a lui Auguste Raffet din 1837, gemea de refugiați în iunie 1821.

tuși, flăcările ce au cuprins înspre asfințit întreaga Stâncă nu le-au îngăduit decât câtorva eteriști ca, după patru ore de luptă – probabil de pe la șapte seara până la unsprezece noaptea[47] –, să se retragă spre Prut, distrugând la repezeală podul peste apa Jijiei, astfel încât să scape de urmăritori („podul Jijiei îl strică vrând a fi încredințați / că dușmanii nu vor trece și vor fi nesupărați"). Cei mai mulți însă au fost răpuși de otomani, iar trupurile lor au rămas să putrezească în conacul Rosetti-Roznovanu („și în odăi și prin beciuri, stârvuri câte socotesci, / jertfa cei dintâi mânie ș-a vitejiei turcesci; / a trece pe lângă curte de putoare nu puteai, / căci n-avea cine să-i scoată sau a se îngriji de ei").

CUM TURCII AU LUCRAT FEBRIL PE PARCURSUL NOPȚII LA refacerea respectivului pod („se-ndeletnicesc cu râvnă, se apucă de lucrat, / îl gătesc într-acea noapte și pun straje de-l păzesc"[48]), grecilor nu le-au mai rămas decât câteva ore pentru a pregăti confruntarea finală. Aceasta avea să se consume pe 17 iunie

Eteriștii învinși la Stânca au distrus podul de peste apa Jijiei, un mic afluent al Prutului, pentru a-i împiedica pe turci să-i urmărească, dar aceștia au izbutit să-l reconstruiască peste noapte.

pe malul Prutului, „vizavi de carantina" de la Sculeni,[49] „pe unde podul umbla", într-un loc ales pentru că le permitea eteriștilor ca, în caz de nevoie, să-și caute scăparea în Basarabia („ca când vor voi să fugă să fie drumul mai scurt"[50]). În plus, distanța foarte mică dintre câmpul de bătaie și hotare îi făcea să spere că trupele țariste ar fi putut interveni în favoarea lor în cazul în care turcii ar fi lovit din greșeală teritoriul rusesc cu tirurile lor de artilerie prea puțin precise. În acest loc – care nu era însă cel mai bine protejat natural, într-o zonă în care Prutul avea un curs cu mai multe meandre – principele Cantacuzino îi poruncise încă de pe 12 ale lunii lui Andreas Sfaelos, sosit de curând de la Galați împreună cu tovarășii săi, să construiască o redută de pământ (tabie). În afara trupelor de care dispunea căpitanul, îi pusese în acest scop la dispoziție 50 de luptători greci și 250 de salahori[51] de strânsură, aduși cu forța de prin Iași („n-alegé arman și jidov și câți vineau trecători"[52]). În schimb, coordonarea tehnică a celor peste 500 de lucrători

Cantacuzino i-o încredințase unui prusac pe nume Tabeck,[53] „om – spune Alecu Beldiman – pe dinafară chipeș, dară inginer pré prost“[54]. Acesta a proiectat o fortăreață rectangulară, cu zidurile durate din butoaie goale și scânduri acoperite cu pământ[55] și prevăzută cu „șanțuri din pregiur“[56]. Nu a apucat însă să-și vadă dusă la bun sfârșit opera, nu tocmai apreciată de contemporani („vai de tabia aceea“, „tabie ticăloasă de pământ“, „nu era decât o păpușărie“)[57], căci a găsit și el de cuviință, asemenea generalului de corp de armată Gheorghe Cantacuzino, să dezerteze în Rusia[58]. În aceste condiții, misiunea definitivării fortăreței a fost asumată din punct de vedere militar de către Atanasie din Karpenision, care „avea forța unui atlet și inima unui erou“[59], și din punct de vedere tehnic de către fostul ispravnic al Iașilor Costache Pomer, „om vrednic cu isteține, râvnitor“, ce „lucra cu necruțare, zi și noapte ne-ncetat“[60]. Totuși, din pricina lipsei de timp, de materiale de construcție, dar și de armament adecvat, acesta a fost silit să recurgă și la soluții de compromis, de pildă „grămădind câteva trunchiuri de copaci“ pe latura de răsărit, neterminată și fără șanț, a tabielei[61] și simulând cu niște găleți îngropate tunurile care îi lipseau („au pus cofe-n loc de tunuri, cu gunoi le-au coperit / cofele erau spre spaimă, iar gunoiul de-ntărit“[62]). Și, cu toate acestea, lucrările la redută s-au încheiat, fie și în această formă provizorie, abia în noaptea de dinaintea luptei decisive.[63] Tot atunci, pentru „ca să nu-i lovească inamicul pe la spate, ajutat de zidiri“[64], grecii au procedat la incendierea târgușorului Sculenilor, spre disperarea localnicilor. Și nu era vorba doar de umilii târgoveți care urmăreau neputincioși de pe malul rusesc al Prutului cum li se risipea într-o clipită agoniseala de o viață („case, dughenițe, hanuri, magazale ce era [...], tot târgușorul au ars“[65]), ci și de însuși Iordache Rosetti-Roznovanu, cel mai înstărit boier moldovean, care se tânguia că-i arsese „magazia cea mare de scânduri“ – „pagubă piste pagubă“ –,[66] și deci nu va fi fost prea înclinat să admire spectaculoasa priveliște: „se ridica la nori o flacără colorată din mai multe spirturi ce cuprindeau magaziile de scânduri acelui port comerțial, și coloanele de fum negru și

Sub această piatră de mormânt odihnește la Roznov (jud. Neamț), în capela familiei, marele boier Iordache Rosetti-Roznovanu, care inițial sperase că acțiunea lui Ipsilanti avea să-l ajute să urce pe tronul Moldovei.

galbăn se înălța printre pară cât ține târgul din șurile cu sare și alte mărfuri de manufacturi"[67].

Cunoscând superioritatea covârșitoare a vrăjmașilor, grecii se pregăteau pentru sacrificiul suprem. Căci, potrivit diferitelor surse, ei nu dispuneau decât de 248, 400, 429, 485, 500 sau 700[68] de luptători, chemați să înfrunte undeva între 4.000 și 8.000 de turci[69], mai bine hrăniți, mai odihniți, mai bine echipați și înzestrați cu un armament net superior. Știind prin urmare ce-i așteptă, Atanasie din Karpenision, Apostol Stavraca din Leukada și alți câțiva căpitani au trecut în zorii zilei de 17 iunie în carantină, unde „și-au luat rămas bun de la cunoștințele și rudele lor, care îi rugau neîncetat să nu se expună unei morți sigure". Hotărâseră, totuși, să meargă până la capăt: „știm că vom muri aici; în aceasta și constă datoria noastră; este vorba de onoarea întregului popor"[70]. La fel gândeau și ceilalți tovarăși ai lor, precum Ion Condoguni din Peloponez, „om corpolent, brunet, cu ochii vecinic crunți"[71], Spiru Daglostro și Andrei Sfaelo din Zakynthos, frații Ilie și Trifon Minglari și Babaliari din Cefalonia, Sofian din Ceos, Sevastopol din Chios, Gheorghe Papa din Adrianopole (Caragheorghe), Anestiani[72] și

În locul în care s-a desfăşurat bătălia de la Sculeni Prutul este îngust, astfel încât unii revoluţionari au reuşit să înoate până pe malul basarabean al râului, iar spectatorii de acolo au putut să observe cu exactitate desfăşurarea luptelor dintre greci şi turci.

mulţi alţii, care şi-au „jurat unul altuia să moară acolo pentru libertate şi să nu urmeze exemplul acelora ce au fugit de îndată ce i-au văzut pe turci“[73]. Ba chiar se pare că au luat în ceasul de pe urmă şi sfânta cuminecătură – dar numai cu pâine,[74] căci vinul se sfârşise de mult. Şi, pentru a-i însufleţi şi mai abitir, unul dintre fraţii Minglari a rostit un discurs simplu, consemnat din memorie de unul dintre puţinii supravieţuitori ai „cumplitei măcilării“[75] din tabiaua Sculenilor: „Fraţi camarazi, greci şi alţii, duşmanii vin, întâmpinaţi-i vitejeşte; fiţi bărbaţi, imitaţi-i pe strămoşii voştri; nu vă temeţi nici de numărul, nici de armele lor; năpustiţi-vă ca nişte lei, şi avem sfânta cruce drept ajutor“[76]. Iar elanul războinic al eroilor greci avea să fie sporit şi de faptul că de pe malul celălalt al Prutului îi încurajau, ca într-o arenă, o mulţime de compatrioţi. Alături de aceştia aveau să asiste la sângeroasa confruntare şi numeroşi băjenari moldoveni, dar şi „guvernatorul militar al Basarabiei, virtuosul

filelen [Ivan Nikitici] Inzov, generalii diviziilor ruse“[77] – printre ei și Pavel Dmitrievici Kiseleff[78] – „și tot statul lor major“, care se deplasaseră acolo „pentru a apăra fruntariile de un atac neprevăzut cu două regimente de infanterie și unul de cavalerie de cazaci, pe care le desfășuraseră în linie de bătaie pe malul Prutului“[79].

Cu toții au putut vedea cum, de îndată ce s-a luminat de ziuă, grecii au trimis în recunoaștere înspre Stânca 60 de călăreți și 100 de pedeștri conduși de Minglari, Iuțo și Conto, care, neînfricați, nu au ezitat să se ciocnească cu avangarda inamică „ce acoperea dealul“[80], ba chiar „umplea deja tot șesul de la Jijia și până la Prut“[81] („a dușmanului mulțime nimica nu-i înfrâna“, după cum spune Alecu Beldiman). În scurt timp au trebuit însă să facă pasul înapoi și să se retragă în spatele fortificațiilor („căci înădușindu-i turcii, se-ntorc, încep a fugi. / La tabie vin cu toții, acolo se întăresc“[82]), asupra cărora musulmanii s-au năpustit în stilul specific încă de „la două ceasuri din zi“[83]: „strigau halah, halah, halah, și dau iureș în tabie, [așa încât] atuncea de la pământ până la cer nu era decât un vuiet cumplit“[84]. Au întâmpinat însă rezistența îndârjită a grecilor, care au cutezat chiar să iasă din redută, fugărindu-i pe asediatori („cu o îndrăzneală oarbă vedeai că se-mpotrivé / când lua pe turci de goană, când goniți se înturna“[85]). Așa au procedat și atunci când două sau trei sute de delii călări au încercat să „pună stăpânire pe ruinele satului“ Sculeni, moment în care Apostol din Santa Maura (Leukada) a tăbărât asupra lor cu o sută – sau două – de greci din Sfakia (Creta) și Epir.[86] Deși nu a durat decât un sfert de oră, ciocnirea dintre cele două tabere a fost foarte violentă („nu se auzeau decât zingănitul săbiilor, detunăturile tunurilor, țipetele celor uciși, suspinările celor murinzi“[87]), soldându-se cu un număr de 80 de morți și 25 de prizonieri în rândul turcilor[88]. Fără a se sinchisi însă de aceste pierderi, musulmanii au inițiat alte patru asalturi asupra tabiei eteriste,[89] pe care, purtat pe aripile poeziei, postelnicul Iacovache Rizo, de altfel martor ocular al bătăliei, le compară cu „năvala valurilor Pontului Euxin“, care „lovesc cu o mișcare sălbatică stâncele“, apoi, „sfărâmate, iarăși se formează“, lăsând „în urmă

Ivan Nikitici Inzov (1768–1845), portret de George Dawe (1823–1825)

mii de spume pe întinderea pelagului", în vreme ce „stâncele lovite de valuri stau neclintite și nezguduite în bazele lor profunde"[90]. Încet-încet însă, grecilor, care și așa dispuneau de prea puțină artilerie (două, patru sau opt tunuri, conform diverselor surse)[91], li s-au terminat ghiulelele, astfel încât au fost siliți ca, pentru a putea continua bombardarea năvălitorilor, să adune pietre mărunte, cuie și piroane[92] din Sculeni.

În schimb, după atâtea atacuri ce dăduseră greș, comandanții otomani au înțeles că balanța confruntării putea fi înclinată de puterea de foc, drept care au adus pe linia frontului alte două, șase, nouă sau douăzeci și patru[93] de tunuri (în funcție de sursă), preocupându-se totodată să obțină de peste Prut acordul de folosire a acestora. Iar rușii fileleni și-au dat încuviințarea, solicitând doar formal ca „nici o bombă să nu cadă

pe sol rusesc“[94] – oricum, indiferent de ce s-ar fi întâmplat, nu aveau nici cea mai mică intenție să intervină, ca să nu strice armonia ce domnea între Înalta Poartă și imperiul pravoslavnic din pricina unui neînsemnat episod de graniță. În plus, turcii au izbutit să descopere, poate cu ajutorul „unui moldovean numit Crăciun“, că „întăritura [...] era deschisă în partea stângă la răsărit“[95], așa că și-au orientat într-acolo tirurile de artilerie. Devastatoare încă de la prima salvă („cel dintâi tun le dă spaimă, groază și frică la toți, / căci în tabie îndată căzură câțiva greci morți“[96]), acestea s-au ținut lanț timp de „jumătate de ceas“[97], provocând în cele din urmă „năruirea slabelor fortificații“ ale revoluționarilor, dintre care cei mai mulți și-au căutat atunci scăparea în apele umflate ale Prutului („la al șaptelea tun grecii n-au putut mai mult răbda / încep să ochească Prutul, înot pe unde vor da“, „din nenorocire Prutul vine groaznec spumegând“)[98]. Norocoși, primii fugari s-au putut sui în puținele luntri de pe mal[99], pe când următorii s-au văzut nevoiți să se „acațe ca ciorele“[100] de odgonul podului de peste râu, pe care turcii s-au grăbit să-l taie, provocând pieirea eteriștilor[101]. Alții, cuprinși de groază, s-au aruncat îmbrăcați în Prut, „cum sar broaștele în apă“, în vreme ce doar câțiva, marinari de profesie, au reușit să se descotorosească la repezeală de orice balast („arunca arme și straie, lepăda orice avé, / căci a mântui viața la atâta priivé“[102]) și să înoate până pe celălalt mal. În rest, „ca la o sută de suflete“[103] și-au găsit sfârșitul în râu, care se „înnegri [...] îndată de căciule și de morți“.

Spre deosebire de luptătorii de rând, care și-au pierdut cumpătul la năruirea tabielei, comandanții grecilor și alți bravi, vreo 50 în total,[104] au decis să-i înfrunte cu sabia în mână pe otomanii pătrunși în fortificație „ca nisce lei înfocați“[105], în urma a două fulgerătoare șarje de cavalerie[106]. Pe căpitanul Minglari vrăjmașii „l-au făcut bucăți în turbarea lor“, la fel, pe un efeb de doar 15 ani din Ioannina, pe nume Neculai Piscato. „Al doilea Leonida“, Atanasie din Karpenision, după ce și-a descărcat pistoalele și pușca asupra inamicilor, le-a azvârlit în Prut, năpustindu-se apoi cu sabia în mână. Și, „deși era acoperit de răni și abia se putea ține pe picioare, a mai răpus încă doi turci“,

Sacrificiul eteriștilor în bătălia de la Sculeni este comemorat la fața locului de acest monument, ridicat în anul 2005 de către comunitatea elenă din Iași. Din păcate, memorialul se găsește în fâșia de graniță cu republica Moldova și, prin urmare, nu poate fi vizitat, în absența unei autorizații speciale din partea poliției de frontieră, decât de către călătorii care intră în România din statul vecin.

înainte de a fi ucis și el.[107] Fără îndoială, i se cuvine „onoare și glorie veșnică" – după cum spune entuziast F.G. Laurençon[108] –, dar numai pentru curajul său. Un episod sinistru, petrecut chiar în redută, vine să întunece figura războinicului elen: Atanasie le răpise și le luase cu el pe nora și pe o nepoată, „fată mare", ale serdarului Cârjă, dușmanul său de moarte, îmbrăcate „numai în cămăși și-mprejurate cu fuste albe îndestul de tăvălite"; atunci când, la căderea redutei, acestea „se țineau încleștate una de alta", niște binevoitori le-au împins în apă, făcându-le „hrană [...] pescilor" – o faptă pentru care, ne asigură vornicul Alecu Beldiman, „sufletul lui [Atanasie] cel mult scârnav Ghienei va fi părtaș"[109].

Dincolo de aceste considerații subiective, cert este că după opt ceasuri de luptă,[110] cam pe la ora patru după-amiaza, orice

rezistență a grecilor, a căror bravură era destinată să dăinuie „în analele istoriei“[111], părea definitiv înfrântă. Pe câmpul de luptă căzuseră mai toți căpitanii eleni și o bună parte a soldaților de rând, în vreme ce numărul supraviețuitorilor nu trebuie să fi depășit 30–40[112] – numai 18, după informațiile lui Iordache Rosetti-Roznovanu[113]. Totuși, în rândul învingătorilor victimele fuseseră în mod indubitabil și mai numeroase, ajungând poate chiar la 1.000–1.300[114].

Ironia sorții a făcut însă ca, atunci când „nu apucase încă a se isprăvi larma din tabie“[115], iar „locul războiului fumega încă la razăle soarelui de ferbințeala pulberii de tun și de singele vărsat din atâte victime“, să sosească pe câmpul de bătaie și trupele lui Vasile Teodoru tufecci-bașa, trimise de principele Cantacuzino la Roman – sursele evaluează în mod foarte diferit efectivele acestora la 200, 400, 500, 600, 700 și chiar 1.000 de luptători[116]. După primele clipe de confuzie, acestea și-au dat seama că nu erau în stare să țină piept unui inamic care le covârșea, așa că și-au căutat scăparea care-ncotro. Unii arnăuți s-au aruncat în apele învolburate ale Prutului, „pline de oameni, de cai, de arme, de haine“, din care îndeobște nu au mai izbutit să iasă.[117] Pe cei vreo 50 de călăreți ai căpitanului Huși undele năvalnice i-au condus înapoi pe malul moldovenesc al râului, „la o aruncătură de băț“ de turci, care i-au ciuruit.[118] Mai norocoși au fost arnăuții care, cunoscând locurile, au căutat să treacă râul cu luntrile prin vadul de la Brănești, căci au reușit să scape cu viață, pierzând doar armamentul, pe care cazacii li l-au confiscat fără a sta la discuții („îi primesc cazacii bine, dar de arme i-au prădat“[119]). Cei mai mulți însă dintre oștenii veniți la spartul târgului și-au căutat scăparea, sub conducerea generalului sârb Mladen Milovanovici și a căpitanilor Ghica epirotul și Nicolae Ciobanul,[120] „într-un cot a Prutului, unde era o luncă“, în care turcii „nu era chip să bată cu tunu, că atunci toate ghiulelele urma să treacă peste Prut“[121], secerând viețile a „sute de bejenari [ce stăteau] în niște porți îngrădite, făcând zilele carantinei, pentru că la zastava Sculenii nu le agiunge încăperile“[122]. Acolo creștinii s-au baricadat folosind de „metarez“ „două cărâțe mari a lui Constantin Paladi,

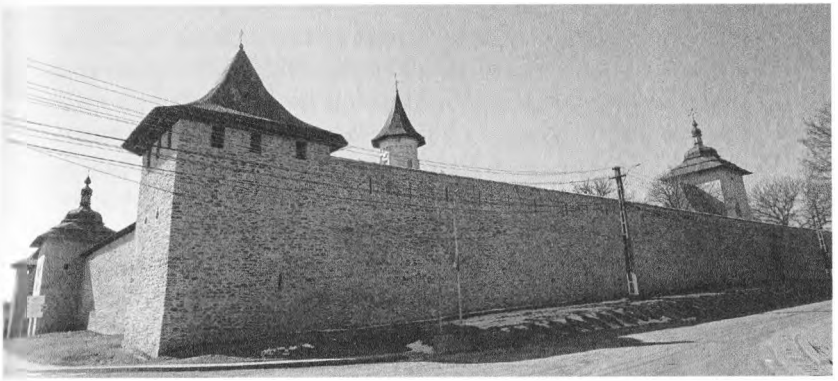

Impunătoarele ziduri ale mănăstirii Probota nu l-au putut apăra pe starețul sfântului așezământ de lăcomia otomanilor, care l-au ucis în chinuri pentru a-l face să mărturisească unde ascunsese banii și odoarele.

[care] rămăsese pe mal, neavând vreme a le trece peste Prut", și au ținut piept unui dușman infinit superior („de vom zice cincizeci de turci și un grec nicicum nu vom greși"[123]), trăgând cu cele două tunuri din dotare, ce dădeau mereu rateuri („da din tunuri câte-o dată, dar de clacă, în zadar, / căci nu s-au văzut nici unul a fi betejit măcar"[124]). La un moment dat, în loc să-i nimicească pe vrăjmași, acestea l-au răpus pe tunar, „un messalagiu dezbrăcat numai în piele până la brâu", care a făcut eroarea fatală de „a se uita pe gura tunului înăuntru", moment în care acesta „au luat foc, s-au slobozit și l-au făcut bucăți"[125]. Dar, înflăcărați de „cânturile patriotice de rezbel"[126] interpretate de Ghica și camarazii săi, arnăuții din „luncuță"[127] au rezistat până după lăsarea asfințitului în fața turcilor, în rândurile cărora ar fi provocat un număr considerabil de victime (90 sau 200 de morți[128], după diverse surse). Apoi, „ca niște chitiți ce erau"[129], au profitat de întunericul nopții pentru a trece, rând pe rând, râul cu „o luntre mare stricată", pe care, firește, nu au încăput caii, „măliți în Prut", ori „perechile de desăgi plini cu lucruri prețioase"[130], însușite de turci „când s-a omizit de ziuă"[131]. Nici muscalii nu au rămas cu mâna goală, căci s-au grăbit să-i despoaie pe greci de bunurile care le mai rămăseseră, așa că vornicul Beldiman i-a întâlnit pe arnăuți a doua zi dimineață

Drept răzbunare pentru sprijinul acordat de unii ieșeni mișcării revoluționare elene, turcii au distrus catapeteasma și pristolul din biserica Banu.

în carantină „mult oviliți / unii goli, alții în țoluri, alții în cergi învăliți", revărsându-și amarul împotriva conducătorilor care-i trădaseră („suduia pe Pendedeca și pe Cneazul [Cantacuzino] blestema / care de care mai scârnav, cât se dă, îi defăima"[132]). În schimb, de la vlădică până la opincă, rușii nu mai pridideau să le elogieze grecilor eroismul. Astfel, conform mărturiei lui Iacovache Rizo, însuși guvernatorul militar al Basarabiei, Ivan Nikitici Inzov, i-ar fi spus personal: „Dacă Alexandru Ipsilanti este îndeajuns de fericit să aibă zece mii de viteji asemenea celor care s-au luptat la Sculeni, ar putea ține cu ușurință piept la patruzeci de mii de turci"[133]. Numai că aceste vorbe măgulitoare nici nu-i hrăneau, nici nu-i îmbrăcau pe revoluționarii care pierduseră totul luptând pentru eliberarea patriei, iar acum erau siliți să trăiască în Rusia din mila cui binevoia să le dea de pomană. Și, vai, puțini erau conaționalii omenoși care le întindeau o mână de ajutor, precum „mama fraților Ipsilanti Elisaveta [Safta Văcărescu], mitropolitul de Irinou-

polis [în Cilicia] Grigore, Iacovache Rizo și arhimandritul [mănăstirii] Burdujeni“[134]. În schimb, cei mai mulți dintre grecii cu dare de mână aflători pe atunci în carantina de la Sculeni – egumenul de la Trei Ierarhi, „cel puchios Tresfetitenul“, Luca, starețul mănăstirii Florești (Vaslui), „cei din casa Eteriei, călugheri câți mai era“, „[Panaitache] Panul și [Dimitrie] Dioghenidi, Foti, Nicola, [Ștefan] Macri“ – „fuge să nu se-ntâlnească cu toți acești disperați“, mulțumindu-se să-i înfiereze pe moldoveni pentru că nu fuseseră până-n pânzele albe alături de Eterie („văpaie vărsa din gură, ocărând pe moldoveni, / cu mult scârnave văpsele zugrăvind, îi defăima / că n-au vrut să se unească din suflet îi blăstema; / zicea cum că moldovenii nu-s creștini, n-au Dumnezeu“).

O DATĂ CE IMPRECAȚIILE ATÂTOR FEȚE BISERICEȘTI NU aveau cum să rămână fără rezultat, după biruința de la Sculeni turcii s-au întors la Iași pentru a-i pedepsi exemplar pe toți cei vinovați de nesupunere. Teoretic, era vorba doar de eteriștii pe care evreii, până mai deunăzi victimele prigoanei lor, se grăbeau să-i dea în vileag. Dar, după cum susțin mai multe surse, denunțătorii nu se mărgineau la adevărații revoluționari, ci „pe cine avea ciudă îndată îl pâra la turci cum că este volintir sau grec sau sârb“, știind foarte bine că otomanii abia așteptau nu doar să prade avutul suspecților, ci și să-i execute sumar („îi tăiau nejudecați / pe uliță stârvuri multe“[135]; „mulțime de norod sta pe ulițe tăiați“). Se puteau socoti norocoși creștinii care erau doar supuși la cazne „ca să spuie averile cele îngropate“[136], deși chiar și în rândurile lor se înregistrau pierderi colaterale. A fost cazul egumenului de la Probota, care a sucombat în urma „felurilor de chinuri“ cu care „l-au muncit“ turcii ca să le destăinuie unde își dosise „banii și argintăriile“[137]. În schimb, „fetele și băieții și muierile tinere“ pe care puneau ochii musulmanii scăpau îndeobște cu viață, dar cu onoarea pătată.[138] Mai cruntă se dovedea soarta unora dintre lăcașurile de închinăciune din Iași, precum biserica Banu, căreia necredincioșii „i-au stricat catapiteasma și prestolul“, ori biserica Bărboi, nimicită „pân' în temelie, după pâra ce au făcut jidovii“[139].

14. Ultimul act. Slatina și Secu

BIRUINȚA OTOMANĂ DE LA SCULENI NU A ÎNSEMNAT ÎNSĂ sfârșitul rezistenței eteriste din Moldova. După ce au scăpat din cursa întinsă de turci la mănăstirea Sinaia, căpitanul Iordache Olimpiotul și oștenii ce-i rămăseseră credincioși în ciuda înfrângerilor succesive din Țara Românească – printre ei se numărau căpitanii Farmache, Simo, Iani, Dimitrie – și-au continuat marșul „prin păduri chiar de-a lungul graniței austriece", izbutind să pătrundă în provincia de la răsărit de Carpați – nu însă pentru a întinde o mână de ajutor grupurilor răzlețe de revoluționari, și nici pentru a-și căuta scăparea pe pământ rusesc, ci pentru a încerca să ajungă în colțul de nord-vest al țării, unde se simțeau la adăpost de un eventual atac otoman. De acolo, în cazul în care situația ar fi impus-o, camarazii lui Iordache s-ar fi putut refugia în Bucovina, în vreme ce el ar fi căutat să se îndrepte pe drumuri lăturalnice spre Basarabia, întrucât se temea să intre în Austria, „unde fusese condamnat în două rânduri drept criminal".

Pe traseu, doar la Piatra Neamț revoluționarilor le-au ieșit în cale vreo 200 de turci, care, constatând numărul superior al adversarilor, s-au retras după câteva schimburi de focuri, mai ales că Iordache le dăduse de înțeles că ostașii săi nu mai intenționau să continue rezistența armată.[1] De acolo, pașii i-au purtat pe greci prin masivul Ceahlău („până în muntele Grențieșul [Grințieș], aproape de Ceahlău"[2]) spre satele Crucea și

La Dorna-Arini, localitate de graniță cu Imperiul Habsburgic, unde Iordache Olimpiotul a fost țintuit vreme de o lună la pat din pricina unei maladii misterioase, se înalță acum impresionanta mănăstire din lemn a Acoperământului Maicii Domnului, ridicată în anii 1999–2000 de către pe atunci atotputernicul arhiepiscop Teodosie al Tomisului.

Dorna (Arini – „înconjurat de păduri și defilee“[3]), ultima localitate moldovenească de dinaintea graniței cu Imperiul Habsburgic, în care și-au stabilit cartierul general pentru „mai multă vreme“[4], poate pentru „aproximativ o lună“[5]. Mai ales că Iordache fusese lovit de o boală misterioasă, ce impusese pe anumite porțiuni ale drumului transportarea lui pe o targă.[6] Cum încercările de tratament nu au fost încununate de succes, căpitanul și-a trimis un camarad bulgar în căutarea unui medic „în târg [la Vatra Dornei?] la nemți, peste Carpați“. Numai că nici unul dintre specialiștii de acolo nu a vrut să se deplaseze pe teritoriul otoman, cerând prezentarea pacientului la fața locului, lucru pe care, firește, Iordache nu-l putea face. S-a văzut nevoit să braveze, spunându-le tovarășilor săi: „Nu-mi trebuie mie doctor [...], nu mor eu de boală, dar nici armele nu [le] depun cât sunt viu; voi muri cum se cade“[7]. Pe de altă parte, maladia

carismaticului comandant nu putea să nu afecteze moralul oamenilor săi, care între timp aflaseră și de zdrobirea trupelor elene la Sculeni. Nemaiputând spera acum la eliberarea Greciei de sub dominația otomană, acestora nu le mai rămânea alt motiv de luptă în afara celui pecuniar, așa că și-au solicitat drepturile bănești de la întâi-stătătorul lor prin vocea căpitanilor „Cârjaliu Gheorghe, cunoscut prin curajul său neobișnuit", și „bulucbașa Stoico, macedonean, unul din cei mai buni cavaleriști mânuitori de suliță". Profitând de boala care îl ținuia la pat, Iordache i-a încredințat rezolvarea chestiunii locotenentului său Iane Farmache, care a aplicat tactica temporizării. Nu a izbutit însă decât să-i determine pe cei mai buni 300 de luptători să treacă în Austria, așa că a fost în cele din urmă silit „să împartă fără întârziere banii restului de șase sute de oameni"[8].

Cum nu era însă o sumă îndestulătoare, unii dintre mercenari au găsit de cuviință să-și completeze veniturile prin jaf. Așa a procedat, de pildă, Gheorghe Călăuz, „un țăran matrapaz" înveșmântat în „haine arnăuțești"[9], de baștină din Vrancea, pe care Iordache l-a trimis cu 200 de oameni „pentru a afla dacă erau primiți în carantina înființată la Lipcani". Numai că, „în loc să aducă la îndeplinire această însărcinare", el s-a oprit la Herța, unde nu doar i-a prădat, ci i-a și „omorât pe toți [evreii] fără cruțare și fără deosebire de sex și vârstă"[10] („1821, iuli 22 – au tăiat la Herța pe rând, mercurea înaintea mesei"[11]), având grijă să-și facă cunoscută în cât mai multe locuri isprava („însă la Herța, tăind mulțime, au umplut două care mari și i-au trimis la alte târguri spre batjocură"[12]). Nu peste multă vreme, dreptmăritorul creștin a săvârșit și un al doilea pogrom, de data aceasta la Târgu Neamț, unde, după ce a repurtat o biruință împreună cu mai mult de o sută de tovarăși[13] împotriva unui detașament otoman[14], i-a ucis fără excepție pe toți evreii, incendiind totodată și orașul în timpul nopții[15] („volintirii, prădând pe jidovi, pe unii i-au tăiat, iar pe alții i-au ars"[16]). Cu acest prilej, revoluționarii au și jefuit mulțime de „giuvaieruri, argintării și bani", pe care căpitanul Niculi, „om nalt, la față smead, în vârstă trecut către căruntețe", dar însurat cu „o

femeie foarte tânără și frumoasă de națiune română transilvăneancă", hotărând să abandoneze lupta antiotomană, le-a îngropat „la un loc tăinuit în marginea hotarului", după care „au apucat munții până au trecut granița în Bucovina" – spre norocul său, avea să le recupereze peste doar un lustru, în 1826[17], putându-se bucura de o bătrânețe îndestulată alături de juna consoartă.

DINTRE VOLINTIRII SOSIȚI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ, „CARII umbla căutând mâncare și prăda" prin zonă, 70, 90 sau mai degrabă 92, conduși de căpitanii Anastasie (Năstase) din Ioannina și Dimitrie (Lunsos?/Litsos?),[18] au pus ochii pe inexpugnabila mănăstire Slatina („acea falnică zidire tăinuită între munți"[19]), unde puteau găsi nu doar adăpost din calea turcilor și provizii îndestulătoare, ci și comorile pe care le luaseră cu ei boierii nevoiți să se ascundă acolo din pricina zaverei (paharnicul Constantin, paharnicul Ioan, căminarul Iordachi etc.). Numai că monahii, ce „sălășluiau noaptea", din lipsă de spațiu, „prin podurile chiliilor"[20], nu au binevoit să-i primească în soborul lor pe eteriști, chiar dacă aceștia s-au jurat solemn că aveau să petreacă acolo doar „o zi-două de odihnă" și să-și procure „hrana [...], atât pâne, cât și miei", „din sate", iar nu din rezerva strategică a mănăstirii. Prin urmare, pentru a pătrunde în incinta așezământului, grecii s-au văzut nevoiți să-l amăgească pe portar, recurgând la un „tertip viclean", „cu chip mult tâlhăresc". Aflând că aceștia se găseau în mănăstire, comandanții otomani au trimis împotriva lor vreo 1.200 de soldați, conduși de un delibașă și „două din agale", care s-au deplasat pe ruta Iași–Roman–Fălticeni până la Mălini, unde și-au așezat tabăra. Știind însă la ce trebuiau să se aștepte, grecii puseseră la ieșirea din sat iscoade („în marginea țigănimei, câtva afară din sat / într-o casă țigănească trei arnăuți au lăsat"[21]). Au putut astfel să organizeze apărarea nu în interiorul așezământului, căci nu voiau să pună în primejdie viața călugărilor ori a băjenarilor, ci într-o livadă din imediata vecinătate, unde s-au ascuns în spatele gardurilor, secerându-i cu o precizie de lunetiști pe doi dintre cei 12 turci din avangardă, porniți la

război poate pe 13 iulie,[22] „fără nici o îngrijire, bând tutun, alții cântând". Supraviețuitorii au reușit totuși să cheme întăriri („un buluc îndestul mare, toți la un loc adunați"), puse și ele pe fugă de arnăuți, care de data aceasta au executat un foc năprasnic din clopotnița bisericii și de pe ziduri, răpunându-i pe turcii din primele rânduri („apropiindu-se oastea, la cel dintâi grecesc foc / ce au dat din carabine fruntea au căzut pe loc; / apoi dau și din pistoale, nemaicătând a da drept, / căci, fiind tare aproape, glonțurile stau în piept"). Îngroziți, ceilalți s-au retras precipitat, dar numai pentru a se regrupa „la un hirisău de vale" și a-și deplasa, desigur cu multe precauții, toate efectivele sub zidurile mănăstirii, îndărătul cărora grecii s-au baricadat acum cu toții. Norocul musulmanilor a fost că au întâlnit un „jidov" binevoitor, care le-a sugerat „tertipul frumos" de a da foc „grajdurilor din dosul mănăstirii", iar, odată ce „vântul îndemânatic" a fost și el de partea lor, flăcările au cuprins iute așezământul, semănând panică în rândul grecilor „zăluzi de văpaie, pârliți de strașnicul foc". Pe deasupra, asediatorii au dat și peste un „povățuitor", care le-a dezvăluit punctul slab al incintei murale („niște umblători din față, ce prin zid lagum avé / a zidurilor tărie foarte tare o slăbé"[23]), îndemnându-i să izbească acolo „cu cazmalile"[24], ceea ce au și făcut „cu sârgă mare", reușind să producă o spărtură în zid, prin care au intrat vreo trei bravi, care apoi le-au deschis camarazilor poarta mănăstirii. Luați prin surprindere, căci se refugiaseră în spatele altarului, unde se simțeau mai protejați de flăcări, grecii și-au căutat scăparea în interiorul bisericii, de unde trăgeau neîncetat cu carabinele în turcii care năvăleau fără preget („ienicereasca năvală nu s-au dat, nu-i de crezut / așa turbată mânie ochi de om n-au mai văzut!"). Așa că „într-un minut intrarea [bisericii] s-au astupat de cei morți". Părea totuși că grecii aveau să fie copleșiți de gazii, care nu precupețeau nici o jertfă, numai că în acel moment căpitanul Năstase l-a recunoscut după celenghi pe delibașă, „cel dintâi din agale, a oștii poruncitor"[25], care, în funcție de sursă, fie se năpustise „el singur spre ușa bisericii", nemulțumit de nepriceperea subordonaților („au început a-i sudui și a-i ocărî"[26]), fie se retrăsese „stând pe gânduri"

Impunătoarele ziduri ale mănăstirii Slatina, aflată în apropierea frontierei cu Austria, le ofereau revoluționarilor greci condiții propice pentru o rezistență îndelungată în fața unui asediu otoman.

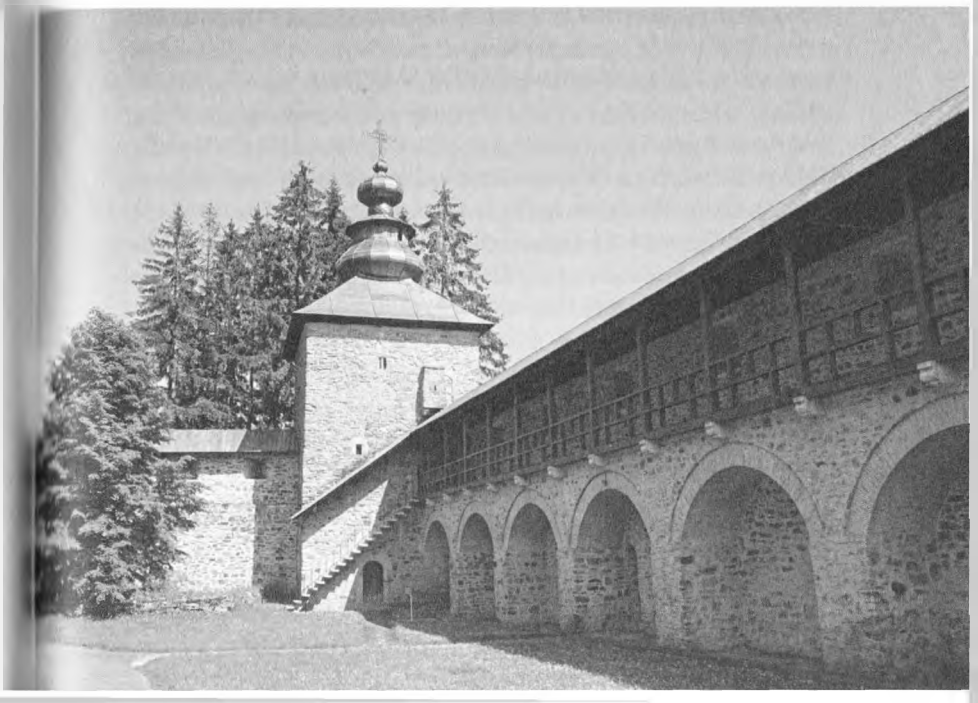

„în mijlocul ogrăzii“[27], și l-a țintit cu șișaneaua „drept în frunte, [astfel încât] din loc nu s-a mișcat“. Reușita trăgătorului grec a schimbat complet planurile otomanilor, care au oprit atacul, pentru a-l duce pe brațe afară din mănăstire „c-o nespusă întristare“ pe comandantul lor și a-i face cuvenita îngropăciune. Această retragere le-a oferit grecilor, după o rezistență care va fi durat, potrivit surselor, undeva între șase și zece ore[28], răgazul necesar pentru a trece în „cordonul“ austriac (în carantină), unde se refugiaseră deja „din boieri câțiva“ „și din prostime mai mulți“[29]. De acolo au purces înspre Suceava, unde localnicii i-au întâmpinat cu „lacrămi de bucurie“. În ciuda retragerii, „acești bravi și neînfricați eroi“[30] făcuseră adevărate minuni de vitejie, consemnate și de boiernașul trimis de ispravnicii din Fălticeni să se ocupe de cuvenita pogribanie a oștenilor căzuți la datorie. Acesta a inventariat peste 400 de victime din rândul turcilor și doar „șesesprezece tocma, volintiri și arnăuți / bez [fără] călugării ce vremea afară i-au apucat, / care fără nici o vină în sabie au picat“. Revoluționarii nu au putut totuși să profite cum se cuvine de această victorie, căci nu au avut timp decât să „îi dezbrace“ la repezeală pe morți, așa că pe bunurile acestora, dar și pe avuția boierilor băjenari au ajuns să se înstăpânească țiganii mănăstirii Slatina.[31]

Drept care, atunci când peste câtăva vreme alți greci au coborât din munți în căutarea unui adăpost, nu au mai găsit în sfântul așezământ decât zidurile goale. Faptul nu i-a împiedicat ca, în ciuda rugăminților disperate ale starețului de a pleca încotro vedeau cu ochii, „să se statornicească în biserică“, „ietacuri făcând“, și să folosească mănăstirea drept bază pentru incursiunile în zonă. Cea mai însemnată dintre acestea a vizat Fălticenii, asupra cărora volintirii s-au năpustit sub conducerea generalului sârb Mladen Milovanovici, care, rătăcind prin nordul Moldovei în urma înfrângerii de la Sculeni împreună cu doar 16[32] sau 18 tovarăși, făcuse până la urmă joncțiunea cu trupele lui Iordache în satul Crucea[33]. La Fălticeni, revoluționarii au întâmpinat vreo 200 de turci, pe care i-au zdrobit, înregistrând pierderi minime,[34] astfel încât, după ce s-au dedat la jafuri prin târg, au revenit la Slatina. După incendiere însă,

În satul Crucea au făcut joncțiunea trupele lui Iordache Olimpiotul și ale lui Mladen Milovanovici, dornice să continue lupta antiotomană.

mănăstirea nu le mai oferea condiții pentru a rezista în fața unui mare atac otoman ce devenise iminent, astfel încât s-au adunat cu toții la Secu, un alt așezământ monastic fortificat, încă neatins de urmările zaverei. Slatina avea să plătească însă un greu tribut pentru această nouă descindere a grecilor sub zidurile sale, căci în scurt timp turcii porniți la vânătoare de revoluționari aveau să prefacă în scrum biserica ei chinovială, dezamăgiți că nu mai găsiseră pe cine să măcelărească („câteva cară cu paie poruncesc de i-au adus / biserica, înlăuntru, umplându-o i-au dat foc, / pârâ nu s-au topit toate nu s-au mișcat de pe loc; / păcat de-a ei pardoseală că-n Moldova alta nu-i / toată de marmură roșie, te sfiai picior să pui. / Catapeteasmă și strane bucățică n-au rămas / toate cele din lăuntru s-au topit, focul au ars“[35]).

DUPĂ TRAGICA EXPERIENȚĂ DE LA SLATINA, ERA LIMPEDE că nici Venedict (Ardeleanu), egumenul de la Secu, nu avea cum să-i primească cu brațele deschise pe zavergii, mai ales că

Zweitägiger Heldenkampf von 9[.] Griechen gegen 1500 Türken in Wallachischen Kloster Slatina den 15 u. 16 Juny 1821

Răsunetul internațional al rezistenței eroice opuse de revoluționarii greci la mănăstirea Slatina este dovedit și de această cromolitografie realizată în spațiul german, ce prezintă o imagine cu totul fantezistă a așezământului monastic și a desfășurării luptelor de acolo.

aceștia veneau, probabil pe 19 august,[36] la așezământul său în număr mult mai mare: 350, 380 sau chiar 500,[37] toți „tâlhari răi și viteji foarte, încât se pute făli"[38]. Mai ales că, pe lângă cei mai mult de o sută de călugări din sobor, la Secu se mai găseau pe atunci și vreo sută de pribegi, cărora „mulțime de mâncare le trebuia și pentru dânșii, și pentru cai"[39]. În plus, Venedict era dator să ocrotească de cupiditatea turcilor odoarele scumpe cu care ctitorii înzestraseră de-a lungul veacurilor așezământul (printre acestea și „aerul pre minunat [...] cu mărgăritar lucrat / mărgăritar, cum și sârmă, tare înfrumusețat", țesut cu mâna ei de însăși Mitrofana, soția ctitorului, vornicul Grigore Ureche) ori bunurile de preț pe care clerici și mireni, de la vlădică la opincă („episcopul de Roman Gherasim [Clipa-Barbovschi], bărbat neprost", Dumitrache Sturdza, Dracache Ruset etc.)[40], i le încredințaseră spre păstrare în acele vremuri de restriște. Pe de altă parte, nedispunând de trupe proprii, starețul

Zidurile puternice ale mănăstirii Secu i-au atras pe Iordache Olimpiotul și pe camarazii săi, aflați în căutarea unui adăpost din calea urmăritorilor otomani.

nici nu putea refuza o cerere venită din partea a sute de oameni înarmați, așa că singurul lucru care i-a rămas de făcut, după ce a eșuat în încercarea de a-i convinge pe revoluționari să se retragă („vârâți mănăstirea în primejdie" – le-ar fi spus el)[41], a fost să-l anunțe cu privire la cele întâmplate pe superiorul său, starețul de la Neamț Ilarie. Iar acesta, după ce a trimis zadarnic „vreo câțiva cinstiți părinți de au zis volintirilor să iasă din m-rea Secului, ca să nu pătimească mănăstirea pierzare", a luat hotărârea riscantă de „a înștiința pre pașa din Iași" cu privire la prezența grecilor în așezământ, „cerând totodată și o sumă de turci spre paza m-rii Neamțului". La chemarea înaltei fețe bisericești, demnitarul otoman a dispus deplasarea de urgență în zonă a 2.000 de ostași „din cei mai aleși" înarmați cu patru tunuri și comandați de bimbașa Mehmet Bosniacul, „la toate poruncitor", și de „Balabanoglu, cu dânsul împreună lucrător". Însă, în loc să se dovedească niște salvatori, aceștia au devenit o mare povară pentru ținutul Neamțului, pe de o parte fiindcă trebuiau întreținuți pe cheltuiala țării („vai și amar de ispravnici în dare de tainat"), iar pe de alta pentru că se țineau doar de jafuri („ochiu lor la plescuit"[42]). Pentru a scăpa

de orice bătaie de cap, bietul egumen Venedict „au fugit din mănăstire cu câți părinți au putut, fără știrea volintirilor", pentru a petrece în tihnă pe moșiile de peste Prut ale așezământului.[43]

În aceste condiții, apărarea mănăstirii cădea exclusiv în sarcina revoluționarilor, care au căutat să le bareze calea dinspre Târgu Neamț spre Secu turcilor, al căror număr tot creștea – între timp li se adăugaseră vreo mie de „ibrăileni" și alți 500 de musulmani în frunte cu Husein Giarahul, „răpitor din cei de frunte, om lacom și zabet prost"[44]. Astfel, cam la o oră și jumătate de mănăstire, „în codru"[45], grecii au opus o rezistență atât de îndârjită, încât au provocat nu mai puțin de 200 de victime în rândul turcilor.[46] Totodată, au căutat să le țină acestora piept și în alte puncte de pe traseu, deopotrivă pe drumul cel mare, pe care făcuseră „de cu vreme" redute din pământ (palance), și pe „cărări de munte", unde Iordache așezase la pândă pâlcuri de câte 20 de oameni („la toate palancile s-au bătut cumplit"[47]; „turcii s-au bătut în multe locuri foarte cumplit cu volintirii și mulți au pierit din ambele părți")[48]. Căci otomanii, călăuziți de plăieși, nu înaintau doar pe ruta principală cu grosul trupelor și „câteva sacheluțe", ci trimiseseră detașamente și „pe la marginea pădurilor de jos", în scopul de a-i încercui pe revoluționari. Și au și reușit acest lucru chiar „la palanca cea de pe urmă, care era aproape de monastire", numai că grecii au scăpat din laț „făcându-și loc" „cu săbiile goale" prin rândurile dușmanilor. Dintre cei rămași teferi, unii s-au adăpostit în pădure, în vreme ce alții „au tras lângă monastire aproape, unde era un zăplaz al bisericii Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul", prin deschiderile căruia puteau trage cu pușca. Și acolo au fost împresurați de turci, care apucaseră „coasta dealului care este din dosul bisericii Sfântului Ierarh Nicolae"[49]; nemaiputând „să stea împotriva lor, s-au închis cu toții în m-re, vârând înlăuntru și vreo 300 de cai și fân și altele, ce era de nevoie"[50] (poate pe 29 august)[51].

Ca atare, „mâniindu-se mai rău", necredincioșii au incendiat paraclisul Sfântului Nicolae și au pus foc și în alte trei locuri din afara mănăstirii, astfel încât „toată structura de lemn [a așezământului] a ars"[52]. Pârjolul a produs o panică

Atât paraclisul Sfântului Nicolae (sus), cât și cel cu hramul Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul (jos) au fost incendiate de turci în timpul asediului mănăstirii Secu. În imaginile de față, aceste lăcașuri de închinăciune apar așa cum au fost reconstruite în anii 1823 și, respectiv, 1832.

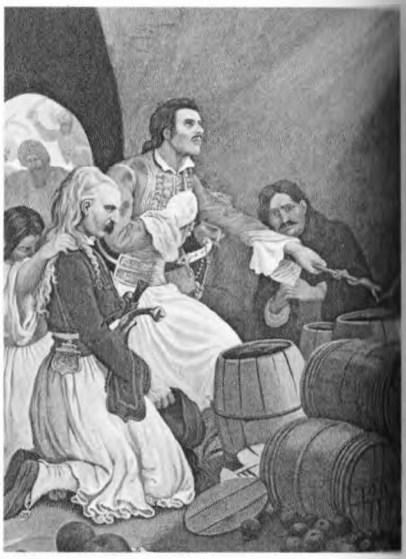

Iordache Olimpiotul și-a dat obștescul sfârșit în turnul transformat în depozit de praf de pușcă de lângă arhondaricul mănăstirii Secu (în imagine, așa cum se prezintă astăzi), care a explodat în mod accidental. Mitologia Revoluției Grecești, la dezvoltarea căreia a contribuit și acest tablou al pictorului bavarez Peter von Hess, pretinde că viteazul căpitan s-ar fi aruncat de bunăvoie în aer pentru a nu cădea în mâinile necredincioșilor.

de nedescris în rândul tuturor celor aflați în mănăstire, ba chiar și al volintirilor, care până atunci „băteau vârtos în turci", inclusiv, atunci când li se terminau plumbii, cu argint sau aur, probabil obținute din topirea sfintelor odoare, căci erau convinși „că pe ceea lume li se va da înzecit"[53]: „călugări, poslușnici, călugărițe și mireni cu soțiile lor, toți în toate părțile ca cei turbați alerga și se grămădé unii peste alții ca să nu arză, și numai prin beciuri scăpa. Așijderea și caii alerga prin m-re în toate părțile, nechezând și căutând loc unde să scape de foc, căci cădé tăciuni peste dânșii și-i ardé"[54]. Unii volintiri au căutat să iasă pe neașteptate „din ograda mănăstirii", făcând corp comun în fața turcilor, care „zburau" asupra lor „ca albinele la fagur".

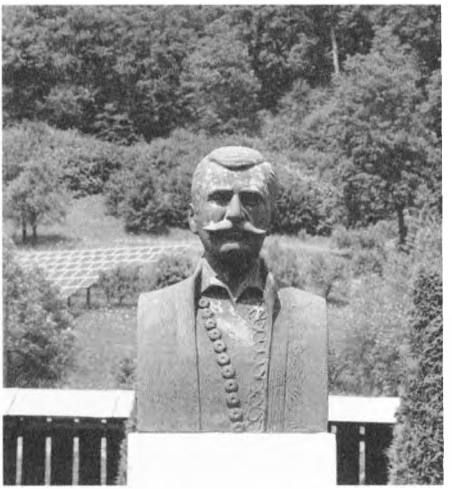

Cultul lui Iordache Olimpiotul practicat de greci este greu digerabil în rândul românilor, care nu pot uita că revoluționarul vlah s-a făcut vinovat de capturarea și de uciderea lui Tudor Vladimirescu. Ca atare, pentru menajarea sensibilităților ambelor părți, în incinta mănăstirii Secu a fost amplasată doar o placă memorială din marmură, în vreme ce bustul căpitanului a fost ridicat în cimitirul din fața paraclisului Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul.

Și ar fi fost răpuși cu toții dacă dintr-odată „pământul nu s-ar fi zguduit", „nu s-ar fi ridicat un sul negru de fum și de praf și nu s-ar fi detunat zidurile mănăstirei"[55], făcându-i pe necredincioși să alerge cu toții într-acolo. Sărise în aer „pirgul cel de lângă arhondaric", în care se afla „prăfăria" (depozitul de praf de pușcă), care avea scară și boltă din lemn, iar nu din cărămidă.[56] Iar acolo se nimerise să se adăpostească împreună cu șapte sau zece tovarăși însuși aga Iordache, „cel mai viteaz între toți / [care] cu brațul său săvârșise între dușmani multe morți".[57] Peste ceva vreme, când vâlvătaia se stinsese, camarazii au constatat că eroului „îi arsese partea superioară a capului, partea stângă a pieptului și un picior"[58]. Era o moarte lipsită de glorie, nedemnă de un războinic de talia lui Iordache, așa că poemul popular dedicat sfârșitului acestuia preferă să

păstreze misterul, menționând simplu în ultimul stih: „Georgis atunci dispăruse și nu l-au mai văzut“[59].

Nu peste multă vreme, mitologia revoluției grecești a mai făcut un pas, atribuindu-i haiducului aromân născut la poalele muntelui Olimp gestul eroic de a se fi sinucis pentru a nu cădea viu în mâinile necredincioșilor: „Căpitan Iordache rămăsese în clopotniță. Turcii începuseră să urce la dânsul cu grămada. Căpitan Iordache fuma din ciubuc și într-o mână ținea un pistol. După ce se umplu clopotnița de turci, trase cu pistolul în iarba de pușcă și zise ca Samson «Moară sufletul meu cu cei de alt neam». Și pieiră și mulți turci împreună cu el“[60]. În realitate, Iordache Olimpiotul nu risca în acel moment să fie prins: deși întreaga lemnărie a mănăstirii se prefăcuse în scrum, grecii scăpați teferi în urma pârjolului au rezistat încă vreo 10–12[61] zile. Și asta în condițiile în care cea mai mare parte a rezervelor de hrană fuseseră și ele arse, așa că asediații trăiau doar cu brânză, vin și rachiu – căci, pe deasupra, „arsese roata de la fântână, iar lanțul căzuse înlăuntru [...], și așa cu mare greu putea să scoată puțină apă pentru dânșii și pentru cai“[62]. Cailor le arseseră toate furajele și erau sacrificați pentru carne.[63] Iar în tot acest timp turcii trăgeau de pe trei laturi cu tunurile asupra mănăstirii, ce rezista însă grație celor patru bastioane, puternicului turn-clopotniță și șanțurilor de pământ.[64]

Dându-și seama că asediul avea să se prelungească, ienicerii au atacat între timp „sfintele locașuri de maice“ lipsite de apărare Agapia și Văratec. În cazul celui dintâi, călugărițele au aflat la timp de năvălire („mâna cea dumnezeiască, ea le-a ajutat de sus“) și au izbutit să fugă în munți, abandonând așezământul furiei otomanilor, care l-au prefăcut în cenușă la 6 septembrie („Agapia o arz turcii, o pradă desăvârșit“[65]). La Văratec însă monahiile au fost complet luate prin surprindere de necredincioși, care au dat buzna în biserică în timpul săvârșirii sfintei liturghii. Au început să țipe cerând îndurare; mărinimoși, turcii le-au cruțat viața, nu numai lor, ci și preotului, pe care mai întâi voiseră să-l jertfească pe loc („de strigarea lor cea mare, de țipetul ce-au făcut / cruzimea cea ostășească în milă s-au prefăcut [...]; / pe preot au vrut să-l taie, ruga lor

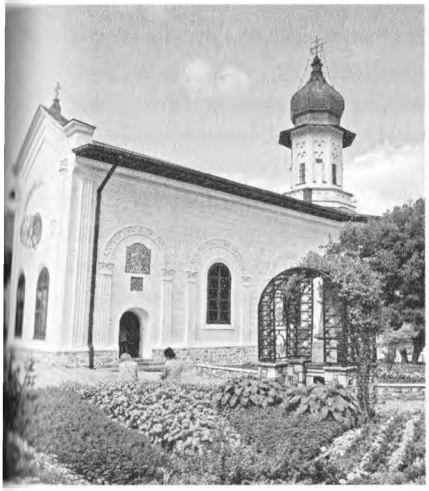

Jefuirea și incendierea mănăstirii Agapia de către turci este atestată și de o inscripție încastrată în zidul bisericii centrale, ce glăsuiește: „Această sfântă mănăstire au pătimit primejdie cu arderea focului atât înlăuntru, cât și în afară dinspre turci la turburarea ce s-au urmat în anul 1821, la septembrie 6 zile, atât chiliele înlăuntru, cât și pe afară primprejur".

l-a mântuit"). Le-au cerut doar să părăsească fără zăbavă lăcașul, din care „s-au mulțămit" să jefuiască „ce au găsit". Călugărițele s-au risipit prin munți, unde au înfruntat tot soiul de privațiuni până să ajungă la frontiera austriacă („se-mprăștie, împlu munții, zile întregi rătăcesc, / că-s desculțe, că sunt goale, nicidecum se îngrijesc, / foamea le darmă cu totul, aceasta le prăpădе, / cele bătrâne și slabe de pe picioare cădе, / săracele vai de ele în cordon pâr-au călcat"[66]).

După aceste isprăvi, turcii au revenit repede sub zidurile mănăstirii Secu, căci ajunsese vestea că urma să sosească de la Iași însuși luminăția sa Salih pașa cu 4.000 de oameni și două tunuri. Pentru a-și dovedi bravura în fața comandantului suprem, ienicerii, ce între timp ciuruiseră cu mai bine de o sută de salve de tun poarta cea mare a mănăstirii, au încercat într-a douăsprezecea zi a asediului să forțeze intrarea în

incintă. Sarcina și-au asumat-o 100 de viteji, conduși de un bairactar, care, susținuți de un foc devastator, au năvălit furibund înspre poartă. Însă eteriștii i-au întâmpinat cu o ploaie de plumbi, răpunând în mai puțin de jumătate de oră 72 dintre ei. Poarta, deși găurită, a rezistat, căci fusese întărită pe interior cu pietre, lemne și alte obiecte. După acest atac, intrarea în mănăstire a fost blocată și de mormanele de cadavre. Pierderile însă nu i-au înspăimântat pe ieniceri, care au inițiat un nou asalt, soldat cu pierderi similare.

Până la urmă, tributul atât de greu de sânge i-a determinat pe comandanții otomani să recurgă la arma diplomației, mai ales că în tabăra lor se găsea încă de la începutul asediului starostele agenției austriece din Bacău, un ungur[67] pe nume Wolf, „om mărunt, cu ceva păr cărunt, fără mustață, îmbrăcat într-o uniformă nemțească cu spadă și tunică pe care era reprezentată acvila imperială austriacă din aur și purtând un chipiu tot cu acvilă“[68]. Acesta, fie pentru a dovedi prietenia curții de la Viena față de Înalta Poartă, fie din dorința „de a evita vărsarea de sânge“[69], cum avea să se justifice mai târziu, și-a oferit serviciile de mediator: a acceptat să garanteze „cu propriul cap“ jurământul mincinos al turcilor că urmau să le acorde revoluționarilor iertarea deplină în cazul în care aveau să predea armele.[70] Era o misiune cu adevărat dificilă, întrucât grecii erau de secole supuși otomani și, prin urmare, cunoșteau prea bine perfidia stăpânilor lor musulmani, așa că ungurul „vrednic“[71] a fost nevoit să poarte mai multe runde de negocieri cu rebelii; astfel doar de la sosirea lui Salih pașa, în penultima zi a asediului, a intrat de nu mai puțin de patru ori între zidurile ca de cetate ale mănăstirii Secu[72]. Argumentele decisive, ce par a fi înclinat balanța în direcția predării, par a fi fost citirea publică în auzul revoluționarilor a unui pretins firman al sultanului de amnistie generală[73] și, respectiv, acceptarea primirii de către măria sa Salih a unei delegații de trei eteriști conduse de *Monsieur Charmaki* (Farmache)[74], care, pentru a obține iertarea, i-ar fi explicat pașalei că se despărțise de trupele lui Ipsilanti tocmai pentru a-și dovedi credința sinceră față de Înalta Poartă („din Târgoviște îi spune că înadins s-au pornit, / cu a

Devletului dușmani n-au mai vrut a fi unit, / cu toți ai săi să-l slujească cum a fost a fi raia, / aceasta hrănè în suflet, dorè și se nevoia“[75]). Doar că și în aceste condiții revoluționarii continuau să fie sceptici cu privire la adevăratele intenții ale turcilor, chit că nu era exclus ca pașa „să fi jurat pe Alcoran și pe toată legea turcească, zicând că nu-i trebuia nimic de la dânșii, numai armele să-și dea“[76]. Așa că și după runda finală de negocieri au solicitat o noapte de gândire,[77] în care au întors pe toate fețele „până la ziuă, când era greu să mai chibzuiești“, toate argumentele pro și contra capitulării. În cursul discuțiilor s-a propus chiar și întreprinderea unei ieșiri „pe neașteptate din mănăstire“, care să le permită „să se strecoare în Austria“. Până la urmă a prevalat opinia celor care aveau încredere în buna-credință a otomanilor.

A doua zi de dimineață (poate pe 12 septembrie)[78], revoluționarii și-au predat de bună voie armele, depunându-le rând pe rând în niște care sub privirile pline de jind ale ostașilor otomani („cu brațul din mănăstire le priveai că le scotè, / care de care mai bună și în cară le clădè, / [...] cu o sete foarte mare ienicerii le priveau / să-ți spun drept cu tot cuvântul că ei așa nu aveau“[79]). La sfârșit, pentru a-și răsplăti oamenii pentru eroismul lor, pașa le-a permis „să dea iama“[80] în arsenalul grecilor, adică să se bată între ei pentru a înhăța arme cât mai multe și mai de soi.

Cât timp soldații se răfuiau între ei, calemgiii otomani au întreprins un recensământ al revoluționarilor, scriind „pe fieștecare de ce neam este și din ce loc și cu meșteșug“. Iar, după ce le-au întocmit certificatele de deces, i-au condus ca pe „niște oi spre junghiare“ în „ograda mănăstirii“, unde i-au abandonat furiei ienicerilor „într-armați și cu mânecile suflecate“, care i-au „hăcuit“[81], fără a fi însă remunerați cu câte 15 piaștri de fiecare scăfârlie sau ureche de voluntar,[82] așa cum s-ar fi întâmplat în cazul unei lupte drepte. „Uciderea“ ce a urmat acolo – ne spune vornicul Alecu Beldiman – a fost „lucru înfricoșat“, de „nu poți socoti cu gândul sângele ce s-a vărsat“, în vreme ce un autor anonim care a stat de vorbă cu „călugări ce au fost părtași ace[le]i neînchipuite grozăvii“ susține că a fost „foarte trist

și crăncen“ doar să le asculte povestirile, darămite „a se găsi [de] față și a privi“[83].

Cu viață nu au scăpat decât câțiva revoluționari ce au izbutit să câștige în mod miraculos simpatia unuia sau altuia dintre mai marii otomani (eteristul Cristu Anastasiu, tufecci Nicola armurierul, un evreu botezat care a îmbrățișat *in extremis* religia islamică etc.) și vreo alți 20 care avuseseră inspirația să „ascundă un rând“ din propriile arme“ sau izbutiseră în învălmășeala creată să le înșface pe cele ale morților.[84] Astfel înarmați, aceștia au „trecut prin mijlocul [turci]lor, tăindu-i ca [pe] niște curechi“, și și-au găsit scăparea în pădure. În schimb, mai-marii volintirilor, în frunte cu Farmache și tovarășii săi (19[85] sau 32 la număr), au primit doar o scurtă păsuire, fiind legați fedeleș și trimiși mai întâi la Iași „în gât cu lanțuri“ „spre dovadă“[86] și apoi la Constantinopol, unde, după „chinuri groaznice“[87], au avut parte de o execuție publică pilduitoare – spre pildă, Farmachi, „faimoasa căpetenie de tâlhari“[88], „a fost jupuit de viu, iar leșul său a fost expus vreme de câteva zile în cartierul Pera, în care trăiau europenii“[89].

AU EXISTAT, FIREȘTE, ȘI VICTIME COLATERALE, CĂCI MUsulmanii dezlănțuiți nu au pregetat să răpună și 36 de călugări[90], două monahii[91] și „bejănari [...] pre mulți“, în vreme ce pe femei le-au luat îndeobște roabe („din mână-n mână mergeu, / care le era stăpânul, săracile n-alegeu“). Setea de sânge a turcilor era întrecută numai de cea de jaf, astfel încât au ajuns să se încaiere între ei pentru a-și însuși cât mai multe dintre bunurile de preț ale mănăstirii ori dintre cele încredințate acesteia spre păstrare de înaltele fețe bisericești sau de boieri („toți au căzut la prădat / cu atâta lăcomie cât în fire nu s-au dat; / hremet, sfadă între dânșii, carii cum pot apuca, / ucide cela pe cela“). Pentru a le arăta tuturor că biruiseră în războiul sacru purtat împotriva religiei creștine, gaziii etalau în chip blasfemiator, înainte de a le scote la vânzare, sfintele odoare bisericești: „Iar aere, antimisuri erau harșele pe cai, / în stihare și feloane mulți se primblau îmbrăcați“, „însuși am văzut cu ochii în gios spre curte[a din Iași] mergând, / un ienicer să se

primble mitra sa [a episcopului Gherasim al Romanului] în cap purtând“[92]). Nu au reușit însă să ia atâtea odoare pe cât ar fi râvnit, căci, poate pentru că „le-a luat Dumnezeu mintea“, nu au găsit nici tezaurul mănăstirii Neamțului, nici pe cel al Secului, dosite într-o „tain(iț)ă din pirg“ și, respectiv, din biserică, deși au ajuns până la o singură lespede distanță de ele.[93] Dar, chiar dacă aceste bogății rămâneau în mâinile ghiaurilor, Țările Române se curățaseră, „slavă lui Allah“, de „perfizii murdari“[94] care căutaseră fără sorți de izbândă să năruiască puterea „veșnicului stat mahomedan“[95].

Puterea otomană avea să dăinuie încă mai bine de jumătate de veac în Valahia și Moldova, provincii care au avut nevoie de ani de zile pentru a se reface de pe urma prădăciunilor săvârșite deopotrivă de eteriști și de trupele otomane – acestea din urmă aveau să părăsească teritoriul românesc abia în septembrie 1822. Cu toate acestea, greul tribut de sânge plătit de Principate a fost recompensat cu restaurarea domniilor pământene și eliminarea din viața politică a grecilor neîmpământeniți, evoluții ce au permis accelerarea considerabilă a procesului de occidentalizare a societății românești și, pe termen mai lung, unirea Principatelor și formarea statului național român.

Epilog

LA RÂNDUL EI, DUPĂ ZECE ANI DE LUPTE, GRECIA A REUȘIT să-și câștige independența. La vreo trei săptămâni de la sosirea lui Ipsilanti pe teritoriul Moldovei, puțin după jumătatea lunii martie 1821, fruntașii greci din Peloponez, ademeniți de multă vreme de agenții eteriști cu promisiunea vană a unui însemnat ajutor militar rusesc, aveau să se ridice și ei la luptă, mai întâi la Kalavryta, pe urmă în Mani și apoi la Patra, unde mitropolitul locului, Gherman, a înălțat crucea și a primit, pe 24 sau 25 martie, de Buna Vestire, jurământul sfânt al patrioților de a-și sacrifica viața pentru dobândirea libertății. Acesta este considerat începutul oficial al Revoluției Grecești, celebrat și astăzi ca zi națională a Republicii Elene. Profitând de efectul de surpriză al acțiunii lor și de puținătatea trupelor otomane cantonate în zonă, grecii au reușit ca până la sfârșitul lunii martie să preia controlul celei mai mari părți a Peloponezului, silindu-i pe turci să se retragă în spatele zidurilor orașelor fortificate. Totodată, revoluția s-a extins și în Grecia centrală, la Salona (Amfissa), Livadia, Teba ori Atena, unde conducerea cetelor de revoluționari a fost preluată de așa-numiții armatoli, membrii poterei otomane creștine.

Vestea noii revolte a grecilor, ajunsă la Constantinopol pe 2 aprilie, l-a făcut să turbeze pe sultanul Mahmud, care a dezlănțuit un pogrom nemaivăzut în rândul elitelor grecești din capitală. Însuși patriarhul ecumenic Grigore V, garantul

fidelității tuturor creștinilor ortodocși față de Înalta Poartă, a fost spânzurat imediat după celebrarea liturghiei Învierii; numeroși alți ierarhi au fost uciși în diverse chipuri, iar soarta lor a fost curând împărtășită și de dregătorii fanarioți care nu izbutiseră să fugă din Stambul, de numeroși negustori și de alți fruntași greci. Masacre similare au avut loc și la Salonic, Smirna, Aivali, precum și în insulele Rodos și Cipru. Chiar dacă din punctul de vedere al legislației otomane acestea erau îndreptățite, întrucât pedepseau un act de înaltă trădare, execuțiile au oripilat opinia publică occidentală, formată la școala culturii clasice greco-romane, determinând constituirea imediată a unei importante mișcări filelenice, care avea să se materializeze în sosirea de voluntari europeni în teatrul de operațiuni din Grecia, în strângerea de fonduri sau acordarea de împrumuturi pentru beligeranți, în acțiuni de lobby pe lângă guvernele marilor puteri. Totuși, într-o primă fază, statele occidentale, în frunte cu imperiile habsburgic și britanic, fidele principiilor Sfintei Alianțe de menținere a *statu quo*-ului teritorial în Europa, au susținut cu tărie ordinea otomană de drept.

Astfel, grecii din Peloponez au trebuit să țină de unii singuri piept trupelor turcești, sosite acolo încă din prima decadă a lunii aprilie sub conducerea lui Mustafa bei, chehaiaua comandantului suprem al Rumeliei, Ahmet Hurșit pașa. Totuși, grație geniului militar al arhistrategului Theodoros Kolokotronis, ei au reușit să stăvilească ofensiva otomană și chiar să cucerească orașele-cheie din zonă, aflate încă sub controlul imperiului: Monemvasia (iunie 1821), Neokastro – Pylos (august 1821) și, în fine, Tripolitsa (Tripoli), capitala Peloponezului (23 septembrie 1821), a cărei ocupare a fost însoțită și de masacrarea celei mai mari părți a populației civile. Astfel de victorii nu s-au înregistrat însă și în noile focare revoluționare, apărute tot în cursul anului 1822 și relativ ușor înăbușite: în zona Pilion din Tesalia, la Sfakia în Creta, în Peninsula Calcidică, în mai multe locuri din Macedonia (Stromnitsa, Gevgeli) și Tracia (Sozopol, Galipoli, Didymotiho), în insulele Thasos și Samotrace. Extinderea revoluției pe un areal geografic atât de larg dovedea totuși hotărârea grecilor de a obține cu orice preț inde-

pendența, ce avea să fie formal proclamată în cadrul Primei Adunări Naționale Elene (Epidaur, 20 decembrie 1821–15 ianuarie 1822), care a adoptat și o constituție provizorie a viitorului stat.

Neatârnarea efectivă trebuia însă câștigată pe câmpul de bătaie, ceea ce părea tot mai greu, odată ce otomanii, victorioși asupra lui Ali de Tepelena, pașa rebel al Epirului, au putut mobiliza la începutul lui 1822 efective suplimentare împotriva grecilor răsculați. Astfel, cu tot eroismul acestora, operațiunile militare din anii 1822–1823 nu au fost marcate doar de succese, ci și de înfrângeri. Poate cea mai dureroasă dintre acestea a fost cucerirea insulei Chios (30 martie 1822), din care turcii au măcelărit sau târât în robie vreo 25.000 de creștini. Barbaria turcilor, imortalizată, printre altele, într-un celebru tablou al lui Eugène Delacroix, a stârnit oroare în tot Occidentul, mobilizând și mai mult opinia publică în favoarea grecilor și determinând o lentă, dar fermă modificare a atitudinii marilor puteri față de revoluție. Cei dintâi și-au schimbat poziția britanicii, care, după mai mulți pași timizi în această direcție, au recunoscut în cele din urmă la 21 iunie 1823 statutul de beligeranți al grecilor și legitimitatea războiului lor, intrând în conflict pe această temă cu Austria intransigentului cancelar Metternich.

Totuși, grecii nu s-au dovedit capabili să profite de această șansă, ca urmare a gravelor disensiuni interne dintre liderii locali din Peloponez, conflicte ce aveau să se acutizeze pe durata desfășurării celei de-a doua Adunări Naționale Elene (Astros, aprilie 1823) și să culmineze cu izbucnirea în toamna aceluiași an a unui război civil între partizanii celor două guverne paralele: al lui Georgios Kountouriotis, cu sediul la Kranidi, susținut de fruntașii locali și de eteriști, și al lui Petrobeis Mavromichalis, cu reședința la Tripolitsa, care se baza pe sprijinul căpitanilor din Peloponez. Victoria celui dintâi, în vara anului 1824, nu a readus însă concordia atât de necesară printre greci, ci a fost urmată de un nou conflict armat intestin (iulie 1824–ianuarie 1825), de data aceasta între guvernul lui Kountouriotis, sprijinit fățiș de Anglia, și grecii din Peloponez, pe care acesta

îi îndepărtase din posturile-cheie, în ciuda rolului decisiv pe care-l jucaseră în desfășurarea de până atunci a revoluției.

Sfârșitul acestei noi confruntări a fost grăbit de evoluțiile critice de pe frontul cu otomanii, care, dându-și seama că nu erau în stare să înăbușe de unii singuri răscoala grecilor, au recurs la ajutorul valiului, autonom *de facto*, al Egiptului, Mohamed Ali, căruia i-au promis, în schimbul reprimării revoluției, pașalâcul Cretei pentru sine și pe cel al Peloponezului pentru fiul său Ibrahim. Acesta din urmă a debarcat la începutul anului 1825 în viitoarea sa posesiune în fruntea a 11.000 de infanteriști și 2.000 de călăreți. Înțelegând gravitatea situației, prim-ministrul Kountouriotis s-a grăbit să se reconcilieze cu adversarii și să-l redesemneze arhistrateg pe Theodoros Kolokotronis, dar, în ciuda acestei manevre, comandantul egiptean a repurtat mai multe biruințe, izbutind să cucerească orașele Neokastro (Pylos), Tripolitsa (Tripoli) și Argos, iar peste câteva luni, după un asediu prelungit, a capturat, cu ajutorul trupelor otomane, și cetatea inexpugnabilă de pe laguna de la Mesolonghi, din care grecii, rămași fără hrană, apă și muniție, au încercat să iasă în noaptea de 10 spre 11 aprilie 1826, spărgând blocada luptătorilor musulmani. Mai multe mii dintre ei au fost însă măcelăriți fără milă. Cu toată abnegația exemplară a grecilor atât în luptele de pe uscat, în care s-au remarcat Georgios Karaiskakis și Giannis Makrygiannis, cât și în cele de pe mare, unde puternicele flote ale insulelor Hydra, Spetses și Psara, conduse de căpitani legendari, precum Konstantinos Kanaris și Andreas Miaoulis, au înfruntat de multe ori cu succes efective inamice net superioare, situația devenea tot mai critică. Căci, odată cu cucerirea Atenei după vreo nouă luni de asediu (24 mai 1827) de către trupele lui Mehmed Reșid pașa, sub controlul revoluționarilor nu se mai găseau decât zona Mani din sudul Peloponezului, orașul Nauplio, unde izbucnise un nou conflict fratricid, și insulele din golful Argo-Saronicului (Aigina, Hydra, Spetses).

Devenise evident că salvarea nu mai putea veni decât de la marile puteri, lucru pe care l-au înțeles și reprezentanții grecilor reuniți la Troizena în cadrul celei de-a treia Adunări

Naționale (martie–mai 1827), drept care l-au ales ca guvernator al viitorului lor stat pe ministrul de externe al Rusiei Ioannis Capodistrias, iar ca șefi ai forțelor terestre și, respectiv, navale pe doi britanici, sir Richard Church și, respectiv, Thomas Cochrane. Această opțiune a dat roade, căci la 6 iulie 1827 Marea Britanie, Franța și Rusia au semnat la Londra un tratat prin care propuneau independența Greciei și declarau că își rezervă dreptul la o intervenție militară în caz de necesitate. Și nu peste mult timp și-au pus în practică amenințările, ce nu fuseseră luate în seamă de musulmani, zdrobind în bătălia navală de la Navarino (20 octombrie 1827) flota egipteană a lui Ibrahim pașa. Peste nici un an, în urma unei noi consfătuiri desfășurate tot în capitala britanică (iulie 1828), s-a decis trimiterea în Peloponez a unui corp expediționar francez condus de generalul Nicolas Joseph Maison, care a reușit să cucerească în scurt timp toate cetățile aflate încă în mâinile musulmanilor, timp în care britanicii au obținut pe cale diplomatică retragerea în Egipt a trupelor lui Ibrahim pașa.

Chiar dacă formarea unui stat grecesc era de acum decisă, extinderea sa teritorială avea să depindă în bună măsură de desfășurarea concretă a operațiunilor militare. De aceea, Ioannis Capodistrias, sosit în Grecia în ianuarie 1828, a organizat o armată regulată, pusă sub comanda lui Dimitrie Ipsilanti, fratele lui Alexandru, activ încă din 1821 pe frontul din Grecia, și o flotă condusă de Konstantinos Kanaris și Andreas Miaoulis menită să contribuie nu doar la înfrângerea otomanilor, ci și la eradicarea pirateriei de pe Marea Egee. Astfel a reușit să elibereze mai multe orașe din Grecia centrală (Livadia, Amfissa, Karpenisi, Vonitsa), căpătând un argument forte pentru extinderea înspre nord a granițelor, stabilite, conform protocolului de la Londra semnat la 10 martie 1829, pe linia unind golful Ambracic la vest și golful Pagasitic la est. Totuși, acest act nu prevedea decât autonomia Greciei în cadrul Imperiului Otoman, căruia ar fi trebuit să-i plătească un tribut anual de 1,5 milioane de groși. Cum însă Turcia a fost înfrântă de Rusia în războiul încheiat cu pacea de la Adrianopole (14 septembrie 1829), marile puteri au putut să le impună otomanilor un protocol

și mai împovărător (Londra, 22 ianuarie 1830), statuând independența deplină a Eladei.

Greul tribut de sânge plătit de greci vreme de un întreg deceniu dădea în cele din urmă roade, oferind un model de urmat și celorlalte popoare balcanice aflate încă sub stăpânire otomană.

București, făurar 17 leat 7258,
de praznicul sfântului Teodor Tiron,
ocrotitorul întâi-stătătorului Adunării Norodului

MULȚUMIRI

Recunoștința mea se îndreaptă în primul rând către prietenul Epameinondas Ochonos, care m-a susținut pe parcursul întregii perioade de documentare și redactare a acestei cărți. Mulțumiri i se cuvin și doamnei Dimitra Stasinopoulou, cu care am discutat pentru prima dată despre scrierea lucrării de față.

Adresez, de asemenea, calde mulțumiri tuturor celor care m-au ajutat la elaborarea cărții, fie oferindu-mi asistență pe parcursul călătoriilor mele de documentare, fie punându-mi la dispoziție materiale bibliografice ori iconografice, fie făcându-mi sugestii în vederea ameliorării textului scris, fie invitându-mă să prezint rezultatele cercetării la congrese sau universități din străinătate: arhim. Vichentie Amariei, conf. univ. dr. Mihai Androne, dr. Irina Cârstina, prof. univ. dr. Joulia Chatzipanagioti-Sangmeister, lector univ. dr. Mihaela Ciobanu, maica stavroforă Andreea David, monahia Haralambia Ghiță, prof. univ. dr. Konstantinos Hatzopoulos, dr. Sorin Iftimi (decedat), monahia Pavelina Ioniță, prof. univ. dr. Olga Katsiardi-Hering, lector univ. dr. Dimitrios Kontogeorgis, protos. Veniamin Luca, acad. Chrysa Maltezou, monahia Filofteia Mirăuți, protos. Serafim Nastasiu, protos. asist. drd. Elisei Nedescu, Radu Oltean, lector univ. dr. Michail Pappas, prof. univ. dr. Angeliki Ralli, prof. univ. dr. Iraklis Rerakis, dr. Andreea Ștefan, maica stavroforă Valentina Țugui, conf. univ. dr. Dragomira Valceva, conf. univ. dr. Dragoș-Gabriel Zisopol, dr. Nikoleta Zygouri și mulți alții, ale căror nume nu le-am știut niciodată sau pe care nu mi le pot aminti acum.

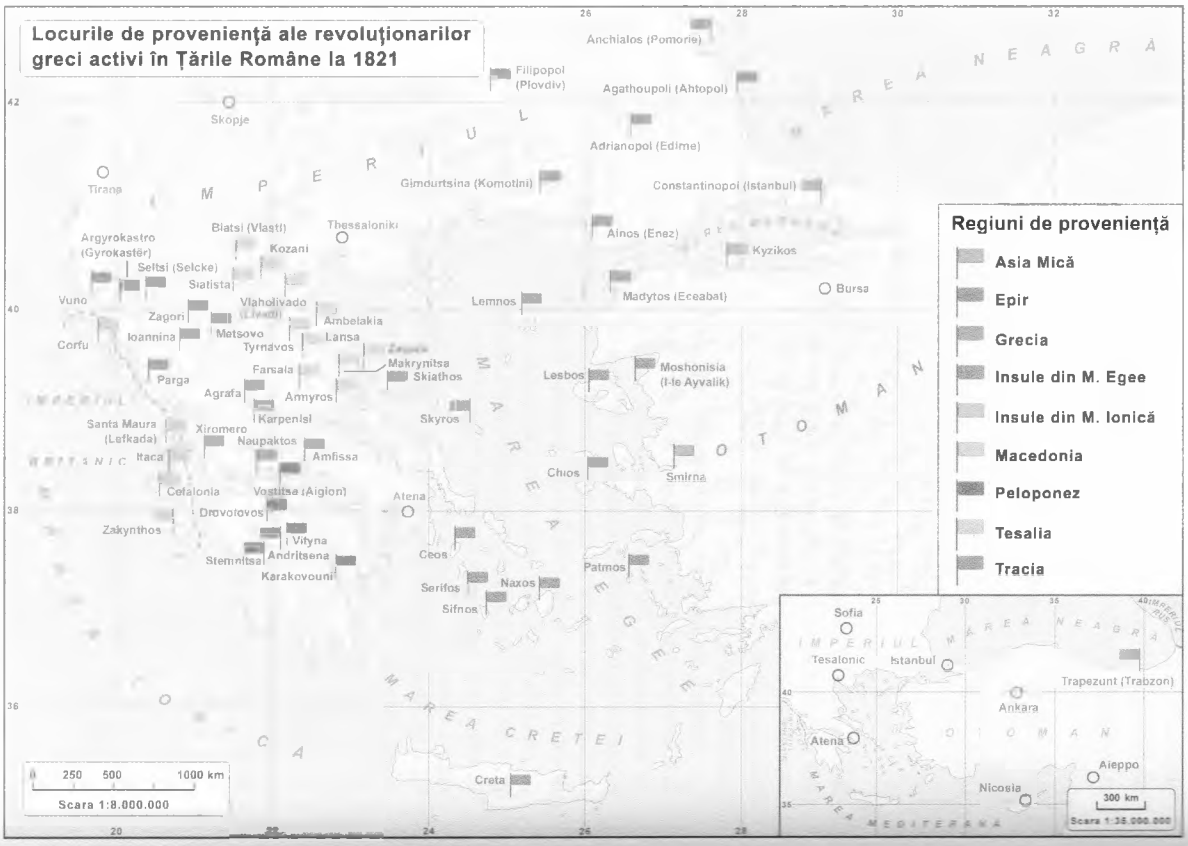
Locurile de proveniență ale revoluționarilor greci activi în Țările Române la 1821
Regiuni de proveniență
Asia Mică
Epir
Grecia
Insule din M. Egee
Insule din M. Ionică
Macedonia
Peloponez
Tesalia
Tracia
Anchialos (Pomorie)
Filipopol (Plovdiv)
Agathoupoli (Ahtopol)
Skopje
Adrianopol (Edirne)
Tirana
Gimdurtsina (Komotini)
Constantinopol (Istanbul)
Argyrokastro (Gyrokastër)
Biatsi (Vlasti)
Thessaloniki
Kozani
Ainos (Enez)
Kyzikos
Seltsi (Selcke)
Siatista
Vuno
Vlaholivado
Lemnos
Madytos (Eceabat)
Bursa
Zagori
Ambelakia
Corfu
Ioannina
Metsovo
Lansa
Tyrnavos
Makrynitsa
Parga
Farsala
Skiathos
Lesbos
Moshonisia (I-le Ayvalik)
Agrafa
Armyros
Karpenisi
Skyros
Santa Maura (Lefkada)
Xiromero
Naupaktos
Itaca
Amfissa
Chios
Smirna
Cefalonia
Vostitsa (Aigion)
Atena
Drovolovos
Zakynthos
Vityna
Andritsena
Stemnitsa
Karakovouni
Ceos
Patmos
Serifos
Naxos
Sifnos
Creta
Scara 1:8.000.000
Sofia
Tesalonic
Istanbul
Trapezunt (Trabzon)
Ankara
Atena
Aleppo
Nicosia
Scara 1:35.000.000

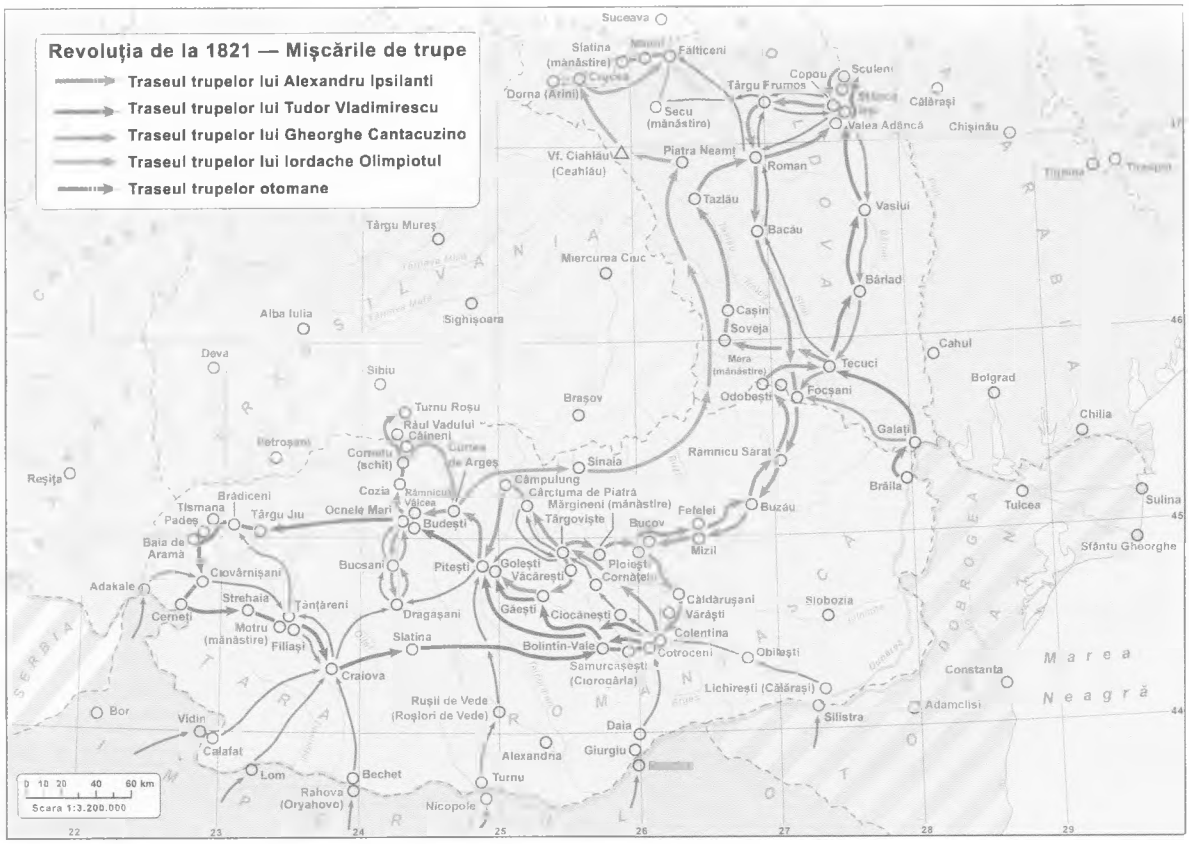
Revoluția de la 1821 — Mișcările de trupe
Traseul trupelor lui Alexandru Ipsilanti
Traseul trupelor lui Tudor Vladimirescu
Traseul trupelor lui Gheorghe Cantacuzino
Traseul trupelor lui Iordache Olimpiotul
Traseul trupelor otomane
Suceava
Slatina (mănăstire)
Fălticeni
Dorna (Arini)
Copou
Sculeni
Târgu Frumos
Secu (mănăstire)
Călărași
Valea Adâncă
Chișinău
Vf. Ciahlău (Ceahlău)
Piatra Neamț
Roman
Tazlău
Vaslui
Târgu Mureș
Bacău
Miercurea Ciuc
Bârlad
Alba Iulia
Sighișoara
Cașin
Soveja
Deva
Sibiu
Mera (mănăstire)
Tecuci
Cahul
Odobești
Focșani
Bolgrad
Brașov
Turnu Roșu
Râul Vadului
Câineni
Galați
Chilia
Petroșani
Cornetu (schit)
Curtea de Argeș
Sinaia
Râmnicu Sărat
Reșița
Câmpulung
Cârciuma de Piatră
Brăila
Brădiceni
Cozia
Râmnicu Vâlcea
Mărgineni (mănăstire)
Tulcea
Sulina
Tismana
Târgu Jiu
Ocnele Mari
Târgoviște
Fefelei
Buzău
Padeș
Budești
Bucov
Baia de Aramă
Mizil
Sfântu Gheorghe
Bucșani
Pitești
Golești
Ploiești
Ciovârnișani
Văcărești
Cornățelu
Adakale
Strehaia
Căldărușani
Slobozia
Cerneți
Țânțăreni
Dragașani
Găești
Ciocănești
Vărăști
Motru (mănăstire)
Filiași
Colentina
Slatina
Bolintin-Vale
Cotroceni
Obilești
Craiova
Samurcășești (Ciorogârla)
Constanta
Lichirești (Călărași)
Marea Neagră
Bor
Rușii de Vede (Roșiori de Vede)
Adamclisi
Vidin
Silistra
Calafat
Daia
Alexandria
Giurgiu
Lom
Bechet
Turnu
Rahova (Oryahovo)
Nicopole
Scara 1:3.200.000

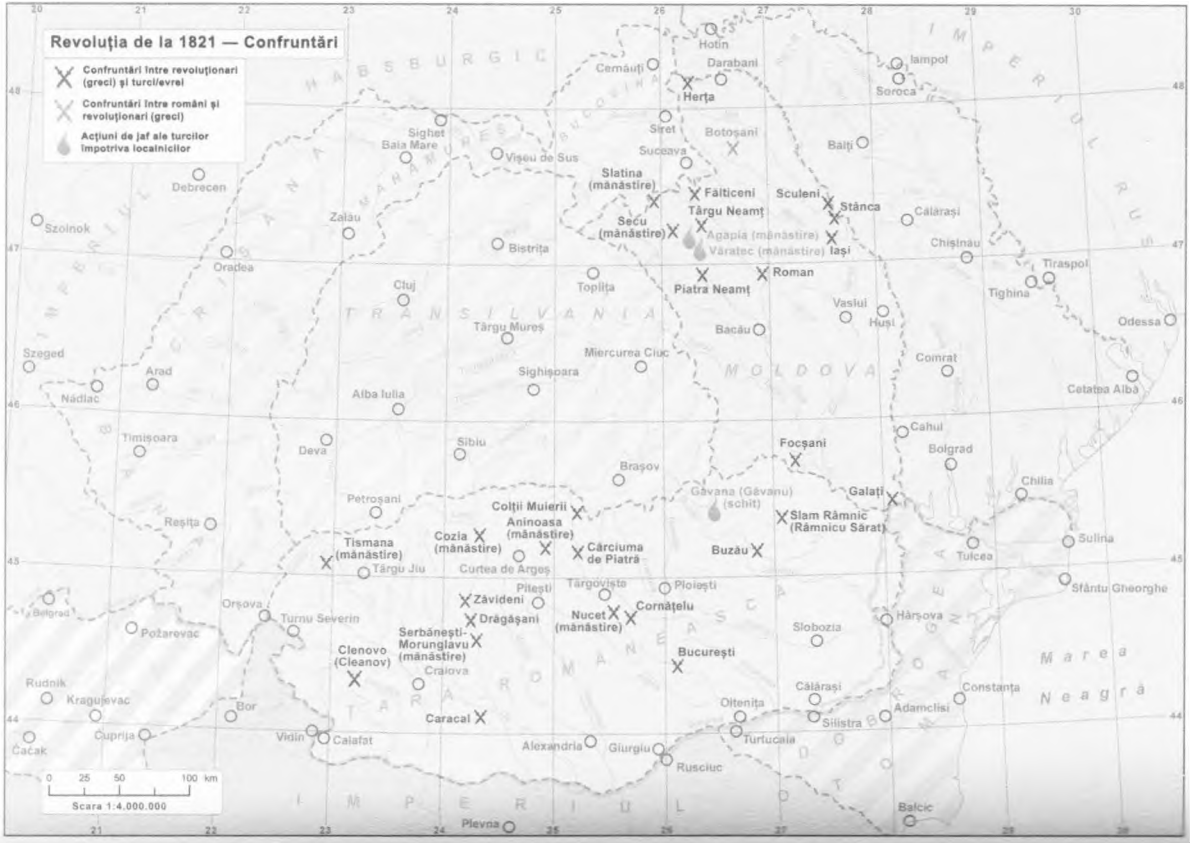
Revoluția de la 1821 — Confruntări
Confruntări între revoluționari (greci) și turci/evrei
Confruntări între români și revoluționari (greci)
Acțiuni de jaf ale turcilor împotriva localnicilor
0 25 50 100 km
Scara 1:4.000.000
HABSBURGICĂ
TRANSILVANIA
MOLDOVA
IMPERIUL OTOMAN
Hotin
Cernăuți
Darabani
Herța
Iampol
Soroca
Siret
Botoșani
Suceava
Bălți
Sighet
Baia Mare
Vișeu de Sus
Slatina (mănăstire)
Fălticeni
Sculeni
Stânca
Târgu Neamț
Secu (mănăstire)
Agapia (mănăstire)
Văratec (mănăstire)
Iași
Călărași
Chișinău
Tiraspol
Tighina
Odessa
Debrecen
Szolnok
Zalău
Oradea
Bistrița
Toplița
Piatra Neamț
Roman
Vaslui
Huși
Bacău
Târgu Mureș
Cluj
Miercurea Ciuc
Comrat
Szeged
Arad
Nădlac
Sighișoara
Alba Iulia
Cetatea Albă
Timișoara
Deva
Sibiu
Cahul
Focșani
Bolgrad
Brașov
Galați
Chilia
Petroșani
Reșița
Colții Muierii
Aninoasa (mănăstire)
Cozia (mănăstire)
Tismana (mănăstire)
Târgu Jiu
Curtea de Argeș
Cârciuma de Piatră
Buzău
Tulcea
Sulina
Pitești
Târgoviște
Ploiești
Sfântu Gheorghe
Belgrad
Orșova
Turnu Severin
Zăvideni
Drăgășani
Cornățelu
Nucet (mănăstire)
Hârșova
Pożarevac
Serbănești-Morunglavu (mănăstire)
Slobozia
Clenovo (Cleanov)
Craiova
București
Rudnik
Kragujevac
Caracal
Călărași
Constanța
Adamclisi
Bor
Oltenița
Silistra
Cuprija
Vidin
Calafat
Turtucaia
Alexandria
Giurgiu
Rusciuc
Čačak
Balcic
Plevna

AER epitaf, obiect de cult din stofă sau din pânză, pe care este brodată scena plângerii lui Iisus.

AGARINESC musulman, turcesc.

AGĂ ofițer otoman sau din Țările Române.

AGENT diplomat (austriac) de rang inferior.

AGHENȚIE misiune diplomatică (austriacă).

AIASMĂ agheasmă, apă sfințită.

ALCORAN *Coranul*, cartea sfântă a musulmanilor.

AMAN strigăt prin care se cere îndurare.

AMUNIȚII muniții.

AN ȘEF *en chef*, șef, conducător.

ANADOLEAN din Anatolia.

ANTABLAMENT element arhitectural ce susține acoperișul.

ANTEREU anteriu, haină lungă și largă.

ANTIMIS țesătură de formă pătrată pe care se așază la biserică sfintele daruri.

APOSTAT în context, revoluționar.

ARHIIATROS medic-șef, medicul domnitorului.

ARHON boier.

ARHONDARIC casă de oaspeți dintr-o mănăstire.

ARMAN armean.

ARZMAGZAR petiție adresată Înaltei Porți.

ARMURĂ picior, copan.

ARNĂUT mercenar din garda domnească sau din cea a boierilor, inițial de origine albaneză.

ARNĂUȚESC referitor la arnăuți.

ARȘICE joc de copii la care se folosesc oscioare.

ARZ petiție adresată Înaltei Porți.

ASCHERLIU (var. așcherliu) soldat otoman.

AȘCĂ țeava tunului.

BAIRACTAR stegar, portdrapel.

BANDULIERĂ fâșie din diverse materiale purtată de-a curmezișul pieptului, în care se vâră sau de care se atârnă armele.

BARUT praf de pușcă.

BAȘBEȘLEAGĂ comandantul trupelor de bașlii.

BAŞBULUCBAŞĂ (var. başbulubaşă) șeful trupelor domnești dintr-un anumit oraș.
BĂJENIE (var. băjanie) refugiat.
BEI titlu otoman de noblețe.
BELI a jupui.
BENIŞ haină boierească lungă, de obicei îmblănită.
BEŞLIU soldat otoman detașat în Țările Române.
BIMBAŞĂ comandantul a o mie de ostași, hiliarh.
BIRBANT om ușuratic, neserios, afemeiat.
BIVŞUG belșug, abundență.
BLAGORODNIC de neam bun, nobil.
BOLTĂ prăvălie, dugheană.
BORDUŞ burduf.
BOSTON joc de cărți.
BOZAGIU producător de bragă.
BRAT frate.
BRIŞCĂ trăsură.
BUHUR stofă fină.
BULUCBAŞĂ comandantul unui buluc (unei compănii).

CABANIŢĂ mantia dăruită de sultan domnilor Țărilor Române.
CACERDISI a se ascunde, a se dosi.
CAIMACAM locțiitorul domnului Țărilor Române.
CALEMGIU funcționar de cancelarie.
CANŢIILARIE cancelarie.
CAPCHIU zănatic, năuc.
CAPOT mantie militară sau boierească.
CARANTINĂ zonă de frontieră în care călătorii trebuiau să petreacă o anumită perioadă de timp pentru a se constata că nu sufereau de nici o boală contagioasă.
CASAP măcelar.
CATAGRAFIE inventar.
CATEHISM text conținând doctrina de bază a Eteriei.
CATHEDRĂ cetate de scaun, capitală.
CAVAZ-BAŞA șeful gărzii lui chehaia bei.
CAZA diviziune administrativă a Imperiului Otoman.
CAZAC ostaș dintr-un corp al armatei ruse sau din alte formațiuni militare alcătuite pe modelul acesteia.
CĂMĂRAŞ dregător care avea în grijă odăile domnului, în special cămara în care era păstrat tezaurul acestuia.
CĂMINAR dregător însărcinat cu strângerea unei dări pe băuturile spirtoase.
CĂPRAR 1. negustor de capre; 2. caporal.
CĂPUT manta bărbătească.
CĂTĂŢIME total, sumă.
CÂRC-SERDAR (var. chirc serdar) comandant de poteră.
CÂRJALIU tâlhar din Imperiul Otoman.
CEADÂR cort.
CELENGHI insignă purtată pe boneta militară.
CERGĂ pătură groasă.
CERHAGI v. *ciarcagiu*.
CETAŞ ostaș.
CHEHAIA (bei) locțiitor sau reprezentant al unui pașă.
CHILĂ măsură de capacitate pentru cereale echivalentă cu 430 de litri în Moldova și 680 în Țara Românească.
CHINOVIAL referitor la obștea unei mănăstiri.

CHIRC SERDAR v. *cârc-serdar*.
CIARCAGIU (var. cerhagi) comandant al avangardei otomane.
CIFERT sfert (de oră).
CLACĂ muncă neplătită prestată de țărani pe moșiile boierești.
CNEAZ principe.
COCARDĂ semn distinctiv purtat la acoperământul de cap sau acoperământul de cap cu acest semn.
COLȚUNI ciorapi.
COMANDIR comandant.
COMIS dregător ce avea în grijă grajdurile domnești.
CONAC casă (de oaspeți).
CONDICĂ cod (de legi).
CONTOȘ haină lungă, îmblănită.
CORDON zonă de frontieră.
COȘERE împletitură de nuiele în care se păstrau porumbul și alte produse agricole, pătul.
CRAI om fără căpătâi, vagabond.
CUHNIIE bucătărie.
CVARTIR (var. cvartiră) locuință temporară a unor militari aflați în campanie.

DAFNĂ cunună de laur ca simbol al gloriei eterne.
DAJDIE dare, bir.
DANGALAC soldat otoman înarmat cu o sabie.
DĂSCĂLEAC (peior.) dascăl.
DÂRLOG hățurile de la frâul calului.
DEBANDA a face să se risipească, a se risipi.
DELIBAȘĂ șeful unui detașament de delii.
DELIU 1. soldat din cavaleria otomană; 2. viteaz, îndrăzneț.
DESMETIC bezmetic.
DEȘĂRT mânat de ambiții deșarte.
DEVLET statul (otoman).
DIAC scriitor de cancelarie, logofăt.
DIJMĂRIT bir pe stupi și porci.
DIVICTAR dregător ce avea grijă de călimara domnească.
DONIȚĂ vas de lemn pentru transportul apei.
DUCAT monedă din diverse țări europene.

EFENDI titlu onorific acordat demnitarilor otomani.
EFOR conducător al unei organizații locale a Eteriei.
EFORIE organizație locală a Eteriei.
ELEFTERIE libertate.
ENCICLICĂ circulară, scrisoare deschisă.
ENICERESC referitor la ieniceri.
EPITROP deputat.
ERINII divinități antice care îi pedepseau pe vinovații de uciderea unor rude.
ERIZIPEL boală ce provoacă inflamarea și înroșirea pielii.
ERLIU pământean, indigen, din partea locului.
ETAC iatac, locuință temporară.

FÂNTÂNELĂ supurație locală.
FELON veșmânt liturgic purtat pe deasupra celorlalte odăjdii.
FERMENEA veșmânt intermediar scurt.
FERTMRAȘAL feldmareșal, comandantul suprem al unei armate.
FILACTER bucată de hârtie pe care sunt scrise versuri din *Tora*.
FIRMAN (var. ferman) ordin emis de sultan.
FIRURI fireturi, haine brodate.
FIȘIC cartuș.
FLAMBURĂ flamură, drapel, steag.

FLORIN monedă din diverse țări europene.
FORMĂLUI a dispune, a așeza.

GAZIU soldat otoman ce lupta pentru biruința propriei religii.
GELEP negustor (de vite).
GEPHANEA muniție.
GEZAERLI un fel de ilic.
GHEBĂ manta lungă eventual împodobită cu găitane.
GHEENĂ (var. Ghienă) iad, infern.
GHERI înapoi.
GHIAUR nume depreciativ dat de turci creștinilor.
GHINĂRAR general.
GIUBEA haină lungă și largă, eventual îmblănită, purtată pe dinafară.
GLOBI a amenda.
GOSPOD domnul țării.
GOSPODAR domn.
GRAF conte.
GRĂMĂTIC secretar (domnesc).
GROS monedă otomană.
GUGIUMANĂ căciulă din blană (de samur).

HAIDĂU paznic de vite.
HALAH strigăt de luptă invocându-l pe Allah.
HALE în funcție.
HARȘEA pătură ce acoperă șaua calului.
HATIȘERIF edict purtând rezoluția personală a sultanului.
HATMAN comandantul armatei din Moldova.
HAZAN cântăreț la sinagogă.
HĂRCUI hăcui, a ciopârți.
HILIARH comandantul a o mie de oșteni.
HIRISĂU joagăr, fierăstrău pentru tăiatul arborilor.
HRĂPI răpi, jefui.
HRĂPIRE răpire, jaf.
HREMET ceartă, sfadă.
HUSAR călăreț din armata austriacă și rusă.

IAGMA iama, însușire și împărțire a unor bunuri străine.
IATAGAN (var. iertagan) sabie turcească curbată cu două tăișuri.
ICONOM administrator (al unei mănăstiri).
ICRAM primire binevoitoare, ospitalitate.
IENICER infanterist turc de elită.
IEROCHIRICA predicator creștin.
IEROLOHIT membru al Batalionului Sacru al lui Alexandru Ipsilanti.
IERTAGAN v. *iatagan*.
ILĂU nicovală.
ILIC veșmânt scurt fără mâneci.
IMINEI (var. eminei) pantofi fără toc din piele.
INTERESARISI a avea un interes.
IPOLIPSIS reputație, renume bun.
ISNAF breaslă.
ISPRAVNIC administrator al unui județ sau al unui oraș.
ISTOV (de) deplin, desăvârșit.
IȘLIC căciulă înaltă îmblănită.
IZNOAVĂ (de) din nou, iarăși.

ÎNCHIZĂȘLUIRE chezășie, acord.

JACAȘ hrăpăreț, rapace.
JĂCUI a jefui.

LAGUM canal de scurgere a dejecțiilor, cloacă.
LEGE credința creștină.
LEGHE unitate apuseană de măsură pentru distanță variind între 3 și 7,5 km.
LEGHIOANĂ trupă.

LEITENANT locotenent.
LIPITURĂ lipitoare, parazit, om de nimic.
LIPSCĂNIE marfa adusă de la Leipzig sau din spațiul german.
LITRĂ măsură de capacitate echivalând cu un sfert de oca, circa 318 g.
LIVRĂ unitate de măsură pentru greutate echivalentă cu circa jumătate de kilogram.
LOGOFĂT mare dregător ce conducea cancelaria domnească; *logofăt de al 2-lea*, adjunctul acestuia.
LUDE birnic, contribuabil.

MAHMUDEA monedă turcească de aur bătută în timpul domniei sultanului Mahmud II (1808–1839).
MAHON lemn dur al unui arbore exotic folosit la confecționarea mobilei de lux.
MANAH soldat turc din trupele neregulate.
MARȘRUT traseu.
MASALAGIU (var. messalagiu) slugă boierească însărcinată cu purtarea torțelor.
MATARAGI BAȘA dregător însărcinat cu purtarea ploștii domnești.
MATRAPAZ revânzător, speculant de alimente și alte produse de primă necesitate.
MATROZ marinar, matelot.
MAVROFOR soldat în uniformă neagră din Batalionul Sacru al lui Alexandru Ipsilanti.
MĂCILĂRIE măcel.
MĂDULAR membru.
MĂGLISITOR amăgitor, înșelător.
MĂLI înnoroia, înnămoli.
MÂȘÂI a mirosi, a adulmeca.
MEDELNICER boier care îi turna apă domnului pentru se spăla pe mâini și îl servea la masă.
MEHMENDAR călăuză.
MITRĂ acoperământ de cap, bogat ornamentat, purtat de arhierei în timpul slujbelor religioase.
MOL persoană care realizează circumcizia la evrei, obrezuitor.
MOLEBIE rugăciune.
MOȘINAȘ moșier.
MOȘNEAN țăran liber, proprietar de pământ în devălmășie.
MUHAFÎZ comandant militar al unei cetăți otomane.
MURG amurg.
MUSTRĂ paradă.

NAMESTIE construcție, clădire.
NASET (var. nahisat) scapă cine poate.
NEBÂNTUIRE nesupărare.
NECRASOVȚÎ ruși heterodocși stabiliți în Dobrogea, unde se bucurau de protecția otomană.
NEFER soldat otoman.
NIZAM ordin, regulament.

OBIDIRE împilare, asuprire.
OBLICI a dibui, a descoperi.
OBREZUITOR persoană care realizează circumcizia la evrei, mol.
OCA unitate de măsură pentru capacități și greutăți, egală cu circa un litru (sau un kilogram) și un sfert.
ODABAȘĂ căpitan, șef de companie în armata otomană.
OGEAC corp de armată.
OGLU (var. oulu) fiu.
OIERIT dare pentru pășunatul oilor.
OMIZI a se crăpa de ziuă.

OMOPHOR eșarfa purtată de arhiereu peste umeri în timpul slujbei.
ORTA regiment de ieniceri.

PAHARNIC dregător ce avea grijă de băutura domnului, din care gusta, pentru a se convinge că nu era otrăvită.
PALANCĂ fortificație de pământ.
PALĂ paloș, sabie lată și scurtă cu două tăișuri.
PALICARIU soldat grec din trupele revoluționare.
PĂPUSĂRIE maimuțăreală, caraghioslâc.
PELAG mare.
PIASTRU monedă turcească de argint.
PIRG turn.
PITAR dregător însărcinat cu aprovizionarea curții domnești cu pâine.
PIVĂ piuă.
PLASĂ diviziune administrativă a Țării Românești.
PLĂEȘ plăieș, soldat din trupele de grăniceri ale Moldovei.
POD drum (pavat).
POGRIBANIE înmormântare.
POLITICESC laic, civil.
POLITIE oraș.
PORTAR dregător ce avea sarcina de a-i introduce pe oaspeți la vodă.
PORUCIC locotenent.
POSTELNIC mare boier însărcinat cu paza apartamentelor domnești și cu organizarea audiențelor la domn.
POSTELNICEL slujbaș în subordinea postelnicului.
POȘTIE distanța dintre două stații de poștă la care călătorii schimbau caii.
POTERAȘ ostaș însărcinat cu prinderea răufăcătorilor, polițist.
POTERĂ corp de oaste însărcinat cu prinderea răufăcătorilor, poliția.
POTURI pantaloni largi asemănători cu șalvarii.
PRAVILĂ lege.
PRĂFĂRIE depozit de praf de pușcă.
PRĂVILNICESC legal, juridic.
PREDOMNITOR care se află deasupra, care domină.
PREOBRAJENIE Schimbarea la Față a lui Iisus.
PRESTOL masa altarului.
PRICESTUI a lua sfânta împărtășanie.
PROFTAXI a ajunge din urmă.
PROIN fost.
PRONOMIU privilegiu.
PROTIVĂ împotrivă.
PROTOSPATAR grad militar în armata revoluționară greacă.

RAIA (var. raea) 1. supus creștin al Imperiului Otoman; 2. cetate aparținând odinioară Țărilor Române transformată în pașalâc împreună cu regiunea adiacentă.
RĂSĂPĂ rest, rămășiță.
REVOLUȚIONIST revoluționar.
ROMEU grec.
RUȘFET mită.

SACAGIU vânzător ambulant de apă.
SACHELUȘĂ tun mic.
SALAHOR muncitor necalificat.
SAMUR zibelină.
SANGEAC provincie otomană.
SĂVÂRȘITOR executiv.
SÂRMĂ fir metalic pentru brodat.
SCRIE a recruta.
SCUTELNIC țăran scutit de dări.

SELAH (var. seleap) brâu lat din piele în care se băgau armele.
SELAMET scăpare, salvare.
SELEAP v. *selah*.
SERASCHER comandant de oşti.
SERDAR comandantul armatei din Ţările Române.
SERHAT cetate turcească de la hotarele Ţărilor Române.
SFEŞTANIE slujbă de sfinţire.
SGULIT preaplecat, umil.
SILICTAR (var. silihtar, silahdar) demnitar otoman ce avea în grijă armele sultanului sau ale unui paşă.
SIVAE ţesătură de mătase brodată cu fir de aur şi/sau de argint.
SLUGER dregător însărcinat cu aprovizionarea Curţii Domneşti şi a oştirii.
SOFER scrib ritual la sinagogă.
SPAHIU soldat din cavaleria otomană de elită.
STAROSTE întâi-stătător.
STIHAR veşmânt liturgic lung şi îngust, comun tuturor clericilor, cu mâneci largi şi strâns la gât.
STOLNIC dregător ce avea în grijă bucătăria domnească.
STRATOPED tabără militară.
STRATOPEDARH comandantul taberei militare.
STURLUBATIC zvăpăiat, nebunatic.
SULIOT originar din zona Souli în Epir.

ŞA'BAN a opta lună a calendarului islamic.
ŞĂŞANEA v. *şişhanea*.
ŞETRAR boier ce avea în grijă corturile domneşti pe parcursul campaniilor militare.
ŞIŞHANEA (var. şăşanea) puşcă lungă.
ŞUBĂ haină îmblănită largă şi lungă.

TABIE fortificaţie de pământ.
TACÂM corp de oaste.
TAGMATARH grad militar (maior?) în armata eteristă.
TAGMĂ clasă socială.
TAINAT tain, raţie alimentară pentru oşteni.
TALER (cu două feţe) persoană duplicitară, ipocrită.
TAMBUREA instrument cu coarde cu braţul lung.
TAXIARH grad militar (general?) în armata eteristă.
TĂGÂRŢĂ traistă, săculeţ.
TELAL crainic public.
TITLĂ titlu.
TITLUI a primi un nume, o poreclă.
TRACTIR cârciumă.
TRÂMBAC trâmbiţaş.
TRÂMBĂ bucată mare de pânză sau stofă.
TRESFETITEN de la mănăstirea Trei Ierarhi din Iaşi.
TRII SFETITE Sfinţii Trei Ierarhi (Vasile, Grigore şi Ioan).
TROIŢĂ Sfânta Treime.
TRUP corp de oaste.
TUFECCI-BAŞA comandantul unui detaşament de puşcaşi.
TUFECCIU soldat înarmat cu puşcă.
TUI steag alcătuit dintr-o suliţă în jurul căreia erau împletite una sau mai multe cozi de cal.
TUMBELEC tobă mică.

ŢOL (pl. ţoluri) cuvertură groasă.

ULAN soldat din cavaleria uşoară.
UMBLĂTOR mobil.
UMPLA umbla.

VALIU (var. valesî) guvernator al unei provincii otomane (vilaiet).
VĂPSEA culoare.
VĂTAF 1. slujbaș public cu însărcinări diverse; 2. *vătaf de plai* ajutor al ispravnicului și șef al trupelor de poliție și grăniceri în județele de munte ale Țării Românești.
VĂTĂȘIE dregătoria de vătaf.
VÂRZOB talpă din lemn.
VECHIL (var. veichil) locțiitor.
VEL mare.
VERI ori, fie.
VERSTĂ unitate de măsură pentru distanțe echivalentă cu 1067 de metri.
VIDINLIU originar din Vidin.
VINĂRICI dijmă în vin, echivalând, de obicei, cu a zecea parte din producție.
VISTIER (var. vistiernic) mare dregător însărcinat cu administrarea finanțelor țării.
VIZIR înalt dregător în Imperiul Otoman, oarecum echivalent miniștrilor de astăzi.
VOLINTIR soldat din armata revoluționară a lui Alexandru Ipsilanti.
VORNIC 1. mare dregător responsabil cu administrarea afacerilor interne și a justiției; 2. *vornicul obștirilor* mare dregător cu atribuții edilitare și sociale.

ZABET guvernator, comandant.
ZACUSCĂ mic dejun.
ZAHEREA (var. zaerea) produse agro-alimentare (cereale, carne de oaie, de vită etc.).
ZAIFET zaiafet, petrecere.
ZALHANA abator.
ZAPOROJEAN originar din zona Zaporoje de pe malurile Niprului.
ZAPT (a face) a ține în frâu, a controla.
ZASTAVĂ vamă, punct de trecere a frontierei.
ZAVERĂ Revoluția Greacă de la 1821.
ZAVERGIU participant la Revoluția Greacă de la 1821.
ZĂPLAZ gard de scânduri.
ZURBAGIU scandalagiu.

BIBLIOGRAFIE[1]

Surse

***, *Expediția din 1821 a lui Ipsilanti în Principatele Dunărene* de un Anonim, în *DIR: 1821*, vol. IV.

***, *Expunere asupra întâmplărilor din Moldova din anul 1821, îndeosebi asupra celor de la mănăstirile Secul, Slatina și Neamțul,* în *DIR: 1821*, vol. IV.

***, *Istoria jăfuitorilor Țării Românești, când feciorii lui Ipsilant s-au pornit din părțile Basarabiei, ca să-și facă oaste den grecime și den arnăuțime și den orice adunare rea, câți voia a se uni voinții lor, la anul 1821*, în *Izvoarele contemporane revoluției lui Tudor Vladimirescu, ed. cit.*

Alexandrescu, Grigore, *Opere I, Poezii,* text stabilit, note, comentarii și variante de I. Fischer, studiu introductiv de Ion Roman, Editura Minerva, București, 1972.

Arimia, Vasile *et al.* (editori), *Revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821, Documente externe,* Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980.

Badenschi, Andronic, *Memoriu asupra Eteriei*, în *Izvoare narative privind revoluția din 1821, ed. cit.*

Bărăcilă, Al., „Acte vechi inedite", *Arhivele Olteniei*, I, 1922.

Beldiman, Alecu Vornicul, *Tragodiea sau mai bine a zice Jalnica Moldovei întâmplare, după răzvrătirea grecilor, 1821,* în Mihail Kogălniceanu, *Cronicile României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei*, vol. III, Imprimeria Națională C. Rădulescu, București, 1872.

1. Prezenta bibliografie cuprinde exclusiv titlurile citate pe parcursul lucrării.

Cioranu, Mihai, *Revoluția lui Tudor Vladimirescu*, în N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra revoluției lui Tudor Vladimirescu, ed. cit.*

Codrescu, Theodor, *Uricarul sau Colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, vol. XV, Tipografia Buciumul Român, Iași, 1889.

Dârzeanu, Ioan biv vel-serdar, Cronica *revoluției din 1821*, în *Izvoarele contemporane asupra revoluției lui Tudor Vladimirescu, ed. cit.*

Dobrescu, Ioan, *Cronica meșteșugarului (1802–1830)*, ediția Ilie Corfus, în *Studii și articole de istorie*, VIII (1968).

Drăghici, Manolachi, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, ediție, introducere și note de Andrei Pippidi, Editura Academiei Române, București, 2017.

Erbiceanu, Constantin, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei Metropolitane din Iași*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888.

Fauriel, Claude, *Neugrichischen Volkslieder*, *Erster Theil, Geschichtliche Lieder*, Leopold Voss, Leipzig, 1825.

Fănuță, Ștefan, *Jalnica cântare a unui Zilot*, în *Izvoare narative privind revoluția din 1821, ed. cit.*

Ghica, Ion, *Scrisori către V. Alecsandri*, ediție de Radu Gârmacea, Humanitas, București, 2014.

Hurmuzaki, Eudoxiu de, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. X, București, 1897.

Hurmuzaki, Eudoxiu de, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XX, Cernăuți, 1940.

Hurmuzaki, Eudoxiu de, *Documente privitoare la istoria românilor*, Suplement I, vol. I, Stabilimentul grafic Socec & Teclu, București, 1886.

Hurmuzaki, Eudoxiu de, *Documente privitoare la istoria românilor*, serie nouă, vol. II, *Rapoarte consulare austriece*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1967.

Hurmuzaki, Eudoxiu de, *Documente privitoare la istoria românilor*, serie nouă, vol. III, *Solidaritatea românilor din Transilvania cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1967.

Ilie, Popa de la mânăstirea Butoiul, *Fragment de cronică*, în *Izvoare narative privind revoluția din 1821, ed. cit.*

Iorga, Nicolae (editor), *Izvoarele contemporane asupra revoluției lui Tudor Vladimirescu*, Cartea Românească și Pavel Suru, București, 1921.

Iorga, Nicolae, „Inscripții de pe cărțile vechii biserici Sf. Arhangheli din Brăila", *Buletinul Comisiei Istorice a României*, 9, 1930.

Iorga, Nicolae, „Scrieri inedite ale lui Tudor Vladimirescu", *Analele Academiei*, XXXVII, 1914.

Iorga, Nicolae, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI, Stabilimentul grafic I.V. Socec, București, 1904.

Iorga, Nicolae, *Un cugetător politic moldovean de la jumătatea secolului al XIX-lea: Ștefan Scarlat Dăscălescu*, Imprimeria Națională, București, 1932.

Iscru, G.D. (coordonare), *Izvoare narative privind revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu,* Scrisul Românesc, Craiova, 1987.

Izvoranu, C., *Revoluția lui Tudor*, în N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra revoluției lui Tudor Vladimirescu, ed. cit.*

Laurençon, F.G., *Noi observații asupra Țării Românești*, în Paul Cernovodeanu și Daniela Bușă (coordonatori), *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. II (1822–1830), Editura Academiei Române, București, 2005.

Liprandi, Ivan Petrovici, *Răscoala pandurilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu în 1821 și începutul acțiunii eteriștilor în Principatele Dunărene, sub conducerea prințului Alexandru Ipsilanti, precum și sfârșitul lamentabil al ambelor acestor mișcări în același an*, în *DIR: 1821*, vol. V, *op. cit.*

Macedonschi, Dimitrie și Pavel, *Declarația fraților* în *DIR, 1821*, vol. V, *op. cit.*

Oțetea, Andrei (redactor responsabil), *Documente privind istoria României: Răscoala din 1821* (*DIR: 1821*), vol. I–V, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1959–1962.

Papacostea, Victor, „Amintirile unui contemporan despre personagiile din «Tragedia Moldovei»", *Balcania,* IV (1944).

Paves, David II, „Amintiri despre Zavera de la 1821 în Moldova și Muntenia", *Analele Societății Istorice Iulius Barasch*, II, 2, 1888.

Popescu, Chiriac, *Memoriu despre mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, în N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra revoluției lui Tudor Vladimirescu, ed. cit.*

Popescu, Mihail, *„Contribuțiuni documentare la istoria revoluției din* 1821", *Revista Arhivelor,* II (1927-1929).

Protopopescu, Dumitrache din Severin, *Amintirile despre răscoala de la 1821,* în *DIR: 1821*, vol. V, *op. cit.*

Râmniceanu, Naum, *Izbucnirea și urmările zaverei din Valahia până la pieirea celor doi conducători ai ei, principele Alexandru Ipsilanti și Tudor Vladimirescu, un umil necunoscut din județul Mehedințiului*, în *Izvoare narative privind revoluția din 1821, ed. cit.*

Râmniceanu, Naum, *Scrisoare de răspuns a munteanului*, în *Izvoare narative privind revoluția din 1821, ed. cit.*

Rizo Néroulos, Jacovaki, *Histoire moderne de la Grèce,* Abraham Cherbulier, Genève, 1828.

Scriban, August, „Căpitanul Iordache la mănăstirea Secu", *Arhivele societății științifice și literare din Iași,* III, 1892.

Solomon, Ioan, *Amintirile colonelului,* Tipografia Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1910.

Urechia, V.A., *Istoria Românilor, curs făcut la Facultatea de Litere din Bucuresci dupe documente inedite,* tomul XII, Tipografia și Fonderia de Litere Thoma Basilescu, Bucuresci, 1898.

Urechia, V.A., *Istoria Românilor,* tomul XIII, *Revoluțiunea lui Tudor Vladimirescu (după documente nouă),* Tipografia și Fonderia de Litere Thoma Basilescu, Bucuresci, 1901.

Vârtosu, Emil, „O satiră în versuri din Moldova anului 1821", *Studii și materiale de istorie modernă,* II, 1957.

Vârtosu, Emil, *Mărturii noi din vieața lui Tudor* Vladimirescu, Așezământul Cultural I.C. Brătianu, București, 1941.

Wyburn, în Paul Cernovodeanu (coordonator), *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. I (1800–1821), București, Editura Academiei Române, 2004.

Xodilos, Atanasie, *Progresul Societății prietenilor în revoluție*, în *DIR: 1821*, vol. IV, *op. cit.*

Κάλβος, Ανδρεας, *Έργα, τόμος Α΄, Ποιητικά, μέρος Α' δημοσιευμένα*, επιμέλεια – σχόλια Luigi Trenti – Ευριπίδης Γαραντούδης, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα, 2016.

Καντακουζηνός, Γεώργιος, *Ένα υπόμνημα σε Δυο πρίγκιπες στην ελληνική επανάσταση, Επιστολές αυτόπτη μάρτυρα και ένα υπόμνημα του πρίγκιπα Γεωργίου Καντακουζηνού*, εισαγωγή-σχόλια-επιμέλεια Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα, 2015.

Καποδίστριας, Ιωάννης, *Επισκόπησις της πολιτικής μου σταδιοδρομίας από του 1798 μέχρι του* 1822, *Αρχείον Ιωάννου Καπιδίστρια*, 1ος τόμος, Κέρκυρα, 1976.

Κιγκάλα, ντε Ιωσήφ, *Σχεδίασμα κατόπτρου της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Ερμούπολη, 1846.

Κολοβός, Ηλίας, Πιτζάκ, Σουκρού, Σχαριάτ-Παναχί, Μοχαμάντ, *Η οργή του σουλτάνου, Αυτόγραφα διατάγματα του Μαχμούτ Β΄ το 1821*, Εκδόσεις ΕΑΠ, Αθήνα, 2021.

Λεβέντης, Γ., *Απομνημονεύματα* in *Φιλική Εταιρεία. Α. Παράνομα Ντοκουμέντα. Β. Απομνημονεύματα αγωνιστών (Ε. Ξάνθος – Γ. Λεβέντης)*, εισαγωγή – επιμέλεια Τάσου Βουρνά, Εκδόσεις Τ. Δρακοπούλου, Αθήνα, άνευ έτους.

Μελετόπουλος, Ι. Α., „Η Φιλική Εταιρεία – Αρχείο Παν. Δ. Σέκερη". *Δελτίον της ιστορικής και εθνολογικής εταιρείας της Ελλάδος*, XVIII (1965–1966), Τύποις Α & Π. Αθ. Κλεισούνη, Εν Αθήναις, 1967.

Μέξας, Βαλέριος, *Οι Φιλικοί, Κατάλογος των μελών της Φιλικής Εταιρείας εκ του αρχείου Σέκερη*, Αθήναι, 1937.

Ξάνθος, Εμμανουήλ, *Απομνημονεύματα της Φιλικής Εταιρείας*, Εκ του Τυπογραφείου Α. Γκράπολα, Αθήναι, 1845.
Σούτσος, Αλέξανδρος, *Άπαντα*, Εκδοτικός οίκος Γεωργίου Φέξη, Εν Αθήναις, 1916.
Σφήκας, Δημήτριος, „Αναμνήσεις περί των εν Δακία γεγονότων του 1821", *Αρμονία*, 3 (1902).
Υψηλάντης, Νικόλαος, *Απομνημονευματα*, Κέδρος, Αθηνα, 1986.
Φιλήμων, Ιωάννης, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της ελληνικής επαναστάσεως*, τόμοι 1–2, Τυποις Π. Σούτσα και Α. Κτένα & Γ. Καρυοφύλλη, Αθήναι, 1859.
Φωτεινός, Ηλίας, *Οι άθλοι της εν Βλαχία επαναστάσεως το 1821 έτος*, Εν Λειψία της Σακσονίας, 1846.

Lucrări de specialitate

Ardeleanu, Constantin, „Confruntări militare turco-eteriste în regiunea orașului Galați (1821)", *Studia historica. Analele Universității Dunărea de Jos, Galați*, I, 2002.
Aricescu, C.D., *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874.
Bălan, Teodor, *Refugiații moldoveni în Bucovina, 1821 și* 1848, Cartea Românească, București, 1929.
Bălașa, D., „Localizarea mănăstirii Drăgășanilor în legătură cu lupta dintre panduri și turci de la 29 mai 1821", *Studii și articole de istorie*, XXI, 2, 1967.
Camariano, Nestor, „Tudor Vladimirescu în lumina unor documente din arhivele din Viena", XVI, 3, 1963.
Gioglovan, Radu, „Unde a fost ucis Tudor Vladimirescu", *Acta Valachica*, III, 1972.
Iorga, Nicolae, „La révolution grecque sur le Danube", *Bulletin de l'Institut pour l'étude* de *l'Europe sud-orientale*, VIII, 1921.
Neacșu, Ioan I., „Participarea pandurilor români la cea de-a doua luptă de la Drăgășani (7/19 iunie 1821)", *Revista de istorie*, XXIV, 1, 1971.
Oțetea, Andrei, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Românești*, 1821–1822, Cartea Românească, București, 1945.
Stroia, M., „Noi mărturii externe privind anul revoluționar 1821 în Țările Române", *Revista arhivelor*, LXV (3), 1988.
Αρς, Γρικόρι Λ., *Η Φιλική Εταιρία στη Ρωσία*, Σύγχρονη Εποχή – Σύλλογος „Εμείς που σπουδάσαμε στο σοσιαλισμό", Αθήνα, 2021.
Γκαϊταντζής, Νίκος, „Τα γεγονότα του 1821 στη βόρεια Μολδαβία. Γεωργάκης Ολύμπιος και Ιωάννης Φαρμάκης", *Μακεδονικά*, 13 (1973).
Κονόμος, Ντίνος, *Μυστικές εταιρείες στα χρόνια της Εθνεγερσίας (ανέκδοτα κείμενα)*, Αθήναι, 1973.
Ράδος, Κωνσταντίνος Ν., *Ο Ιερός Λόχος και η εν Δραγατσανίω μάχη*, Έκδοσις Πανεπιστημιακής Επιθεωρήσεως, εν Αθήναις, 1919.
Σακελλάριος, Σ., *Φιλική Εταιρεία εν Οδησσώ*, Οδησσός, 1909.